

Károli Gáspár Református Egyetem
Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

dr. Havasi Sára

**A fiatalokú fogvatartottakkal való törvényes bánásmód és annak
biztosítékai az egyes fogvatartási helyeken**

PhD értekezés

A doktori iskola vezetője: Prof. Dr. Jakab Éva DSc., egyetemi tanár
Felelős témavezető: Prof. Dr. habil. Domokos Andrea PhD
dékánhelyettes, intézetvezető egyetemi tanár
Társtémavezető: Dr. Lajtár István PhD
címzetes egyetemi tanár

Kézirat lezárásának időpontja: 2024. február 10. napja

BUDAPEST
2024

Témavezetői nyilatkozat

Havasi Sára: A fiatalok fogvatartottakkal való törvényes bánásmód és annak biztosítékai az egyes fogvatartási helyeken

c. értekezés-tervezetével kapcsolatban

Hiánypótló művet tart a kezében az Olvasó. Havasi Sára 2015 óta tartó igen elmélyült kutatómunka és eredményeinek folyamatos publikálása (19 publikációja jelent meg a témában) után írta meg disszertációját. Számokkal is alátámasztható a mélyreható kutatómunka: a felhasznált hazai irodalmi művek száma 157, a nemzetközi műveké 55 és a beépített jogforrások száma is 55. Teljeskörűen dolgozta fel a hazai szakirodalmat, a releváns jogszabályokat, a nemzetközi egyezményeket, a nemzetközi „soft law” dokumentumokat. Az elmélettel párhuzamosan a gyakorlattal is ismerkedett: az Aszódi Javítóintézetben, a Rákospalotai Leánynevelő Intézetben, a Budapesti Javítóintézetben tett szakmai látogatásokat, ott szakmai konzultációkat folytatva. Többek között a Fővárosi Főügyészség Büntetés-végrehajtási Törvényességi Felügyeleti és Jogvédelmi Osztályán, a Fővárosi Törvényszék Büntetés-végrehajtási Csoportjánál és a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságánál is vizsgálódott.

Statisztikai adatokat az Igazságügyi Minisztériumtól, az Emberi Erőforrások Minisztériumától, az Országos Bírósági Hivaltól, az Országos Rendőr-főkapitányságtól és a Legfőbb Ügyészségtől igényelt. Magyarországon kevésbé kutatott és ismert információkhoz jutott a Prison Cloud modell fejlesztőitől, az eBo-Enterprises belga honosságú informatikai vállalatától.

Az elmélet, a gyakorlat, a kriminálstatisztika adatainak megismerése azt a célt szolgálta, hogy a doktorjelölt bebizonyítsa, hogy a fiatalokra speciális büntetés-végrehajtási jogi rendelkezések alkalmazandók, amelyek a nemzetközi kívánalmaknak is eleget tesznek. A büntetés-végrehajtás garancia- és kontrollrendszerén belül az ügyészség és a CPT tevékenységére fókuszált.

E körben megalapozott érveléssel mutat rá arra, hogy a nemzeti külső kontroll leghatékonyabb eleme az ügyészi felügyelet és jogvédelem, amelynek meghatározó szerepe van a büntetés-végrehajtás törvényes működésében.

Lelkiismeretes kutatómunka alapján, a teljesség igényével, komplex módon vizsgálja a törvényes bánásmód kérdését, mint a jogállami végrehajtás egyik sarokpontját.

De lege ferenda javaslata szakszerű, megfontolt és hasznosítható. Javaslata a bv. ügyész munkájának hatékonyabbá tételét célozza a digitalizáció vívmányainak beépítésével. Meglátása szerint az elektronikus ügyintézésnek a korlátozott, módosult tartalommal gyakorolható jogok között lenne helye a szünetelés helyett. Ez biztosítaná az elektronikus ügyintézési- és panaszkezelési rendszer kialakítását is.

Az alapos elméleti felkészültséget és tárgyi tudást tükröző értekezés – melynek elkészítése során a jelölt ügyészségi munkája során szerzett ismereteit is hasznosította - szerkezete logikus felépítésű, belső arányosságot és koherenciát mutat.

Diái, táblázatai, képei még érthetőbbé, egyúttal látványosabbá teszik az értekezést, amelynek fogalmazása, nyelvezete precíz, lényegretörő.

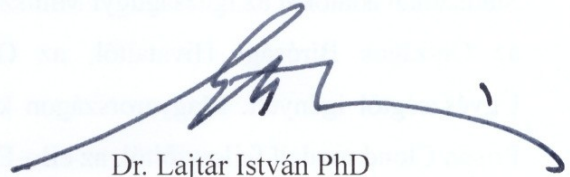
Miközben bizonyos területeken kritikát fogalmaz meg, értekezése legfőbb megállapítása az, hogy a fiatalkorúakra vonatkozó büntetés-végrehajtási jogi szabályozás már jelenleg is enyhébb rendelkezéseket foglal magába és képes eleget tenni a nemzetközi elvárásoknak és kötelezettség vállalásainknak.

Az értekezés alkalmas a munkahelyi vitára, tartalmilag, formailag minden kívánalomnak megfelel, értékes, előremutató munka.

Budapest, 2024. 02. 25.

Prof. Dr. Domokos Andrea sk.

felelős témavezető

Dr. Lajtár István PhD

társ témavezető

TARTALOMJEGYZÉK

I. FEJEZET: BEVEZETÉS	7
1.1. A témaválasztás indokai	7
1.2. A doktori értekezés hipotézise és célja.....	9
1.3. A kutatás módszertana.....	12
II. FEJEZET: FIATALKORÚAK A BÜNTETŐ IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁSBAN	14
2.1. Fiatalkorúak, mint a tág értelemben vett büntetőeljárás speciális alanyai	14
2.1.1. A fiatalkorúság életkori határai a büntető anyagi jogban és büntetés- végrehajtási jogban.....	17
2.2. Gyermek, fiatalkorú bűnelkövető vagy speciális igényű fogvatartott?	22
2.2.1. A fiatalkorú fogvatartottak jogai a Bv. Kódex alapján.....	26
III. FEJEZET: A TÖRVÉNYES BÁNÁSMÓD FOGALMA ÉS BIZTOSÍTÉKAI ... 31	
3.1. A törvényes bánásmód kritériumrendszere az Alaptörvény és a nemzetközi dokumentumok alapján	34
3.2. A törvényes bánásmód, mint a modern büntetés-végrehajtás ismérve?.....	41
3.3. A törvényes bánásmód biztosítékai hazánkban.....	45
3.4. A nemzeti külső kontroll leghatékonyabb eleme: az ügyészség	58
3.4.1. A törvényességi felügyelet történeti áttekintése a kezdetektől napjainkig	62
3.4.2. Az ügyészség büntetés-végrehajtásban betöltött szerepét megalapozó tényezők.....	65
3.4.3. Az ügyészség kapcsolata a garancia- és kontrollrendszer többi szereplőjével	69
3.4.3.1. Az ügyészség és az alapvető jogok biztosa.....	69
3.4.3.2. Az ügyészség és a büntetés-végrehajtási bíró.....	73
3.4.3.3. Az ügyészség és a CPT.....	74
3.4.4. Az ügyészség büntetés-végrehajtásban betöltött szerepe az egyes országokban	76
3.5. A nemzetközi külső kontroll	78
3.5.1. A nemzetközi kontroll érvényesülése és hatása a jogalkotásra és jogalkalmazásra	81
3.6. A Kínzást és az Embertelen vagy Megalázó Bánásmódot vagy Büntetést Megelőzni Hivatott Európai Bizottság (CPT)	83
3.6.1. A CPT felépítése és működése	84
3.6.2. A CPT működését meghatározó alapelvek.....	86

3.6.3. A CPT látogatási rendszere	87
3.6.4. A CPT által a fiatalokorú fogvatartottakra vonatkozóan kimunkált standardok	89
3.6.5. A CPT a nemzetközi ellenőrző szervek között.....	92
3.6.6. A CPT hazánkban tett látogatásai és azok hatása a jogalkotásra és jogalkalmazásra	95
IV. FEJEZET: A FIATALKORÚAKKAL VALÓ TÖRVÉNYES BÁNÁSMÓD HATÉKONY ÉRVÉNYESÜLÉSÉT BEFOLYÁSOLÓ FOLYAMATOK	99
4.1. Digitalizáció a büntetés-végrehajtás szolgálatában	100
4.2. Járványügyi szabályok a büntetés-végrehajtásában	110
4.3. Egy háború lehetséges hatásai a büntetés-végrehajtására.....	121
4.4. Túlsúfoltság és annak kezelési metódusai a büntetés-végrehajtásban.....	129
4.5. Gondolatok a fogvatartottak új besorolási rendszeréről	137
V. FEJEZET: FIATALKORÚ FOGVATARTOTTAK AZ EGYES FOGVATARTÁSI HELYEKEN	141
5.1. A rendőrségi előállítókra és rendőrségi fogdákra vonatkozó szabályok	141
5.1.1. A fogva tartás jogcíme	143
5.1.1.1. A fiatalokorúak Rtv. szerinti előállítása.....	143
5.1.1.2. A fiatalokorúak bűnügyi őrizete és a letartóztatása	144
5.1.2. A fiatalokorúakra vonatkozó speciális végrehajtási szabályok	146
5.1.2.1. Az előállító helyiségben elhelyezett fiatalokorúak	149
5.1.2.2. A rendőrségi fogdán fogva tartott fiatalokorúak	150
5.1.3. A törvényes bánásmód ügyészség által biztosított garanciái.....	151
5.1.4. A CPT látogatásainak hatása a végrehajtás szabályaira	155
5.1.4.1. A letartóztatás foganatosításának helye	155
5.1.4.2. A rendőrségi fogdák és a mozgástér	157
5.1.4.3. Bántalmazás rendőrségi fogva tartás során.....	158
5.1.4.4. Kényszerítő eszközök viselése fiatalokorúak előtt	160
5.1.5. Megállapítások és de lege ferenda javaslatok.....	161
5.2. A büntetés-végrehajtási intézetekre vonatkozó szabályok	164
5.2.1. A fogva tartás jogcíme	164
5.2.1.1. A fiatalokorúak letartóztatása, rendbíróság helyébe lépő elzárás	164
5.2.1.2. A fiatalokorúakkal szembeni szabadságvesztés, elzárás, átváltoztatott szabadságvesztés	168
5.2.2. A fiatalokorúakra vonatkozó speciális végrehajtási szabályok	171

5.2.2.1. A letartóztatás és a rendbíróság helyébe lépő elzárás speciális végrehajtási szabályai	171
5.2.2.2. A szabadságvesztés, az elzárás és az átváltoztatott szabadságvesztés speciális végrehajtási szabályai.....	173
5.2.3. A törvényes bánásmód ügyészség által biztosított garanciái.....	175
5.2.4. CPT látogatásainak hatásai a végrehajtási szabályokra.....	181
5.2.4.1. Fiatalkorúak a büntetés-végrehajtási intézetekben	181
5.2.4.2. Magánelzárás alkalmazása fiatalkorúak esetén.....	182
5.2.5. Megállapítások és de lege ferenda javaslatok.....	189
5.3. A javítóintézetekre vonatkozó szabályok.....	192
5.3.1. A fogva tartás jogcíme.....	193
5.3.1.1. A javítóintézetben végrehajtott letartóztatás.....	194
5.3.1.2. A javítóintézeti nevelés.....	196
5.3.2. A javítóintézeti nevelés speciális végrehajtási szabályai.....	198
5.3.3. A törvényes bánásmód ügyészség által biztosított garanciái.....	208
5.3.5. Megállapítások és de lege ferenda javaslatok.....	211
5.4. Az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyítóintézetre vonatkozó szabályok	215
5.4.1. A fogva tartás jogcíme.....	215
5.4.1.1. A fiatalkorúak előzetes kényszergyógykezelése és elmeállapotának megfigyelése	216
5.4.1.2. A fiatalkorúak kényszergyógykezelése.....	217
5.4.2. A fiatalkorúakra vonatkozó speciális végrehajtási szabályok	220
5.4.3. A törvényes bánásmód ügyészség által biztosított garanciái.....	223
5.4.4. A CPT látogatásainak hatása a végrehajtási szabályokra	227
5.4.5. Megállapítások és de lege ferenda javaslatok.....	228
VI. FEJEZET: TOVÁBBI DE LEGE FERENDA JAVASLATOK, KRITIKAI ÉSZREVÉTELEK.....	230
6.1. Az ügyészség törvényességi felügyeletével kapcsolatos javaslat.....	230
6.2. A CPT tevékenységével kapcsolatos javaslatok és észrevételek.....	236
VII. FEJEZET: ÖSSZEFOGLALÁS	242
FELHASZNÁLT IRODALOM	247
PUBLIKÁCIÓS JEGYZÉK.....	268

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

Abtv.	az Alkotmánybíróságról szóló 2011. évi CLI. törvény
Átmeneti törvény	a veszélyhelyzet megszűnésével összefüggő átmeneti szabályokról és a járványügyi készütségről 2020. évi LVIII. törvény
Be.	a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény
BFB	Befogadási és Fogvatartási Bizottság
Btk.	a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény
Bv. bíró	büntetés-végrehajtási bíró
Bv. Kódex	a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény
BVOP	Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága
Bv. ügyész	büntetés-végrehajtási törvényességi felügyeleti és jogvédelmi ügyész
Bvszt.	a büntetés-végrehajtási szervezetről szóló 1995. évi CVII. törvény
Bv. tvr.	a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. törvényerejű rendelet
CAT	az ENSZ Kínzás Elleni Bizottsága
CPT/Bizottság	a Kínzást és az Embertelen vagy Megalázó Bánásmódot vagy Büntetést Megelőzni Hivatott Európai Bizottság
ENSZ	Egyesült Nemzetek Szervezete
EJEB	Emberi Jogok Európai Bírósága
E-ügyintézési tv.	elektronikus ügyintézés és a bizalmi szolgáltatások általános szabályairól szóló 2015. évi CCXXII. törvény
EVSZ	enyhébb végrehajtási szabályok
Havannai Szabályok	45/113-as számú ENSZ közgyűlési határozat
IMEI	Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyítóintézet
KKMI	Központi Kivizsgáló és Módszertani Intézet

NMM	nemzeti megelőző mechanizmus
OPCAT	ENSZ a kínzás és az embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód elleni egyezmény fakultatív kiegészítő jegyzőkönyve
Pekingi Szabályok	40/33-as ENSZ közgyűlési határozat
Rijadi Iránymutatások	45/112-es számú ENSZ közgyűlési határozat
Rtv.	a rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény
SPT	Megelőzési Albizottság (OPCAT által létrehozott)
Tokiói Szabályok	45/110-es ENSZ közgyűlési ajánlás
UNCAT	az ENSZ kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok elleni nemzetközi egyezménye
Ütv.	az ügyészségről szóló 2011. évi CLXIII. törvény
WHO	Egészségügyi Világszervezet

A doktori értekezés 4.1.; 4.2.; 4.2.1.1.; valamint 4.4.; fejezetei az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-19-3-I-KRE-11 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának szakmai támogatásával készültek.

I. FEJEZET: BEVEZETÉS

1.1. A témaválasztás indokai

„ (...) s nem engedni egynek sem elkallódní, a bűn útjára jutni, vagy azon maradni, hanem kettőzött igyekezettel kell visszatartani, a jó útra terelni, azon megtartani azokat a szerencsétlen sorsú gyermekeket és fiatalkorúakat is, akik helyzetük vagy rosszra való hajlamuk folytán különös gondozás nélkül bizton elsüllyednének és a büntetettek amúgy is elég nagy számát szaporítanák.”¹

Finkey Ferenc

A doktori értekezés vizsgálódásának tárgya összetett és örök aktualitást élvező téma köré szerveződik. Eddigi kutatásaim során a fiatalkorúakra vonatkozó speciális szabályok mélyrehatóbb megismerésének vágya vezérelt, amely ezt követően a büntetés-végrehajtás, különösen a javítóintézetek működése, valamint az ügyészség büntetés-végrehajtás felett gyakorolt törvényességi felügyeleti tevékenysége iránti töretlen érdeklődéssel egészült ki.

A tudományos kutatásaim kereteit és a doktori értekezés témáját a személyes indíttatás mellett szakmai indokok is megalapozták. A fiatalkorúak bűnözése és a rájuk vonatkozó speciális büntetőjogi szabályozás a tudományos munkák állandó témája hazai és nemzetközi szinten egyaránt. Ennek oka több körülményre vezethető vissza, ide sorolható, hogy bár a fiatalkorúak bűnözése nem képezi az össz-bűnözés jelentős részét, mégis állandósulni látszik az általuk elkövetett bűncselekmények számának és minőségének folytonos változása. Az örök aktualitást erősíti továbbá, hogy a fiatalkorúak a társadalomban betöltött szerepük alapján jelentik a jövő társadalmának alapját és reménységét. Finkey Ferenc közel 100 évvel ezelőtt megfogalmazta, hogy az erkölcsileg veszélyeztetett gyermek és ifjak megmentése nemcsak erkölcsi kötelességet jelent, hanem egy fejlődni kívánó államnak és társadalomnak ez a legszükségesebb teendője is.²

A fiatalkorúakkal nemcsak a társadalomban betöltött szerepük miatt fontos foglalkoznunk hanem amiatt is, mert a fiatalkorú bűnözést a felnőttkori bűnözés

¹ FINKEY Ferenc: *A fiatalkorúak felügyelő hatóságának feladata és tagjainak munkaköre*. Harmadik átdolgozott kiadás. Budapest 1942., 9.

² FINKEY Ferenc: *A fiatalkorúak felügyelő hatóságának feladata és tagjainak munkaköre*. Budapest 1927., 4-5.

előszobájának tartják.³ Módos Tamás 1998-ban a büntetés-végrehajtási neveléssel foglalkozó tudományos művében szintén kiemelte, hogy a fiatalok bűnelkövetői lehetnek a felnőttkori bűnözők lehetséges utódai.⁴ A fejezet elején, Finkey Ferenc től idézett gondolatok a fiatalokkal kapcsolatos legfontosabb feladatot és egyben elérendő célt, a prevenció fontosságát is kijelölik. Ezen feladat ellátásában és cél elérésében pedig az igazságszolgáltatásra, különösen a büntető igazságszolgáltatásra kiemelt felelősség hárul.

Az igazságszolgáltatás mellett, ideértve a gyermekvédelmet egyaránt, a társadalmi felelősségvállalás sem mellőzhető. A társadalom fiatalok elkövetőivel kapcsolatos reakciói pozitív és negatív irányba is terelhetik a fiatalok visszailleszkedésének, a fiatalok fogvatartottak esetében a reintegráció eredményességét. A fiatalok tekintetében a közvélemény érzékenysége tapasztalható, igen gyakran stigmatizálják őket, ami erodálja a gyermekvédelem és az igazságszolgáltatás munkáját. Meglátásom szerint a fiatalok elkövetői gyakran „*bűnös ártatlanok*”, hiszen a deviáns magatartásuk sokszor tőlük függetlenül kialakuló deprivációkra, a nem megfelelő nevelésre, a hátrányos társadalmi helyzetre, és ennek eredményeként kitágult erkölcsi keretekre vezethetőek vissza. A velük való komplex foglalkozás – amely a jogi megközelítésen felül pedagógiai, pszichológiai eszközök alkalmazását is megkívánja – azonban eredményes lehet, hiszen életkori sajátosságaikból fakadóan nem zárult le a biológiai, szociális, érzelmi és értelmi fejlődésük. Mindennek eredménye pedig, hogy a fiatalok a felnőttkori elkövetőkhöz képest még formálhatóak és nevelhetőek. Finkey Ferenc ennek okán egyszerű igazságnak nevezte, hogy a fiatalok elkövetői esetében az állam feladata nem a büntetés, hanem a nevelés és a javítás.⁵

A fiatalok formálhatóságából adódóan egyetértek Bogár Péterrel, a Fővárosi Főügyészség Fiatalok Büntetőügyeinek Osztálya egykori osztályvezető ügyészével, aki szerint a fiatalok nem bűnözőknek, hanem bűnelkövetőknek tekinthetők. Abban az esetben ugyanis, ha bűnözőkként hivatkozunk rájuk, stigmatizáljuk és megfosztjuk őket annak lehetőségétől, hogy a társadalom hasznos tagjaivá válhassanak. Ezzel szemben a bűnelkövetőként való megnevezéssel figyelembe vesszük életkori sajátosságaikból fakadó formálhatóságukat, pozitív irányú befolyásolhatóságukat.⁶

³ LAJTÁR István: Az ügyészség gyermek- és ifjúságvédelmi szakterületi munkáját érintő egyes kérdésekről. *Ügyészek Lapja* 2011/3., 25.

⁴ MÓDOS Tamás: *Büntetés-végrehajtási nevelés*. Rejtjel Kiadó, Budapest, 1998., 124.

⁵ FINKEY Ferenc: *A börtönügy jelen állapota és reformkérdései*. In: BALOGH Jenő (szerk.): *Jogi értekezések*. Grill Károly Cs. és Kir. Udvari Könyvkereskedése. Budapest, 1904., 197-198.

⁶ Lásd HAVASI Sára: *A fiatalok bűnelkövetői eredményes nevelése érdekében - A javítóintézeti nevelés és annak végrehajtása a Bv. Kódex szabályozása alapján*. In: Dobrocsi Szilvia (szerk.): *Acta Iuvenum Caroliensia*

Tekintve, hogy a fiatalokkal a normatív és az empirikus bűnügyi tudományok egyaránt foglalkoznak, a doktori értekezés vizsgálódásának tárgyát szűkíteni volt szükséges. A szűkítés kereteit a tudományos érdeklődésem szabta meg, így a büntetés-végrehajtási jog egyik kardinális területe, a fiatalkorú fogvatartottakkal való törvényes bánásmód kérdésköre kerül a vizsgálódás fókuszpontjába. Azon belül is a szabadságelvonással járó büntetőjogi szankciók és a büntetőeljárás során alkalmazható, szabadságelvonással járó kényszerintézkedések végrehajtására vonatkozó speciális szabályaival és a fiatalkorú fogvatartottakkal, mint speciális fogvatartotti csoporttal való törvényes bánásmód biztosítékainak rendszerével foglalkozik a nemzetközi elvárások tükrében.

1.2. A doktori értekezés hipotézise és célja

*A doktori értekezés tárgya
(saját szerkesztés)*

A doktori értekezés tárgya tehát két, önállóan is vizsgálható részből tevődik össze. Egyrészt foglalkozik a fiatalkorú bűnelkövetőkkel, ezen belül a fiatalok büntető igazságszolgáltatásban betöltött helyével és a fiatalkorú fogvatartottak, mint speciális fogvatartotti csoport jogi helyzetével. Másrészt bemutatja büntetés-végrehajtási jogi megközelítésben a törvényes bánásmód fogalmi elemeit, a büntetés-végrehajtást övező garancia- és kontrollrendszert, valamint a XXI. századi büntetés-végrehajtást érintő

kihívásokat és azok fiatalokúra gyakorolt hatásait. Továbbá az értekezés a modern büntetés-végrehajtás fogalmának lehetséges meghatározására is kísérletet tesz.

Az értekezés specialitása, hogy a fiatalokúra vonatkozó sajátos büntetés-végrehajtási jogi rendelkezéseket és a rájuk vonatkozó nemzetközi elvárásokat fogvatartási helyenként mutatja be, mindazon fogvatartási helyek viszonylatában, amelyek egy fiatalokú ellen indult büntetőeljárás keretében, a nyomozástól (előállító helyiség, rendőrségi fogda) egészen a kiszabott szankció végrehajtásáig (büntetés-végrehajtási intézet, IMEI, javtóintézet) előfordulhatnak.

A vizsgált kérdések megjelölt szempontrendszer alapján történő feldolgozására korábban alig került sor, így az értekezés hiánypótló céllal íródott. Önmagában az egyes szankciók vagy kényszerintézkedések végrehajtására, a fiatalokúra vonatkozó speciális rendelkezésekre figyelemmel készültek és készülnek tudományos munkák, de átfogó, vagyis a törvényes bánásmódot az egyes fogvatartási helyek szemszögéből vizsgáló, a büntetés-végrehajtást övező garancia- és kontrollrendszert is bemutató tudományos munkával a kutatásaim során nem találkoztam.

A doktori értekezés legfőbb hipotézise, hogy a fiatalokúra – hasonlóan a büntető anyagi joghoz és büntetőeljárás joghoz – a vizsgált fogvatartási helyek tekintetében speciális büntetés-végrehajtási jogi rendelkezések alkalmazandók, amelyek nemcsak a büntetés-végrehajtás fiatalokúak esetén irányadó speciális céljának kívánnak megfelelni, hanem a nemzetközi kívánalmaknak is eleget tesznek. A hipotézis igazolásától, avagy elvetésétől függően a joggyakorlatokat erősítő, illetve kodifikációs javaslatok is megfogalmazásra kerülnek az egyes fejezetek végén és külön fejezetekben.

A büntetés-végrehajtás garancia- és kontrollrendszerén belül az ügyészség és a CPT tevékenysége kerül a középpontba. A nemzeti külső kontroll leghatékonyabb elemeként számon tartott ügyészség törvényességi felügyeletének elemző bemutatására kerül sor, figyelemmel arra, hogy az ügyészség kiemelt feladata a fogvatartottakkal való törvényesség bánásmód biztosítása. Az ügyészség törvényességi felügyelet körében végzett tevékenységének átfogó elemzésén túl, az ügyészség többi kontrollszereplővel való összehasonlítására is sor kerül.

Az ügyészség tekintetében abból a hipotézisből indultam ki, hogy az ügyészség a fogvatartottakkal való törvényes bánásmód legfőbb biztosítója, amelyre az igazságszolgáltatásban betöltött szerepe, alkotmányos feladatai és törvényben biztosított eszközei teszik alkalmassá. Emellett a kiemelkedő szerepét a többi kontroll szereplővel együttműködve látja el. Az értekezés végén külön fejezet keretei között teszek javaslatot a

bv. ügyészek munkáját támogató elektronikus ügyintézési- és panaszkezelési rendszer bevezetésére.

A nemzetközi külső kontroll szereplői közül a CPT tevékenységére épül az értekezés, mivel az ajánlásai és látogatásai alapján jól vizsgálható, hogy a fiatalkorú fogvatartottakra vonatkozó különös rendelkezések mennyiben felelnek meg a nemzetközi elvárásoknak. A CPT ugyanis – az ügyészséghez hasonlóan - valamennyi vizsgált fogvatartási helyen látogatást tehet, illetve az ügyészség törvényességi felügyeleti tevékenységéhez is kapcsolódik. Emellett az Európa Tanács és az Európai Unió jogforrási rendszere között nincs éles határvonal, az értekezés erre figyelemmel is a regionális nemzetközi kontrollon belül az Európa Tanácsra és az égisze alatt működő CPT tevékenységére korlátozódik.⁷

A CPT vonatkozásában alapvetően két fő hipotézist fogalmaztam meg: elsősorban, hogy a CPT magyarországi fogvatartási helyeken végzett látogatásai a hazai jogalkotásra és jogalkalmazásra egyaránt hatást gyakoroltak és gyakorolnak mind a mai napig, erre figyelemmel pedig a CPT tevékenysége fontos szerepet tölt be a büntetés-végrehajtást övező garancia- és kontrollrendszerben. Másodsorban feltételeztem, hogy ez a hatás annak is köszönhető, hogy az elmúlt közel 30 év 11 látogatása során a Bizottság tagjai valamennyi fogvatartási helyen jártak, amely eredményeképpen a büntetés-végrehajtás hazai rendszerére és helyzetére kellő rálátással rendelkeznek. Nem utolsó sorban kérdésként fogalmaztam meg, hogy hazánk vajon mennyiben veszi figyelembe a CPT kötelező erővel nem bíró ajánlásait és javaslatait. A látogatások és azok hatásai a deduktív módszeren keresztül kerülnek bemutatásra, ugyanis először általánosságban ismertetem a látogatások tapasztalatait és eredményeit, majd ezt követően fogvatartási helyenként foglalkozom az egyes, fiatalkorú fogvatartottakat érintő javaslatokkal, az arra adott válaszokkal és a jogalkotásban, jogalkalmazásban tetten érhető hatásokkal. Ezt követően külön fejezetben kifejtem álláspontomat a CPT tevékenységét, illetve ajánlásait illetően, valamint a jövőbeli működésére vonatkozóan javaslatokat is megfogalmazok.

⁷ PALLO József: *Modernizációs csomópontok „de lege ferenda” a magyar büntetés-végrehajtási jogban.* <https://docplayer.hu/1852273-Pallo-jozsef-modernizacios-csomopontok-de-lege-ferenda-a-magyar-buntetes-vegrehajtasi-jogban.html> (letöltve: 2021. január 10.) 3.

1.3. A kutatás módszertana

A fiatalkorú bűnelkövetőkkel és fogva tartásukkal kapcsolatos kutatásaimat 2015 óta végzem. Az elmúlt években mind az elmélet-, mind a gyakorlatorientált kutatási módszerek alkalmazására sort kerítettem. A kutatás elméleti részében a lehető legteljesebb körben feldolgoztam a hazai szakirodalmat, több esetben nemzetközi szakirodalomra való utalással, a releváns jogszabályokat, a nemzetközi egyezményeket és más nemzetközi „*soft law*” jellegű dokumentumokat, illetve az azokban foglalt elvárásokat, különös tekintettel a CPT Magyarországon tett látogatásai nyomán készült jelentésekre és az arra adott hazai válaszokra.

A kutatás gyakorlati részében több alkalommal személyes látogatást tettem az Aszódi Javítóintézetben - egy alkalommal az úgynevezett Nyitott Bíróság program keretében -, a Rákospalotai Leánynevelő Intézetben, valamint a Budapesti Javítóintézetben. Valamennyi látogatás során alkalmam nyílt megismerni az egyes javítóintézetek profilját, a felmerülő kérdéseket feltenni, továbbá az Aszódi Javítóintézet egykori igazgatójával, Szarka Attilával és a Rákospalotai Leánynevelő Intézet igazgató-helyettesével, dr. Hatvani Erzsébettel szakmai konzultációt is folytathattam.⁸

A javítóintézeteken kívül az értekezésben vizsgált, többi fogvatartási helyen is volt lehetőségem látogatást tenni, emellett szakmai gyakorlatot töltöttem a Fővárosi Főügyészség Büntetés-végrehajtási Törvényességi Felügyeleti és Jogvédelmi Osztályán. Kutatást folytattam a Fővárosi Törvényszék Büntetés-végrehajtási Csoportjánál és a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságánál, valamint a Budapest Főváros Levéltárában, ahol a Budapesti Királyi Ügyészség elnöki iratait vizsgáltam. Az értekezés 4.1. alfejezetében tárgyalt digitalizációhoz kapcsolódóan felvettem a kapcsolatot a Prison Cloud modell fejlesztőivel, az eBo-Enterprises belga honosságú informatikai vállalattal, akik szakmai anyag megküldésével segítették a rendszer megismerését.

A statisztikai adatok elemzése és bemutatása is a kutatás fontos részét képezték. A nyilvánosan elérhető statisztikai adatok mellett további adatokat kaptam az Igazságügyi Minisztériumtól, az Emberi Erőforrások Minisztériumától, az Országos Bírósági Hivataltól, valamint az Országos Rendőr-főkapitányságtól. Továbbá a Legfőbb Ügyészség

⁸ Lásd.: HAVASI Sára: *A fiatalokkal szembeni szankcióalkalmazás sajátosságai*. Ábrahám Márta (szerk.): Mailáth György Tudományos Pályázat, 2015. Díjazott dolgozatok. Országos Bírósági Hivatal, 2015., 391-430. és HAVASI Sára: *Önsorsrontó fiatalok*. In: Acta Iuvenum Caroliensia VIII. KGRE ÁJK Budapest, 2016., 86-134.

rendelkezésekre bocsátotta a 2016-2021. évre vonatkozó, a fogvatartottakkal való törvényes bánásmód törvényességének vizsgálatáról szóló összefoglaló jelentéseket.

Végül a kutatási módszerek között szükséges említést tenni arról, hogy az Új Nemzeti Kiválóság Program Felsőoktatási Doktori Hallgatói, Doktorjelölti Kutatói Ösztöndíj keretében részkutatást végeztem az egyes szabadságelvonással járó szankciók és kényszerintézkedések végrehajtása során felmerülő kihívások témában. A kihívások azonosítása és jellemzőinek megállapítása mellett megvizsgáltam a hazai jogszabályi környezetet, a nemzetközi ajánlásokat és elvárásokat, illetve különféle külföldi megoldási mintákat.

II. FEJEZET: FIATALKORÚAK A BÜNTETŐ IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁSBAN

2.1. Fiatalkorúak, mint a tág értelemben vett büntetőeljárás speciális alanyai

„A társadalom érzékenyen reagál egy társadalom mentális, erkölcsi állapotára, mint a gyermek- és fiatalkorúak bűnözése. Míg a társadalom elképedve nézi a gyermek- és fiatalkorú elkövetők egy részének brutalitását, bestialitását, addig kevesen gondolnak bele abba, hogy minden a társadalmi környezetben, a felnőttek értékrendszerén múlik.”⁹

Domokos Andrea

Az életkor és a bűncselekmény elkövetése közötti kapcsolat vizsgálata a kriminológia mai napig meghatározó területe. Már az 1800-as években Quételet határozottan azt az álláspontot képviselte, hogy az életkor és a megvalósult bűncselekmények száma között kapcsolat van.¹⁰ Ugyanezt az álláspontot képviselte 130 évvel később a Glueck házaspár, akik szerint a bűnözésben fontos elem az életkor.¹¹

A XIX-XX. század fordulóján aztán új, speciális elkövetői csoportok kerültek a büntetőjoggal foglalkozók érdeklődésének középpontjába. Az új elkövetői csoportok az elkövetők oldalán jelentkező – vagyis az alanyi oldalon lévő valamely speciális – ismérv alapján alakultak, úgymint az elmeállapot, a szenvedélybetegségek vagy az életkor. Így kerültek megkülönböztetésre az elmebeteg vagy gyengeelméjű elkövetők, az iszákosok, a közveszélyes munkakerülők, a megrögzött büntettek, valamint a gyermek- és fiatalkorú elkövetők is. Az elkövetői csoportok ismertett szempontok szerinti csoportosítása a büntetőjogi iskolák elemzéseire vezethető vissza, hiszen a tettesközpontú büntetőjogi iskola vizsgálódásának hangsúlya az elkövetett büntettről, a bünt elkövetőre tolódott át.¹²

Magyarországon fokozatosan alakult ki a fiatalkorúakra vonatkozó büntetőjogi szabályozás mai rendszere, a magyar büntetőjog tudományban a fiatalkorú bűnelkövetők szempontjából a Csemegi Kódex és annak kiegészítő novellái jelentették az első nagy a

⁹ DOMOKOS Andrea: *Törvénytörő fiatalok*. In: *Örökség és büntetőjog. Emlékkönyv Békés Imre tiszteletére* (szerk.) BELOVICS –TAMÁSI –VARGA. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának könyvei. Tanulmányok 5. sorozatszerk. Szabó I., Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest, 2011., 52.

¹⁰ QUETELET, Adolphe: *Research on the propensity for crime at different ages*. S. F. Sylvester, Trans. Anderson, Cincinnati, OH, 1984., 54-56.

¹¹ Lásd GLUECK, Sheldon – GLUECK, Eleanor: *Later Criminal Careers. Commonwealth Fund*, New York, 1937.

¹² HACKER Ervin: *A börtönügy*. Dunántúl (Wessely és Horváth) R. T. Pécs, 1918., 226-229.

fordulópontot. Az 1908. évi XXXVI. törvénycikk, vagyis az I. Büntetőnovella tartalmazott a fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezéseket is. Újraértelmezte a fiatalkorúság büntetőjogi fogalmát, és az alsó életkori határt a 12. életévben határozta meg, a büntethetőséghez pedig értelmi és erkölcsi fejlettséget követelt meg.¹³

A jogalkotó a Csemegi Kódexet követően is fenntartotta a fiatalkorúakra vonatkozó külön szabályozást, de a fiatalkorú bűnelkövetőkre vonatkozó szabályozás önálló szerkezeti részként való megjelenése az 1961. évi V. törvényhez köthető, amelyet ezt követően a jelenleg hatályos Btk. is megtartott.¹⁴

A fiatalkorúak speciális büntetőjogi megítélése a kezdetektől fogva megjelenik a szankcióalkalmazásban is. A szankcióalkalmazás általános célján túl, fiatalkorúak esetén speciális célként jelenik meg, hogy azáltal a fiatalkorú helyes irányba fejlődjön és a társadalom hasznos tagjává váljon. Már a tettesközpontú iskola is az intézkedéseket részesítette előnyben a büntetésekkel szemben, és az egyéniesítés elvét előtérbe helyezve, az eljáró bíróra volt bízva, hogy az adott intézkedést milyen időtartamra alkalmazza.

Az Európa Tanács R (2003) 20. számú ajánlásában fektette le fiatalkorúakkal szemben a nevelő jellegű szankciók preferálásának szükségességét, valamint kimondta, hogy a szankcionálás minimális intervenció, közbelépés lehet a fiatalkorú életében. Kiemelte, hogy a fiatalkorúak vonatkozásában is érvényesíteni kell a proporcionalitás elvét, valamint meg kell akadályozni, hogy a bűnelkövető fiatalkorúakat hátrányos megkülönböztetés érje, valamint stigmatizálják őket.¹⁵

A jelenleg hatályos anyagi jogi szabályok szerint fiatalkorúval szemben büntetés kiszabására csak akkor kerülhet sor, ha intézkedés alkalmazása nem lenne célravezető. A bűncselekmény elkövetésekor 14. életévét be nem töltött elkövetővel szemben azonban kizárólag intézkedés alkalmazása lehetséges. Büntetés kiszabására például sorozatos elkövetés, többszörös bűnhalmazat, az elkövetési mód jellege, több minősítő körülmény megvalósulása vagy társas bűnelkövetés adhat okot.¹⁶ A Btk. meghatározza a szankcióalkalmazás sorrendjét, ennek értelmében elsődlegesen szabadságelvonnással nem járó intézkedést vagy büntetést kell kiszabni, amennyiben ezzel nem érhetőek el a büntetési

¹³ BELOVICS Ervin: *Büntetőjog I. Általános Rész.* HVG Orac Lap- és Könyvkiadó kft. Budapest 2017., 33.

¹⁴ LIGETI Katalin: A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási törvények koncepciója. *Büntetőjogi Kodifikáció*, 2006/2., 21-38.

¹⁵ Európa Tanács R (2003.) 20. számú ajánlása II.1.

[http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/prisons/PCCP%20documents%202013/Rec\(2003\)20_E.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/prisons/PCCP%20documents%202013/Rec(2003)20_E.pdf)

(letöltve: 2022. december 10.)

¹⁶ POLT Péter (főszerk.): *A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény nagykommentárja.* Opten Kft., 2016., 338.

célok, úgy szabadságelvonással járó intézkedés, ultima ratioként pedig szabadságelvonással járó büntetés kiszabására van lehetőség.¹⁷

Az úgynevezett Pekingi Szabályok is kihangsúlyozzák, hogy fiatalkorúval szemben személyi szabadság korlátozására csak végső esetben kerülhet sor, akkor is a lehető legrövidebb időtartamban. Azon esetekben alkalmazható szabadságelvonásával járó szankció, amikor a fiatalkorú terhelt valamilyen súlyos, személy elleni, erőszakos bűncselekményt követett el, vagy ha a fiatalkorú visszaeső, de ilyen esetekben is vizsgálendő, hogy van-e más eszköz a hatékony szankcionálásra.¹⁸ Ehhez kapcsolódóan a Legfelsőbb Bíróság a 4/2007. BK véleményében fogalmazta meg, hogy a személyi szabadság elvonásával járó intézkedés vagy büntetés szükségességét a nevelési célok vizsgálata alapján lehet eldönteni.

A fiatalkorúak tekintetében kialakult különös rendelkezések nyomán – amelyek a büntetőeljárás szabályokban is visszatükröződnek - Európa több országában különbírásgot állítottak fel, amelyeken az ítékezés már ekkor is külön eljárási szabályok alkalmazása mentén zajlott. A legelső fiatalkorúak bírósága 1899-ben Chicagóban jött létre, míg Magyarországon 1913-ra datálható az első különbírásg felállítása a fiatalkorúak számára, majd 1947-től működött a fiatalkorúak budapesti törvényszéke.¹⁹ Hazánkban 2011-ben a fiatalkorúak bírósága, mint önálló szervezet működése megszűnt létezni. Ma az általános bírói szervezet keretében látja el a feladatait, de kizárólag az Országos Bírósági Hivatal elnöke által kijelölt bírák járhatnak a fiatalkorúak ellen indult büntetőeljárásokban.²⁰

Rátérve a büntetőeljárásra, a Be. a külön eljárások között szabályozza a fiatalkorúak elleni büntetőeljárást, amelynek hatálya – építve a Btk. életkori határookra vonatkozó rendelkezéseire – a bűncselekmény elkövetésekor a 12. életévét betöltött, de a 18. életévét be nem töltött bűnelkövetőkre terjed ki. Ennek megfelelően a fiatalkorúakra vonatkozó sajátos rendelkezések külön fejezetben kerültek deklarálásra, amelyek „*lex specialis*”-ként működnek, vagyis a Be. rendelkezéseit a fejezet eltéréseivel kell alkalmazni. A fiatalkorúak elleni büntetőeljárás célja a fiatalkorúak társadalmi beilleszkedésének és a speciális prevenció biztosítása, amelyet az ügyészség a fiatalkorúakra vonatkozó eltérő törvényi

¹⁷ BELOVICS Ervin, GELLÉR Balázs, NAGY Ferenc, TÓTH Mihály: *Büntetőjog I. Általános rész.* HVG Orac Lap-és Könyvkiadó Kft. Budapest 2012., 540-541.

¹⁸ 40/33-as ENSZ Közgyűlési határozat, „Pekingi Szabályok”, Rule 17., 1985.

<http://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/beijingrules.pdf>
(letöltve: 2023. március 4.) 9-11.

¹⁹ LÉVAY Miklós: *A gyermek érdekétől a megérdemelt büntetésig: a fiatalkorúakra vonatkozó büntető igazságszolgáltatás alakulása az Amerikai Egyesült Államokban.* OKRI Szemle, 2009., 149-151.

²⁰ TURI Barnabás: A fiatalkorúak bíróságának eljárása, annak sajátosságai. *Büntetőjogi Szemle* 2020/2., 151.

rendelkezések maradéktalan érvényesülésének biztosításával segíti elő.²¹ Az ügyészség tehát a büntetőeljárás teljes menetében meghatározó a fiatalkorúakkal szembeni speciális törvényi rendelkezések érvényesülésének biztosításában, ezért is megkerülhetetlen a büntetés-végrehajtást övező garancia- és kontrollrendszer elemei között.

A rövid áttekintő alapján is megállapítható, hogy a büntetőjog speciális rendelkezésekkel reagál a fiatalkorúak bűnözésére, amely a büntető anyagi jogtól egészen a büntetés-végrehajtási jogig megfigyelhető. Ennek köszönhetően a teljes büntetőeljárás, annak kezdetétől egészen a végrehajtásig képes figyelembe venni a fiatalkorúak életkori sajátosságaiból adódó erkölcsi, értékrendi és az értelem fejlettségi szintjében történő változásokat.²²

2.1.1. A fiatalkorúság életkori határai a büntető anyagi jogban és büntetés-végrehajtási jogban

A fiatalkorúak tekintetében elengedhetetlen a korhatári kérdésekre külön is kitérni, amelynek a büntetés-végrehajtás területén is jelentősége van. Azt, hogy büntetőjogi (vagy akár büntetés-végrehajtási jogi) értelemben milyen életkori határok között tekinthető valaki fiatalkorúnak, a büntetőpolitika határozza meg. A büntetőpolitika pedig a gyermek- és fiatalkorúak bűnügyi fertőzöttsége mellett a többi országban alkalmazott gyakorlatra is támaszkodik a korhatári intervallum meghatározásakor. További szempontot jelent, hogy az adott társadalomban a gyermek mikortól éri el a felelősségre vonáshoz szükséges erkölcsi és pszichikai érettséget, valamint a gyermek érdekét, a társadalom védelmét, a különböző nemzetközi egyezmények, és az egyes ajánlások rendelkezéseit is figyelembe kell venni.²³

A fiatalkorúak igazságszolgáltatása kapcsán két modellt különíthetünk el, a nevelési és az igazságszolgáltatási modellt. A nevelési modell az elkövető személyiségére koncentrál és a nevelésére, rehabilitására fókuszál. Az igazságszolgáltatási modellben a fő hangsúly az elkövetett, jogellenes cselekményre helyeződik át, célja pedig a társadalomba történő reintegráció. Az, hogy adott államban mely modell érvényesül, befolyásolja a büntethetőség korhatárát is, hiszen a nevelési modellt képviselő országokban a korhatárt általában magasabban határozzák meg.²⁴ Az életkori határok változtatása strukturális változásokat

²¹ 11/2018. (VI.29.) LÜ utasítás 2. § (1) bekezdése

²² A Büntető Törvénykönyvről szóló T/6958. számú törvényjavaslat

²³ ROSTA Andrea: *A fiatalkorú bűnözés kriminológiája és szociológiája*. L'Harmattan Kiadó Budapest 2014., 99-100.

²⁴ IGAZ Barbara, KENESE Attila: *A gyermekbűnözők, avagy a büntethetőségi korhatár kérdései*. Jogi Fórumon közzétett publikáció, 2014., 7. <https://www.jogiforum.hu/publikacio/2014/09/30/a-gyermekbunozok-avagy-a->

eredményez, ugyanis abban az esetben, ha a büntetőjogi értelemben vétőképes kort csökkentjük, azzal kitágítjuk a fiatalkorú bűnelkövetők kategóriájába tartozók körét. Ennek eredménye pedig, hogy a fiatalkorú elkövetők száma megnő, amely hatására a büntetés-végrehajtási intézetek zsúfoltsága is megemelkedhet. Ellenkező esetben, ha a vétőképes korhatárt felemeljük, akkor a fiatalkorú bűnelkövetők számának – és ezzel együtt a büntetés-végrehajtási intézetek túlszűfoltóságának - csökkenését tapasztalhatjuk. Ilyenkor a fiatalkorúak bűnözésének nagyobb terhe a gyermekvédelmi rendszerre hárul, hiszen a büntetőjogi korhatár alatti gyermekek által elkövetett bűncselekményekre a gyermekvédelemnek kell reagálnia.²⁵

	Anyagi jogi életkor		Büntetés-végrehajtási jogi életkor		
	Alsó korhatár	Felső korhatár		Alsó korhatár	Felső korhatár
Csemegi Kódex	12. életév	18. életév			
1961. évi V. törvény	14. életév	18. életév	1966. évi 21. tvr.	nem tért el az anyagi jogi szabályoktól	
1978. évi IV. törvény	14. életév	18. életév	1979. évi 11. tvr.	ismerte a szabadságvesztés fokozatának utólagos meghatározása jogintézményt, a fiatalkorú 21. életévének betöltésekor	
2012. évi C. törvény	12. életév	18. életév	2013. évi CCXL. törvény	12. életév	21. életév

A fiatalkorúság életkori határai az anyagi jogi és büntetés-végrehajtási jogi szabályozás alapján (saját szerkesztés)

Ahogy a fenti táblázatban látható, a Btk. szakított a korábbi szabályozással és a büntethetőségi korhatár leszállítása mellett döntött, amely értelmében a korábbi alsó korhatárt a 14. életév helyett a 12. életévben határozta meg. A Büntető Törvénykönyv miniszteri indokolása alapján az általános korhatár 14. életévben történő meghatározásának

[buntethetosegi-korhatar-kerdesei/](#) (letöltve: 2023. május 5.)

²⁵ ROSTA i.m. 100-106.

indoka a következő: „(...)a gyermekek nagyobb része ebben a korban fejezi be általános iskolai tanulmányait, és ér el olyan testi és szellemi fejlettségi szintet, amelyre tekintettel büntetőjogi felelősségre vonható. Napjainkban azonban a gyermekek biológiai fejlődése felgyorsult, a gyermekek korábban „érnek”, az információs forradalom következtében a kiskorúakat már tizenegyedik életévüket megelőző életszakaszukban eléri a társadalom olyan különféle hatásai, amelyektől a korábbi időkben még védve voltak. A tizenkettő-tizenéves év közötti gyerekek körében is egyre nagyobb mértékben elterjedt az erőszakos érdekérvényesítés (...)”²⁶

A jelenleg is hatályos szabályozás értelmében azonban önmagában a 12. életév betöltése nem jelenti automatikusan a büntetőjogi felelősségre vonás kezdeményezését. A büntethetőséghez a 12. életév betöltése mellett a bűncselekmény elkövetésekor fennálló belátási képesség léte is feltétel, és ezen feltételek fennállása esetén is csak a Btk.-ban meghatározott, kiemelt tárgyi súlyú és társadalomra veszélyes bűncselekmények elkövetése alapozzák a büntetőjogi felelősségre vonást.

A Btk. sem a belátási képesség, sem pedig a beszámítási képesség fogalmát nem határozza meg közvetlen módon, amely fogalmak nem azonos tartalommal jelennek meg a büntetőjogban. A beszámítási képesség büntetőjogi tartalmát a büntethetőséget korlátozó és kizáró okok között deklarált kóros elmeállapokra vonatkozó rendelkezésekből vezethetjük le. Angyal Pál közel 100 éve a maihoz hasonlóképpen határozta meg a beszámítási képességet, mikor azt írta: „(...) embernek az a képessége, amely anélkül, hogy elmebetegség, tudatzavar vagy értelmi gyengeség által befolyásolva lenne, annak lehetőségét biztosítja, hogy a cselekvő a cselekvéskor cselekményének tényleges következményeit, szociáletikai értékét felismerje és az e felismerésből eredő motívumokat mérlegelje.”²⁷ A hatályos Btk. rendelkezése és Angyal Pál gondolata alapján a beszámítási képesség két elemből, mégpedig egyrészt felismerési képességből – amely alapján az elkövető a cselekménye következményeit felismeri képes –, másrészt akarati képességből – vagyis az elkövető e felismerésnek megfelelően saját akaratából képes cselekedni – tevődik össze. A büntetőjogi felelősségre vonáshoz legalább korlátozott beszámítási képességre van szükség.²⁸ A beszámíthatóságot absztrakt módon úgy is megfogalmazhatjuk, mint egy olyan

²⁶ A Büntető Törvénykönyvről szóló T/6958. számú törvényjavaslat

²⁷ ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog tankönyve*. Atheneum, Budapest, 1920., 362.

²⁸ DOMOKOS Andrea: *Belátási képesség a magyar büntetőjogban egykor és ma*. In: Barabás A. Tünde, Vókó György (szerk.): *A Bonis Bona Discere*. Ünnepi kötet Belovics Ervin 60. születésnapja alkalmából. OKRI – Pázmány Press. Budapest, 2017., 38-39.

testi, pszichikai állapotot, amely alapján az elkövető képes arra, hogy cselekménye erkölcsi, társadalmi megítélését felismerje, majd ennek tudatában cselekedjen.²⁹

A beszámítási képességhez képest a belátási képességnél a legszembetűnőbb különbség, hogy az utóbbi csak és kizárólag a 12-14 év közötti, meghatározott bűncselekményeket elkövetett személy érettségére vonatkozik.³⁰ A belátási képesség szintűgy több elemből, nevezetesen értelmi, erkölcsi és szellemi érettségből tevődik össze. Kenese Attila a belátási képesség lényegét a következőképpen határozta meg: „(...) *a fiatal felismerje cselekménye jogellenes voltát (azaz éppúgy meg tudja ítélni egy meghatározott magatartás jogellenességét, mint egy felnőtt). A belátási képesség meglétének feltétele a jogszerű/jogkövető és a jogellenes viselkedés közti döntés értéktudatossága, az erkölcsi követelmények biztos ismerete, biztos tudás a játék, a csíny, a bűncselekmény közti különbségtételre.*”³¹ Megállapítható tehát, hogy a belátási és beszámítási képesség között semmi esetben sem tehető egyenlőség, mindkét fogalom eltérő jelentést hordoz a büntetőjogban, és a büntetőeljárás során is külön-külön kerülnek vizsgálat alá.

A Btk.-ban meghatározott speciális alsó korhatárt szakmai és társadalmi kritikával illették, annak ellenére, hogy az nemzetközi viszonylatban sem tekinthető kirívónak. Így például Hollandiában is a 12. életévhez kötik a büntethetőséget, sőt Írországbán már a 7 éves, Skóciában a 10 éves gyermek is felelősségre vonható.³² A speciális alsó korhatár bevezetését az is indokolta, hogy az elmúlt években mennyiségi és minőségi változás következett be a fiatalkorú bűnözést tekintve, amely a jogellenes cselekmények erőszakossá válásában, indokolatlan brutalitásában, számát tekintve növekedésben manifesztálódott. Megjelent az a tendencia is, amely szerint a családtagok 12 éven aluli gyermekeket használtak fel a bűncselekmények elkövetéséhez.³³

A fiatalkorúság alsó életkori határa mellett a felső korhatár tekintetében is megjelennek újfajta megközelítési módok. Ugyanis felvetődött az igény egy új bűnelkövetői csoport kialakítására a 18-21. életévét, illetve a 18-25. életévét betöltött elkövetők tekintetében. Ezen korcsoportba tartozó úgynevezett fiatal felnőttkorúak a kriminalitásukat

²⁹ KENESE Attila: *A 12-14 életév közötti bűnelkövetőkkel kapcsolatos új rendelkezések gyakorlati alkalmazásnak kérdései – belátási képesség.* [http://www.mabie.hu/index.php/cikkek-tanulmanyok/103-dr-kenese-attila-a-12-14-eletev-kozottibunelkovetokkel-kapcsolatos-uj-rendelkezesek-gyakorlati-alkalmazasanak-kerdesei-a-belatasi-kepesseg%20\(2017\)](http://www.mabie.hu/index.php/cikkek-tanulmanyok/103-dr-kenese-attila-a-12-14-eletev-kozottibunelkovetokkel-kapcsolatos-uj-rendelkezesek-gyakorlati-alkalmazasanak-kerdesei-a-belatasi-kepesseg%20(2017)) (letöltve: 2023. augusztus 10.) 3.

³⁰ DOMOKOS (2017) i.m. 38-39.

³¹ KENESE i.m. 6.

³² BELOVICS, GELLÉR, NAGY, TÓTH i.m. 224.

³³ CSEMÁNÉ DR. VÁRADI Erika: *A gyermek- és fiatalkorú bűnözés.* In: Gönczöl Katalin – Kerezsi Klára – Korinek László – Lévay Miklós: *Kriminológia – szakkriminológia.* Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 2013., 532-534.

– úgymint a bűnözés a célját és a motivációját – tekintve nem mutatnak lényeges eltérést a fiataikorúakhoz képest. Lévay Miklós és Váradi Erika az új bűnelkövetői csoport létrehozását és a fiataikorúakra vonatkozó enyhébb szabályozás kiterjesztését megvalósíthatónak látja az *enyhébb súlyú bűncselekmények*³⁴ esetén, a visszaesők és bünszervezet tagjaként való elkövetés kivételével. De lege lata büntetés kiszabásakor enyhítő körülményként veszi figyelembe a bíróság, ha az elkövető fiatal felnőtt volt, vagy a 14. életévet néhány évvel haladta csak meg a bűncselekmény elkövetésekor.³⁵

A fiataikorúság büntetés-végrehajtási jog szerinti életkori határaival kapcsolatban elsőként érdemes leszögezni, hogy a jelenleg hatályos büntetés-végrehajtási jogi rendelkezések habár részben követik a büntető anyagi jogi szabályokat, ezzel egyidejűleg egyfajta elmozdulás figyelhető meg a fentiekben hivatkozott fiatal felnőtt kategória felé. A Bv. Kódex a szabadságvesztés végrehajtásának értelmező rendelkezései és a javítóintézeti nevelés végrehajtásának általános rendelkezései között is rögzíti, hogy fiataikorú alatt érteni kell a tizennyolcadik életévet betöltött, de huszonegyedik életévet meg nem haladott – fiataikorúak szabadságvesztését töltő – elítéltet is.³⁶

A törvény indokolását figyelembe véve a felső életkori határ kitágítása mögött leginkább jogtechnikai megfontolások húzódnak meg. A szabadságvesztés végrehajtásának megkezdése előtt ugyanis a fiataikorúak jelentő hányada betölti a tizennyolcadik életévet. Ha ezt a jogalkotó nem vette volna figyelembe, akkor a fiataikorúakkal szembeni büntetőeljárás nem érné el a speciális célját azon fiataikorúak esetében, akik időközben, a büntetés-végrehajtás megkezdése előtt betöltik a 18. életévüket, mivel rájuk a büntetés-végrehajtás során már a felnőttkorúakra irányadó – és ebből adódóan szigorúbb - szabályok lennének alkalmazandóak. Ugyanez a logika ragadható meg a javítóintézeti nevelés végrehajtása kapcsán is, figyelembe véve azt az anyagi jogi rendelkezést is, amely a javítóintézeti nevelés elrendelését lehetővé teszi azzal a fiataikorúval szemben is, aki az ügydöntő határozat meghozatalakor a huszadik életévet még nem töltötte be.³⁷

A Bv. Kódex előtt hatályban volt 1979. évi 11. tvr. külön rendelkezésben nem határozta meg a fiataikorú büntetés-végrehajtási fogalmát, de ismerte – a jelenleg hatályban lévő Bv. Kódexhez hasonlóan - a szabadságvesztés fokozatának utólagos meghatározását

³⁴ Azon bűncselekmények, amelyek öt évi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendők

³⁵ 56. BK vélemény a büntetéskiszabás során értékelhető tényezőkről, II./4.

³⁶ Bv. Kódex 82. § 1. pont és 343. § (6) bekezdése

³⁷ Btk. 120. § (1) bekezdése

azon fiatalkorúan vonatkozásában, akiknek a szabadságvesztés büntetést az ítélet szerint fiatalkorúak börtönében vagy fiatalkorúak fogházában kell végrehajtani, de az elítélt a huszonegyedik életévét a büntetés végrehajtásának megkezdése előtt vagy az alatt betölti. A büntetés-végrehajtási bíró eljárásában a felnőttkorúakra vonatkozó anyagi jogi szabályok mentén került sor a szabadságvesztés fokozatának meghatározására azzal, hogy a büntetés-végrehajtási bíró a szabadságvesztés fokozatának meghatározásakor a Btk. 35. § (2) bekezdése alapján a törvényben meghatározottnál eggyel enyhébb végrehajtási fokozatot is meghatározhatott a fiatalkorúnak a szabadságvesztés végrehajtása során tanúsított magatartását is figyelembe véve. Az 1979. évi 11. tvr. előtt hatályban lévő 1966. évi 21. tvr. pedig külön nem rendelkezett a fiatalkorúság büntetés-végrehajtási meghatározásáról, hanem követte az akkor hatályos büntető anyagi jogi szabályokat.

2.2. Gyermek, fiatalkorú bűnelkövető vagy speciális igényű fogvatartott?

Ahogy arra korábban is történt utalás, a fiatalkorúak speciális fogvatartotti csoportot alkotnak. A fiatalkorúak mellett klasszikusan a női, az időskorú vagy külföldi fogvatartottak azok, akik az átlag fogvatartottakhoz képest speciális igényekkel rendelkeznek, és ebből eredően eltérő bánásmódot igényelnek a büntetés-végrehajtás során. Vókó György utalt arra, hogy a fiatalkorúak belső lényüknél fogva sebezhetőbbek a felnőtteknél, függetlenül attól, hogy milyen okból fosztották meg őket a szabadságuktól. Ez az a különös tényező, amely indokolja, hogy speciális fogvatartotti csoportként kezelve őket különös figyelmet fordítsunk testi és lelki jólétük védelmére.³⁸

Az, hogy a fiatalkorúak speciális fogvatartotti csoportot alkotnak, a jogi helyzetük összetettségéből is adódik. Amikor ugyanis a büntetőeljárás alanyává fiatalkorú bűnelkövető válik, a jogalkalmazó nem feledkezhet el arról, hogy hétköznapi értelemben és alapjogi szempontból egy gyermek büntetőjogi felelősségre vonására kerül sor, akinek nemzetközi szinten is védett, életkorából fakadó különös jogai is vannak. Függetlenül attól, hogy milyen szankció alkalmazására kerül sor, a fiatalkorú bűnelkövetőt és a szabadságelvonással sújtott fiatalkorú fogvatartottat a gyermekjogok korlátozás nélkül megilletnek. A gyermekjogok büntetés-végrehajtás során történő feltétlen érvényesülését maga a Bv. Kódex is deklarálja,

³⁸ VÓKÓ György: *Európai Büntetés-végrehajtási jog*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2006., 334.

amikor rögzíti, hogy a végrehajtás rendjének a gyermekek jogainak érvényesülését is szolgálnia kell.³⁹

A gyermekjogok a XX. században kerültek a középpontba, ekkor születtek meg azok a legfontosabb nemzetközi jogi instrumentumok, amelyek mindegyike a gyermekek mindenek felett álló érdekét hirdeti, és a gyermekek jogainak feltétlen érvényesülését írja elő valamennyi jogág vonatkozásában. Az első nemzetközi dokumentumok – mint például az 1942-ben elfogadott Genfi Deklaráció vagy az 1959. évi Deklaráció – azonban még csak felhívást tartalmaztak az államok számára a gyermekjogok betartását illetően, de számonkérhető kötelezettséget nem keletkeztetett a részes államok számára. A nemzetközi dokumentumokban rögzített gyermekjogok fokozatosan szivárogtak át a nemzeti szabályozásba, amely eredményeként a gyermekek önálló jogalannyá váltak, valamint több országban gyermekjogi biztos vagy gyermekjogi ombudsman feladatává vált a gyermekjogok érvényesülésének biztosítása.⁴⁰

A nemzetközi dokumentumok közül a legkiemelkedőbb és kifejezetten a gyermekjogok védelme körében született egyezmény, az ENSZ 1989-ben New Yorkban elfogadott Gyermek Jogairól szóló Egyezmény, amelyet hazánk az 1991. évi LXIV. törvénnyel hirdetett ki.⁴¹ Ez az egyezmény, mint a gyermekjogok terén meghatározó mérce és gyermekjogi katalógus, már nemcsak felhívást tartalmaz a részes államok felé, hanem kötelezettségeket is megfogalmaz, és átfogóan foglalkozik a gyermekjogokkal.⁴² A részes államokat terhelő kötelezettségek betartását a 18 tagból álló Gyermekjogi Bizottság vizsgálja, továbbá a részes államok ötévente jelentésben számolnak be a gyermekjogok érvényesülésének tapasztalatairól.⁴³

A Gyermek Jogairól szóló Egyezmény a gyermeket nem az eljárás tárgyának, hanem alanyának tekinti. Rögtön az 1. cikkben meghatározza a gyermek fogalmát oly módon, hogy alsó korhatárt nem jelöl meg, hanem minden olyan személyt a gyermek fogalma alá vesz,

³⁹ Bv. Kódex 1. § (2) bekezdés b) pontja

⁴⁰ SZEIBERT Orsolya: *Gyermeki jogok*. In: Lamm Vanda (szerk.): *Emberi Jogi Enciklopédia*. HVG Orac Lap-és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2018., 333.

⁴¹ Az egyezményhez három fakultatív jegyzőkönyv tartozik:

az Első Fakultatív Jegyzőkönyv a gyermekek fegyveres konfliktusokba való bevonásáról szól, kihirdette a 2009. évi CLX. törvény;

a Második Fakultatív Jegyzőkönyv a gyermekek eladásáról, a gyermekprostitúcióról és a gyermekpornográfiáról szól, kihirdette a 2009. évi CLXI. törvény;

a Harmadik Fakultatív Jegyzőkönyv a panasztételi eljárásról szól, amely 2014-ben lépett hatályba.

⁴² Megjelenik benne a hátrányos megkülönböztetés tilalma, a gyermek legfőbb érdekének védelme, a gyermeket érintő kérdésekben a meghallgatáshoz és véleménynyilvánításhoz való jog, élethez való jog stb.)

⁴³ SZEIBERT i.m. 336.

aki a 18. életévét nem töltötte be. Az Egyezmény 37. cikke foglalkozik a gyermekek szabadságkorlátozásának és elvonásának nemzetközi szinten elvárt feltételeiről.

A 37. cikk kimondja, hogy a gyermeket – a felnőttkorúakhoz hasonlóan – nem lehet kínzásnak, kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetésnek, illetve bánásmódnak alávetni. Ehhez kapcsolódóan kinyilvánítja, hogy sem a halálbüntetés, sem pedig a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés nem alkalmazható gyermekkel szemben. A gyermekek szabadságelvonásával kapcsolatban alapvető követelményként határozza meg, hogy a gyermek a törvényben meghatározott okból történő őrizetbe vétele, letartóztatása alkalmazása vagy szabadságvesztés büntetése csak ultima ratio jelleggel szabható ki a legrövidebb időtartamban.

A hivatkozott cikk a szabadságától megfosztott gyermekekkel szemben az emberséges és az emberi méltóságnak kijáró tiszteletet, és az életkornak megfelelő szükségletek figyelembe vételét is megköveteli. Ebben a körben külön kiemeli a szabadságától megfosztott gyermek és felnőttek elkülönítésének szükségességét azzal, hogy az elkülönítés mellőzését elfogadhatónak tartja, ha az a gyermek érdekét szolgálja. Az elkülönítés mellett a gyermekek személyes és közvetett módon történő kapcsolattartáshoz való jogának biztosítását is hangsúlyozza.

Végül az Egyezmény a szabadságától megfosztott gyermek jogaival kapcsolatban előírja, hogy rövid időn belül biztosítani kell a gyermek számára a jogi segítséget, valamint jogot kell biztosítani számára arra is, hogy szabadságelvonásának törvényességével kapcsolatban bírósághoz vagy más illetékes, független és pártatlan hatósághoz fordulhasson a soronkívüliség betartása mellett.

A Gyermek Jogairól szóló Egyezmény mellett a gyermekjogokkal kapcsolatban meg kell említeni az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága 2010. november 17-én elfogadott, a Gyermekbarát igazságszolgáltatásról szóló Iránymutatását, amelyben az igazságszolgáltatással szemben támasztott minimumkövetelmények jelennek meg, és ugyancsak a gyermek mindenek feletti érdekét hangsúlyozza ki.⁴⁴ Gyurkó Szilvia a gyermekbarát igazságszolgáltatás jelentőségével kapcsolatban kifejtette, hogy az igazságszolgáltatásban a gyermekek jogai, érdekei és szükségletei is középpontba kell

⁴⁴ Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child friendly justice. III. Fundamental principles
<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168045f5a9> (megtekintve: 2023. február 9.)

kerüljenek, ezért az Iránymutatás jelentősége a gyermekjogok tekintetében megkerülhetetlen nemzetközi dokumentumnak számít.⁴⁵

Az Iránymutatás megalkotásával az Európa Tanács célja egy olyan rendszer kialakítása volt, amely a gyermekközpontúság jegyében biztosítja a gyermekjogok érvényre jutását függetlenül attól, hogy a gyermek milyen módon kerül kapcsolatba az igazságszolgáltatással⁴⁶ Az Iránymutatás előszavában található, Albert Camustól származó gondolat jól kifejezi a gyermekbarát igazságszolgáltatás lényegét: az igazságszolgáltatás ne a gyermekek előtt vagy mögött haladjon, hanem figyelembe véve a jogaikat és az életkori sajátosságaikból adódó igényeiket és a fiatalkorúakkal együtt, párhuzamosan haladjanak. Kizárólag így lehet eredményes az együttműködés, és így válhat az igazságszolgáltatás a gyermekek barátjává.

Az Európa Tanács és az ENSZ mellett, regionális szinten, az Európai Unió jogi instrumentumai között is találunk számos olyat, amelyek a gyermekjogokkal foglalkoznak. Érdemes megemlíteni például a Lisszaboni szerződést, amely szintén hangsúlyozza a gyermekjogok kiemelt érvényesülésének szükségességét, de az Európai Unió Alapjogi Chartája is deklarálja, hogy hatóságok a gyermekekkel kapcsolatos tevékenységében a gyermek mindenek fölött álló érdekének kell az elsődleges szempontnak lennie.⁴⁷

A hazánk jogrendszerét áttekintve megállapítható, hogy a gyermekek érdekeinek védelme és különös jogaiknak biztosítása valamennyi jogág – így a büntetőjog, büntetőeljárás jog és a büntetés-végrehajtási jog – szabályozásában felismerhetők, a jogi szabályozás alappillére pedig a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény.

A gyermekjogokra fókuszáló nemzetközi dokumentumok mellett meg kell említeni a kifejezetten fiatalkorúak büntetőigazságszolgáltatásával kapcsolatos nemzetközi jogforrásokat is. Az ENSZ fiatalkorúak igazságszolgáltatására vonatkozó szabályrendszerének négy pillérét a Pekingi Szabályok, a Havannai Szabályok, a Rijadi Iránymutatások és a Tokiói Szabályok képezik.⁴⁸

Ezek közül a legátfogóbb nemzetközi dokumentumként a fiatalkorúak igazságszolgáltatásában alkalmazandó általános minimumkövetelményekről szóló, 1985.

⁴⁵ GYURKÓ Szilvia: Gyermekközpontú büntető igazságszolgáltatás Magyarországon. *Belügyi Szemle*, 2013/9., 28.

⁴⁶ Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának iránymutatása a gyermekbarát igazságszolgáltatásról. <https://rm.coe.int/16806a4541> (letöltve: 2022. június 1.)

⁴⁷ Európai Unió Alapjogi Chartája 24. cikk (2) bekezdése

⁴⁸ FAIX Nikolett: A gyermeki jogok kialakulása a nemzetközi jogban és az igazságszolgáltatásra gyakorolt hatásuk. *Eljárásjogi Szemle* 2016/4., 13.

november 29-én kelt 40/33-as ENSZ közgyűlési határozat, az úgynevezett „Pekingi Szabályok” említhető meg, amely a fiatalkorúak prevenciók kérdései mellett a büntető anyagi, eljárásjogi és büntetés-végrehajtási jogi minimumkövetelmények meghatározására is kiterjed.⁴⁹ A Pekingi Szabályok megalkotását a szabadságuktól megfosztott fiatalkorúak védelmének szabályairól szóló, 1990. december 14-én elfogadott 45/113-as számú ENSZ közgyűlési határozat, az úgynevezett „Havannai Szabályok” követték, amely dokumentum lényegét tekintve megismételte a Pekingi Szabályokban megfogalmazott elvárásokat. A fiatalkorú bűnözés megelőzéséről szóló 1990. december 14-én elfogadott 45/112-es számú ENSZ közgyűlési határozat, az úgynevezett „Rijadi Iránymutatások” pedig kifejezetten a fiatalkorúak bűnözésének megelőzésének lehetséges eszközeire fókuszált, míg a szabadságelvonással nem járó szankciók minimumszabályairól szóló, 1990-ben született 45/110-es ENSZ közgyűlési ajánlás, az úgynevezett „Tokiói Szabályok” felhívták a figyelmet a szabadságelvonással járó szankciók alkalmazásának ultima ratio jellegére és az alternatív, szabadságelvonással nem járó szankciók alkalmazásának szorgalmazására.

2.2.1. A fiatalkorú fogvatartottak jogai a Bv. Kódex alapján

A büntetés-végrehajtási jog egy speciális részterületét képezi a fogvatartottak büntetés-végrehajtási jogi helyzete. A büntetés-végrehajtás rendszerébe bekerülő fogvatartottak jogi helyzete komplex, hiszen ahogyan Vókó György is utal rá, az egyes szankciók szükségképpen együtt járnak valamilyen fokú jogkorlátozással vagy jogfosztással, amelyek közül a legsúlyosabb ilyen fokú hatással a szabadságvesztés büntetés jár. A fogvatartottak – így a fiatalkorú fogvatartottak is – azonban nem válnak teljesen jogfosztottá a büntetés-végrehajtás alatt, hanem a kiszabott szankció jellege alapján egyes jogaik időlegesen korlátozásra vagy megvonásra kerülnek, míg a büntetés-végrehajtás ideje alatt egyes alapvető jogaik módosult tartalommal gyakorolhatók, szünetelnek, illetve egyes jogok a büntetés-végrehajtás tartama alatt is korlátozásmentesen megilletik a fogvatartottakat. A büntetés-végrehajtási jogviszonyból fakadóan speciális jogok is megjelennek, amelyek szorosan ezen jogviszonyból fakadnak, és addig gyakorolhatók, amíg a büntetés-végrehajtás tart.⁵⁰

⁴⁹ LÉVAY Miklós: A fiatalkorúak igazságszolgáltatási rendszerére vonatkozó ENSZ minimum szabályok: a „Pekingi szabályok”. *Jogtudományi Közöny* 1989/12., 664–668.

⁵⁰ VÓKÓ György: A büntetés-végrehajtási jog szerepe a jogállamban. *Börtönügyi Szemle* 2014/1., 2.

A Bv. Kódex tehát katalógusszerűen meghatározza a fiatalkorúak jogait és kötelezettségeit. Ez visszavezethető a rabjogok fokozatos elismerése kapcsán végbement folyamatnak, ugyanis olyan paradigmaváltásnak lehettünk tanúi az elmúlt évtizedekben, amely nyomán a fogvatartotti jogok előtérbe kerültek, és immáron a fogvatartottak nem közellenségnek számítanak, hanem olyan jogvédett személyeknek, akiket ugyanúgy megillet az emberi méltóság, mint a jogkövető állampolgárokat.⁵¹ Ezt a felfogást tükrözi vissza az Alkotmánybíróság 13/2001. (V. 14.) számú határozata, amely kimondta, hogy: „Az elítélt nem tárgya a büntetés-végrehajtásnak, hanem alanya, akinek jogai és kötelezettségei vannak.”

Rátérve a Bv. Kódex rendelkezéseire, első körben kiemelendő, hogy a fiatalkorú fogvatartottak jogi helyzetére attól függően, hogy szabadságvesztés vagy javítóintézeti nevelés végrehajtásáról beszélünk, az V. és a XXVII. Fejezet szabályait kell alkalmaznunk. A Bv. Kódex V. Fejezete tartalmazza a szabadságvesztés végrehajtására vonatkozó szabályokat, amely taxatív módon rendszerbe foglalja a fogvatartotti jogok egyes csoportjait. A szabályozás előtérbe helyezi a fogvatartott személyiségét és a velük való foglalkozást, illetve általános garanciális elemként jelenik meg benne, hogy a büntetés-végrehajtási szervezet biztosítja, illetve elősegíti a fogvatartottak jogainak gyakorlását, amelyet fiatalkorú a törvényes képviselője útján is érvényesíthet.⁵² Ugyanez az elvárás egyébként a fogvatartottak oldalán is megjelenik, ugyanis a Bv. Kódex kötelezettségként rója rájuk, hogy nemcsak jogaik, hanem kötelezettségeik is vannak (passzív és aktív kötelezettségek formájában, mint például tűrési kötelezettség, kártérítési kötelezettség), amelyek teljesítése és a büntetés-végrehajtás célja érdekében együttműködni köteles a büntetés-végrehajtási intézettel.

⁵¹ Lásd: MEZEY Barna: *Régi idők tömlöcei. Büntetések, börtönök, bakók.* Rubicon-Könyvek, 2010., 143.

⁵² 2013. évi CCXL törvény indokolása

A szabadságvesztést töltő fiatalok jogi helyzete

Nem érintett jogok	Korlátozott, módosult tartalommal gyakorolható jogok	Szünetelő jogok	Büntetés-végrehajtási jogviszonyból fakadó jogok
• anyanyelv-használat joga • védelemhez és képviselőkhöz való jog • tájékoztatáshoz való jog • iratmegismerési jog • személyhez fűződő jogok (személyes adatok védelme stb.) • jogorvoslati jog	• munkához való jog • művelődéshez való jog, tanulás és a tanítás szabadsága • önrendelkezéshez való jog • kegyeleti jog • szülői felügyeleti jog • közérdekű adatokhoz való jog • véleménynyilvánítás szabadsága • egyesülési jog • tulajdonhoz való jog • szabadidő eltöltéshez való jog • fizetett szabadsághoz való jog • magántitokhoz való jog • általános cselekvési szabadság • lelkiismereti és vallási szabadság	• szabad mozgáshoz való jog • tartózkodási hely szabad megválasztásához való jog • békés gyülekezéshez való jog • sztrájkhoz való jog • szabad orvosválasztáshoz való jog • választójog • elektronikus ügyintézéshez való jog • közügyektől eltiltás, további eltiltó szankciók és kitiltás alapján további alapvető jogok	• ellátási jogok • kapcsolattartási jogok • egyéb jogok

(saját szerkesztés)

A Bv. Kódex a fiatalok jogait is tartalmazza, hogy a fiatalok az Alaptörvényben meghatározott alapvető jogait, valamint egyéb jogait és kötelezettségeit a törvényben, a bíróság ítéletében, valamint a bíróság és az ügyészség egyéb határozatában meghatározott korlátozásokkal vagy tilalmakkal, a büntetés-végrehajtás rendjével összhangban gyakorolja és teljesíti. Az arányosság elvét figyelembe véve a jogok korlátozásakor a legenyhébb eszköz alkalmazását is előírja, amely a 13/2001. (V.14.) AB határozatban megfogalmazott elvárásnak tesz eleget, vagyis az alapjogok korlátozásának 'indokolt, szükséges és arányos' hármas feltételrendszerének.⁵³

⁵³ Bv. Kódex 9. §

A fogvatartotti jogok első csoportjába azon jogok tartoznak, amelyek a büntetés-végrehajtás által nem érintettek, azok gyakorlására valamennyi fogvatartott jogosult. Olyan jogokról van szó, amelyek elidegeníthetetlenek és alapvető emberi jogként kerültek deklarálásra mind a nemzetközi egyezményekben, mind pedig az Alaptörvényben. Ezen jogok bármiféle korlátozása azért nem szükséges, mert azok nem ellentétesek a büntetés-végrehajtás céljával.⁵⁴

A jogok másik csoportja olyan jogokat foglal magában, amelyek csak törvényben meghatározott korlátozásoknak megfelelően gyakorolhatók. A módosulás mértékét és terjedelmét a Bv. Kódex rendelkezései szabják meg. Vannak azonban olyan jogok, amelyek a büntetés-végrehajtás tartama alatt még korlátozott módon sem gyakorolhatók, ezek az úgynevezett szünetelő jogok. Olyan jogokról van szó, amelyeknek a gyakorlása nem egyeztethető össze egyrészt az ítélet, másrészt a büntetés-végrehajtás céljával, valamint azzal az életrenddel, amellyel a fogvatartott a büntetés-végrehajtás ideje alatt találkozik.

Végül a fogvatartottak komplex jogi helyzetét mutatják azok a jogok is, amelyek speciálisak abban az értelemben, hogy a büntetés-végrehajtási jogviszonyból erednek, és annak fennállásáig gyakorolhatók. Ebből eredően járulékos jellegűek, de annál fontosabbak a törvényes bánásmód követelményének érvényesülése tekintetében. A jogok ezen csoportján belül megkülönböztetjük az ellátási (elhelyezés, ételmezés, ruházat, egészségügyi ellátás joga stb.), a kapcsolattartási és az egyéb jogokat (szabad levegőn tartózkodás joga, büntetés-végrehajtási ügyészhez való fordulás joga stb.).⁵⁵

A fogvatartottak jogi helyzetét általánosan tárgyaló rendelkezések mellett a fiatalok számára speciális szabályokat is meghatároz a Bv. Kódex, amely szabályozási technikával a nemzetközi elvárásoknak tesz eleget. Például a Pekingi Szabályok előírják, hogy a fiatalok szociális, oktatási, szakmai és pszichológiai szükségleteire figyelemmel a megfelelő ellátást, védelmet és minden szükséges segítséget meg kell kapjanak az egyes intézményektől.⁵⁶ A Havannai Szabályok az oktatás kapcsán emelik ki, hogy minden tanköteles fiataloknak joga van az oktatáshoz, mégpedig olyan szinten, hogy a szabadulást követően a tanulmányok folytathatók legyenek.⁵⁷

⁵⁴ LAJTÁR István, SZÜCS András: *Büntetés-végrehajtási jog*. Patrocinium, Budapest 2022., 105-107.

⁵⁵ LAJTÁR István: *Fogvatartotti jogok a jogállami elvek tükrében*. In: VÓKÓ György (szerk.): *Tiszteletkötet Dr. Kovács Tamás 75. születésnapjára*. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2015., 296–297.

⁵⁶ 40/33-as ENSZ Közgyűlési határozat, „Pekingi Szabályok”, Rule 26.2., 1985.

<http://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/beijingrules.pdf> (letöltve: 2023. február 3.)

⁵⁷ ENSZ Közgyűlés 45/117. sz. határozata, Havannai Szabályok, E.38.

https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/United_Nations_Rules_for_the_Protection_of_Juveniles_Deprived_of_their_Liberty.pdf (letöltve: 2023. február 3.)

A hivatkozott nemzetközi elvárásoknak megfelelően a Bv. Kódex – a pozitív diszkrimináció jegyében – a fiatalkorúak jogi helyzetére vonatkozóan előírja, hogy a szabadságvesztés végrehajtása során különös gondot kell fordítani a fiatalkorú oktatására, személyiségének fejlesztésére és testi fejlődésére, a tankötelezettség érvényesítésére, az első szakmához jutás lehetőségére. A fiatalkorú fogvatartottak további kapcsolattartási formák igénybevételére is jogosultak, így háromhavonta családi konzultáción és családterápiás foglalkozási vehetnek részt, valamint a Bv. Kódex az önálló panasztétel, kérelem-előterjesztés és nyilatkozattétel is biztosítja a fogva tartással kapcsolatban felmerülő ügyekben.⁵⁸

A Bv. Kódex a fiatalkorú fogvatartottak jogi helyzetére a javítóintézeti nevelés végrehajtására vonatkozó szabályok között tartalmaz rendelkezéseket. Hasonló szabályozási technikát követ a szabadságvesztés végrehajtási szabályainál említettekhez hasonlóan, ugyanis megkülönbözteti a büntetés-végrehajtás által nem érintett, a korlátozottan érvényesülő és a szünetelő jogok csoportját is, azonban lényegesen enyhébb jogi helyzetet eredményez a javítóintézeti neveltek tekintetében. A szünetelő jogok között így nem említi a szabad orvosválasztáshoz való jogot vagy a választójogot, míg a korlátozottan érvényesülő jogok között a közérdekű adatokhoz való jogot és a véleménynyilvánítás szabadságát.⁵⁹ A büntetés-végrehajtás alatt fennálló speciális jogviszonyból eredő különös jogok közül érdemes megemlíteni, hogy habár a hazai szabályozás következetes abban a tekintetben, hogy a fogvatartottak számára nem biztosít internet-hozzáférést a biztonság fenntartása érdekében, a javítóintézeti nevelésre ítélt fiatalkorúak tekintetében kivétel tesz, a fiatalkorú fogvatartottaknak jogot biztosít szűrt tartalmú internet-szolgáltatás használatára a törvényben meghatározott időtartamban és időközönként, amely a hatályos szabályok értelmében hetente egy alkalommal harminc perc időtartamot jelent.⁶⁰

⁵⁸ Bv. Kódex 192-204. §

⁵⁹ Bv. Kódex 352-354. §

⁶⁰ Bv. Kódex 355. § (3) bekezdése

III. FEJEZET: A TÖRVÉNYES BÁNÁSMÓD FOGALMA ÉS BIZTOSÍTÉKAI

„Emberségesnek az a bánásmód tekinthető, amely megfelel a fogvatartással kapcsolatos nemzetközi dokumentumok előírásainak, valamint a jogszabályok rendelkezéseinek. Emellett természetesen az emberséges bánásmódnak az is kritériuma, hogy feleljen meg az emberi kapcsolatokra vonatkozó erkölcsi normáknak is.”⁶¹

Vókó György és Csordás Sándor

A büntetés-végrehajtásban a törvényes bánásmód, mint terminus technicus mára egybeforrt a fogvatartottakkal, különösen a speciális fogvatartotti csoportokkal. A fogvatartottak jogi helyzetéről folytatott diskurzus során megkerülhetetlen a törvényes bánásmód fogalmával is foglalkozni, noha annak tartalommal való kitöltése nem is olyan egyszerű feladat, sőt a hazai és nemzetközi szakirodalom áttekintéséből is az szűrhető le, hogy hol tágabban, hol szűkebben értelmezik azt, avagy éppen összemossák a törvényes bánásmódhoz szorosan kapcsolódó kínzás tilalmával vagy az embertelen, kegyetlen és megalázó bánásmód fogalmával. Mielőtt rátérnék a törvényes bánásmód fogalmának lehetséges meghatározására, fontos elsőként kihangsúlyozni a törvényes bánásmód büntetés-végrehajtásban betöltött jelentőségét. A fogvatartottakkal való törvényes bánásmód korábban is a büntetés-végrehajtási gondolkodás részét képezte, hiszen a XIX. században Kozma Sándor koronaügyész a „börtönök atyjának” is nevezték, aki a börtönviszonyok javítása érdekében is következetesen fellépett. Kozma Sándor nevéhez többek között börtönépítések köthetők, valamint ő maga is rendszeresen látogatta és ellenőrizte a börtönöket, meghallgatta a fogvatartottakat, indokolt esetben intézkedett, valamint a vizsgálati foglyok számát az indokolatlan letartóztatások megszüntetésével csökkentette.⁶²

A büntetőeljárás valamennyi szakaszának megvan a maga szerepe és jelentősége a büntetőjogi felelősségre vonás szempontjából, de valamennyi szakaszban közös, hogy a törvényesség és az emberi méltóság tiszteletben tartása alapvető követelményként jelenik meg bennük. Ezen szemlélet nyomán a büntetőeljárás lezárását jelentő büntetés-végrehajtás sem jelentheti a törvényesség és az emberi méltóság érvényesülésének a végét. A büntetés-végrehajtás a büntetőeljárás azon szakasza, amely az ítéletben jogerősen kiszabott szankciót

⁶¹ CSORDÁS Sándor – VÓKÓ György: A fogvatartottakkal való bánásmód elvei és gyakorlata. *Börtönügyi Szemle*, 2004/4., 6.

⁶² ESTÓK József: A magyar börtönügy arcképcsarnoka. Kozma Sándor (1825-1897). *Börtönügyi Szemle* 2010/1., 74–77.

és a törvény által megfogalmazott büntetési célokat kézzel foghatóvá teszi. Az emberi és alapvető jogokat azonban a jogállami büntetés-végrehajtás csak olyan mértékben korlátozhatja, amilyen mértékben az elengedhetetlen, és amennyire azt a törvényi szintű rendelkezések megengedik. A büntetőjogi felelősségre vonás vonatkozásában megjelenő alkotmányos, emberi jogi szempontoknak való megfelelés mára jogállami alaptétellé vált, amelyet először az Alkotmánybíróság nevezett alkotmányos büntetőjognak a 10/1992. (II.25.) AB határozatában.⁶³

Finkey Ferenc kiemelte, hogy a szabadságvesztésre ítélt, az életfogytiglanra elítélttel egyetemben, nem rabszolga, nem veszt el emberi alapjogait. Ebből következően nem lehet vele úgy bánni, mintha élete, testi épsége, becsülete közömbös lenne, és arra nem kell tekintettel lenni.⁶⁴ Finkey Ferenc a XIX. század legnagyobb vívmányának tartotta, hogy a börtönbüntetés rendszerét az emberiség és a javítás vezéreszméi alapján alakították ki.⁶⁵ Finkey kiemeli továbbá azt is, hogy a végrehajtás módja, a foganatosítást rendező jogszabályok nem közömbösek a büntető anyagi jog és büntetőeljárás által elérni kívánt célok megvalósítási szempontjából sem. Véleménye szerint „*helytelen, oktalan végrehajtás mellett a legjelesebb Btk. is a legrosszabb eredményt fogja mutatni, s a legjobb perrendtartás, a legkitűnőbb bírói kar minden igyekezete hiábavaló lesz.*”⁶⁶ Emellett a végrehajtás hibái a társadalomra és az államra is közvetlen veszélyt jelentenek, a közérkölsüllyedését, a közbiztonság hanyatlását, bűncselekmények elszaporodását okozzák.⁶⁷

Vókó György is emlékeztet arra, hogy nem szabad elfeledkeznünk arról, hogy a bűncselekményt elkövető is ember, így a jogállamnak vele szemben is meg kell mutatnia emberségét.⁶⁸ Különösen fontos mindez a fiatalkorúaknál, hiszen ha a büntetőigazságszolgáltatás szervei nem tartják tiszteletben az emberi méltóságukat, akkor annak egyik negatív eredménye az lesz, hogy a sérelmet szenvedett fiatalkorúak elvesztik a bizalmukat a hivatalos szervek iránt. Esetükben pedig pontosan az lenne az egyik legfontosabb, hogy bizalmi viszony alakuljon ki a büntetés-végrehajtási intézet személyi állományával, amely az egyik alapvető feltétele annak, hogy eredményesen feltárhatóvá és kezelhetővé váljanak a fiatalkorúak deprivációi, és a nevelés is elérje a célját.

⁶³ DOMOKOS Andrea – CSERVÁK Csaba: A büntetőjogi és politikai felelősség keveredése, avagy a büntetőjogi felelősség diszfunkcionális alkotmányjogi felülbírálat. *Jogelméleti Szemle* 2017/1., 36.

⁶⁴ FINKEY Ferenc: *Büntetéstan problémák*. A M. Tud. Akadémia Jogtudományi Bizottságának kiadványsorozata 4. szám Budapest, 1933., 162.

⁶⁵ FINKEY (1933) i.m. 7.

⁶⁶ FINKEY (1933) i.m. 9.

⁶⁷ FINKEY (1933) i.m. 10.

⁶⁸ VÓKÓ György: A büntetés-végrehajtási jog szerepe jogállamban. *Börtönügyi Szemle* 2014/1., 2.

Összefoglalva tehát a fentieket, a jogszabályok és a jogerős bírósági ítélet maradéktalan, de azon túl nem lépő érvényre juttatása mellett nem hagyhatóak figyelmen kívül a fogvatartotti jogok és az emberi méltóság sem. E követelmény nemcsak a büntetési célok érvényesülését hivatott szolgálni, hanem egyúttal a reintegráció sikerességét is befolyásolja, hiszen a hatalommal való visszaéléssel szembe kerülő fogvatartottól nem várható el, hogy jogkövető állampolgárként illeszkedjen vissza a társadalom vérkeringésébe. A siker kulcsa a szigor, a következetesség és az emberség egymással való találkozása, összefonódása.⁶⁹

A büntetés-végrehajtásban ezért alapelveként érvényesítendő a „*Következetes szigor, emberséges végrehajtás*”⁷⁰ szemléletmód, amely egy szakmai konferencián hangzott el Lajtár Istvántól. Ez egy olyan általános mércének tekinthető, amelynek minden körülmények között érvényesülnie kell a modern büntetés-végrehajtásban, mind a sikeres reintegráció, mind a büntetés céljának elérése érdekében. A kiszabott büntetés végrehajtása során az *'emberség, a törvényes bánásmód'* követelménye nem sérülhet, hiszen a fogvatartott is ember, akinek az elidegeníthetetlen, az emberi létből fakadó emberi méltóságát, alapvető jogainak egy bizonyos részét teljes terjedelmében vagy korlátozottan, módosult tartalommal köteles biztosítani a büntetés-végrehajtási szervezet. Az Európai Börtönszabályok rendelkezései között is megjelenik, hogy a fogvatartottakat emberséggel és emberi méltóságuk tiszteletben tartásával kell kezelni⁷¹ Lajtár István egy előadásában ezzel kapcsolatban úgy fogalmazott, hogy nincs jogállami büntetés-végrehajtás olyan fogvatartási körülmények hiányában, amelyek nem felelnek meg az elítéltek jogi helyzetére és a velük való törvényes bánásmódra vonatkozó elvárásoknak.⁷²

A büntetés-végrehajtás során a *'következetes szigor'* kritériuma a jogszabályok maradéktalan és következetes érvényesítését, ezáltal a jogrendszer kiszámíthatóságát és a jogbiztonságot hivatott biztosítani, ami a jogállamiság elvéből következik. Az Alkotmánybíróság fogalmazta meg követelményként, hogy a jogszabályoknak világosnak, egyértelműnek, kiszámíthatónak és előreláthatónak kell lenniük.⁷³ A következetes szigor

⁶⁹ HAVASI Sára: *A fogvatartottak büntetés-végrehajtási jogi helyzete az ügyészség szemével*. In: Miskolczi-Bodnár Péter (szerk.): *Jog és Állam* 24. szám. XIV. Jogász Doktoranduszok Országos Szakmai Találkozója. Patrocinium Kiadó Budapest, 2019., 157.

⁷⁰ LAJTÁR István: *A szabadságvesztés büntetés szankciórendszerben betöltött szerepe és annak végrehajtása. „5 éves a Büntető Törvénykönyv”* című konferencia, 2017. május 22., Magyarországi Református Egyház Zsinati díszterem

⁷¹ Miniszteri Bizottság Európai Börtönszabályokról szóló R/2006/2 ajánlása 72.1.

⁷² LAJTÁR István „Fogvatartási körülmények a nemzetközi előírások és az ügyési kontroll tükrében” című előadása 2017. november 16. napján „Emberközpontú tudomány. Emberi jogok érvényesülése a büntetés-végrehajtásban” című konferencián hangzott el a Magyar Tudományos Akadémián

⁷³ 9/1992. (I. 30.) AB határozat V. 3. pont

elvárását tehát akként értelmezhetjük, hogy minden állami szerv köteles betartani a rá irányadó jogszabályokat, köteles azoknak érvényt szerezni, és azokból engedményeket – a törvény által meghatározott kivételekkel – nem adhat.⁷⁴ Természetesen ez a kötelezettség a fogvatartottakat is terheli, akik nemcsak jogok széles spektrumával rendelkeznek, hanem kötelezettségek is terhelik őket a büntetés-végrehajtási szervezet irányába.⁷⁵ A büntetés-végrehajtásban a törvényesség azt jelenti, hogy a büntetés-végrehajtási szervek rendeltetésszerűen működnek és ennek keretében minden lehetséges és törvényes eszközt bevetnek annak érdekében, hogy az adott szankciót vagy kényszerintézkedést érvényesítsék. Mindazonáltal a büntetés-végrehajtás nem lehet az önkényesség és a törvényes kereteket túllépő társadalmi bosszú eszköze, ezért a társadalom védelme mellett szempontot kell jelentsen az elkövető védelme a társadalom haragjától, és a büntetés-végrehajtási szervezet tagjának önkényétől. Amennyiben ezek a szempontok nem érvényesülnek, a szankció nem töltheti be eredeti a célját és az szembe megy a jogállamiság eszméjével is.⁷⁶

3.1. A törvényes bánásmód kritériumrendszere az Alaptörvény és a nemzetközi dokumentumok alapján

A nemzetközi egyezményekben abszolút tilalomként megjelenő kínzás, valamint a kegyetlen, embertelen, megalázó bánásmód vagy büntetés tilalma az egyezményekhez csatlakozó államok nemzeti alkotmányában is rendre megjelenik, így az Alaptörvényünkben is. Az egyezményekhez csatlakozó államok kötelessége, hogy ezen tilalmakat tiszteletben tartásuk és védelmezzék.⁷⁷ A későbbiekben tárgyalt és a doktori értekezés vizsgálódása szempontjából relevánsabb nemzetközi egyezmények mellett például az Európai Unió Alapjogi Chartája is deklarálja az emberi méltóság sérthetlenségét, a kínzás és az embertelen vagy megalázó bánásmód és büntetés tilalmát.⁷⁸ E tilalmat tartalmazza továbbá a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 7. Cikke is. Az ENSZ minimum standard szabályai, az úgynevezett Nelson Mandela Szabályok is rögzítik,

⁷⁴ LAJTÁR István: *Fogvatartotti jogok a jogállami elvek tükrében*. In: VÓKÓ György (szerk.): *Tiszteletkötet Dr. Kovács Tamás 75. születésnapjára*. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2015., 289.

⁷⁵ Bv. Kódex 9.§

⁷⁶ VÓKÓ György: *Nemzetközi elvárások hatása a büntetések végrehajtására – összehasonlító elemzés*. *Ügyészek Lapja* 2020/4-5., 98.

⁷⁷ CHILTON, Adam S – VERSTEEG, Mia: *The Failure of Constitutional Torture Prohibitions*. *Journal of Legal Studies*. Virginia Law and Economics Research Paper 2015/1. Vol. 44., 5-6. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2540701 (letöltve: 2023. július 23.)

⁷⁸ Európai Unió Alapjogi Chartája 1. Cím 1. cikk és 4. cikk

miszerint a fogvatartottak emberi méltóságát tiszteletben kell tartani, mindegyikőjüket meg kell védeni a kínzástól és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmódtól vagy büntetéstől, amelyek semmilyen körülmények között sem igazolhatóak.⁷⁹

Az Alaptörvény III. cikke kimondja, hogy „senkit nem lehet kínzásnak, embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni, valamint szolgaságban tartani. Ehhez kapcsolódóan szükséges még megemlíteni az Alaptörvény II. cikkét, amely rögzíti, hogy az emberi méltóság sérthetetlen, és minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz. Továbbá az I. cikk szerint Az EMBER sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogait tiszteletben kell tartani, amelyeknek védelme az állam elsőrendű kötelezettsége.

Az Alaptörvény mellett a Bv. Kódex Preambuluma is tartalmazza a kínzás, a kegyetlen, az embertelen vagy a megalázó bánásmód tilalmát, valamint az egyenlő bánásmód követelményének érvényesülését. Kiemelten említi az elítéltek és az egyéb jogcímen fogvatartottak emberi méltóságának tiszteletben tartását, alapvető jogainak védelmét. Ezek voltak többek között a törvény megalkotásának legfontosabb vezérelvei, célkitűzései is. Ezzel szemben az 1979. évi 11. törvényerejű rendelet Preambuluma csak szószavúán határozott a törvény megalkotásának céljáról, kifejezetten nem rendelkezett a Bv. Kódexben megfogalmazott követelményekről. Az elítéltekkel szembeni egyenlő bánásmód követelményéről az Általános rendelkezések között rendelkezett, az emberi méltóság tiszteletben tartásáról, valamint a kínzás, a kegyetlen, az embertelen, a megalázó bánásmód tilalmáról csak a szabadságvesztés végrehajtásának alapelvei és általános rendelkezései között tett említést. Megállapíthatjuk tehát, hogy a Bv. Kódex a nemzetközi elvárásoknak is eleget tevő, az egész Kódexet átfogó alapjogi szemlélet keretei között született meg.

A kínzás, valamint a kegyetlen, embertelen, megalázó bánásmód vagy büntetés tilalmával kapcsolatban első körben az Emberi Jogok Európai Egyezményét⁸⁰ érdemes megemlíteni, amelynek 3. cikke úgy rendelkezik, hogy „*Senkit nem lehet kínzásnak, vagy embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni.*” Az EJEB gyakorlata szerint az Emberi Jogok Európai Egyezménye 3. cikkének megsértését jelenti a törvényes bánásmódhoz vagy büntetéshez kapcsolódó elkerülhetetlen szenvedésen és megaláztatáson

⁷⁹ United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules) I. Rules of General Application Rule 1–2.

⁸⁰ Kihirdette: 1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről

felüli szenvedés és megaláztatás. Az államnak az a feladata, hogy a végrehajtás során ne okozzon a fogva tartással szükségszerűen együtt járó szenvedést meghaladó gyötrelmet.⁸¹

A 3. cikkben felsorolt tilalmak mindegyike valamilyen fokú testi vagy lelki gyötrelmet – esetleg mindkettőt –, szenvedést, vagy fájdalmat okoz az érintettnek. Az EJEB joggyakorlata szerint a tilalmak között a szenvedés intenzitása alapján tehető különbség.

A tilalmak között a legsúlyosabb a *kínzás*, amely szándékos magatartást feltételez. A kínzás nagyfokú szenvedés okozására alkalmas, a célja pedig valamilyen információ megszerzése vagy a megfélemlítés. Az EJEB az Aksoy kontra Törökország elleni ügyben megállapította, hogy kínzás minden olyan embertelen bánásmód, amely szándékosan súlyos és kegyetlen szenvedést okoz.⁸² A nemzetközi egyezmények közül külön kiemelés érdemel még az UNCAT, amely az 1. cikkében meghatározza a kínzás nemzetközi szintű definícióját.⁸³ A hivatkozott cikk lényege szerint kínzás minden olyan cselekmény, amelyet szándékosan éles testi vagy lelki fájdalom, illetve szenvedés kiváltása céljából alkalmaznak. A kínzás alkalmazója így próbál az érintett vagy harmadik személytől információt vagy vallomást szerezni, de büntetésként, megfélemlítésként, megkülönböztetésként vagy nyomásgyakorlásként is hatályosulhat, akár harmadik személyre vonatkozóan is. A kínzás alkalmazója tekintetében személyes kvalifikáltsággént rögzíti, hogy az közfeladatot ellátó személy vagy hivatalos minőségben eljáró bármely más személy lehet, valamint ilyen személy kifejezett vagy hallgatólagos ösztönzésére, illetve hozzájárulásával bárki más is okozhatja.

A nemzetközi egyezmények mellett a kínzás fogalmával tudományos kutatások is foglalkoznak. A fribourgi egyetem 1985-ben készített tanulmányt a kínzás témájában, amelyben megállapította, hogy a kínzás tárgya lehet az izoláció, a túlzásfoltosság, az alvás és az életritmus manipulálása, a meleg és hideg levegő állandó változtatása, a csend és a zaj, a teljes sötétség vagy az állandó mesterséges fény alkalmazása egyaránt. Egy ugyancsak 1985-ben tartott konferencián kínzásnak minősítették, ha az elítélt fizikai vagy jogi sorsa hosszú időn át bizonytalan.⁸⁴

Ezzel szemben az *embertelen bánásmód vagy büntetés* az érintettnek komoly testi vagy lelki - esetleg mindkettőt - szenvedést okozó magatartást jelent, de ez esetben hiányzik

⁸¹ 32/2014. (XI. 3.) AB határozat Indokolás I. [3]

⁸² Aksoy kontra Törökország 21987/93. III.A.63.

⁸³ HARASZTI Margit Katalin: A kínzás és az embertelen vagy megalázó bánásmód és büntetések tilalma az ENSZ és az Európa Tanács legfontosabb dokumentumaiban, valamint az állampolgári jogok országgyűlési biztosának tevékenységében. *ACTA HUMANA* 2008/3., 50.

⁸⁴ VÓKÓ (2006) i.m. 93.

a célzat és a szándékosság.⁸⁵ Az Emberi Jogok Európai Bírósága az embertelen bánásmóddal kapcsolatban külön kiemelte az úgynevezett „öt technikát”, amely szerint embertelen bánásmódnak minősül:

1. Arccal a falhoz állítás szétvetett kézzel-lábbal, amely hosszú ideig tart
2. Bekapucnizás, amikor sötét zsákot húznak az elítélt fejére
3. Zajkeltés, például rendszeres sípolás
4. Alvástól eltiltás a kihallgatás előtt
5. Szilárd vagy folyékony tápláléktól való megvonás⁸⁶

Kapcsolódva az embertelen bánásmód fogalmához, Vókó György és Csordás Sándor szerint az emberséges és az embertelen bánásmód közé ékelődik egy harmadik kategória is, mégpedig a 'nem emberséges bánásmód' kategóriája. Érvelésük szerint a bánásmód akkor minősülhet embertelennek, ha az elér egy bizonyos súlyossági fokot. Ha a súlyosság foka nem éri ezt el - az egyébként EJEB által felállított mércét - , akkor beszélhetünk nem emberséges bánásmódról, amely azonban nem minősül egyezményesértőnek.⁸⁷

A *megalázó bánásmód vagy büntetés* a legenyhébb szenvedést okozó a tilalmak közül, amely alsóbbrendűségi érzésben megnyilvánuló lelki gyötrelmet okoz. Utóbbi megállapításához meg kell vizsgálni, hogy az érintett személy megalázása volt-e a cél, és a megaláztatás károsan befolyásolta-e az érintett személyiségét. Az embertelen, illetve megalázó bánásmód vagy büntetés mértékének egy minimális szintet el kell érnie, amelyhez az adott esett összes körülményének (időtartam, hatásai, érintett személyes jellemzői) gondos vizsgálata, majd értékelése szükséges.⁸⁸ Az EJEB a Hagyó kontra Magyarország ügyben is kifejtette, hogy a fogva tartás szükségszerűen együtt jár bizonyos szenvedéssel és hátrányokozással, de az ezen felüli sérelmek már sértik az emberi méltóságot, így az Egyezmény 3. cikkét is.⁸⁹

Manfred Nowak és Elizabeth McArthur egyikei azoknak, akik foglalkoztak azzal a kérdéssel, hogy a kínzás a kegyetlen és az embertelen bánásmód között tehető-e különbség, egyáltalán miért használják külön ezeket a fogalmakat. A kifejtett álláspontjuk szerint a kínzás, valamint az egyéb tilalmazott bánásmódok közötti megkülönböztetés alapja nem a cselekmény eredménye, hanem az, hogy a kínzást minden esetben célzatosság jellemzi.

⁸⁵ 32/2014. (XI. 3.) AB határozat IV. [34] – [37]

⁸⁶ VÓKÓ (2006) i.m., 93.

⁸⁷ CSORDÁS – VÓKÓ i.m. 6

⁸⁸ 32/2014. (XI. 3.) AB határozat IV. [34] – [37]

⁸⁹ Hagyó kontra Magyarország 52624./10. sz. kérelem B. 41. pont

Azok a cselekmények, amelyek nem célzatosak, kegyetlen, embertelen bánásmódot megállapítására lehetnek alkalmasak. A megalázó bánásmódot pedig az a cselekmény eredményez, amelynek a célja a megalázás, függetlenül attól, hogy az súlyos fájdalmat okozott-e, avagy sem. A kínzással kapcsolatban hangsúlyozzák annak abszolút tilalmazott jellegét, azonban a kegyetlen, embertelen, megalázó bánásmód vonatkozásában kiemelik, hogy azok relatív természetűek, esetükben az arányosság vizsgálendő, mert csak az eltúlzott cselekmény valósíthatja meg bármelyiket közülük.⁹⁰

A kínzás tilalmának abszolút jellegével kapcsolatban Steven Greer is kifejtette álláspontját, aki szerint a nemzetközi emberi jogi dokumentumok sarkalatos pontja, hogy a kínzás, az embertelen és megalázó bánásmód tilalma abszolút jellegű, vagyis ez alól semmilyen kivétel nem tehető, mert nincs olyan körülmény, amely a kivételességet elfogadhatóvá, megvédhetővé, igazolhatóvá vagy tolerálhatóvá tenné. A szerző ennek ellenére megkérdőjelezi ennek az abszolutitásnak az alkalmazhatóságát a gyakorlatban.⁹¹

Rátérve a doktori értekezés által használt törvényes bánásmód kategóriára megállapítható, hogy annak tartalommal való megtöltésére is többféle szempontrendszer alapján kerülhet sor. Vókó György például kiemeli, hogy a hatékony büntetés-végrehajtás sine qua nonja a törvényes bánásmód. Hangsúlyozza, hogy a fogvatartottaktól a törvények iránti tisztelet és a jövőbeli jogkövető magatartás kizárólag akkor lehet megalapozott elvárás, ha a hatóságok is a törvényeket betartó magatartást tanúsítanak. Ellenkező esetben, a törvénysértést elkövető hatóság nem várhatja el, hogy a fogvatartott is betartsa a rá vonatkozó jogszabályokat. A törvényes bánásmód komplex fogalom, amelybe beletartozik a hátrányos megkülönböztetés tilalma, a megfelelő hangnem, a fogvatartottak emberi méltósága és önérzetének tiszteletben tartása. Emellett a kínzás és más kegyetlen, embertelen bánásmód elleni panasz, feljelentés előterjesztésének, jogorvoslat gyakorlásának lehetősége is alapfeltétele a törvényes bánásmódnak. Továbbá a jogsértést elkövető személyi állományi taggal szemben a következetes fellépést tartja kívánatosnak azzal, hogy a büntető és fegyelmi felelősségre vonás egy esetben sem maradhat el. Fontos emellett, hogy nem megfelelő bánásmód esetén az adott fogvatartó szerv vezetője következetesen és határozottan fellépjen. Vókó György ezen felül a törvényes bánásmód tágabb körében említi

⁹⁰ NOWAK, Manfred – MCARTHUR, Elizabeth: *The distinction between torture and cruel, inhuman or degrading treatment*. *Torture* Volume 16, Number 3, 2006., 147-150.

⁹¹ GREER, Steven: *Is the Prohibition against Torture, Cruel, Inhuman and Degrading Treatment Really 'Absolute' in International Human Rights Law?* *Human Rights Law Review*, 2015., 1.

az elhelyezés körülményeit és a telítettséget, hiszen a túlszűfolttság és a nem megfelelő körülmények hátrányosan érintik a bánásmód törvényességét.⁹²

Amennyiben a törvényes bánásmód egyes elemeit kívánjuk csoportosítani, akkor az objektív elemek közé sorolhatjuk az elhelyezési körülményeket, a higiéniai viszonyokat, az ételmezés és az egészségügyi ellátás színvonalát a bv. intézetben, a ruházat, illetve az ágynemű minőségét. Míg a szubjektív elemek között említhetjük a személyi állomány viszonyulását a fogvatartottakhoz, a fogvatartottak egymás közti viszonyát, a napi elfoglaltság minőségét, a fogvatartottak jogainak biztosítását, a fogvatartottak ügyeinek, panaszainak, kérelmeinek intézését és annak színvonalát.⁹³

Vókó György mellett Székely István János is foglalkozott a törvényes bánásmód meghatározásával, amelyet az ügyészség törvényességi felügyeleti oldaláról közelített meg. Álláspontja szerint ugyanis a törvényes bánásmód kategória speciális tartalommal töltődik meg a büntetés-végrehajtási jog és az ügyészség büntetés-végrehajtási törvényességi felügyeleti és jogvédelmi tevékenysége által kijelölt viszonyrendszerben, amelyhez eligazítást adnak a törvényességi felügyelet vizsgálati szempontjai. Ez alapján e körben említhetjük a bánásmód tárgykörébe tartozó panaszokat, a feljelentéseket és az ezekhez kapcsolódó büntetőeljárásokat. Ugyanígy az emberi méltóság és önérzet tiszteletben tartása, a diszkrimináció tilalma, valamint a fogva tartás rendje, a fogvatartottak által elkövetett bűncselekmények alapján indult büntetőeljárások jogszerűsége, a tiltott kapcsolat a fogvatartottak és a személyi állomány között, a korrupciós bűncselekmények, a kényszerítő eszközök alkalmazása és a befogadás során észlelt külsérelmi nyomok esetén irányadó eljárás, végül az előállítási végrehajtásának módja is összefügg a törvényes bánásmóddal.⁹⁴

Összességében megállapítható, hogy a törvényes bánásmód egy meglehetősen komplex fogalom, amelyet az eltérő szempontrendszerben történő megközelítés ellenére közel azonosan értelmeznek. Véleményem szerint a törvényes bánásmód egy olyan ernyőfogalomként határozható meg, amely magában foglalja a kínzás tilalmát, az embertelen, a megalázó és a kegyetlen bánásmódot is. Továbbá a bánásmód akkor tekinthető törvényesnek, ha alapelveként érvényesül a korábbiakban ismertetett „a következetes szigor,

⁹² VÓKÓ György: *Fogvatartottakkal való bánásmód Magyarországon*. OKRI Szemle 1. kötet, OKRI, Budapest, 2009. http://okri.hu/images/stories/OKRISzemle2009/006_voko.pdf (letöltve: 2017. december 15.) 56–57.

⁹³ VÓKÓ György: *A fogvatartotti jogi helyzetről az emberi jogi követelmények tükrében*. In: Hack Péter–Király Eszter–Korinek László–Pátyi András (szerk.): *Gályapadból laboratóriumot*. Tanulmányok Finszter Géza professzor tiszteletére. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2015., 447.

⁹⁴ SZÉKELY István János: *A fogvatartottakkal való bánásmód törvényessége*. Egy ügyészi vizsgálat margójára. *Börtönügyi Szemle* 2011/3., 15.

emberséges végrehajtás” elve.⁹⁵ Szemere Bertalan azon az állásponton volt, hogy a büntetésnek erkölcsösnek kell lennie⁹⁶, amely meglátásom szerint kiterjed az elítéltekkel való törvényes bánásmódra és az emberi méltóságuk biztosítására is, amely végső soron a hatályos szabályok és a vonatkozó nemzetközi elvárások tükrében azt is jelenti, hogy a törvényes bánásmód és az emberi méltóság biztosítása jogalkalmazóként nem csak jogi, hanem erkölcsi kötelességünk is.

A fogvatartottakkal való törvényes és emberséges bánásmód szükségessége megkérdőjelezhetetlen, hiszen arra nemcsak amiatt van szükség, hogy a fogvatartottak nemzetközi egyezmények sorával garantált emberi méltóságát és jogait tiszteletben tartsák, hanem – ahogyan arra már történt utalás – amiatt is, mert ilyen módon lehetséges a büntetési céloknak eleget téve a prevenciót és a társadalom védelmét is biztosítani.

⁹⁵ Lásd III. fejezet

⁹⁶ SZEMERE Bertalan (1990): *A büntetésről, s különösképpen a halálbüntetésről. Halálbüntetést Ellenzők Ligája.* Sajtó alá rendezte Sajó A. 77-99. Idézi.: DOMOKOS Andrea: A büntetőjogi felelősség erkölcsi vonatkozásairól. *KRE-Dit* 2019/1., 6. <http://www.kre-dit.hu/szamok/kre-dit-2019-1/> (letöltve: 2023. március 17.)

3.2. A törvényes bánásmód, mint a modern büntetés-végrehajtás ismerve?

Napjainkban nem csupán büntetés-végrehajtásról, hanem modern büntetés-végrehajtásról tesznek említést a tudományos kutatások. Ahhoz, hogy a büntetés-végrehajtást ezzel a jelzővel lehessen illetni, és megfeleljen az adott kor szakmai, társadalmi elvárásainak hazai és nemzetközi szinten, több tényező együttes fennállása szükséges.

*A modern büntetés-végrehajtást meghatározó tényezők
(saját szerkesztés)*

A modern jelző, amely a korszerűséget, a korral való haladást fejezi ki, normatív értelemben is megjelenik, hiszen az új büntetés-végrehajtási kódex megalkotásáról szóló 1415/2013. (VII. 5.) Korm. határozat olyan új kódex tervezetének előkészítését rendelte el, amely korszerű, az európai uniós tagságból eredő és nemzetközi megállapodásokban vállalt kötelezettségeknek megfelel, valamint a jogtudomány és a joggyakorlat eredményeit is hasznosítja.

A modern büntetés-végrehajtás fogalmával kapcsolatban alaptételként rögzíthető, hogy annak tartalma folyamatosan változik, mindenkor igazodva az aktuális nemzetközi elvárásokhoz, jogszabályi környezethez, büntetőpolitikához, társadalmi igényekhez és nem utolsósorban a technikai fejlettség szintjéhez. Éppen ezért, mindig csak egy aktuális

állapotot rögzítve határozható meg, hogy milyen körülmények és tényezők teszik modernné, a korral haladóvá a büntetés-végrehajtás rendszerét.

A 21. századi büntetés-végrehajtás modernitásához nélkülözhetetlen a bv. szervezet működtetéséhez szükséges infrastruktúra rendelkezésre állása, amely alatt az épület- és gépjárműállománytól a számítástechnikai eszközökig, valamennyi szükséges infrastrukturális elemet érthetjük. Tágabb körben tehát a bv. szervezet működéséhez szükséges infrastruktúra értendő, amely a biztonságos működéshez és a személyi állomány feladatellátásához is nélkülözhetetlen. A tárgyi feltételek szűkebb körben, a fogvatartottak tekintetében sem hagyhatók figyelmen kívül – különösen a speciális igényekkel rendelkező fiatalok esetében –, akik számára nemzetközi egyezmények és a hazai jogszabályi környezet is kötelezően előírja az emberséges és törvényes bánásmód alapját jelentő tárgyi feltételek biztosítását, így például a fogvatartottak elhelyezését szolgáló zárcák méretét, az élelmezés feltételeit, vagy az egészségügyi ellátás kereteit.⁹⁷

Rögtön a tárgyi feltételek mellett kell megemlítenünk a humán erőforrást, amely nélkül a tárgyi feltételek sem tudják kiváltani a tőlük elvárt hatást. Ugyanis nélkülözhetetlen az a személyi állomány, amely egyrészt a büntetés-végrehajtás működtetését ténylegesen elvégzi, és az elítéltek fogva tartásával kapcsolatos feladatokat is ellátja. A személyi állomány intézkedései során sem megengedett a kínzás, a kényszervallatás, az embertelen vagy megalázó bánásmód alkalmazása, az ilyen jellegű intézkedésre történő utasítást kötelező megtagadni. A személyi állomány ezen felül köteles megakadályozni a fogvatartottak egymás közti bántalmazását, sanyargatását, vagy az emberi méltóságot sértő magatartás tanúsítását.⁹⁸

Az ENSZ kínzás elleni egyezménye úgy rendelkezik, hogy a fogvatartottakkal foglalkozó személyzet oktatási és tájékoztató anyagában meg kell jelennie a kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetést vagy bánásmódot képező magatartások tilalmának.⁹⁹ A CPT is kifejtette, hogy a humánus börtönrendszer alapköve a jól megválogatott és képzett börtön személyzet, akik foglalkozásukat nem megélhetésnek, hanem hivatásnak tekintik, és megfelelő magatartást tanúsítanak a fogvatartottakkal.¹⁰⁰ A jól megválogatott és képzett börtön személyzet pedig különös jelentőségű az egyes speciális fogvatartotti csoportoknál, így a fiatalok tekintetében is. Bory Noémi a fiatalok szabadságelvonással járó

⁹⁷ LAJTÁR (2015) i.m. 296-297.

⁹⁸ 1995. évi CVII. törvény 11.§ (2)–(5) bekezdés

⁹⁹ ENSZ kínzás elleni egyezmény 10. cikk

¹⁰⁰ CPT/Inf (2001) 16. általános jelentés 26. pont

szankcióiról és azok végrehajtásáról szóló doktori értekezésében írja, hogy a büntetés-végrehajtási intézet vagy javítóintézet – illetve annak személyi állománya – felelősséggel tartozik, és szerepük van abban, hogy a fiatalok jobb emberré válhassanak, reszocializációjuk sikeres legyen.¹⁰¹

A büntetés-végrehajtás kizárólag akkor tud megfelelni az adott kor elvárásainak, ha ehhez a szükséges jogszabályi háttér is adott, nem mellesleg a büntetés-végrehajtás alapját képező szankciórendszer is megfelel a humanitás alapelvének. A jogszabályi háttér azonban szükséges, ám nem elegendő feltétele a modern büntetés-végrehajtásnak. A jogi szabályozással kapcsolatban alapvető elvárás, hogy a nemzetközi kívánalmaknak, nemzetközi egyezményeknek megfeleljen, és a nemzeti szabályok eleget tegyenek az előre láthatóság, a világosság és az egyértelműség hármásának.

A modern büntetés-végrehajtás tekintetében elkerülhetetlen megemlítenünk a büntetés-végrehajtás célját. A büntetés-végrehajtás törvényi szinten megfogalmazott célja a büntetés érvényesítése. A Bv. Kódex rendelkezéseiből kitűnik, hogy a kiszabott szankció végrehajtása azonban nemcsak a joghátrány érvényesítését szolgálja, hanem a társadalmi és egyéni prevenció elérésére is alkalmasnak kell lennie, amely utóbbinak záloga a reintegráció, a fiatalok tekintetében pedig a nevelést támogató módszerek alkalmazása.

A reintegráció mint komplex fogalom a Bv. Kódex nívója, amely magában foglal minden olyan programot és tevékenységet, amely a társadalomba történő hatékony visszailleszkedést hivatott elősegíteni oly módon, hogy a visszaesés minimális, akár kizárható legyen. Módos Tamás egy 20 évvel ezelőtt íródott tanulmányában rámutatott már, hogy a büntetés-végrehajtás célja nemcsak a szabadságvesztés foganatosítása, hanem a fogvatartottak sikeres társadalmi adaptációja is egyben, amely a fejlett büntetés-végrehajtással rendelkező államok ismérve.¹⁰²

A reintegráció kifejezi a humánus büntetés-végrehajtást, azonban annak túl tágan történő értelmezése tévútra is viheti a jogalkalmazást. A reintegráció akkor érheti el célját, ha az megfelelő keretek között mozog. A fogvatartottak társadalomba való visszailleszkedését a lehető legszélesebb körben támogatni kell, de a fogvatartott nem felejtheti el közben, hogy büntetés-végrehajtás hatálya alatt áll, vele szemben egy kiszabott büntetést érvényesítenek, mégha fiatalok fogvatartottáról is legyen szó.

¹⁰¹ BORY Noémi: *A fiatalok szabadságelvonással járó szankciói és végrehajtásuk Spanyolországban és Magyarországon*. Doktori értekezés. Budapest, 2016., 9.

http://real-phd.mtak.hu/451/1/Bory_Noemi_PhDvegl.pdf (letöltve: 2018. február 27.)

¹⁰² MÓDOS Tamás: *A reszocializáció módszertana*. Büntetés-végrehajtási Szakkönyvtár 2003/3., 57.

A modern büntetés-végrehajtás fogalma megközelíthető materiális és cél szerinti szempontból is. Materiális értelemben a büntetés-végrehajtás akkor tekinthető modernnek, ha valamennyi korszerű műszaki és biztonságtechnikai eszközzel felszerelt – a digitalizációt is beleértve –, a legújabb építészeti megoldásokat alkalmazza, továbbá a fogvatartottak elhelyezésével szemben támasztott nemzetközi és hazai elvárásoknak megfelel, és a környezetvédelmi elvárásoknak is eleget tesz.

Célja szerint akkor tekinthető a büntetés-végrehajtás modernnek – különösen szabadságelvonással járó szankció végrehajtása esetén –, ha nem kizárólag arra összpontosít, hogy az elítéltet megfossza a szabadságától az elkövetett büntetendő cselekmény miatt, hanem egyúttal a végrehajtás időtartamát arra is felhasználja, hogy az elítélt képessé váljon szabadulását követően a társadalomba való visszailleszkedésre, amely a reintegráció célkitűzése. Álláspontom szerint azonban egységes modern büntetés-végrehajtás fogalom a követendő, ahol a materiális és a cél szerinti szempontok is egyesülnek.

Ezen megállapítások és a modern büntetés-végrehajtással való tudományos igényű foglalkozás azért fontos, mert a folyton változó világban annak tartalma is folyamatosan változik, ezért a jogalkalmazó, a bv. szervezetet működtető szakemberek és a személyi állomány korszerű szemlélete szükséges, amelynek legfontosabb eszközei a rugalmasság és a folyamatos megújulásra törekvés.

Manapság a büntetés-végrehajtással szemben támasztott elvárások között nemcsak a modernitást, hanem a hatékonyságot is megtalálhatjuk, mint egyfajta speciális célkitűzést. A büntetés-végrehajtás hatékonysága többféle módon is megjelenik, egyrészt a büntetés-végrehajtási szervezet hatékony gazdasági működtetése, valamint a szakmai munka hatékonysága is egyaránt alapvető elvárás. Ezek alapján okkal merülhet fel kérdésként, hogy ha a büntetés-végrehajtás modernnek tekinthető, akkor az egyúttal annak hatékonyságát is feltételezi-e. Álláspontom szerint határozottan nem lehetséges kijelenteni, hogy a modern büntetés-végrehajtás biztosan hatékony is egyben, bár kétségtelen, hogy a hatékonyság megállapításához azon tényezőkre, körülményekre is szükség lehet, amelyek a büntetés-végrehajtást modernné teszik.

Végző soron, ebben a folyton változó világban a büntetés-végrehajtás akkor lehet és maradhat modern, ha képes a múltból tanulni, a jövőre tervezni és mindezt a jelenben alkalmazni.¹⁰³

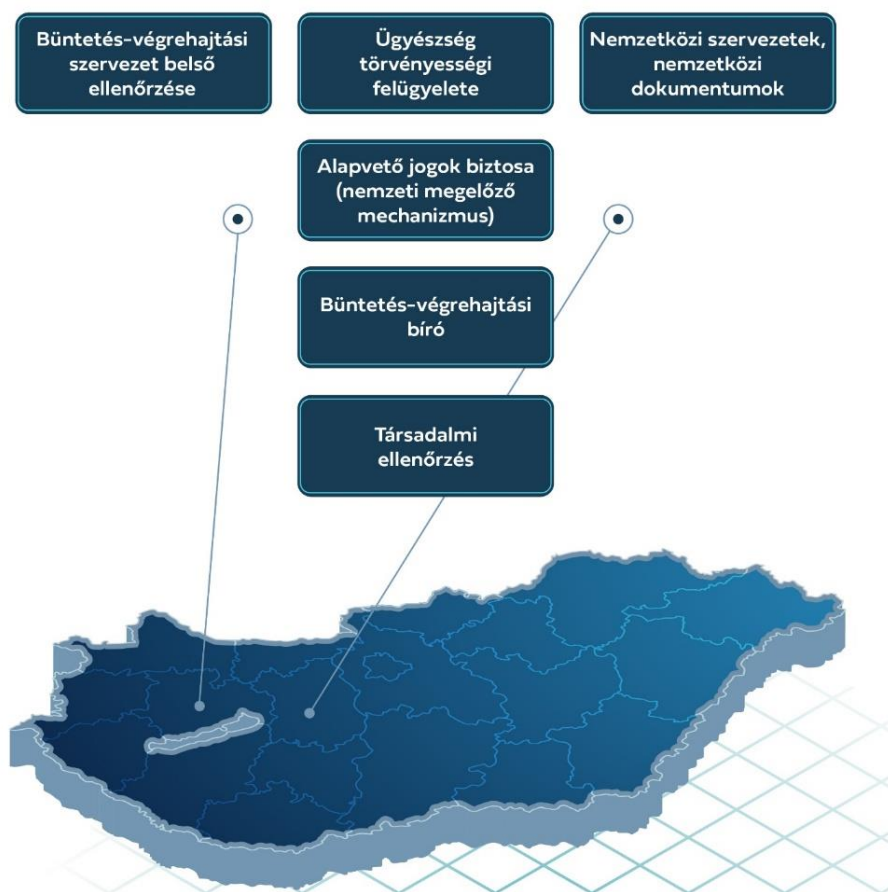
¹⁰³ Lásd: HAVASI Sára: A 21. századi büntetés-végrehajtás, mint a modern és hatékony büntetés-végrehajtás. *Börtönügyi Szemle* 2023/3., 55-72.

3.3. A törvényes bánásmód biztosítékai hazánkban

„Föld alatti üregbe vetettek [...] mint Jeremiást, ahol nincsen világosság, nincs levegő, bűz és mocsok van, örök tél és örök éjszaka.”¹⁰⁴

Tommaso Campanella

A törvényes bánásmóddal és annak érvényesülésével kapcsolatban több kérdés is megfogalmazódhat: hogyan biztosíthatjuk, hogy a fogvatartottak, kiváltképpen a fiatalok ne szenvedjenek több hátrányt annál, mint amit a törvény előír, és amit a jogerős ítélet szankcióként kiszabott? Hogyan szerezhetünk érvényt a hazai és nemzetközi előírásoknak a társadalom védelme és a szankció törvényes végrehajtása érdekében? Egyáltalán szükséges-e a fogvatartottak jogait szem előtt tartani, hiszen ők maguk mások jogait figyelmen kívül hagyva, azokat több esetben súlyosan megsértve cselekedtek? A választ a büntetés-végrehajtást övező garancia- és kontrollrendszerben kell keresnünk, amely legfontosabb feladata a törvényes és emberséges bánásmód biztosítása.

A büntetés-végrehajtás garancia- és kontrollrendszere (saját szerkesztés)

¹⁰⁴ Idézi: MEZEY Barna: *Régi idők tömlőcei. Büntetések, börtönök, bakók.* Rubicon-Könyvek, 2010., 140.

Ahogy arra már történt utalás, a büntetés-végrehajtás törvényes keretek közötti működése és az elítéltekkel való törvényes és emberséges bánásmód nemcsak egy nemzetközi szinten is elvárt követelmény, hanem a társadalom védelmét is hivatott szolgálni. Akkor várhatjuk el, hogy a fogvatartott – kiváltképpen a fiatalkorúak – majd a társadalomba eredményesen visszailleszkedik, és tartózkodik további jogellenes cselekedetek elkövetésétől, ha a büntetés-végrehajtás során az őt megillető jogait tiszteletben tartják, és nem éri több hátrány annál, mint amit a jogszabályok és a jogerős bírósági döntés alapján vele szemben egyébként következetesen érvényesíteni kell. Éppen ezért olyan büntetés-végrehajtásra van szükség, amely ezeknek a céloknak eleget képes tenni. Ezen cél elérése pedig elképzelhetetlen a büntetés-végrehajtást övező garancia- és kontrollrendszer nélkül. A büntetés-végrehajtást övező garancia- és kontrollrendszer így nemcsak egyoldalúan a fogvatartottak szempontjait veszi figyelembe, hanem hozzájárul a büntetési célok érvényesítéséhez is.

Lajtár István egy tanulmányában rámutatott a garancia- és kontrollrendszer fontosságára. Megfogalmazása szerint nincs jogállam korszerű büntetés-végrehajtás nélkül, korszerű büntetés-végrehajtás pedig elképzelhetetlen a törvényességet is biztosító garancia- és kontrollrendszer nélkül, amelynek feladata, hogy hatékony védelmet nyújtson a hatalommal való visszaélésekkel szemben.¹⁰⁵ Egy másik tanulmányában pedig utal arra, hogy egy jogállamban természetesnek kell lennie, hogy a szankciók végrehajtása olyan állami feladat, amely jogi, szakmai és társadalmi ellenőrzés alatt áll.¹⁰⁶

Hasonló megállapításra jutott Kabódi Csaba is, aki „a világ legtermészetesebb” dolgának tartja, hogy a büntetés-végrehajtási szervezet működése kontroll alatt áll, megfogalmazása szerint sokféle és különböző jellegű vizsgálódások metszéspontjában helyezkedik el a büntetés-végrehajtási szervezet és annak működése. Az állam azzal, hogy folyamatos ön- és külső kontroll alatt tartja a tevékenységét, hitelességét bizonyítja, amely a jogállam fokmérője.¹⁰⁷

A büntetés-végrehajtás feladata tehát, hogy az ítéletben kiszabott szankciót és ezzel együtt a büntetési célokat realizálja, amely azonban alapvető jogok korlátozásával, vagy éppen megfosztásával jár együtt. Azt, hogy ez a jogkorlátozás vagy jogfosztás milyen mértékű, mindig az adott szankció tartalma határozza meg. A személyi szabadságtól való

¹⁰⁵ LAJTÁR István: A büntetés-végrehajtás feletti kontroll modelljei. *Börtönügyi Szemle* 2014/1., 8.

¹⁰⁶ LAJTÁR István: Ügyészi kontroll és jogvédelem a büntetés-végrehajtásban. *Ügyészek Lapja* 2010/6., 45.

¹⁰⁷ KABÓDI Csaba: *A magyar börtönrendszer a nemzetközi kontroll alatt*. In: Hack Péter–Koósne Mohácsi Barbara (szerk.): *Emberök őrzője*. Tanulmányok Lőrincz József tiszteletére. ELTE Eötvös Kiadó. Budapest, 2014., 47.

megfosztás kiszolgáltatott helyzetbe hozza az azt elszenvető elkövetőt, és a fogva tartó szervet hatalmi túlsúlyba hozza a fogvatartottal szemben.¹⁰⁸ Ennek okán a kiszabott szankció határait és betartásának garanciáit pontosan meg kell határozni, amelynek biztosítása és érvényesítése érdekében kontrollmechanizmusokra van szükség. Egyszerűen fogalmazva, az ítéletben kiszabott szankció nem lehet se több, se kevesebb annál, mint amit a törvény és az az alapján meghozott ítélet tartalmaz. Alexander Peterson, brit börtönügyi biztos megfogalmazása szerint az elítéltek büntetésként kerülnek büntetés-végrehajtási intézetbe, nem pedig további büntetésért.¹⁰⁹

A *fejezet elején látható ábra*¹¹⁰ alapján a garancia- és kontrollrendszer egy komplex, több elemből álló rendszer, amelyen belül elkülöníthetünk belső és külső kontrollt. A nemzetközi dokumentumokban is alapvető követelményként rögzült, hogy a kétszintű garancia- és kontrollrendszer működtetése a kívánatos. A Nelson Mandela Szabályok így megkülönböztetnek belső, a büntetés-végrehajtási szervezet által működtetett ellenőrzést, valamint egy külső, független ellenőrzést, amelynek tagjai nemzeti elemeken kívül nemzetközi elemek is lehetnek.¹¹¹

A **belső kontroll** alatt a büntetés-végrehajtási szervezet által működtetett igazgatási felügyeletet értjük, amely a modern közigazgatással szemben támasztott követelmény, a „jó kormányzás” ismérve. A büntetés-végrehajtás által működtetett igazgatási felügyelet a büntetés-végrehajtási intézetek törvényes működésének és a nemzetközi elvárásoknak megfelelő működésének feltétele, amely jellegéből adódóan nem független formája a kontrollnak, és a szakmai mellett rendszerint pénzügyi ellenőrzést is magában foglal.¹¹²

Az államháztartásról szóló törvény alapján a költségvetési szervek belső kontrollrendszer kialakítására kötelesek, amely a szervezet minden tevékenységére kiterjed. A belső kontrollrendszer egy olyan folyamatrendszernek tekinthető, amely a kockázatok kezelése és a tárgyilagos bizonyosság megszerzése érdekében működik, és elősegíti a tevékenységek szabályszerű, gazdaságos, hatékony, eredményes végrehajtását, az elszámolási kötelezettségek teljesítését, az erőforrások védelmét.¹¹³ A kialakítás során

¹⁰⁸ vö.: TIHANYI Miklós: *A rendőrségi fogva tartás*. Nemzeti Közzolgálati és Tankönyv Kiadó Zrt. Budapest, 2013., 81.

¹⁰⁹ M. MOORE, John: *Prison – more than detention?*

<https://www.crimeandjustice.org.uk/sites/crimeandjustice.org.uk/files/09627251.2015.1143621.pdf> 11.

(letöltve: 2023. március 4.)

¹¹⁰ LAJTÁR István: *A büntetés-végrehajtás garancia- és kontrollrendszere Magyarországon*. HVG Orac Lap- és Könyvkiadó kft. Budapest, 2010., 81–151. alapján

¹¹¹ United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules) Rule 83.

¹¹² VÓKÓ (2006) i.m. 144; 231.

¹¹³ 2011. évi CXCV. törvény 69.§ (1) bekezdése

figyelembe kell venni az adott szervezetre vonatkozó jogszabályokat, sajátosságokat, ezekhez igazítható a kontroll mennyiségének, minőségének és szigorúságának meghatározása.¹¹⁴ A költségvetési szervek belső kontrollrendszeréről és belső ellenőrzéséről szóló 370/2011. (XII. 31.) Kormányrendelet kötelezően alkalmazandó elemeket is meghatároz, úgymint kontrollkörnyezet, integrált kockázatkezelési rendszer, kontrolltevékenységek, információs és kommunikációs rendszer, illetve nyomon követési rendszer (monitoring).¹¹⁵

A **külső kontrollt** további két részre oszthatjuk, a nemzeti külső kontroll csoportjába tartozik az ügyészség törvényességi felügyelete, a büntetés-végrehajtási bíró, az alapvető jogok biztosa ombudsman, illetve OPCAT minőségben, valamint a civil kontroll. A nemzetközi külső kontroll alatt pedig a nemzetközi egyezményeket, a nemzetközi egyezmény felhatalmazása alapján az egyes nemzetközi szervezetek tevékenységét, valamint az EJEB döntéseit értjük.

Tekintve, hogy az **ügyészség** törvényességi felügyeletével külön fejezet foglalkozik, így ehelyütt csupán arra utalnék, hogy a külső nemzeti kontroll független formái közé tartozik az ügyészség törvényességi felügyelete, amely egyúttal a legkiemelkedőbb kontrollszereplő is és széleskörű jogosítványokkal rendelkezik. A témával foglalkozó szerzők, így Lajtár István következetes álláspontja szerint is az ügyészség a büntetés-végrehajtást övező garancia- és kontrollrendszer leghatékonyabb képviselője, köszönhetően sajátos eszközeinek és módszereinek.¹¹⁶

Az **alapvető jogok biztosa** 2020-ban ünnepelte működésének 25. évfordulóját. Az ombudsmani tisztség létrehozataláról az 1993. évi LIX. törvény rendelkezett, amely alapján az első ombudsmanokat 1995-ben választották meg. Az alapvető jogok biztosa, mint az Alaptörvényben deklarált, önálló alkotmányos szervezet, amely sokrétű alapjogvédelmi tevékenységet lát el, működésének kezdetétől fogva foglalkozik a szabadságuktól megfosztott személyek emberi méltóságával, emberséges bánásmódhoz való jogaiknak érvényesülésével.¹¹⁷ Az alapvető jogok biztosa alapjogvédelmi tevékenységet lát el, a tudomására jutott visszasságokat kivizsgálja vagy kivizsgáltatja, és általános, egyedi

¹¹⁴ Államháztartás Belső Kontroll Standardok és Gyakorlati Útmutató, 5–11.

<http://allamhaztartas.kormany.hu/belso-kontroll-szakmai-anyagok> (megtekintve: 2023. július 17.)

¹¹⁵ 370/2011. (XII. 31.) Kormányrendelet 3. §

¹¹⁶ LAJTÁR (2010) i.m. 20–21.

¹¹⁷ DR. PAJCSICSNÉ DR. CSÓRÉ Erika (szerk.): Emberi jogok kint és bent – ombudsmani szemmel”. A büntetés-végrehajtás fogvatartottjainak, a külföldiek idegenrendészeti és menedékjogi fogva tartásának alapjogi összefüggéseit, valamint az ügyvédek és a hozzájuk fordulóknak jogait vizsgáló projekt. *AJB Projektfüzetek* 2013/2. Letölthető [a www.ajbh.hu oldalról](http://www.ajbh.hu) (letöltve: 2021. január 9.) 5.

intézkedést kezdeményez a sérelem orvoslása érdekében.¹¹⁸ Az Alaptörvényben foglaltak végrehajtására született meg az alapvető jogok biztosáról szóló 2011. évi CXI. törvény, melynek Preambuluma célként határozza meg az alapvető jogok hatékony, egységes szemléletű és legteljesebb védelmét. A törvény rendelkezéseinek értelmében az alapvető jogok biztosához bárki fordulhat, akinek megítélése szerint a törvényben meghatározott szervek – pl.: rendvédelmi szerv, így büntetés-végrehajtási intézet vagy nyomozó hatóság – tevékenysége vagy mulasztása sérti az alapvető jogait, vagy annak közvetlen veszélye fennáll, és a jogorvoslati lehetőségeket kimerítette, vagy azok nem voltak számára biztosítva.¹¹⁹

Magyarország a 2011. évi CXLIII. törvénnyel hirdette ki az ENSZ 2002-ben tartott, 25. ülésén elfogadott kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés elleni egyezmény fakultatív jegyzőkönyvét (OPCAT). A törvény preambulumban a részes államok megerősítik, hogy tilos a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés, ugyanis az az emberi jogok súlyos megsértésének minősül.¹²⁰ A jegyzőkönyv a szabadságuktól megfosztott személyek jogvédelme megerősítése céljából létrehozta a Megelőzési Albizottságot (SPT), emellett pedig minden részes állam részére előírta, hogy kötelesek nemzeti megelőző mechanizmust létrehozni és működtetni. A jegyzőkönyv e rendelkezései kifejezik, hogy célját megelőző jellegű eszközökkel kívánja elérni, amelyek az egyes fogva tartási helyek¹²¹ látogatásán alapulnak.¹²²

Hazánkban ezt a feladatot 2015. január 1-jétől személyesen, vagy munkatársai közreműködésével, az alapvető jogok biztosa látja el.¹²³ Ennek köszönhetően az alapvető jogok biztosa jogköre kibővült, ugyanis nemzeti megelőző mechanizmusként a Jegyzőkönyv 4. cikke szerinti *fogvatartási helyen*¹²⁴ a szabadságuktól megfosztott személyekkel való bánásmódot, a fogva tartás körülményeit beadvány és visszasság hiányában is rendszeresen vizsgálja.¹²⁵ Ennek jelentősége abban állapítható meg, hogy, alapjában véve az alapvető

¹¹⁸ Alaptörvény 30. cikke

¹¹⁹ 2011. évi CXI. törvény 18. § (1) bekezdése

¹²⁰ 2011. évi CXLIII. törvény Preambuluma

¹²¹ A 2011. évi CXLIII. törvény 4. cikke értelmében fogva tartási hely a részes állam joghatósága és ellenőrzése alatt álló bármely olyan hely, ahol az embereket valamely állami hatóság utasítására, kezdeményezésére, hozzájárulásával vagy elfogadásával megfosztják vagy megfoszthatják személyes szabadságuktól.

¹²² 2011. évi CXLIII. törvény indokolása

¹²³ <http://www.ajbh.hu/opcat> (megtekintve: 2022. december 10.)

¹²⁴ 2011. évi CLXIII. törvény 4. cikk 1. pontja: „(...) bármely helyen, ahol az embereket valamely állami hatóság utasítására, kezdeményezésére, hozzájárulásával vagy elfogadásával megfosztják vagy megfoszthatják személyes szabadságuktól.”

¹²⁵ 2011. évi CXI. törvény 39/B. § (1) bekezdés

jogok biztosa kérelem alapján jár el, hivatalból csak abban az esetben, ha személyek pontosan meg nem határozható nagyobb csoportját érintő visszásság kivizsgálását, vagy egy alapvető jog érvényesülésének átfogó vizsgálatát látja szükségesnek. Összességében tehát az alapvető jogok biztosa, mint nemzeti megelőző mechanizmus a visszásságok feltárásán kívül, ajánlásaival a nem megfelelő bánásmód megelőzését szolgáló intézkedések hatékonyságát kívánja ösztönözni.¹²⁶ Az alapvető jogok biztosan azonban nemcsak nemzeti megelőző mechanizmusként foglalkozhat a szabadságuktól megfosztott személyek ügyeivel, hanem általános ügykörén belül is, így kettős minőségben jelenik meg a garancia-és kontrollrendszerben.

A külső nemzeti kontroll másik meghatározó eleme a **büntetés-végrehajtási bíró**, amely eljárásával megnyitja a büntetés-végrehajtási jogviszonyból fakadó és törvényben meghatározott esetekben is a bírósághoz való fordulás jogát. A büntetés-végrehajtási bíró dönthet a jogkorlátozás mértékéről, időtartamáról, változtathat a perbíró ítéletén, míg egyes esetekben jogorvoslati vagy felülvizsgálati fórumként működik.¹²⁷ Mindazonáltal a büntetés-végrehajtási bíró nem a büntetés-végrehajtás felügyelője, hanem olyan eleme a garancia- és kontrollrendszernek, amely jogosult az ítélező bíróság által kiszabott szankciót a törvény keretei között alakítani. A jogintézmény lényege, hogy bírói határozat születessen akkor is, ha büntetés-végrehajtás menetében szükségessé válik a bíróság jogerős döntésének módosítása vagy a szankció megváltoztatása.¹²⁸

A büntetés-végrehajtási bíró jogintézménye a XX. század elején Olaszországban született meg, amelyet Magyarországon Bv. tvr. vezetett be a jogrendszerünkbe. A büntetés-végrehajtási bíró tevékenysége alapján három modellbe sorolható aszerint, hogy a reszocializációs folyamatban miként vesz részt, azt garanciális okokból irányítja szakbíróként, avagy tevékenysége formális jogvédelmi jellegű és a büntetés-végrehajtás, valamint a fogvatartott közti jogvita felől dönt, vagy pedig a végrehajtással kapcsolatos jogi keretek meghatározása a feladata, ahogy hazánkban is. A büntetés-végrehajtási bíró az igazságszolgáltatás rendszerében speciális helyet foglal el, ugyanis ítélező tevékenységet nem végez, de feladatai kapcsolódnak az igazságszolgáltatáshoz.¹²⁹

¹²⁶ <https://www.ajbh.hu/opcat-informaciok> (megtekintve: 2023. június 9.)

¹²⁷ VÖKÓ György: *A magyar büntetés-végrehajtási jog*. Dialóg Campus Kiadó Budapest 2014.

¹²⁸ LAJTÁR István: *Bírói és ügyészi feladatok az új Büntetés-végrehajtási Kódex tükrében*. In: Domokos Andrea (szerk.): *Magyarország új Büntetés-végrehajtási Kódexe*. Konferencia Utókiadvány. Acta Caroliensia Conventorum Scientiarum Iuridico-Politicarum X. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara Budapest, 2014., 62-63

¹²⁹ LAJTÁR, SZÜCS (2022) i.m. 26-27.

A **társadalom** büntetés-végrehajtásban betöltött szerepe az idők folyamán sokat változott. A kezdetekben a közösség gyakorolta a felelősségre vonást a bosszú és a vérbosszú formájában, majd később a „vérpád” nyilvánosságát biztosították, amellyel legitimálták a hatalom e tevékenységét. A polgári átalakulásnak köszönhetően a társadalom már csak közreműködő-segítőként, korlátozott kontrollként vett részt a büntetés-végrehajtásban. A társadalmi ellenőrzés széles körben a XIX. század utolsó harmadban terjedt el.¹³⁰

Ma a civil kontroll, vagy a társadalmi ellenőrzés nem tekinthető felügyeletnek, hiszen döntési jogkörrel nem rendelkezik, sokkal inkább egy olyan ellenőrzési forma, amely az általa feltárt visszasságokat a megfelelő hatóságok felé jelzi és feltárja, így erősítve a külső kontroll működését, valamint a fogvatartottakkal való kapcsolattartás révén elősegíti a társadalomba való visszailleszkedésüket.¹³¹

A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága együttműködik a büntetések és intézkedések végrehajtásában közreműködő, illetve az azt segítő társadalmi szervezetekkel, alapítványokkal.¹³² Ennek lehetőségét a büntetés-végrehajtási szervezetről szóló 1995. évi CVII. törvény rendelkezése teszi lehetővé, amely értelmében a büntetés-végrehajtási szervezet együttműködési megállapodást köthet olyan börtönmissziókkal, egyesületekkel, vallási közösségekkel, alapítványokkal, oktatási intézményekkel és személyekkel, amelyek a fogva tartás körülményeinek figyelemmel kísérése, a szabadulás utáni beilleszkedés elősegítése, karitatív tevékenység végzése vagy egyéb büntetés-végrehajtási feladat segítése érdekében jöttek létre.¹³³

A külső nemzeti kontroll az egyes elemei hasonlóságaik és különbségeik ellenére nem konkurálnak egymással, más eszközökkel, de egy irányban fejtik ki hatásukat. A garancia- és kontrollrendszer valamennyi eleme, így a következő részekben tárgyalt külső nemzetközi kontroll is, egymást kiegészítve erősítik a jogállami és törvényes végrehajtást, a büntetés-végrehajtás hatálya alatt állók jogi helyzetének védelmét. Vókó György a nemzeti és független elemekkel kapcsolatban kiemelte, hogy azok nem a bizalmatlanság jeleként értékelhetők, hanem további eszközt jelentenek a törvényes és emberséges bánásmód biztosításához.¹³⁴

¹³⁰ CSERNYÁNSZKY Lajos–HORVÁTH Tibor–HEYLMANN Katalin–KABÓDI Csaba–LŐRINCZ József–NAGY Ferenc–PALLO József: *Büntetés-végrehajtási jog*. Negyedik, átdolgozott kiadás. Rejtjel Kiadó. Budapest, 2007., 328–329.

¹³¹ LAJTÁR István: A büntetés-végrehajtás feletti kontroll modelljei. *Börtönügyi Szemle* 2014/1., 12.

¹³² 1/2016. (IV.15.) BVOP utasítás a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága Szervezeti és Működési Szabályzatáról I. Fejezet 4. pont h)

¹³³ 1995. évi CVII. törvény 13. § (1) bekezdése

¹³⁴ VÓKÓ (2006) i.m. 215-217.

Áttérve a **nemzetközi külső kontrollra**, ezen belül is megkülönböztethetünk regionális, illetve univerzális ellenőrzést. Magyarország számos olyan egyezményhez csatlakozott, amelyek az emberi jogokkal, a fogvatartottakkal való bánásmóddal foglalkoznak:

- a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya¹³⁵,
- az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata,
- a Gyermekek Jogairól szóló Egyezmény,
- az ENSZ kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok elleni nemzetközi egyezménye¹³⁶ (UNCAT, továbbiakban: Kínzás Elleni Egyezmény).
- ENSZ a kínzás és az embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód elleni egyezmény fakultatív kiegészítő jegyzőkönyve (OPCAT),¹³⁷
- az Európa Tanács a kínzás és az embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzéséről szóló európai egyezmény,
- az Európa Tanácshoz Emberi Jogok Európai Egyezménye.

Az egyes egyezményekhez való csatlakozással hazánk vállalta, hogy a nemzetközi dokumentumokban foglalt rendelkezések, alapelvek a hazai szabályozásban is megmutatkoznak. A belső jogrendszerünk részét képezi mind a kínzás és más kegyetlen, vagy megalázó bánásmód elleni ENSZ Egyezmény, mind az Európa Tanács ilyen tárgyú egyezményei, amelyek sui generis jogot képeznek, és betartásuk közvetlenül kikényszeríthetőek. Emellett hazánk elismerte az CAT és a CPT hatáskörét, amely kiterjed az egyéni bejelentések átvételére és kivizsgálására, illetve a vizsgálat végzésére.¹³⁸

A nemzetközi kontroll három módon jut érvényre, egyrészt hazánknak beszámolási kötelezettsége van a nemzetközi fórumok felé, másrészt nemzetközi ellenőrző szervek egyes egyezmények végrehajtásának ellenőrzésére látogatásokat tesznek, harmadrészt az Emberi Jogok Európai Bírósága döntéseivel érvényt szerez a nemzetközi normák érvényesülésének.¹³⁹ Ahogyan Vókó György arra rámutatott, az emberi jogok védelmének

¹³⁵ Kihirdette: 1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről

¹³⁶ Kihirdette: 1988. évi 3. törvényerejű rendelet a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok elleni nemzetközi egyezmény kihirdetéséről

¹³⁷ 2011. évi CXLIII. törvény IV. Rész 17. cikk

¹³⁸ Vókó György: *Fogvatartottakkal való bánásmód Magyarországon*. OKRI Szemle 1. kötet, OKRI, Budapest 2009. http://okri.hu/images/stories/OKRISzemle2009/006_voko.pdf (letöltve: 2022. december 10.) 58.

¹³⁹ LAJTÁR (2010.) i.m. 153-160.

európai gyakorlatának, az egységes ítélkezésnek köszönhetően standardok tudtak megszilárdulni, amelyek meghatározóak a fogvatartottakkal való bánásmód fejlődésében.¹⁴⁰

Mind a külső, mind a belső kontrollrendszer együttesen fontos, a kétfajta ellenőrzés kölcsönösen erősíti egymást, így a külső kontroll egy jól működő belső ellenőrzéssel együtt biztosítja a végrehajtás törvényességét.¹⁴¹ Az Európai Börtön szabályok is megkülönböztetnek kormányzati felügyeletet és független ellenőrzést. A kormányzati felügyelet keretében a rendszeres vizsgálatok mutatják meg, hogy a börtönök irányítása összhangban áll-e a nemzeti és nemzetközi jog követelményeivel. A független ellenőrzés feladata, hogy figyelemmel kíséresse a fogva tartás körülményeit és a fogvatartottakkal való bánásmódot, és az így megszülető megállapításait nyilvánosságra hozza.¹⁴²

Az Európa Tanács által elfogadott Európai Börtön szabályok, szintén foglalkoznak a büntetés-végrehajtás vizsgálatának és ellenőrzésének kérdéskörével. E körben kimondják, hogy kormányzati felügyeletre és független ellenőrzésre is szükség van. A kormányzati felügyelet feladata annak kiértékelése, hogy börtönök irányítása mennyiben áll összhangban a nemzeti és nemzetközi jogi követelményekkel, míg a független ellenőrzés középpontjában a fogva tartás feltételeinek és a fogvatartottakkal való törvényes bánásmód ellenőrzése áll.¹⁴³ Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága 2020. július 1-jén elfogadta az Európai Börtön szabályok módosításait, amelyek a fogva tartás felügyeletével és a független ellenőrzéssel kapcsolatban is tartalmaznak új rendelkezéseket.¹⁴⁴

A CPT jelentéseiben szintén hangsúlyozza a kontrollmechanizmusok jelentőségét, ugyanis a büntetés-végrehajtás minden intézményében fontosnak tartja a független testületek rendszeres látogatását – külön kiemelve az ügyészi látogatások fontosságát –, amelyek szükség esetén intézkedési jogosultsággal is rendelkeznek.¹⁴⁵

Végül érdemes utalni arra, hogy a fentiekben ismertetett garancia- és kontrollrendszert egyre több, a témát kutató szerző egészíti ki az Alkotmánybírósággal és Lukács Krisztina a tudományos ellenőrzéssel is, mint további külső kontroll elemekkel. Lukács Krisztina a doktori értekezésében kifejtett álláspontja szerint a szabadságvesztés végrehajtása felett az Alkotmánybíróság szintén kontrollt gyakorol, amelyet azzal indokol,

¹⁴⁰ VÓKÓ György: *A fogvatartotti jogi helyzetről az emberi jogi követelmények tükrében*. In: Hack Péter–Király Eszter–Korinek László–Patyi András (szerk.): *Gályapadból laboratóriumot. Tanulmányok Finszter Géza professzor tiszteletére*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2015., 440.

¹⁴¹ LAJTÁR István: *A büntetés-végrehajtás feletti kontroll modelljei*. Börtönügyi Szemle 2014/1., 8.

¹⁴² Miniszteri Bizottság Európai Börtön szabályokról szóló R/2006/2 ajánlása 92.1., 93.1.

¹⁴³ Miniszteri Bizottság Európai Börtön szabályokról szóló R/2006/2 ajánlása 92.1-93.2.

¹⁴⁴ https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016809ee581 (megtekintve: 2021. január 15.)

¹⁴⁵ CPT/Inf (96) 5 [Part 1] II.B.5.e.138-141.

hogy a fogvatartottak számos alapjog gyakorlására formálhatnak igényt, amelyeknek érvényesítését az Alkotmánybíróság segíteni képes.¹⁴⁶

Korábban, az Alkotmánybíróság hatáskörének kibővülését megelőzően, ezzel ellentétesen foglalt állást Kabódi Csaba, aki szerint az Alkotmánybíróság a konkrét ügyekben az alapjogok védelmére nincs felhatalmazva.¹⁴⁷ Ez azonban az Abtv. hatálybalépését követően megváltozott, hiszen normakontroll mellett a valódi alkotmányjogi panasz jogintézménye lehetőséget biztosít az egyéni alapjogvédelemre, és immáron az Alkotmánybíróság hatásköre – a valódi alkotmányjogi panasz révén – kiterjed arra, hogy konkrét ügyekben a fogvatartottak jogai érdekében is fellépjen.¹⁴⁸

A büntetés-végrehajtást övező garancia- és kontrollrendszer mellett a törvényes bánásmód biztosítékai között kell megemlítenünk a 2016. évi CX. törvénnyel a Büntetés-végrehajtási Kódexbe iktatott, és 2017. január 1-jén hatályba lépett, majd 2021. január 1. napján jelentős módosításon átesett, az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti kártalanítási eljárást.¹⁴⁹ A kártalanítási eljárás nemcsak a törvényes bánásmód vonatkozásában érdemel említést, hanem a bv. ügyészek e körben is kifejeződésre jut jogvédelmi, valamint törvényességi felügyeleti tevékenysége, tekintettel fellebbezési és indítványtételi jogára, illetve az ügyészi vélemény megjelenésére az eljárásban.¹⁵⁰

Az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti panasz és kártalanítási eljárás bevezetésének hátterében a 2015. március 10. napján, az EJEB által a *Varga és társai kontra Magyarország* ügyben meghozott vezetőítélet nevezhető meg, amely haladéktalan lépések megtételére sarkallta Magyarországot. Az intézkedés szükségességét tovább fokozta, hogy hazánkkal szemben ebben az időszakban házzávetőlegesen 450 hasonló ügy volt folyamatban a nem megfelelő fogva tartási körülmények miatt. Az ügyben hat fogvatartott fordult az Emberi Jogok Európai Bíróságához a nem megfelelő elhelyezési körülményekből adódó jogsérelmeik orvoslása érdekében. A fogvatartottak 2006 és 2015 közötti időszakban töltötték büntetéseiket különböző büntetés-végrehajtási intézetekben. Jogsérelmeiket több pontban fogalmazták meg, így kifogásolták a rendelkezésükre álló élettér nagyságát, a függönnyel elválasztott WC-t, a zárkákat ellepő rovarokat, a nem

¹⁴⁶ LUKÁCS Krisztina: *A szabadságvesztés végrehajtásának független ellenőrzése*. Doktori Értekezés. Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Miskolc, 2020., 37-38.

¹⁴⁷ Hivatkozik rá: HORVÁTH Tibor: *Büntetés-végrehajtási jog*. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2007., 307-308.

¹⁴⁸ Lásd: OUK Varinic: Az alkotmányjogi panaszok általános megítélése. *Kre-Dit 2020/1*.

¹⁴⁹ 2013. évi CCXL. törvény 75/A.§

¹⁵⁰ 2011. évi CLXIII. törvény 23.§ (1) bekezdés

megfelelő szellőzést, a korlátozott lehetőséget a tisztálkodást, a pihenést és a cellán kívüli időtöltést illetően.¹⁵¹

Az említett ügyben az EJEB kifejtette, hogy a jogorvoslati lehetőség ellenére a sérelmek orvoslása nem bizonyul hatásosnak. A személyiségi jogok megsértése miatt előterjeszhető kártérítési igény sem képez megfelelő jogorvoslatot tekintettel arra, hogy a keresetek elutasításra kerülnek a fennálló jogszabályi környezetben. A fogvatartott által benyújtható panasz szintén nem eredményez megelőző hatást. Az EJEB álláspontja szerint, ha az ügyészség felszólítja a bv. intézetet a jogsérelem orvoslására, az csak a többi fogvatartott hátrányára tud eleget tenni a felszólításnak. Emellett a hatóságok nem lennének képesek nagyszámú, egy időben érkező kérések végrehajtására a túlszűfoeltség strukturális jellegére tekintettel. Mindezek alapján az EJEB úgy ítélte meg, hogy az Egyezmény 13. cikke is megsértésre került. A magyar hatóságoknak mihamarabb létre kellett hozniuk olyan hatékony, a kompenzációt és megelőzést megcélzó jogorvoslatot, vagy azok kombinációját, amelyek garantálják a jogsérelmek hatékony orvoslását. Magyarországnak az ítélet meghozatalától számított hat hónapon belül, az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának felügyelete alatt kellett a megfelelő jogorvoslatot a jogrendszerbe illeszteni. Az intézkedés végrehajtásáig a folyamatban lévő eljárások felfüggesztésre kerültek.¹⁵² A Kormány, a felhívásnak eleget téve, többirányú megoldási tervet készített el, melyben a férőhely-bővítési program mellett a jogalkotás eszközeivel is segíteni kívánta a probléma felszámolásának eredményességét. Bevezetésre került a reintegrációs őrizet, a zsűfoeltség miatt benyújtható panasz, valamint kompenzációs céllal a kártalanítási eljárás.¹⁵³

A jogalkotó preventív eszközként vezette be a bv. intézet parancsnokához benyújtható panaszt az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatt. Az intézet parancsnoka a benyújtástól számított 15 napon belül volt köteles határozatban dönteni a panasz tárgyában, amennyiben megállapíthatónak tartotta az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények, megtette a szükséges intézkedéseket a körülmények javítása, vagy a sérelem ellensúlyozása érdekében. Abban az esetben, ha az adott bv. intézetben az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmény megszüntetése nem volt biztosítható, úgy az intézet parancsnoka megkereste a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságát, és kezdeményezte a fogvatartott más bv. intézetbe történő átszállítását. Akkor azonban, amikor

¹⁵¹ Varga és mások kontra Magyarország (14097/12., 45135/12.,73712/12.,34001/13.,44055/13.,64586/13. számú kérelme) I. Az ügy körülményei

¹⁵² Varga és mások kontra Magyarország 14097/12., 45135/12.,73712/12.,34001/13.,44055/13.,64586/13. számú kérelme

¹⁵³ LAJTÁR, SZŰCS (2022) i.m. 95-97.

más bv. intézetben sem tudták biztosítani az alapvető jogokat nem sértő elhelyezési körülményeket, a parancsnok, amennyiben azt még nem tette meg, a sérelem ellensúlyozása érdekében intézkedett.¹⁵⁴ Az intézkedések lehetséges köre nem volt taxatív meghatározva a törvényben tekintettel arra, hogy az egyes bv. intézetek eltérő adottságokkal rendelkeznek. Intézkedés alatt érthetjük a fogvatartott másik zárkába történő áthelyezését, több szabad levegőn való tartózkodás biztosítását, további kapcsolattartást, a látogatás vagy a telefonálási időtartam megnövelését, de akár az elhelyezési körülmények javítását is.¹⁵⁵

A jogalkotó emellett kompenzációs céllal alkotta meg a kártalanítási eljárást az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülményekből eredő sérelem orvoslására. Az elítéltek vagy az egyéb jogcímen fogvatartottnak a Bv. Kódex korábbi rendelkezése szerint a „fogvatartása során a jogszabályban előírt élettér biztosításának hiánya és az ehhez esetlegesen kapcsolódó más, a kínzás, kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód tilalmába ütköző elhelyezési körülmény, különösen az illemhely elkülönítésének a hiánya, a nem megfelelő szellőztetés, világítás, fűtés vagy rovarirtás által előidézett sérelem miatt”¹⁵⁶ volt lehetősége elindítani a kártalanítási eljárást. A törvény a felsoroltakat összefoglalóan alapvető jogokat sértő elhelyezési körülményeknek nevezte.

Az Igazságügyi Minisztérium részére 2017. október 31-ig 589 db jogerős végzést kézbesítettek a bíróságok, amelyek összesen 618.762.600 Ft kártalanítás kifizetéséről rendelkeztek. 2017. október 31-ig 360 esetben történt meg a kifizetés, vagyis a beérkezett végzések 61 %-át teljesítették. Összesen 347.635.050 Ft-ot utaltak át az elítélteknek, amelyből a Bv. Kódex 10/A. § (7) bekezdés a) pontja¹⁵⁷ alapján 7.096.026 Ft-ot, ugyanezen szakasz b) pontja¹⁵⁸ alapján 13.213.041 Ft-ot vontak le, így a fennmaradó 327.325.983 Ft kártalanítás került ténylegesen kifizetésre a jogosultaknak.¹⁵⁹

A 2017. január 1. napján hatályba lépett, fentiekben ismertetett szabályozás 2021. január 1. napjával jelentős módosításon ment keresztül.¹⁶⁰ Szurok Szabina egy tanulmányában rámutatott, hogy a kártalanítási eljárás szabályainak módosítását sürgette az eltérő jogértelmezési és ebből eredő eltérő jogalkalmazási gyakorlat kialakulása, valamint

¹⁵⁴ 2013. évi CCXL. törvény 144./B. § (1)-(5) bekezdés

¹⁵⁵ LAJTÁR István, SZÜCS András: *Büntetés-végrehajtási jog. Jogi szakvizsga felkészítő kötet. 2. átdolgozott kiadás*, Patrocinium, Budapest, 2017., 126–127.

¹⁵⁶ 2013. évi CCXL. törvény 10/A. § (1) bekezdés

¹⁵⁷ „azzal a bűncselekménnyel összefüggésben megítélt polgári jogi igény, illetve a polgári bíróság által jogerősen megítélt kártérítés vagy sérelemdíj erejéig van helye, amely miatt kiszabott szabadságvesztés végrehajtása tekintetében a kártalanítást megállapítják”

¹⁵⁸ „a gyermektartásdíj behajtása iránti végrehajtási eljárásban érvényesített követelés erejéig van helye”

¹⁵⁹ Igazságügyi Minisztériumtól lekért adatok, 2017. november 9.

¹⁶⁰ 2020. december 18. napján kihirdették a börtönszűfoltosság miatti kártalanítási eljárással összefüggő visszaélések megszüntetése érdekében szükséges egyes törvények módosításáról szóló 2020. évi CL. törvényt

az eljárások egyszerűsítése és gyorsítása iránti igény.¹⁶¹ A megújult szabályozás a panasz intézményét kivezette, és ezzel megszüntette a kérelem benyújtásának előfeltételét is, hiszen a módosítás előtt a kérelem előterjesztését megelőzően először panaszt kellett benyújtani. Emellett bevezetésre került az egyszerűsített kártalanítási eljárás, amely keretében a bv. intézet feladata a kártalanítási kérelem elbírálása. Ezzel a jogalkotó a kártalanítási eljárás lefolytatását két fórumra, a bv. intézetre és a bv. bíróra ruházta.

A Bv. Kódex taxatív módon meghatározza azon feltételeket, amelyek ezen eljárási típus lefolytatását megalapozhatják.¹⁶² A törvény által meghatározott feltételek közül az egyik leglényegesebb, hogy az egyszerűsített kártalanítás eljárás akkor folytatható le, ha a fogvatartott a jogszabályban előírt élettér biztosításának hiányát kifogásolja, azonban az egyszerűsített eljárás keretében az élettér hiányához kapcsolódóan nem kerül vizsgálatra más, a kínzás, kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód tilalmába ütköző elhelyezési körülmény megléte. Az egyszerűsített eljárásban a kártalanítás összege nem képezheti mérlegelés tárgyát, annak összege egy napra 1.200,- forint lehet. Az egyszerűsített elbírálásról hozott határozattal szemben jogorvoslatnak helye nincs, de az elítélt vagy a védő a kézbesítéstől számított nyolc napon belül kérheti a kérelemnek a büntetés-végrehajtási bíróhoz történő felterjesztését. Ezen kívül az elítélt és a védő kérelem visszautasítása esetén is ugyanilyen jogosultsággal rendelkeznek.¹⁶³

A bv. bíró eljárására nemcsak a fentiek szerint hivatkozottak szerint kerülhet sor, hanem közvetlenül a bv. bíró által lefolytatható kártalanítási eljárásnak van helye, ha polgári jogi igényt is érvényesítenek a fogvatartottal szemben, mert ilyen esetben a bv. intézet nem keresi meg az igényt érvényesítő sértettet, az a bv. bíró által történhet meg. A bv. bíró az elhelyezési körülményeket összességükben értékeli, és az okozott sérelem mértékének megfelelően határozza meg a kártalanítás napi tételének az összegét, amely tehát a bv. bíró számára mérlegelési jogot biztosít. A kártalanítás összege ezen esetben egy napra legalább 1.200,- forint, legfeljebb 1.600,- forint lehet.¹⁶⁴

¹⁶¹ SZUROC Szabina: Az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti kártalanítási eljárások gyakorlata és az abban való ügyészi részvétel. *Ügyészek Lapja* 2021/5. <http://ugyeszeklapja.hu/?p=3558> (letöltve: 2023. szeptember 8.)

¹⁶² Bv. Kódex 75/G. §

¹⁶³ Bv. Kódex 75/D. § - 75/I. §

¹⁶⁴ Bv. Kódex 75/J – 75/N. §

3.4 A nemzeti külső kontroll leghatékonyabb eleme: az ügyészség

„Az ügyészség, mint az igazságszolgáltatás közreműködője, nyilvánvalóan egy erősebb és indokolható pozícióból tud a törvényesség érdekében fellépni, de immár nem felügyeleti tevékenysége során, hanem egyfajta törvényességi kontrollként.”¹⁶⁵

Polt Péter

Az ügyészség, mint az igazságszolgáltatás közreműködője a büntetőeljárás kezdetétől – sőt a büntetőeljárást megelőző előkészítő eljárásban is – egészen a büntetés-végrehajtásig, minden szakaszban jelentős és meghatározó szereplőként jelenik meg. Vókó György megfogalmazása szerint az ügyészség olyan összetett, az egész büntető igazságszolgáltatást átfogó tevékenységet végez, amelynek köszönhetően a büntetőeljárást és a bűnügyeket teljes egészében átlátja.¹⁶⁶ Emellett nemcsak ezen pozíciója teszi különlegessé az ügyészség büntetőeljárásban betöltött szerepét, hanem az a tényező is, hogy egyedülálló módon az ügyészség az egyetlen olyan hivatalos résztvevője a büntetőeljárásnak, amely széleskörű és a büntetőeljárást érdemben befolyásolni képes eszközökkel rendelkezik a büntetőeljárás valamennyi szakaszában, így a büntetés-végrehajtásban is.

Az Alaptörvény az ügyészség alkotmányos feladatai között rögzíti a büntetés-végrehajtás felett gyakorolt törvényességi felügyeletet. Az ügyészség amellet, hogy közvádlóként az állam büntetőigényének kizárólagos érvényesítője, üldözi a bűncselekményeket, fellép más jogsértő cselekményekkel és mulasztásokkal szemben, illetve elősegíti a jogellenes cselekmények megelőzését.¹⁶⁷ Varga Zs. András szerint az Alaptörvény rangsorolja az ügyészség alkotmányos feladatait, és ezek közül a büntetőeljárás feladatokat tekinti elsődlegesnek.¹⁶⁸

A szervezetre és működésre vonatkozó szabályokat sarkalatos törvény határozza meg, amely az ügyészségről szóló 2011. évi CLXIII. törvény (Ütv.), de meg kell említenünk a legfőbb ügyész, az ügyészek és más ügyészségi alkalmazottak jogállásáról és az ügyészi

¹⁶⁵ Polt Péter legfőbb ügyész megnyitó beszéde az Ügyészség Napja alkalmából a Legfőbb Ügyészségen rendezett ünnepségen, 2012. június 11.

[ugyeszsegnapja2012.lu.pdf](#) (megtekintve: 2022. december 10.) 3.

¹⁶⁶ VÓKÓ György: *Büntetés-végrehajtási jog*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest 2008., 66.

¹⁶⁷ Alaptörvény 29. cikke

¹⁶⁸ VARGA Zs. András: *Ombudsman, ügyész, magánjogi felelősség. Alternatív közigazgatási kontroll Magyarországon*. PÁZMÁNY PRESS, Budapest 2012., 172.

életpályáról szóló 2011. évi CLXIV. törvényt (Üsztv.), valamint az ügyészség szervezetéről és működéséről szóló 12/2012 (VI.8) LÜ utasítást is. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának ajánlása szerint, ahol az ügyészség függetlenül működik, ott biztosítani kell, hogy az ügyészség függetlenségéről törvény rendelkezzen.¹⁶⁹

Az Alaptörvény mellett a büntetés-végrehajtási szervezetről szóló 1995. évi CVII. törvény 2. § (3) bekezdése és a Bv. Kódex 6. §-a is rögzíti az ügyészség törvényességi felügyeletét, valamint utal arra, hogy az ügyészséget e körben megillető jogosultságokról és kötelezettségekről az ügyészségről szóló törvény rendelkezik. Az ügyészség törvényességi felügyeletére vonatkozó részletes szabályokat a legfőbb ügyész 20/2014. (XII. 23.) LÜ utasításában találjuk.

A törvényességi felügyeletet a büntetés-végrehajtási törvényességi felügyeleti és jogvédelmi feladatok ellátásával megbízott ügyész¹⁷⁰ (büntetés-végrehajtási ügyész) látja el, amely kifejezi a tevékenység speciális voltát és a jogvédelem kiemelt szerepét. A bv. ügyésznek feladatából fakadóan egyszerre kell ötvöznie a következetességet, a határozottságot, a szigorú karöltve az empátiával, a jogvédelmi habitussal, valamint a humánus látásmóddal. Belovics Ervin szerint a bv. ügyészi munkához széleskörű szakmai és általános műveltség szükséges. Emellett rámutat arra is, hogy az ügyészek körében, az állandó készenlétre való tekintettel, érzékelhető egyfajta tartózkodás is a bv. szakterületi munka iránt.¹⁷¹ A bv. ügyészek különleges feladatot vállalnak magukra a törvényességi felügyeleti tevékenység ellátása során, mert egyszerre kell tekintettel lennie a büntetési célokra, köztük a társadalom védelmére, és a fogvatartottak jogaira, érdekeire. Vókó György szerint másként cselekszik a nem szabályozott helyzetekben „*az emberi jogok iránti érzékenységgel felvértezett jogalkalmazó,*” értve ez alatt az ügyészt, vagy a büntetés-végrehajtási szervezet tagját is.¹⁷²

Az Alaptörvény nem tartalmazza nevesített feladatként a jogvédelmet, viszont kimondja, hogy „*Az EMBER sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogait tiszteletben kell tartani. Védelmük az állam elsőrendű kötelezettsége.*”¹⁷³ Ebből eredően a jogvédelem minden állami intézmény számára kötelező feladat. Az ügyészség vonatkozásában ez azt

¹⁶⁹ Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (2000) 19. számú ajánlása

¹⁷⁰ 20/2014. (XII. 23.) LÜ utasítás 44.§ (1) bekezdés a) pontja

¹⁷¹ BELOVICS Ervin: A büntetés-végrehajtás ügyészi törvényességi felügyeletének szerepéről. *Börtönügyi Szemle* 2008/1., 8.

¹⁷² VÓKÓ (2006) i.m. 13.

¹⁷³ Alaptörvény I. cikk (1) bekezdés

jelenti, hogy eljárása során az intézkedéseivel az alapvető jogokat is szolgálnia kell, amely azt is jelenti, hogy az ügyészség maga sem sértheti meg az alapvető jogokat.¹⁷⁴

Az ügyészségről szóló törvény részletesen meghatározza a törvényességi felügyelet hatókörét, és az ügyészségnek törvényességi felügyeleti jogkört biztosít a büntetések, a mellékbüntetés, az intézkedések, a személyi szabadságot elvonó és azt korlátozó eljárási kényszerintézkedések, az utógondozás, illetve a bűnügyi, szabálysértési, körözési nyilvántartás és a központi elektronikus hozzáférhetlenné tételi határozatok adatbázisának végrehajtásáról szóló jogszabályi rendelkezések megtartása felett, emellett az ügyészség a büntetés-végrehajtási bíró eljárásában is közreműködik.¹⁷⁵

Mindennek köszönhetően az ügyészség a törvényességi felügyelet gyakorlása során képes megvalósítani a társadalom védelmét, az elítéltek jogainak érvényesítését, a büntetés végrehajtásának törvényi keretek közötti feltétlen érvényesülését, amely tehát garancia- és kontrollrendszer legmeghatározóbb elemévé emeli az ügyészséget.

Mindezek alapján tehát az ügyészség törvényességi felügyeletét és jogvédelmét két oldalról közelíthetjük meg. Egyrészt az ügyész törvényességi felügyelete kiterjed arra, hogy a fogvatartottak ne szenvedjenek több hátrány annál, mint amit a törvény előír és a jogerős ítéletben kiszabott szankció tartalmából következik. Másrészt a törvényességi felügyeleti tevékenység a társadalom érdekeinek védelmét is szolgálja, ami a törvények betartatásában és az ítélet maradéktalan végrehajtásában ölt testet. A törvényességi felügyelet ezáltal a jogállami biztosítérendszer egyik elemként jelenik meg, amelynek célja a kiszabott büntetés vagy intézkedés rendeltetésének előmozdítása és az ítélet törvényes végrehajtásának elősegítése. Az ügyészség törvényességi felügyelete ellenőrzéseivel, vizsgálataival és a többi felügyeleti jogosítványaival járul hozzá a fogvatartottak jogi helyzetének védelméhez. A funkcionálást a rendszeres, vagy szükség esetén a soron kívüli vagy azonnali ellenőrzés, vizsgálat, intézkedési és indítványozási jogosultság biztosítja, amelynek az ügyészség sajátos eszközeivel, módszereivel tesz eleget.¹⁷⁶

Az ügyészségnek a törvényességi felügyeleten belül további kiemelt feladata is van, mégpedig, hogy valamennyi fogvatartási helyen a fogvatartottakkal való bánásmód törvényességét is vizsgálnia kell. Az ügyész e tevékenységét a Kínzás és az Embertelen vagy Megalázó Büntetések vagy Bánásmód Megelőzésére létrehozott Európai Bizottság (CPT)

¹⁷⁴ VARGA ZS. András: *Ombudsman, ügyész, magánjogi felelősség. Alternatív közigazgatási kontroll Magyarországon*. PÁZMÁNY PRESS, Budapest 2012., 195–196.

¹⁷⁵ 2011. évi CLXIII. törvény az ügyészségről 2. § (1) bekezdés e) pontja

¹⁷⁶ VÓKÓ György: Garanciák. A büntetés-végrehajtást övező biztosítékok. *Börtönügyi Szemle* 1998/3., 9.

ügyészségre vonatkozó ajánlásaira is figyelemmel végzi.¹⁷⁷ E feladat teljesítése érdekében az ügyészség a fogvatartottak meghallgatása során minden esetben tájékozik a kínzást és más megalázó, embertelen, kegyetlen büntetést, illetve bánásmódot tilalmazó nemzetközi egyezmények megtartása felől, és a bánásmóddal összefüggő panaszok, kérelmek, bejelentések során fokozott gondossággal jár el.¹⁷⁸ Ezen felül a bv. ügyész a bánásmód törvényességéről minden vizsgálat során a szűrőpróbaszerűen kiválasztott fogvatartott négy szemközti meghallgatása útján is meggyőződik. Az ügyészség büntetés-végrehajtás feletti törvényességi felügyelete tehát mára már sokkal szélesebb területet ölel fel, mint a büntetőjogi szankciók, a büntetőeljárásjogi kényszerintézkedések végrehajtásának köre, mivel felerősödött és hangsúlyt kapott az emberi jogvédelmi szerepköre is.¹⁷⁹

Hazánkban a büntetés-végrehajtás törvényességi felügyelete egy önálló, alkotmányos szervezet hatáskörében összpontosul, de az egyes országok többféle gyakorlatot folytatnak. Vókó György szerint az egyes országok három csoportba sorolhatók a törvényességi felügyelet gyakorlása szempontjából. Vannak olyan országok, amelyek a törvényességi felügyelet ellátását kizárólag a végrehajtó hatalomtól független ügyészségre telepítik. Az országok másik részének jogrendszerében a bíróság feladata a büntetés-végrehajtás törvényességi felügyelete, míg a harmadik megközelítési módszer alapján úgynevezett vegyes törvényességi felügyelet alakult ki, ahol az ügyészség és a bíróság együttesen látja el a törvényességi felügyeletet. Ugyanebbe a csoportba sorolható azon országok gyakorlata is, ahol a törvényességi felügyeletet vegyes összetételű bizottságok látják el, melynek tagjai az ügyészek és a bírákon kívül például orvosok, pedagógusok, lelkesek is lehetnek.¹⁸⁰

A büntetés-végrehajtás felett gyakorolt törvényességi felügyelet az ügyészség nemzetközileg is elismert alkotmányos feladata, a CPT 1994-ben tett látogatása kapcsán készített jelentésében rögzítette, hogy az ügyészség törvényességi felügyelete jelentős szerepet játszik a jogvédelemben, valamint a fogvatartottakkal való törvényes bánásmód biztosításában.¹⁸¹

¹⁷⁷ 20/2014. (XII. 23.) LÜ utasítás 3.§

¹⁷⁸ 2/1995. (ÜK. 11.) LÜ h. körlevél 1-2. pontja

¹⁷⁹ LAJTÁR István: Jogállami biztosítékok a hazai büntetés-végrehajtásban, a garancia- és kontrollrendszer komplexitása és fejlesztésének lehetséges irányai, Doktori értekezés, Budapest, 2008., 98.

¹⁸⁰ VÓKÓ György: A büntetés-végrehajtás törvényességi felügyeletének fontossága, módszerei és eszközei. *Ügyészségi Értesítő*. 1990/1., 3–5. Lásd: LAJTÁR István: *A büntetés-végrehajtás garancia- és kontrollrendszere Magyarországon*. HVG Orac Lap- és Könyvkiadó kft. Budapest, 2010., 20.

¹⁸¹ LAJTÁR István: Törvényességi felügyelet és jogvédelem. *Börtönügyi Szemle* 2001/4., 59-65.

3.4.1. A törvényességi felügyelet történeti áttekintése a kezdetektől napjainkig

„[...] a kir. ügyészség ebben a modern alakjában kétségtelenül a büntető eljárás sikerének, az anyagi igazság megvalósíthatásának és ezzel a társadalmi rend és az egyéni szabadság oltalmának egyik legfontosabb szerve lett, mely eddigi, több mint félszázados működése alatt hathatósan hozzájárult büntető igazságszolgáltatásunk színvonalának legmagasabbra emeléséhez.”¹⁸²

Finkey Ferenc

A büntetés-végrehajtás felett gyakorolt ügyészi kontroll egyidős magával az ügyészséggel, hiszen már az első egységes ügyészi szervezetre vonatkozó törvény, a királyi ügyészségről szóló 1871. évi XXXIII. törvénycikk alapján is az ügyész különös feladatának számított a foglyokkal való bánásmód vizsgálata, valamint az elhelyezési körülmények törvényben szabott előírásainak betartatása.¹⁸³

A törvénycikk 25. §-a szerint *„Az ügyész a törvényszéki fogház fölött felügyel, és örökös különösen, hogy a foglyokkal való bánásmód, azok őrizete, élelmezése, ruházata, a fogházak tisztán tartása, és egyáltalában a fogházi házrend és fegyelem iránt fennálló törvényes rendeletek pontosan végrehajtassanak, és e végett a fogházakat havonként legalább egyszer megvizsgálja.”* A hivatkozott cikk alapján a királyi ügyészek hatáskörébe tartozott a fogvatartottakkal való bánásmód, az ellátás megfelelőségének, illetve a törvények megtartásának vizsgálata, hasonlóan a mai bv. ügyészek tevékenységéhez.

Az ügyészi kontroll felügyeletének kezdetei azonban az 1871. évi XXXIII. törvénycikk hatálybalépésénél jóval korábbra, a XIV. századra nyúlnak vissza, amikor a Szent Korona ügyésze kapcsolatba került a büntetés-végrehajtási tevékenységet ellátókkal. A XVII. század végére a tiszti ügyészi hivatalok nyilvántartást vezettek az elítéltekről, a szabadlábra helyezettokról, emellett a tömlöcöket is ellenőrizték. Ezt követően 1871-től a királyi ügyészség feladata volt az (előzetes) letartóztatás, a vizsgálati fogság, valamint a jogerős ítélet végrehajtásának foganatosítása, és a királyi ügyészség ellenőrzése mellett történt a járásbíróóságok általi büntetés végrehajtásának foganatosítása is.

¹⁸² FINKEY Ferenc: *Ügyészi függetlenség és anyagi igazság*. Budapest, 1936., 9.

¹⁸³ Vö.: VÓKÓ György: A Bv. ügyész múlt századi feladatairól. Válogatás korabeli írásokból. *Ügyészek Lapja* 1995/3., 81-85.

Voltak azonban olyan időszakok, amikor az ügyészség ezen tevékenyége háttérbe szorult. Az 1949-es alkotmány újrafogalmazta ugyanis az ügyészség funkcióját, és az ügyészség feladataként a törvényesség egyetemes védelmét jelölte meg, külön nem nevesítve a büntetés-végrehajtás feletti törvényességi felügyeletet.¹⁸⁴

A rendszerváltozást követően került bele az Alkotmányba, hogy az ügyészség törvényességi felügyeletet gyakorol a büntetés-végrehajtás felett. Ennek nyomán 1989-ben a bv. ügyész hatásköre kibővült a rendőrségi fogdáknban foganatosított (előzetes) letartóztatás végrehajtásának törvényességi felügyeletével, majd 1995-től az idegenrendészeti őrizet, valamint a közösségi szálláshelyen történő elhelyezés végrehajtásának törvényességének ellenőrzése is a bv. ügyész feladatává vált, amelyet nemzetközi ajánlás alapján végzett. A CPT ajánlásaira figyelemmel kiadásra került két körlevél, a 2/1995. (ÜK.11.) LÜh. és a 3/2000. (ÜK.12.) LÜh., amelyek alapján a főügyészségek minden évben jelentést tesznek a Legfőbb Ügyészségnek a törvényes bánásmód helyzetéről, vagyis inentől kezdve vált még hangsúlyosabbá a fogvatartottakkal való törvényes bánásmód biztosítása. Az állampolgári jogok országgyűlési biztosának ajánlására 1998-ban született meg a 2/1998. (ÜK. 5.) LÜ utasítás, amely a fogvatartott halálának kivizsgálásának szabályait és a lőfegyver használatának esetén irányadó eljárási szabályokat rendezte.

Ezt követően 2000-ben tovább bővült a hatáskör a nyilvántartás törvényessége feletti felügyeleti tevékenységgel, valamint a szabálysértési elzárás végrehajtásának felügyelete úgyszintén a bv. ügyész feladatává vált, majd 2001-ben módosításra került az ügyészségről szóló 1972. évi V. törvény, amely többek között lehetővé tette, hogy a rendőrségi előállító helyiségekkel kapcsolatban korábban tapasztalt visszásságokkal szemben hatékonyan fel lehessen lépni. A módosítások következtében bővülő bv. ügyészi hatáskör szükségszerűvé tette a szakági alaputasítás felülvizsgálatát is, ennek eredményeként született meg a 9/2001. (ÜK.7.) LÜ utasítás. A törvényességi felügyelet inentől kezdve kiterjedt az ORFK, a Vám- és Pénzügyőrség Országos Parancsnoksága és a Határőrség Országos Parancsnoksága végrehajtási tevékenységére is, valamint a főügyészségek vonatkozásában az elzárás végrehajtását foganatosító szervek feletti felügyeletet is ellátták a bv. ügyészek. A fogvatartási helyeket legalább havi kétszer kellett megvizsgálniuk, valamint a pénzbüntetés

¹⁸⁴ CSERNYÁNSZKY Lajos–HORVÁTH Tibor–HEYLMANN Katalin–KABÓDI Csaba–LŐRINCZ József–NAGY Ferenc–PALLO József: *Büntetés-végrehajtási jog*. Negyedik, átdolgozott kiadás. Rejtjel Kiadó. Budapest, 2007., 310.

végrehajtásának háromévenkénti ellenőrzése is kötelezővé vált, az IMEI-ben pedig a törvényes bánásmód ellenőrzése is kiemelt feladattá vált innentől.¹⁸⁵

A 2000 és 2003 években véghezvitt szervezeti reformoknak köszönhetően a bv. ügyészek emberi jogvédelmi szerepköre is felerősödött. Ennek eredményeként 2010-től a harmadik országbeli állampolgárok kitoloncolásának törvényességi felügyelete is az ügyészség hatáskörébe került. Ezt követően lényeges állomás volt az Ütv. hatályba lépése, amely a felügyeleti tevékenységet is pontosan rögzíti a rendelkezései között, és új eszközként vezette be a felhívást, a rendelkezés alkalmazási körét kibővítette, az ügyészi jelzés alkalmazásának lehetőségét pedig megszüntette. Ehelyütt érdemes utalni arra, hogy az ügyészi jelzés 2024. január 1. napjától ismételen az ügyészség eszköztárát gyarapítja. Az Ütv.-ben továbbá új elemként jelenik meg, hogy az ügyész állásfoglalása ellen panaszt lehet benyújtani a Legfőbb Ügyészséghez, 2013-tól pedig a szabálysértési nyilvántartás felett, a menekültügyi őrizet végrehajtása és a Btk. által bevezetett *új büntetések*¹⁸⁶ és *intézkedések*¹⁸⁷ felett is az ügyészség látja el a törvényességi felügyeletet.¹⁸⁸

A büntetés-végrehajtás felett gyakorolt törvényességi felügyelet 2013-ig az ügyészség büntetőjogi szakágába tartozott, majd a 2013-ban megvalósított profiltisztítás következtében az ügyészi szervezet hatékonysága tovább fokozódhatott, mivel a büntetés-végrehajtási felügyeleti szakterület irányítása a közjogi legfőbb ügyész helyettes hatáskörébe került át, amely így ma a közérdekvédelmi szakterülettel együtt alkotja a közjogi szakági tevékenységet.¹⁸⁹

A profiltisztítás miatt bekövetkezett szervezeti változás kihatott a fővárosi, illetve vármegyei főügyészségek tevékenységére is, ugyanis a büntetőjogi főügyész helyettesektől a büntetés-végrehajtási felügyeleti szakterület irányítása átkerült a közjogi főügyész helyettesekhez. Továbbá a javítóintézeti nevelés, a fiatalkorúakkal szembeni személyi szabadságot érintő kényszerintézkedések végrehajtásának törvényességi felügyelete is átkerült a gyermek- és ifjúságvédelmi szakterületről a büntetés-végrehajtás felügyeleti szakterülethez.¹⁹⁰

¹⁸⁵ LAJTÁR István: Törvényességi felügyelet és jogvédelem. *Börtönügyi Szemle* 2001/ 4., 59–65.

¹⁸⁶ Btk. 46.§ - elzárás, Btk. 58.§ - sportrendezvények látogatásától való eltiltás

¹⁸⁷ Btk. 67.§ - jóvátételi munka, Btk. 77.§ - elektronikus adat végleges hozzáférhetetlenné tétele

¹⁸⁸ LAJTÁR István: *Új Bv. Kódex és megújult ügyészi kontroll*. In: VÓKÓ György (szerk.): *Tanulmányok Polt Péter 60. születésnapja tiszteletére*. HVG Orac, Budapest, 2015., 203–204.

¹⁸⁹ B/145 A legfőbb ügyész országgyűlési beszámolója az ügyészség 2013.évi tevékenységéről http://ugyeszseg.hu/pdf/ogy_besz/ogy_beszamolo_2013.pdf (letöltve: 2023. április 4.) 5.

¹⁹⁰ LAJTÁR István: *Új Bv. Kódex és megújult ügyészi kontroll*. In: VÓKÓ György (szerk.): *Tanulmányok Polt Péter 60. születésnapja tiszteletére*. HVG-Orac, Budapest, 2015., 205.

3.4.2. Az ügyészség büntetés-végrehajtásban betöltött szerepét megalapozó tényezők

„De a mely ügyész kívánja azt, hogy a felügyelete alatti börtönökben rend, tisztaság uralkodjék, a ki a fegyenczeknek és vizsgálati foglyoknak nem, kor és erkölcsi fokozat szerinti elkülönítését állandó rendszerképen keresztülviendi: az eleget tett s hivatását becsülettel töltötte be.”¹⁹¹

Kozma Sándor

Érdemes külön is megvizsgálni, hogy az ügyészséget mely tényezők teszik alkalmassá a büntetés-végrehajtás felett gyakorolt törvényességi felügyeletre, és milyen eszközökkel rendelkezik a feladatainak teljesítéséhez. Napjainkban a büntetés-végrehajtási felett gyakorolt törvényességi felügyelet egyre hangsúlyosabb részét képezi az ügyészség alkotmányos feladatainak, ugyanis a szakterületen évről évre érzékelhető a feladatok számának növekedése.¹⁹²

Az ügyészség két szintje rendelkezik hatáskörrel a feladatok ellátására, egyrészt a főügyészségek látják el a törvényességi felügyeletet az illetékességi területükön működő és a törvényességi felügyelet hatálya alá tartozó szervek büntetés-végrehajtási tevékenysége felett, másrészt a Legfőbb Ügyészség Büntetés-végrehajtási Törvényességi Felügyeleti és Jogvédelmi Önálló Osztálya látja el a 20/2014. (XII.23.) LÜ utasítás 1. §-ában meghatározott körben és *szervek felett a törvényességi felügyeletet*,¹⁹³ amely a közjogi legfőbb ügyész helyettes közvetlen felügyelete alá tartozik.¹⁹⁴ A főügyészségek hatásköre azonban nem kizárólagos az illetékességi területükön működő szervek fölött, hiszen a Legfőbb Ügyészségen működő Önálló Osztály a főügyészségek hatáskörében és illetékességi területén is eljárhat, de akár az eljárásra más ügyészséget vagy ügyészt is kijelölhet.¹⁹⁵ Az Önálló Osztály számos feladatot lát el, ezek közül kiemelendő a szakterületet érintő elvi és gyakorlati kérdések feltárása, a szakági munka elemzése és értékelése, valamint a szakterületre vonatkozó intézkedések tervezetének elkészítése. Továbbá nemzetközi szinten

¹⁹¹ MEGYERY István (szerk.): *A magyar börtönügy és az országos letartóztatási intézetek*. Közzéteszi a Magyar Kir. Igazságügyminisztérium. Budapest, 1905. <http://mek.oszk.hu/11600/11614/> (letöltve: 2023. január 3.) 150.

¹⁹² B/12207. A legfőbb ügyész országgyűlési beszámolója az ügyészség 2019. évi tevékenységéről 65.

¹⁹³ Az Önálló Osztály törvényességi felügyelete kiterjed többek között a Belügyminisztérium, az Igazságügyi Hivatal, a Bevándorlási és Menekültügyi Hivatal, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, az Országos Rendőr-főkapitányság, a Nemzeti Adó- és Vámhivatal, valamint az Aszódi Javítóintézet büntetés-végrehajtási tevékenységére

¹⁹⁴ 12/2012. (VI. 8.) LÜ utasítás 10. § (3) bekezdés c) pontja

¹⁹⁵ 20/2014. (XII.23.) LÜ utasítás 1.§ (2) és (3) bekezdés

a kínzás és az embertelen vagy megalázó bánásmód megelőzéséről szóló európai egyezmény rendelkezéseinek megtartásában vállalt közreműködés, ezzel összefüggően a CPT összekötői feladatainak teljesítése, az ENSZ és az Európa Tanács ajánlásainak és irányelveinek érvényesítése is a feladatát képezi, de elbírálja a főügyészségek döntései ellen bejelentett felülvizsgálati kérelmeket is.¹⁹⁶

Az ügyészség a szakági utasításnak, a legfőbb ügyész 20/2014. (XII. 23.) LÜ utasításának megfelelően és az abban megjelölt eszközök útján gyakorolja a feladatát, az utasítás pedig – ahogyan arra már korábban is történt utalás - külön kiemelt feladatként nevesíti valamennyi fogva tartási helyen a fogvatartottakkal való törvényes bánásmód vizsgálatát, amelyet a CPT ajánlásaira figyelemmel végez el minden hónapban két alkalommal.

Az Ütv. amellet, hogy az Általános Rendelkezései között deklarálja az ügyészség büntetés-végrehajtás felett gyakorolt törvényességi felügyeletét, részletesen meghatározza a törvényességi felügyelet tárgyi körét, a felügyelet során eljáró büntetés-végrehajtási ügyész lehetséges eszközeit és intézkedéseit, így nevesíti:

- fogvatartottak meghallgatását,
- panaszok vizsgálatát (büntetőügyben hozott határozatok végrehajtásával kapcsolatban),
- fogva tartás körülményeinek megtekintését,
- fogva tartás rendjét szabályozó utasítások és fogva tartási iratok megtekintését,
- vizsgálat lefolytatását a végrehajtás bármely kérdésében,
- ellenőrzött szerv felkérését vizsgálat lefolytatására,
- iratok, adatok rendelkezésre bocsátásának kérését, felvilágosítás adás kérését a végrehajtásra illetékes szerv vezetőjétől,
- általános érvényű rendelkezés (pl.: intézkedés vagy utasítás) kiadásának, módosításának vagy hatályon kívül helyezésének kezdeményezését.
- jogsértés vagy jogszabálysértő mulasztás esetén fegyelmi, szabálysértési és büntetőeljárást kezdeményezését.¹⁹⁷

¹⁹⁶ 12/2012. (VI. 8.) LÜ utasítás 22.§ a), i) és l) pontja

¹⁹⁷ Ütv. 22-24.§

Az ügyészség törvényben biztosított eszközeivel kapcsolatban a CPT külön kiemelte az ügyészség rendszeres és be nem jelentett látogatásainak jelentőségét a bántalmazások megelőzésében, és javasolta a jövőben ennek a gyakorlatnak a tovább folytatását.¹⁹⁸

Az Ütv. alapján az ügyész bármely helyen és időpontban ellenőrizheti a büntetés-végrehajtás törvényességét. Az ellenőrzéssel érintett szerv vezetője köteles az ügyész rendelkezéseinek eleget tenni, amelyek a törvények megtartására és a fogva tartás körülményeire vonatkozhatnak. Az ellenőrzéssel érintett szerv köteles az ügyész rendelkezéseit teljesíteni, de lehetősége van az utasítás ellen 15 napon belül a *felettes ügyészhez*¹⁹⁹ halasztó hatállyal nem bíró előterjesztést tenni.

Az Alaptörvény kimondja, hogy szabadságától megfosztani valakit csak törvényben meghatározott okból és törvényben meghatározott eljárás alapján lehet.²⁰⁰ Az Ütv. az Alaptörvény ezen cikke alapján rögzíti, hogy akit törvényes határozat nélkül vagy a megjelölt időponton túl fogva tartanak, az ügyész haladéktalanul szabadlábra helyezi.

A bv. ügyész jogsértés észlelése esetén rendelkezéssel, felhívással és jelzéssel élhet, vagy eljárást kezdeményezhet. Törvénysértő gyakorlat vagy mulasztásban megnyilvánuló törvénysértés észlelése esetén az ügyész **felhívással** élhet az illetékes vezetőhöz a jogsértő állapot megszüntetése érdekében, akit intézkedési kötelezettség terhel. Az illetékes vezető ügyészi felhívás ellen 15 napon belül halasztó hatályú előterjesztést tehet a felettes ügyészhez.²⁰¹

Az Ütv. módosításának köszönhetően 2024. január 1. napjától az ügyész ismételten élhet **jelzéssel**, ha feladatának ellátása során törvénysértésnek nem minősülő hiányosságot vagy olyan törvénysértést észlel, amely miatt felhívásnak vagy rendelkezésnek nincs helye, az ügyész jelzésben hívhatja fel az illetékes szerv vezetőjének a figyelmét, egyúttal kérheti, hogy az illetékes szerv vezetője a jelzéssel kapcsolatos álláspontjáról az ügyészt harminc napon belül értesítse.²⁰²

Amennyiben az ügyész olyan jogszabálysértést észlel, amellyel szemben nincs helye felhívásnak, akkor **rendelkezéssel** élhet, amely a jogszabálysértés azonnali megszüntetésére vonatkozó utasítást is tartalmazza azzal, hogy 15 napon belül tájékoztatási kötelezettséget ír elő az utasítás alapján megtett, és a törvénysértés felszámolása érdekében tett

¹⁹⁸ VÓKÓ György: *Fogvatartottakkal való bánásmód Magyarországon*. OKRI Szemle 1. kötet, OKRI, Budapest 2009. http://okri.hu/images/stories/OKRISzemle2009/006_voko.pdf (letöltve: 2023. április 27.) 58.

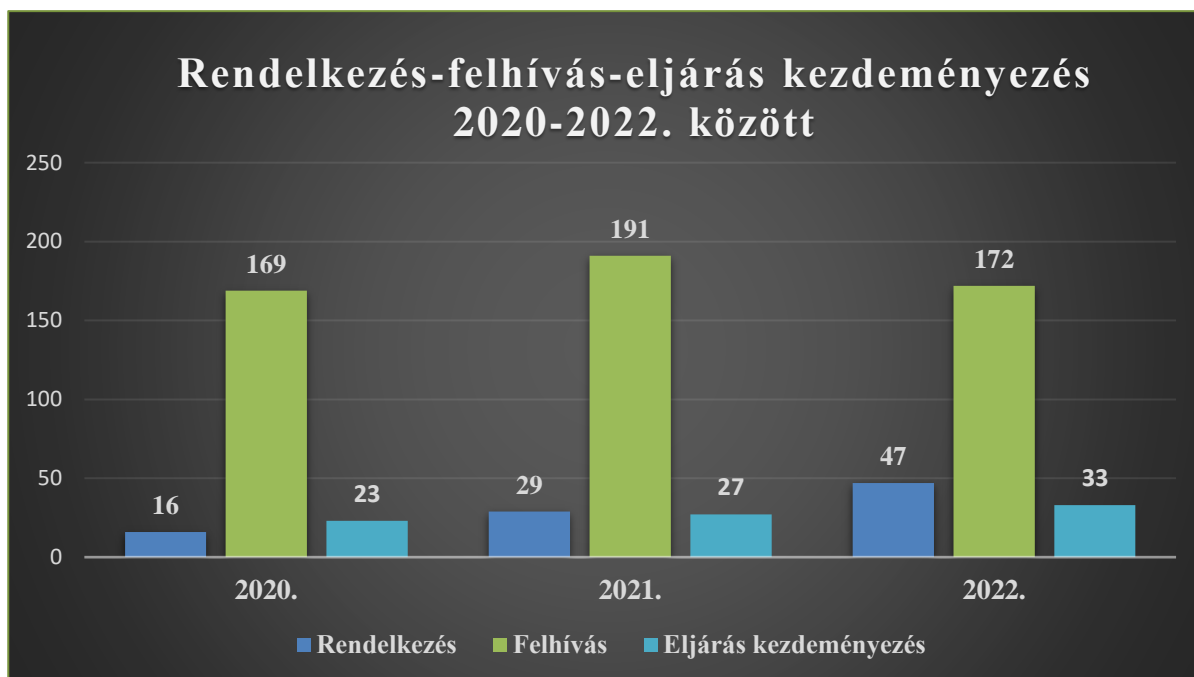
¹⁹⁹ 12/2012. (VI. 8.) LÜ utasítás 51.§ értelmében: „*Felettes ügyészség a Legfőbb Ügyészség az összes ügyészi szerv, a főügyészség a megye (főváros) területén működő járási és járási szintű ügyészségek tekintetében.*”

²⁰⁰ Alaptörvény IV. cikk (2)

²⁰¹ Ütv. 22. §

²⁰² Ütv. 22. § (5) bekezdése

intézkedésekről. Abban az esetben pedig, ha szabálysértés vagy bűncselekmény gyanúja merül fel, a büntetés-végrehajtási ügyész **eljárást kezdeményez** a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező hatóságnál.²⁰³

(saját szerkesztés)

Az elmúlt három év gyakorlatát áttekintve megállapítható, hogy az ügyészség legtöbb esetben felhívással élt törvénysértés észlelése esetén, a felhívások száma mindhárom évben közel azonos számot mutatnak, 2021. évhez viszonyítva enyhe csökkenéssel. Ehhez képest rendelkezés kibocsátására és eljárás kezdeményezésére jóval kevesebb esetben került sor, azonban a rendelkezések száma az elmúlt három évben folyamatos növekvő tendenciát vett, hasonlóan az eljárások kezdeményezéséhez. Ami az eljárás kezdeményezését illeti, 2020-ban a 23 eljárásból 13 büntetőeljárás, 1 szabálysértési, 9 fegyelmi eljárás kezdeményezésére irányult. A következő két évben az eljárás típusát tekintve hasonló arányt állapíthatunk meg, így 2021. és 2022. évben is legtöbbször büntetőeljárás kezdeményezésére (2021-ben 22 büntetőeljárás, 22-ben 26 büntetőeljárás) került sor, és ehhez képest a szabálysértési eljárások (2021-ben és 2022-ben 1-1 esetben) és a fegyelmi eljárások (2021-ben 4, míg 2022-ben 6 esetben) száma jóval alacsonyabb volt.²⁰⁴

²⁰³ 20/2014. (XII.23.) 38-40. §

²⁰⁴ B/5010. A legfőbb ügyész országgyűlési beszámolója az ügyészség 2022. évi tevékenységéről <https://ugyeszseg.hu/wp-content/uploads/2023/09/vegleges-beszamolo-alairassal.pdf> (letöltve: 2023. november 18.)

Összefoglalva tehát az ügyészséget alkotmányos helyzete, függetlensége, a törvényben biztosított széleskörű jogosítványai, mindemellett mindenre kiterjedő büntetőjogi szaktudása teszi alkalmassá arra, hogy eredményesen betöltse a törvényességi felügyeleti és jogvédelmi szerepet, egyszerre védve az elítéltek jogait, érvényesítve az állam büntetőigényét, a társadalom védelmét, valamint az egyes bv. szervek kötelezettségeinek kikényszerítését.²⁰⁵ Az ügyészség eszköztárával kapcsolatban külön is érdemes kihangsúlyozni, hogy külön eszközökkel rendelkezik a törvényesértések feltárására (pl. vizsgálat lefolytatása, fogvatartottak meghallgatása stb.), és már bekövetkezett törvényesértések felszámolására is (rendelkezés, felhívás, eljárás kezdeményezés, valamint 2024. január 1. napjától jelzés formájában).

3.4.3. Az ügyészség kapcsolata a garancia- és kontrollrendszer többi szereplőjével

3.4.3.1. Az ügyészség és az alapvető jogok biztosa

„Az ügyészség az az apparátus, amely a nemzetközi elvárásokban is megfogalmazott, a büntetés-végrehajtást övező külső garancia- és kontrollrendszert - sajátos eszközei és módszerei révén – a leghatékonyabban tudja képviselni és gyakorolni.”²⁰⁶

Lajtár István

Mindkét szervezet tekintetében az Alaptörvényből szükséges kiindulnunk, ugyanis mind az alapvető jogok biztosa, mind pedig az ügyészség az Alaptörvényben deklarált önálló alkotmányos szervezet, amelyek az Országgyűlés felé beszámolási kötelezettséggel tartoznak. Cservák Csaba a magyar ombudsmani rendszert „monokratikus” rendszernek nevezi, mivel az ombudsmani feladatokat egy személy, az alapvető jogok biztosa látja el, függetlenül attól, hogy a tevékenységét két helyettese is támogatja.²⁰⁷

Az Alaptörvény nem, csupán az alapvető jogok biztosáról szóló törvény mondja azt ki, hogy az alapvető jogok biztosa eljárása során független, csak a törvénynek van

²⁰⁵ VÓKÓ György: *Büntetés-végrehajtási jog*. Negyedik kiadás. Dialóg Campus Kiadó Budapest–Pécs 2008, 2010., 66.

²⁰⁶ LAJTÁR (2010) i.m. 20–21.

²⁰⁷ CSERVÁK Csaba: *Az ombudsmani típusú kontroll és jogérvényesítés*. In: BOROS Anita (szerk.): *A közigazgatási jogvédelem és jogérvényesítés alapintézményei*. Nemzeti Közszerzői Egyetem, Budapest, 2019., 126-127.

alárendelve és tevékenységével összefüggésben nem utasítható.²⁰⁸ Az ügyészség, mint a büntetőhatalom központi szereplője és önálló, független alkotmányos szervezet egyik hatalmi ágának sem alárendelt, de ennek ellenére külön hatalmi ágat sem alkot.²⁰⁹ Ugyanez a megállapítás az alapvető jogok biztosára is elmondható azzal, hogy az államszervezetben más szerepben, mint alapjogvédelmi tevékenységet ellátó jelenik meg.

Az alapvető jogok biztosának alapjogvédelmi tevékenysége sokrétű, külön figyelmet fordít tevékenysége során a gyermekek jogaira, a jövő nemzedékek érdekeire, a Magyarországon élő nemzetiségek jogaira, a leginkább veszélyeztetett társadalmi csoportok jogainak, illetve fogyatékosággal élő személyek jogainak védelmére²¹⁰, sőt hatásköre kibővült 2020. február 27. napjától a Független Rendészeti Panasztestület feladataival is, mivel az a kormányzati igazgatásról szóló 2018. évi CXXV. törvény, valamint egyes törvényeknek a kormányzati igazgatásról szóló 2018. évi CXXV. törvénnyel kapcsolatos módosításáról szóló 2019. évi CIX. törvény 145. §-a értelmében megszűnt.

Az alapvető jogok biztosának eljárásával kapcsolatban az első és legfontosabb megállapítás, hogy eljárása során független, intézkedését pedig kizárólag az Alaptörvény és a törvények alapján hozza meg, függetlenül attól, hogy nemzeti megelőző mechanizmusként vagy az általános keretek között jár el.²¹¹ A törvény külön fejezetben tartalmazza a nemzeti megelőző mechanizmus eljárására vonatkozó speciális szabályokat, ami azt jelenti, hogy az általános eljárást szabályozó rendelkezések is alkalmazandóak e körben.²¹² A leglényegesebb különbség az általános eljáráshoz képest a vizsgálat tárgyában és helyében érhető tetten. A Jegyzőkönyv²¹³ 4. cikke alapján a nemzeti megelőző mechanizmus bármely olyan helyen ellenőrzést tarthat, ahol valamely hatóság utasítására, kezdeményezésére, hozzájárulásával vagy elfogadásával az embereket személyes szabadságuktól megfosztják vagy megfoszthatják. A Jegyzőkönyv értelmezésében szabadságelvonás alatt milyen olyan fogva tartást vagy bebörtönzést, illetve egy személy elhelyezését olyan állami vagy magántulajdonú, őrizetbe vételi környezetben érteni kell, amely bírói, közigazgatási vagy más hatóság utasítására önként nem hagyhat el. Mindezek alapján a nemzeti megelőző mechanizmus kifejezetten a szabadságuktól megfosztott személyekkel való bánásmódot

²⁰⁸ 2011. évi CXI. törvény 11. §

²⁰⁹ POLT Péter, VARGA Zs. András (szerk.): *Az ügyészek nagy kézikönyve*. CompLex Kiadó, Budapest, 2013., 33–37. (a fejezet szerzői: POLT Péter, KISS Anna)

²¹⁰ 2011. évi CXI. törvény 1. § (2) bekezdés

²¹¹ 3/2015. (XI. 30.) AJB utasítás 1. § a) pontja

²¹² 2011. évi CXI. törvény 39/A. §

²¹³ 2011. évi CXLIII. törvény a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés elleni egyezmény fakultatív jegyzőkönyvének kihirdetéséről

vizsgálja meg, amely a Jegyzőkönyv 4. cikke szerinti fogvatartási helyeire korlátozódik. További specialitás, hogy a nemzeti megelőző mechanizmusként folytatott eljárásban az elsődleges a hivatalbóli eljárás, de természetesen az egyéni kezdeményezésnek is lehet helye.²¹⁴

Az alapvető jogok biztosának intézkedési nem kötelező érvényűek, azonban ha a vizsgált hatóság vagy felügyeleti szerve elmulaszt állást foglalni, a szükséges intézkedést megtenni, vagy ha ezeket megteszi, de azzal az alapvető jogok biztosa nem ért egyet, az alapvető jogok biztosa az éves beszámoló keretében az ügyet az Országgyűlés elé terjeszti, súlyosabb visszásság esetén az ügyet az éves beszámolót megelőzően napirendre tűzetheti.

Hajas Barnabás és Szabó Máté közös tanulmányában az alapjogi garanciarendszer elemei közé sorolta az alapvető jogok biztosa, a bíróság és az Alkotmánybíróság mellett az ügyészséget is.²¹⁵ Egyetértve ezzel a megállapítással, az alapvető jogok biztosa és az ügyészség egyaránt egy még speciálisabb garanciarendszer szereplői is, hiszen mindkét szervezet a garancia- és kontrollrendszer elemei közé tartozik. Így kérdésként merülhet fel, hogy a büntetés-végrehajtást övező garancia- és kontrollrendszerben milyen módon kapcsolódnak egymás tevékenységéhez, egymás tevékenységét kiegészítik, avagy konkurálnak egymással.

Első körben azt fontos leszögeznünk, hogy sem az alapvető jogok biztosa, sem pedig az ügyészség nem vizsgálhatja a másik tevékenységét. Az ügyészség nyilvánvalóan azért, mert az alapvető jogok biztosa nem fogvatartási szerv, míg az ügyészség független működéséből eredően az alapvető jogok biztosa sem vizsgálhatja az ügyészség bármely szakági tevékenységét (az ügyészség nyomozást végző szerve kivételével), amelyet az alapvető jogok biztosáról szóló törvény határozottan kifejezésre is juttat.

A törvényességi felügyeletet a büntetés-végrehajtási törvényességi felügyeleti és jogvédelmi feladatok ellátásával megbízott ügyész látja el.²¹⁶ A törvényességi felügyelet gyakorlása során azonban nincs lehetőség az alapvető jogokbiztosával ellentétben, hogy a jogkörét erre felhatalmazott munkatárs vagy szakértők útján lássa el.

²¹⁴ 2011. évi CXI. törvény 39/B.§ (1) bekezdés

²¹⁵ HAJAS Barnabás – SZABÓ Máté: *Az alapvető jogok húsz legutóbbi évéről – Magyarországon (1988-2008)* http://www.ajbh.hu/egyeb-kiadvanyok/-/document_library_display/HvUMPM7X7WS1/view/125038?_110_INSTANCE_HvUMPM7X7WS1_topLink=home&_110_INSTANCE_HvUMPM7X7WS1_delta2=20&_110_INSTANCE_HvUMPM7X7WS1_keywords=&_110_INSTANCE_HvUMPM7X7WS1_advancedSearch=false&_110_INSTANCE_HvUMPM7X7WS1_andOperator=true&p_r_p_564233524_resetCur=false&_110_INSTANCE_HvUMPM7X7WS1_cur2=1 (letöltve: 2022. október 13.) 5.

²¹⁶ 20/2014. (XII. 23.) LÜ utasítás 44. § (1) bekezdés a) pontja

A büntetés-végrehajtási ügyész jogsértés észlelése esetén jelzéssel, rendelkezéssel, felhívással élhet vagy eljárást (szabálysértési, büntető, fegyelmi, kártérítési) kezdeményezhet, illetőleg köteles haladéktalanul szabadlábra helyezni azt, akit törvényes határozat nélkül vagy a határozatban megjelölt időponton túl tartanak fogva. Azt, hogy az egyes intézkedések pontosan milyen tartalommal bírnak, az Ütv. és a vonatkozó LÜ utasítás pontosan meghatározzák, de a bv. ügyész intézkedései az alapvető jogok biztosának intézkedéseivel ellentétben kötelező érvényűek, gyakran utasítás formájában jelennek meg, és velük szemben jogorvoslati lehetőség is igénybe vehető.²¹⁷

A nemzeti megelőző mechanizmus és a bv. ügyész tevékenysége között az is markáns különbségként jelentkezik, hogy mindkettő más ért fogvatartott fogalma alatt és ebből eredően fogvatartási helynek is más tekint saját eljárása során, és e körben a nemzeti megelőző mechanizmus az, aki tágabb körben értelmezi a fogvatartotti kategóriát és olyan érintetteket is a fogalom hatálya alá sorol, akik nem valamilyen rendőrségi intézkedés során, illetve büntető- szabálysértési-, vagy idegenrendészeti eljárás folytán veszítették el szabadságukat.²¹⁸

Az ügyészséget és az alapvető jogok biztosát, mint a büntetés-végrehajtás garancia- és kontrollrendszer külső nemzeti elemeit a közös cél, a végrehajtás törvényessége köti össze és sarkallja szoros munkakapcsolatra. Maga az alapvető jogok biztosáról rendelkező törvény teszi lehetővé, hogy az alapvető jogok biztosa a legfőbb ügyész útján az ügyész fellépését kezdeményezze, és ezzel a két szervezet közötti párbeszéd létrejöhessen.

Mindezek alapján az ügyészség és az alapvető jogok biztosa kölcsönösen erősítik és kiegészítik egymást a garancia- és a kontrollrendszer többi eleméhez hasonlóan, és az olykor eltérő karakterükkel, eszközeikkel és intézkedéseikkel biztosítják a törvényesség és a humanitás lehető legteljesebb mértékű biztosítását.

Mindennek érvényesítésében mind az ügyészség, mind pedig az alapvető jogok biztosa hatékony résztvevői, amelyek tevékenységük során nemcsak a hazai jogszabályokat, hanem számos hasonló tárgyú egyezmény mellett az Emberi Jogok Európai Egyezménye és az azt ellenőrizni hivatott Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlatát is figyelembe veszik.

Az alapvető jogok biztosa a bv. ügyészéhez hasonló jellegű eszközökkel rendelkezik, de álláspontom szerint a bv. ügyész eszközrendszere jelentősebb beavatkozást tesz lehetővé az alapvető jogok biztosához képest.²¹⁹

²¹⁷ 20/2014. (XII. 23.) LÜ utasítás 38. §

²¹⁸ Lásd: 20/2014. (XII. 23.) LÜ utasítás 44. § b) pontját.

²¹⁹ Lásd: Havasi Sára: Az alapvető jogok biztosa és az ügyészség szerepe és kapcsolata a büntetés-végrehajtás

3.4.3.2. Az ügyészség és a büntetés-végrehajtási bíró

A hatalmi ágak rendszerében a bíróság önálló hatalmi ágat alkot, mégpedig az igazságszolgáltató hatalom alkotmányos és független szervezete. Az Alaptörvény alapján a bíróságok alkotmányos feladata, hogy igazságszolgáltatási tevékenységet látnak el.²²⁰ Az ügyészség a hatalmi ágak rendszerében, a klasszikus felfogás alapján önálló hatalmi ágat nem alkot, hanem alkotmányos helyzetéből adódóan az igazságszolgáltatás közreműködőjeként jelenik meg.²²¹

A bv. bírák hatásköre folyamatosan bővült az elmúlt évtizedekben, így például a Bv.tvr.-t módosító 1993. évi XXXII. törvény tovább növelte a bíróságok kontrollszerepét, valamint a törvénymódosításnak köszönhetően a bv. bírói felülvizsgálat is kiterjesztésre került.²²² A hivatkozott jogszabálmódosítás utal arra, hogy a bíróság és ezen belül is a bv. bírók szerepe a garancia- és kontrollrendszerben a bírói kontroll helyett a bírói jogvédelem kifejezéssel írható le. Szűcs András ezt azzal magyarázza, hogy a bv. bíró jogorvoslati fórumként működik a garancia- és kontrollrendszerben, amely keretében a büntetés-végrehajtási szervek döntéseinek törvényességét kontrollálja és ellenőrzi.²²³ Egyetértve Szűcs András érvelésével a bv. bírók tevékenységük egy részében jogorvoslati fórumként működnek, mindazonáltal több olyan hatáskörük is van (például szabadságvesztés végrehajtási fokozatának utólagos meghatározása, javítóintézeti nevelésből történő idegleges elbocsátás megszüntetése, reintegrációs őrizet elrendelése stb.), amelyek nem jogorvoslati jellegűek, hanem az ítéletben kiszabott szankció végrehajtásának menetét érintően érdemi, döntéshozó jellegűek. A bv. bírók tehát a büntetés-végrehajtás során a bírósághoz fordulás jogának bástyái, és ezen szerepük teszi őket nélkülözhetlenné a garancia- és kontrollrendszer működésében.

Az ügyészség közreműködő szerepe a bv. bírói eljárásokban is megmutatkozik. Az ügyész attól függően, hogy a bv. bíró döntésére milyen eljárási formában kerül sor, vagyis meghallgatáson vagy bizonyítás felvétele mellett tárgyaláson hoz döntést, kötelezően vagy választása szerint vesz részt a bv. bíró előtti eljárásban, ami garanciális elemként jelenik

garancia- és kontrollrendszerében. KRE-Dit 2020/2.

²²⁰ Alaptörvény 25. cikk (1) bekezdése

²²¹ VARGA Zs. András: *Hatalommegosztás, az állam- és a kormányforma*. Pázmány Law Working Papers. 2013/5., 7. <https://plwp.eu/docs/wp/2013/2013-5-VZSA.pdf> (letöltve: 2023. október 7.)

²²² BORY Noémi: *A fiatalkoriúak szabadságelvonással járó szankciói és végrehajtásuk Spanyolországban és Magyarországon*. Doktori értekezés, Budapest 2016., 83.

²²³ SZÜCS András: Jogállami kritériumok a büntetés-végrehajtási bíró eljárásában. *Rendészeti Szemle* 2010/1., 59.

meg. Így az ügyész a bv. bíró előtti meghallgatáson részt vehet, míg tárgyalás tartása esetén kötelező a jelenléte, ahol a bv. bíró döntéseivel szemben jogorvoslati jog is megilleti. Az ügyész azonban nemcsak részvételi jog illeti meg, hanem a Bv. Kódex meghatározott esetekben indítványtételi (például javítóintézeti nevelés átváltoztatás szabadságvesztésre) és jogorvoslati jogot is biztosít az ügyészség számára.²²⁴

Az ügyészség büntetés-végrehajtásban gyakorolt tevékenységének komplexitását bizonyítja a bv. bíró előtti eljárásokban betöltött szerepe és feladata. Amellett ugyanis, hogy törvényességi felügyeleti jogosítványok illetik meg, a garancia- és kontrollrendszer egy másik elemére, a bv. bíró eljárására is érdemben befolyást gyakorol, annak tevékenységében közreműködik, amely ugyancsak megerősíti a garancia- és kontrollrendszer szereplői közötti elsődlegességét.

3.4.3.3. Az ügyészség és a CPT

Az ügyészség a CPT működésével kapcsolatban több szempontból is említést érdemel. Egyrészt az ügyészség látja el kezdetek óta a nemzeti összekötői feladatokat, másrésztől, mint a büntetés-végrehajtás felett törvényességi felügyeletet ellátó belső kontroll eleme, tevékenysége során figyelembe veszi a CPT által meghatározott standardokat, illetve kifejezett feladata a fogvatartottakkal való törvényes bánásmód vizsgálata az egyes fogvatartási helyeken. A CPT-vel való együttműködés egyik megnyilvánulási formája a nemzeti összekötők kijelölése és az egymással való kapcsolattartás, ugyanis az egyezmény értelmében minden tagállamnak közölnie kellett annak az illetékes hatóságnak a nevét és címét, amely a kormánynak címzett közlések átvételére jogosult.²²⁵

A hazai nemzeti összekötő kijelölése során egyrészt szempontot jelentett, hogy mely hatóság ismeri valamennyi fogvatartási hely jogszabályi hátterét és jogi gyakorlatát, másrészt mérlegelni kellett, hogy a látogatással érintett fogvatartási helyek vonatkozásában mely hatóság rendelkezik ellenőrzési és intézkedési jogosultsággal, és nem utolsósorban az elismert tudományos tevékenység is meghatározta a végső döntést. Hazánkban e kritériumnak egyértelműen az ügyészség felelt meg, azonban nem minden tagállam számára volt ennyire egyértelmű a nemzeti összekötő kiválasztása, és az is előfordult egyes államoknál, hogy a nemzeti összekötő többször is megváltozott.²²⁶ Mindezek alapján a

²²⁴ LAJTÁR, SZŰCS i.m. 36.

²²⁵ 1995. évi III. törvény 15. cikke

²²⁶ VÓKÓ (2006) i.m. 287-288.

2121/1994. Kormányhatározatban felkérték a legfőbb ügyészt, hogy a nemzeti összekötőt nevezze ki és vegyen részt a látogatásokkal kapcsolatos szakmai munkában.²²⁷

Ennek megfelelően a Legfőbb Ügyészség Büntetés-végrehajtási Törvényességi Felügyeleti és Jogvédelmi Önálló Osztálya működik közre az egyezmény rendelkezéseinek megtartásában, emellett teljesíti a CPT összekötői feladatait.²²⁸

A CPT 1999-ben tett látogatása alkalmával kifejezte egyetértését azzal, hogy a nemzeti összekötői feladatokat az ügyészség látja el. A Bizottság szerint az ügyészséget az teszi alkalmassá erre a feladatra, hogy valamennyi fogvatartó hely felett törvényességi felügyeletet gyakorol, ebből eredően rendelkezik olyan eszközökkel, amelyek egy esetleges jogsértéssel szemben lehetővé teszik az eredményes fellépést.²²⁹

Az egyezmény nem ad iránymutatást arra vonatkozóan, hogy a nemzeti összekötőnek milyen konkrét feladatokat kellene ellátnia, és azokat milyen eszközökkel valósíthatja meg. Hazánkban például a nemzeti összekötő nem vesz részt a fogvatartási helyek látogatásán, csak a látogatást lezáró záróértekezleten, mivel ebben a minőségben a semlegességet kell képviselnie. A nemzeti összekötő nem bv. ügyészként jár el, fő feladata a kiegyensúlyozott kapcsolattartás előmozdítása a magyar hatóságok és a CPT között. A hazai nemzeti összekötővel a CPT jó kapcsolatot ápol, a közös munka hatékonynak bizonyul, amelyet a CPT több jelentésében is méltatott.

A CPT első látogatást követően került kiadásra a 2/1995. (ÜK.11.) LÜ h. körlevél, amely kifejezetten a CPT ügyészségre vonatkozó ajánlásainak végrehajtása tárgyában született meg.²³⁰ A CPT-nek a körlevél kiadásával kapcsolatban pozitív benyomása alakult ki, mivel az ügyészség rendőrségi intézményekben tett látogatásai a potenciális veszélynek számító bántalmazások megelőzésében hatékonyak lehetnek.²³¹ A körlevél ugyanis kifejezetten előírta, hogy valamennyi fogvatartási helyen legalább havonta egyszer meg kell vizsgálni a bánásmód törvényességét. További kötelezettségként írta elő, hogy a fogvatartottak meghallgatása során a bv. ügyész minden esetben tájékozódjon az egyezményben foglaltak megtartásáról. A CPT már az első látogatása során kifejezte aggályait a büntetés-végrehajtási intézetben fogvatartott személy rendőrségi fogdán történő elhelyezésével kapcsolatban, ezért a körlevél arra is felhívta a figyelmet, hogy a rendőrségi

²²⁷ VÓKÓ György: Nemzeti összekötő. A foglyokkal való bánásmód nemzetközi ellenőrzésének új vonásai. *Börtönügyi Szemle* 1998/2., 105.

²²⁸ 12/2012. (VI. 8.) LÜ utasítás 22. § i) pont

²²⁹ VÓKÓ György: Jogvédelem. A CPT jelentés és az arra adott magyar válasz. *Börtönügyi Szemle* 2001/2., 4.

²³⁰ LAJTÁR István: Törvényességi felügyelet és jogvédelem. *Börtönügyi Szemle* 2001/4., 62.

²³¹ CPT/Inf (2001) 2 II.A.3.37.

fogdába való átszállítás engedélyezése során különös figyelemmel kell megvizsgálni annak szükségességét, és csak feltétlenül indokolt esetben, a nyomozás eredményessége érdekében adható rá engedély.²³²

Később e körlevél hatályát veszítette és a 3/2000. (ÜK.12.) LÜ h. körlevél került kibocsátásra, amely már jóval részletesebben szabályozza a büntetés-végrehajtási ügyészek nemzetközi ajánlásokból fakadó feladatait. A korábbi körlevélhez hasonlóan előírja valamennyi fogvatartási helyen a bánásmód törvényességének vizsgálatát, azonban már legalább havonta két alkalommal tartja azt szükségesnek. A fogvatartottak meghallgatásával kapcsolatos korábbi rendelkezések az új körlevélben is megjelennek, de kiegészülve azon rendelkezéssel, mely szerint a bv. ügyészek szűrőpróbaszerűen kiválasztott fogvatartottakat is meg kell hallgatnia. A bánásmóddal összefüggő panaszokkal, kérelmekkel és bejelentésekkel kapcsolatban kimondja, hogy törvénysértő bánásmód észlelése esetén a panasz jegyzőkönyvbe foglalása mellett eljárás lefolytatását kell kezdeményezni. A körlevél emellett garanciális rendelkezéseket tartalmaz az egyezményesértés észlelése, az orvosi vizsgálatok és a letartóztatás foganatosítása körében is.²³³

3.4.4. Az ügyészség büntetés-végrehajtásban betöltött szerepe az egyes országokban

Az ügyészség nem csak hazánkban tölt be jelentős szerepet a büntetés-végrehajtást övező garancia- és kontrollrendszerben, számos országban az ügyészség látja el a büntetés-végrehajtás törvényességi felügyeletét, függetlenül az adott ügyészség alkotmányos helyzetére.²³⁴

Csehországban az ügyészség feladata a jogszabályok betartásának ellenőrzése a jogszerű fogva tartás, így a szabadságvesztés, a kényszergyógykezelés, a fiatalkorúak fogháza tekintetében.²³⁵ Az ügyész indítványozhatja a kiszabott szabadságvesztés letöltési módjának vagy végrehajtási fokozatának megváltoztatását. Ugyancsak indítványtételi jog illeti meg az elítélt feltételes szabadságra bocsátását illetően, a bíróság döntése ellen pedig fellebbezést jelenthet be. Javaslatételi joga van arra vonatkozóan, hogy a bíróság ne

²³² 2/1995. (ÜK.11.) LÜ h. körlevél 1-5. pontja

²³³ 3/2000. (ÜK. 12.) LÜ h. körlevél 1-6. pontja

²³⁴ LAJTÁR István: *Új Bv. Kódex és megújult ügyészi kontroll*. In: VÓKÓ György (szerk.): *Tanulmányok Polt Péter 60. születésnapja tiszteletére*. HVG –Orac Budapest, 2015., 202.

²³⁵ https://e-justice.europa.eu/content_legal_professions-29-hu.do (megtekintve: 2023. július 18.)

számítsa be azt az időt, amelyet az elítélt büntetés-végrehajtási intézeten kívül a kórházban töltött abban az esetben, ha a fogvatartott szándékosan okozott magának testi sérülést.

Ausztriában a büntetőjogi szankciók jogi formalitásainak betartását az ügyészség felügyeli. A büntetés-végrehajtásba az ügyész akkor lép be, amikor a bíróság döntése jogerőssé válik, az ő feladata, hogy meghatározza a szabadságvesztés letöltésének kezdő időpontját. Érdekesség, hogy az adóbehajtó az ügyész nevében foganatosítja a pénzbüntetések behajtását, valamint az elkobzás végrehajtását.

Szlovákiában az ügyészség minden olyan létesítmény, intézmény felett törvényességi felügyeletet gyakorol, amelyben bírósági döntés vagy más jogosult kormányzati szerv döntése alapján személyes szabadságuktól megfosztott vagy abban korlátozott személyeket tartanak fogva. Az ügyész feladata, hogy ellenőrizze a bírói döntés vagy más kormányzati szerv döntése alapján történik-e a fogva tartás, valamint, hogy betartják-e az egyes jogszabályokat és más kötelező szabályokat. Azt a személyt, akit jogellenesen tartanak fogva, az ügyész azonnali határozat kibocsátás mellett szabadon bocsátja. Emellett írásbeli utasítást bocsát ki az olyan végrehajtási határozatok, döntések, intézkedések visszavonása vagy felfüggesztése iránt, amelyek ellentétesek a jogszabályokkal vagy más kötelező jogi rendelkezésekkel. Az ügyész továbbá bármikor jogosult az intézményekbe látogatást tenni, az egyes helyiségekbe szabadon beléphet, az iratokat megtekintheti, bármely fogvatartottat meghallgathatja.

Spanyolországban az ügyészség feladatát képezi az információ- és adatszolgáltatás, a végrehajtásért felelős bíróság döntésének ellenőrzése és felügyelete, emellett a határozatokat jogorvoslati eszközökkel meg is támadhatja. Abban az esetben pedig, ha a bíró a végrehajtás felfüggesztését rendeli el, vagy kedvezményt engedélyez, az ügyészség jelentését be kell szerezni, amely azonban nem köti a bíróságot. A fiatalok vagy a fogyatékkal élők által elkövetett deliktumok alapján indult büntetőeljárásokban az ügyészségnek kiemelt szerep jut a végrehajtásban, ugyanis felügyelnie kell azoknak a feltételeknek a teljesülését, amelyeket a terheltnek nyújtott kegyelem érdekében megkívántak.

Portugáliában az ügyészség feladatát képezi, hogy a büntetések végrehajtásában támogassa a bíróságok munkáját. Ennek tükrében az ügyészség nevesített feladatokat lát el, így például a szabadságvesztés tekintetében tájékoztatást nyújt minden eseményről, véleményt nyilvánít a végrehajtási rendszer megváltoztatása során, ha a fogvatartott pszichikai rendellenességgel rendelkezik, mindemellett a feltételes szabadság engedélyezésébe is

beavatkozhat, vagy kezdeményezheti a pénzbüntetés helyébe lépő szabadságvesztés végrehajtásának felfüggesztését.²³⁶

3.5. A nemzetközi külső kontroll

„*Ne rettegj, én nem a gonoszságot bosszulom meg, hanem a jóságot kényszerítem ki. Kemény a kezem, de a lelkem nyájas.*”²³⁷

Peter Cornelissoon Hoof, amszterdami fenyítőház fala, 1667.

A XX. században kezdődött el az a folyamat, amelynek hatásaként az emberi jogok egyre erősebben kezdték áthatni a jogtudatot. Megjelent az igény az iránt, hogy az emberi élet és méltósághoz való jog teljes mértékű elismerést és védelmet nyerjen jogszabályi szinten is. Ennek egyik eredménye a különböző nemzetközi egyezmények és nemzetközi szervezetek megszületése volt.²³⁸

Az, hogy egy állam mennyire tiszteli az emberi méltóságot, abban mutatkozik meg, hogy miként bánik a szabadságuktól megfosztott személyekkel. Manapság a legtöbb állam nemzeti szabályai a nemzetközi hatásoknak köszönhetően már garantálják a szabadságuktól megfosztott személyekkel való törvényes bánásmódot, de ennek garantálására a független államok konszenzusán alapuló nemzetközi egyezményekre is szükség van, amelyek legitim alapot teremtenek a nemzetközi ellenőrző szervezetek létrehozatalához, ezzel erősítve a garancia- és kontrollrendszer hatékonyabb működését.

A külső kontroll nemcsak nemzeti, hanem nemzetközi jellegű is lehet, amelyet a nemzetközi egyezmények felhatalmazása alapján működő nemzetközi szervezetek tevékenysége tölt ki tartalommal.²³⁹ A nemzetközi kontroll legitimitását tehát az egyes nemzetközi szerződések alapozzák meg, amelyeknek részes tagállamai önként alávetik magukat, vállalva szuverenitásuk egy részének feladását.²⁴⁰

²³⁶ POLT Péter, VARGA Zs. András (szerk.): *Az ügyészek nagy kézikönyve*. CompLex Kiadó, Budapest, 2013., 992–999. (fejezet szerzője: VÓKÓ György)

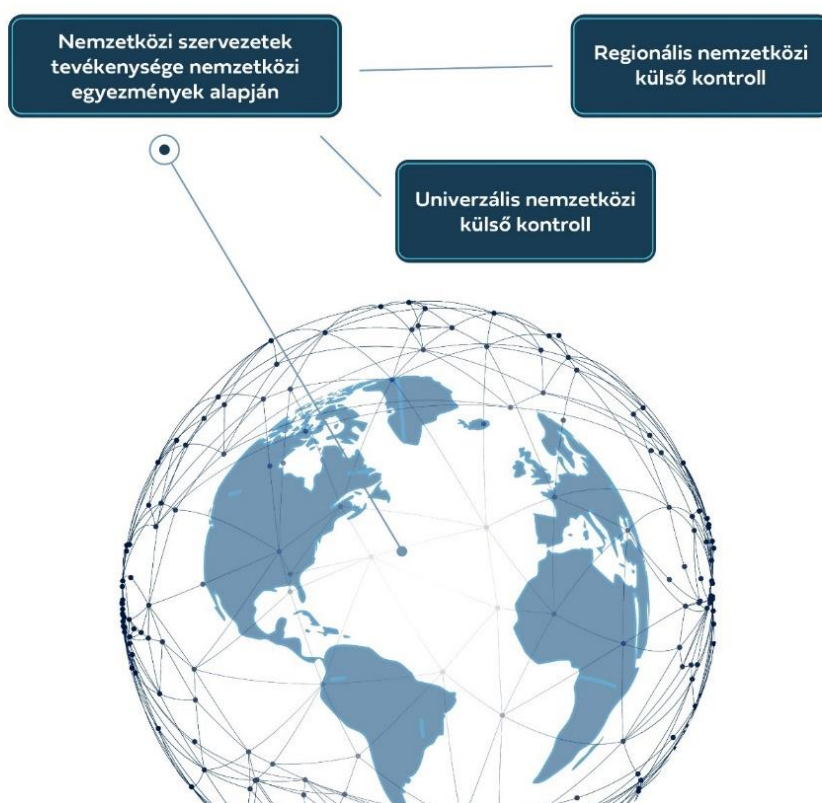
²³⁷ Idézi: MEZEY Barna: *A fenyítőházak forradalma. A modern büntetés-végrehajtás alapvetése Európában*. Gondolat Kiadó, Budapest 2012., 153.

²³⁸ HAVASI Sára: *Az Európa Tanács Kínzás Elleni Bizottságának jelentősége a büntetés-végrehajtásban*. In: Jakab Éva - Miskolczi-Bodnár Péter (szerk.): XXIV. Jogász Doktoranduszok Országos Konferenciája. Jog és állam 45. szám. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara, Budapest 2023.

²³⁹ VÓKÓ (2006) i.m. 70.

²⁴⁰ POLT Péter: *Magyarország külkapcsolatainak hatása a büntetés-végrehajtásra*. In: Vókó György (szerk.):

A büntetés-végrehajtás kontrollrendszerének államok feletti része univerzális (főként az ENSZ égisze alatt született nemzetközi szerződések és nemzetközi szervezetek), illetve regionális (főként az Európa Tanács égisze alatt született nemzetközi szerződések és nemzetközi szervezetek, Európai Unió instrumentumai) lehet.²⁴¹ Kabódi Csaba megfogalmazására támaszkodva tehát azt mondhatjuk, hogy kétszer kétszintű nemzetközi kontroll „vigyázza” a büntetés-végrehajtás törvényes működését: az ENSZ és az Európa Tanács által működtetett jogvédelmi mechanizmusok.²⁴²

*A garancia- és kontrollrendszer külső nemzetközi ága
(saját szerkesztés)*

Magyarország több olyan nemzetközi szerződéshez is csatlakozott, amelyek érintik a szabadságuktól megfosztott személyek jogait, a velük való bánásmód kereteit és garanciáit. Ez a folyamat a rendszerváltozást követően méginkább felerősödött. Az európai és a nemzetközi közösség számára az emberi jogok és azok védelme kiemelt kérdésnek számítanak, a humanizálására irányuló általános törekvés egyre erőteljesebben érzékelhető

Kriminológiai Tanulmányok 54. Budapest, 2017., 40.

²⁴¹ LAJTÁR István: Ügyészi kontroll és jogvédelem a büntetés-végrehajtásban. *Ügyészek Lapja* 2010/6., 46.

²⁴² KABÓDI Csaba: *A büntetés-végrehajtás kontrollrendszere általában*. In: Horváth Tibor (szerk.): Büntetés-végrehajtási jog. Második, átdolgozott kiadás. Rejtjel Kiadó. Budapest, 2001., 301.

az európai országok gyakorlatában, és a szabadságuktól megfosztott személyek tekintetében is megnyilvánul.²⁴³ A megszületett nemzetközi dokumentumok, amelyek az emberi jogok rögzítése mellett hangsúlyozzák a feltétel nélküli érvényesülésüket, kimondják, hogy a fogvatartottat is megilleti az elidegeníthetetlen, emberi létből fakadó emberi méltóság és az alapvető jogok azon része, amelyek a büntetés-végrehajtás által nem érintettek. Erre a kívánalomra a nemzetközi hatásoknak köszönhetően a hazai jogszabályok is különös figyelmet fordítanak, amelyek a bűncselekmény elkövetőjének emberi méltóságát és alapvető jogait is védik.

Több, az ENSZ égisze alatt született egyezmény került kihirdetésre hazánkban²⁴⁴, azonban büntetés-végrehajtási jogi szempontból az Európa Tanács egyezményei és instrumentumai a meghatározóbbak.²⁴⁵ Hazánk azzal, hogy több nemzetközi egyezményhez is csatlakozott, megteremtette annak lehetőségét, hogy a nemzetközi szervezetek kontrollt gyakorolhassanak a büntetés-végrehajtás működése felett.

Külön érdemes megemlíteni az 1988. évi 3. törvényerejű rendelettel kihirdetett Kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok elleni nemzetközi egyezményre (ez az úgynevezett UNCAT), amely az ENSZ égisze alatt született meg és az univerzális nemzetközi külső kontrollhoz kapcsolódik. Az egyezmény azért is érdemel külön figyelmet, mert – ahogyan arra már korábban is történt utalás - meghatározza a kínzás nemzetközi szintű definícióját.²⁴⁶

Az ENSZ egyezményben foglaltak betartására létrejött az ENSZ Kínzás Elleni Bizottsága (az úgynevezett CAT), amelynek a részes államok négyévente kötelesek jelentést tenni az egyezményben vállalt kötelezettségeik teljesítéséről, így egyfajta jelentéstételi mechanizmusként működik.²⁴⁷ Ezt az egyezményt az ENSZ Közgyűlése 2002-ben kiegészítette a kínzás és az embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok elleni egyezmény fakultatív kiegészítő jegyzőkönyvével (ez az úgynevezett OPCAT), amely

²⁴³ SZÜCS András: Bírói jogvédelem a büntetés-végrehajtásban. *Börtönügyi Szemle* 2012/1., 15.

²⁴⁴ Ide sorolandó: az 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányát (kihirdette: 1976. évi 8. törvényerejű rendelet), a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok elleni nemzetközi Egyezményt (kihirdette: 1988. évi 3. törvényerejű rendelet), továbbá a New Yorkban, 1989. november 20-án kelt, gyermek jogairól szóló Egyezményt (kihirdette: 1991. évi LXIV. törvény) és a New Yorkban, 2006. december 13-án elfogadott, fogyatékosággal élő személyek jogairól szóló Egyezményt (kihirdette: 2007. évi XCII. törvény).

²⁴⁵ Egyik legjelentősebb dokumentum az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről szóló 1993. évi XXXI. törvény

²⁴⁶ Lásd 3.1. fejezet

²⁴⁷ SÁNTHA Ferenc: *Kínzás és más embertelen vagy megalázó bánásmód tilalma*. In: Lamm Vanda: *Emberi jogi enciklopédia*. HVG- ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2018., 431-432.

alapján felállításra került a CPT-hez hasonló preventív mechanizmus, a Megelőzési Albizottság (ez az úgynevezett: SPT). Itt utalnék vissza a hazai garancia- és kontrollrendszer körében ismertetett, az alapvető jogok biztosának kettős minőségére, ugyanis az OPCAT nemzeti szinten is előírja a prevenció mechanizmus működtetését, amely hazánkban az alapvető jogok biztosának feladata.²⁴⁸

Az 1979. évi 11. törvényerejű rendelet nemzetközi kontrollal kapcsolatos rendelkezéseit meglehetősen röviden összefoglalhatjuk, ugyanis sem a preambulum, sem pedig a jogszabályi rendelkezések nem tartalmaztak kifejezett utalást a nemzetközi kontrollal kapcsolatban. A Bv. tvr. csupán egyetlen helyen és ott is csak utalt a nemzetközi szervezetekre, amikor úgy rendelkezett az elítélt levelezése - a hatóságokhoz és a nemzetközi szervezetekhez küldött levelek kivételével - a büntetés-végrehajtási intézet biztonsága szempontjából ellenőrizhető.²⁴⁹

A Bv. Kódexben már sokkal karakteresebben megjelennek a nemzetközi kontroll elemei. Rögtön a Bv. Kódex Preambuluma rendelkezik úgy, hogy a törvény megalkotásakor mind a nemzetközi jogi, mind pedig az európai uniós kötelezettségek figyelembe vételével járt el a jogalkotó. Emellett a Bv. Kódex több rendelkezése is utal a nemzetközi kontroll elemei igénybe vételére vonatkozó lehetőségre. Így a Bv. Kódex rögzíti, hogy az elítélt és az egyéb jogcímen fogvatartott a végrehajtással kapcsolatosan kérelemmel, panasszal fordulhat a törvényben kihirdetett nemzetközi egyezményben elismerten erre hatáskörrel rendelkező nemzetközi jogvédő szervezethez.²⁵⁰

3.5.1. A nemzetközi kontroll érvényesülése és hatása a jogalkotásra és jogalkalmazásra

A nemzetközi normák a belső jog egyéb szabályaival, a büntetés-végrehajtási jog forrásainak érvényesülését szolgáló nemzeti irányító eszközökkel (mint például a közjogi szervezetszabályozó eszközök) és nem utolsósorban kiegészülve az egyes nemzetközi ajánlásokkal adják meg a büntetés-végrehajtás jogalkalmazási kereteit és a büntetés-végrehajtási jog jogforrásait.²⁵¹

Az Alaptörvény Q) Cikkének (3) bekezdése rögzíti, hogy a nemzetközi jogi kötelezettségek teljesítése érdekében hazánk biztosítja a nemzetközi jog és a magyar jog

²⁴⁸ 2011. évi CXLI. törvény IV. Rész 17. cikk

²⁴⁹ Bv. tvr. 36. § (5) bekezdés d) pontja

²⁵⁰ Bv. Kódex 10. § (5) bekezdés c) pontja

²⁵¹ VÓKÓ (2006) i.m. 221.

összhangját, elfogadja a nemzetközi jog általánosan elismert szabályait. Belső jogunkat úgy kell értelmeznünk, hogy a nemzetközi jog általános szabályai érvényesüljenek.

Az egyes egyezményekhez való csatlakozással hazánk vállalta, hogy a nemzetközi dokumentumokban foglalt rendelkezések, alapelvek a hazai szabályozásban is megmutatkoznak. Mindez azt jelenti, hogy az általánosan elfogadott nemzetközi büntető anyagi jogi, eljárási jogi és végrehajtási jogi alapelvek és rendelkezések a hazai jogszabályokban is megjelennek, ezáltal a jogalkalmazási gyakorlatban is visszatükröződnek. A nemzetközi mérce, ami a jogharmonizációban ölt testet, azonban nem jelenthet uniformizált jogot, így egységes büntetés-végrehajtási jogról sem beszélhetünk. Vókó György ezzel kapcsolatban kiemeli, hogy az egyes egyezmények betartása, az ajánlások figyelembe vétele, a szabályok adaptálása megteremtette viszont a büntetés-végrehajtás európai modelljét.²⁵² Lajtár István Vókó Györgyhez hasonlóan szintén rámutatott, hogy a nemzetközi kontroll hatása a belső jog és nemzetközi kívánalmak közötti összhang megteremtésében, a jogharmonizációban érhető tetten.²⁵³

A jogalkotásban és jogalkalmazásban nemcsak a törvénnyel kihirdetett nemzetközi szerződések játszanak fontos szerepet, hanem azon nemzetközi szabályok is, amelyek nem bírnak kötelező érvénnyel. Ezek ugyanis széleskörű elismerést nyernek és egyfajta mintaszabályzatokként funkcionálnak, ezzel ösztönözve az igényesebb jogalkotói és jogalkalmazói munkát, valamint az emberség és tisztesség minimális feltételeinek megteremtését. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága már számos olyan ajánlást tett közzé, amelyek bár nem bírnak kötelező erővel, de a tagállamok törvényhozására mégis jelentős befolyást gyakoroltak. Ide sorolhatjuk például az R(80)11. számú ajánlást az ítéletmeghozatalt megelőző fogva tartásról, vagy az R(83) 2. számú ajánlást, amely az elmebetegségben szenvedő, kényszergyógykezelt személyek jogi védelméről szól.²⁵⁴

Vókó György a nemzetközi kontroll három érvényesülési formáját különbözteti meg. Elsőként említi a beszámolási kötelezettséget, amely azt jelenti, hogy hazánk az egyes nemzetközi egyezményekhez csatlakozással vállalta, hogy időszakos jelentések keretében beszámol a nemzetközi rendelkezések érvényesüléséről. Példaként említhetjük a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok elleni nemzetközi Egyezmény 19. cikk 1. pontját, amely előírja, hogy az ENSZ főtitkárának közvetítésével a Bizottsághoz jelentést terjesztenek be a tagállamok az Egyezmény értelmében vállalt

²⁵² VÓKÓ György: A büntetés-végrehajtás időszerű kérdései. *Ügyészek Lapja* 2001/2., 21.

²⁵³ LAJTÁR István: A bv. jogharmonizáció és a végrehajtás külső kontrollja. *Ügyészek Lapja* 1997/5., 63.

²⁵⁴ VÓKÓ (2006) i.m. 64-66.

kötelezettségeik teljesítését célzó intézkedéseikről. Ezen felül négyévente kiegészítő jelentéseket kötelesek előterjeszteni az újabb intézkedéseikről, valamint a Bizottság kérése szerint további kötelezettség is terhelti a tagállamokat.

A nemzetközi kontroll másik érvényesülési módja a nemzetközi ellenőrző szervek tevékenységével kapcsolatos. Az egyezmények végrehajtására külön nemzetközi ellenőrző szerv hozható létre, amely meghatározott időközönként vagy ad hoc, véletlenszerű jelleggel látogatást tesz a tagállamokban, ahogyan ezt a CPT is teszi. Végül a harmadik érvényesülési forma az Emberi Jogok Európai Bíróságának működéséhez köthető, amely konkrét ügyekben hozott döntéseivel szerez érvényt a nemzetközi normáknak.²⁵⁵ Az emberi jogok védelmének európai gyakorlata, az egységes ítélkezés azt is előmozdította, hogy a fogvatartottakkal való bánásmód fejlődésében meghatározó standardok szilárdulhassanak meg.²⁵⁶

3.6. A Kínzást és az Embertelen vagy Megalázó Bánásmódot vagy Büntetést Megelőzni Hivatott Európai Bizottság (CPT)

Magyarország 1990-től tagja az Európa Tanácsnak, ekkor nyílt meg a lehetőség az Európa Tanács egyezményeihez történő csatlakozásra. Hazánk az európa tanácsi taggá válására tekintettel aláírta az Emberi Jogok és Alapvető Szabadságok Védelméről szóló Európai Egyezményt. Ennek 3. cikke kimondja a kínzás és megalázó büntetések és bánásmód tilalmát, amelynek gyakorlati érvényesülését a kínzás és embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzéséről szóló Egyezmény biztosítja.²⁵⁷

Az Európa Tanács égisze alatt 1987-ben elfogadott a kínzás és az embertelen vagy megalázó büntetések, vagy bánásmód megelőzéséről szóló Egyezmény megszületése egészen 1976-ig nyúlik vissza. A Svájci Kínzás Elleni Bizottság akkori elnöke, Jean-Jacques Gautier javasolta egy olyan egyezmény kibocsátását, amely lehetővé teszi, hogy egy független szakértőkből álló testület felkereshesse az egyes fogva tartási helyeket. A javaslat benyújtására 1980-ban került sor az ENSZ Emberi Jogi Bizottságánál, azonban ekkor még érdemi eredmény nem született. Az Európa Tanács ezt követően 1981-ben elfogadta a

²⁵⁵ VÓKÓ (2006) i.m. 222.

²⁵⁶ VÓKÓ György: *A fogvatartotti jogi helyzetről az emberi jogi követelmények tükrében*. In: Hack Péter–Király Eszter–Korinek László–Patyi András (szerk.): *Gályapadból laboratóriumot*. Tanulmányok Finszter Géza professzor tiszteletére. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2015., 440.

²⁵⁷ 1995. évi III. törvény indokolása

Kínzás elleni Nemzetközi Egyezményről szóló 909. számú Ajánlást. Ez az Ajánlás azt tartalmazta, hogy a Miniszterek Bizottsága szólítsa fel a tagállamok kormányait az ENSZ Emberi Jogok Bizottságához benyújtott tervezet elfogadására, amelyre végül 1987. június 26. napján került sor Strasbourgban.²⁵⁸ Az Egyezmény 1. Kiegészítő Jegyzőkönyve 2002. március 1-jei hatállyal lehetővé tette, hogy az egyezményhez olyan államok is csatlakozhassanak, amelyek egyébként nem tagjai az Európa Tanácsnak. Ez az Egyezmény európai regionális összefüggésben határozza meg az ENSZ kínzás, és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések és bánásmód elleni egyezménye által univerzálisan kifejezett elveket, rendelkezéseket és eljárásmodokat.²⁵⁹

Az Egyezmény 1. cikke alapján állították fel a Kínzás és az Embertelen vagy Megalázó büntetések vagy Bánásmód Megelőzésére Hivatott Európai Bizottságot (CPT). Ez az egyezmény, mint az Európa Tanács jogvédő rendszerének szerves része, fontos biztosítéka a szabadságuktól megfosztott személyekkel való törvényes bánásmódnak és alapvető forrása a minimum követelményeknek. Az Egyezmény megszületését ezért egy új fejezetnek tekintjük a kínzás elleni küzdelemben.²⁶⁰ Az Egyezmény jellegét alapvetően a preventív látásmód jellemzi, a tilalmazott bánásmódokat és büntetéseket elsődlegesen megelőzni kívánja, amely az OPCAT-hez hasonlóan a fogvatartási helyek látogatásán alapszik.²⁶¹

3.6.1. A CPT felépítése és működése

A CPT olyan preventív jogvédő mechanizmus, amelynek feladata a személyi szabadságuktól megfosztott személyekkel való törvényes bánásmód előmozdítása. A látogatásai alkalmával megvizsgálja különösen a fogva tartás körülményeit, a fogva tartást szabályozó normákat, a személyi állomány magatartását, valamint meghallgatja a fogvatartottak panaszait. A látogatások tapasztalatai alapján olyan javaslatokat fogalmaz meg, amelyek az emberséges és törvényes bánásmód biztosítása érdekében szükségesnek ítéli. A CPT látogatásaira azért van szükség, mert a bánásmód törvényességének megítélése kihívást jelenthet az államok és jogalkalmazóik számára, tekintettel arra, hogy az

²⁵⁸ VÓKÓ György: Nemzeti összekötő. A foglyokkal való bánásmód nemzetközi ellenőrzésének új vonásai. *Börtönügyi Szemle* 1998/2., 102-103.

²⁵⁹ 1995. évi III. törvény indokolása

²⁶⁰ BICKNELL, Christine; EVANS, Malcolm; Morgan, Rod: *Preventing torture in Europe*. Council of Europe Publishing F-67075 Strasbourg Cedex, 2018., 9.

²⁶¹ 1995. évi III. törvény indokolása

elfogadható és az elfogadhatatlan közötti választóvonalat nem mindig könnyű megállapítani. A CPT-nek mindazonáltal nem az a feladata, hogy a tagállamokat nyilvánosan kritizálja vagy esetleg szankcionálja, hanem sokkal inkább az, hogy segítsen megtalálni számukra azokat a módszereket, amelyek a törvényes és emberséges bánásmódot biztosíthatják.

A feladata teljesítése során három alapvető elv mentén jár el, egyrészt a szabadságuktól megfosztott személyek bántalmazásának tilalma abszolút jellegű, másodsorban a bántalmazás enyhébb formái is ellentétesen hatnak a civilizált magatartás alapelveivel, harmadsorban a bántalmazás nemcsak az áldozatra nézve káros, hanem megalázó annak a tisztviselőnek is, aki azt okozza vagy engedélyezi, végső soron pedig hátrányosan érinti a nemzeti hatóságokat, és azok megítélését is.²⁶²

A CPT a tagállamok számával megegyező számú tagból áll, akik független szakértőkből, a területen jártas szakemberekből, ügyvédekből és orvosokból tevődnek össze, így biztosítva, hogy a bánásmód törvényességét több hivatásrend szakmai szűrőjén lehessen keresztül megítélni.²⁶³

A CPT alapvetően kétféle típusú jelentés kibocsátására kapott felhatalmazást: egyrészt a látogatás tapasztalatait és javaslatait összefoglaló jelentés szolgálja a vizsgált tagállam értékelését, másrészt a CPT minden évben kibocsát egy általános jelentést, ebben ismerteti az éves tevékenységét, amely egyúttal a Bizottság munkájának kontrollját is szolgálja, illetve a CPT által megfogalmazott minimumkövetelmények körvonalazásában, formálásában is szerepet játszik.²⁶⁴

A CPT célja tehát, hogy segítséget nyújtson a személyi szabadságuktól megfosztott személyekkel való bánásmód törvényességében. Minden olyan helyen ellenőrzést tarthat, ahol a személyeket a közhatalom által fosztottak meg szabadságuktól, így a büntetés-végrehajtási intézetek mellett a rendőrségi fogdákon vagy a pszichiátriai intézetekben is. A látogatás alapján pedig megjegyzéseket, javaslatokat vagy észrevételeket fogalmazhat meg. A tagállamnak kötelezettsége az erre való referátum, amely kiterjed arra is, hogy milyen intézkedésekkel kívánja orvosolni az esetlegesen feltárt hiányosságokat. A CPT bárhova beléphet, a fogvatartottakkal vagy esetleg hozzátartozóikkal, tanúk és örök jelenléte nélkül érintkezhet. A látogatások eseti jellegűek vagy meghatározott időtartamonként periodikusak lehetnek, eseti jellegű látogatás szükségessége alapvetően akkor merül fel, ha valamilyen

²⁶² CPT/Inf (96) 5 [Part 1] preface

²⁶³ 1995. évi III. törvény 4. cikke

²⁶⁴ VÓKÓ (2006) i.m. 282-286.

bejelentés érkezik. A CPT-nek nincs szankcionálási lehetősége, de az ajánlásai nyilvánosságra hozatalával jelentős nyomásgyakorlással rendelkezik.²⁶⁵

3.6.2. A CPT működését meghatározó alapelvek

A tagállamok és a CPT közötti *együttműködés* az egyik alapvető feltétele a CPT céljai megvalósításának. Az Egyezmény 3. cikkében találunk utalást az együttműködés alapelvére, amely kimondja, hogy az Európai Bizottság és az érintett szerződő fél illetékes hatóságai együttműködnek az Egyezmény alkalmazása céljából. A tagállamok oldalán az együttműködés feltételezi, hogy biztosítják mindazon információkat és megteszik azokat az intézkedéseket, amelyek a CPT munkájához szükségesnek mutatkoznak, így például a fogvatartási helyekről teljes körben tájékoztatást nyújtanak vagy szabad bejutást és mozgást biztosítanak az ország területére és a fogvatartási helyekre a küldöttség tagjai számára. Az együttműködési kötelezettség továbbá kiterjed arra is, hogy a látogatással érintett tagállam megteszi azokat a határozott lépéseket, amelyek a látogatások alapján megszületett javaslatokból következnek.

Az együttműködési kötelezettség megszegése esetén az Európai Bizottság kétharmados többsége dönthet arról, hogy a látogatás tapasztalatait és az ajánlásokat tartalmazó jelentését nyilvánosságra hozza.²⁶⁶ Az együttműködési kötelezettség másik dimenziója a nemzeti összekötői feladatokkal kapcsolatos. Az Egyezmény 15. cikke kötelezi az államokat arra, hogy jelöljenek meg egy illetékes hatóságot, amely nemzeti összekötőként koordinálja a tagállam és a CPT közötti kommunikációt.²⁶⁷

Hazánk az együttműködési kötelezettség minden dimenziójában megállta eddig a helyét. A CPT jelentéseiben méltatta a hazai hatóságokkal és a nemzetközi összekötővel folytatott munkát. A magyar hatóságok biztosították a fogvatartási helyekre történő azonnali bejutást, a Bizottság tagjait ellátták a szükséges információkkal.²⁶⁸

A *titkosság*, mint második alapelv kiterjed a CPT zárt üléseire és az azokról készült jelentésekre, a látogatások során tudomásra jutó információkra, az államoknak címzett

²⁶⁵ PALLO József: *Az európai jogi környezet*. In: SCHMEHL János, PALLO József (szerk.): *Korszakváltás a büntetés-végrehajtásban. Útmutató a 2013. évi CCXL. (Bv.) törvény megismeréséhez*. Börtönügyi Tanulmányok 2. Büntetés-végrehajtás Tudományos Tanácsa kiadványai. Budapest, 2015.
https://www.ajk.elte.hu/file/TSZ_BEBVJ_korszakvaltas.pdf (letöltve: 2023. augusztus 20.) 20–21.

²⁶⁶ Törökországgal szemben például erre két alkalommal került sor.
Lsd.: <https://www.coe.int/en/web/cpt/turkey> (megtekintve: 2021. február 2.)

²⁶⁷ VÓKÓ (2006) i.m. 225.

²⁶⁸ CPT/Inf (2004) 18 I.B.5.

jelentésekre és ajánlásokra, valamint a CPT munkájával kapcsolatos iratokra. Emellett semmilyen személyes jellegű adatot nem lehet az érintett személy kifejezett hozzájárulása nélkül nyilvánosságra hozni, valamint a CPT tagjait, illetve a munkájukat segítő szakértőket és más személyeket a megbízatásuk alatt és azt követően is titoktartási kötelezettség terheli.

A *bizalom*, amely a harmadik alapelve a CPT működésének, szorosan összefügg az együttműködéssel. A hatékony együttműködéshez ugyanis a CPT-nek bizalmas kapcsolatot kell kialakítania a tagállamokkal, azon belül is a hatóságokkal, a fogvatartó intézetekkel, a személyi állománnyal, és nem utolsósorban a fogvatartottakkal. A bizalom erősítésének egyik lehetséges eszköze a tájékoztatásban rejlik, amelyen keresztül a tagállamok megismerhetik a CPT látogatásainak célját, jelentőségét és annak lefolyását. A bizalom azt is jelenti emellett, hogy a látogatása során a CPT tudomására jutott információk, a Bizottság jelentései, illetve a tagállammal folytatott megbeszélései ugyancsak bizalmasak.²⁶⁹

Végül a *prevenció* alapelve fejezi ki a CPT tevékenységének fő célját és működésének legfőbb vonását. A Bizottság legfőbb célja ugyanis preventív jogvédő mechanizmusként a törvénytörő bánásmód megelőzése. A korábban említettek alapján a CPT nem egy vitarendező fórum, hanem egy megelőző és jogvédő nemzetközi mechanizmus.

3.6.3. A CPT látogatási rendszere

A CPT tevékenysége a fogvatartási helyek látogatásában csúcsosodik ki, amely során közvetlen módon vizsgálja meg a szabadságuktól megfosztott személyekkel való emberséges és törvényes bánásmódot. A CPT az érintett államban uralkodó ténybeli helyzetet tárja fel a látogatások során. Különös tekintettel vizsgálja a fogvatartási intézetek általános körülményeit, figyelemmel kíséri a személyi állomány és a szabadságuktól megfosztott személyek kapcsolatát, illetve megvizsgálja a szabadságelvonás alapjául szolgáló jogi és közigazgatási keretet.²⁷⁰ A Bizottság úttörőnek számított a látogatási rendszere kidolgozásával, első látogatásokra már 1990-ben sor került.

A CPT diszkrecionális jogkörrel rendelkezik a felkeresendő fogvatartási hely és a látogatás időpontjának meghatározásában, de kötelessége előzetesen értesíteni a látogatással érintett tagállam kormányát.²⁷¹

²⁶⁹ VÓKÓ (2006) i.m. 289-290.

²⁷⁰ CPT/Inf (96) 5 [Part 1] preface

²⁷¹ 1995. évi III. törvény indokolása

A látogatások két formában zajlanak, egyrészt meghatározott időközönként a CPT meglátogatja az egyes fogvatartási helyeket, ezek az úgynevezett időszakos látogatások. A látogatások másik típusa az ad hoc típusú látogatások, amelyek lebonyolítására akkor kerül sor, ha olyan körülmények jutnak a CPT tudomására, amely alapján a látogató bizottság két időszakos látogatás között szükségesnek tartja a fogvatartási helyek vizsgálatát. A látogatások helyét, idejét és a vizsgálat tárgyát emellett befolyásolhatja a CPT nem kormányzati szervezetekkel folytatott kommunikációja is.

Külön érdemes foglalkozni azzal, hogy a CPT interpretációjában mi tekinthető fogvatartási helynek. A CPT ugyanis minden olyan helyen ellenőrzést tarthat, ahol a személyeket a közhatalom által fosztottak meg szabadságuktól. Ennek értelmében a Bizottság nemcsak büntetőjogi szempontból releváns fogvatartási helyeken tehet látogatást, hanem például pszichiátriai intézeteknél is. A látogatásokon általában a CPT két tagja vesz részt, de ha szükségesnek ítéli, szakértők és tolmácsok közreműködését is igénybe veheti.²⁷²

Ahhoz, hogy a látogatás elérhesse célját a látogató Bizottságnak megfelelő jogosítványokkal kell rendelkeznie. A látogató Bizottság a tagállam és annak fogvatartási helyeinek területére beléphet, ott korlátozás nélkül mozoghat, továbbá a feladata ellátáshoz szükséges mértékben az adatokhoz és információkhoz is hozzáférhet. Ezenfelül betekinthez a különböző nyilvántartásokba, naplókba, orvosi feljegyzésekbe, és a szabadságuktól megfosztott személyekkel közvetlenül kommunikálhat is. Tevékenységének korlátja a nemzeti jogszabályok és etikai szabályok betartásában manifesztálódik.

A Bizottság a látogatást követően záróértekezletet tart a meglátogatott tagállam érintett hatóságainak vezetőivel, majd jelentést készít a tapasztalatairól és az az alapján megfogalmazott ajánlásairól.²⁷³ A jelentés ajánlások mellett tartalmazhat információkérést, magyarázatkérést vagy valamilyen megjegyzést is. Emellett az Egyezmény 8. cikk (5) bekezdése alapján azonnali intézkedéseket is tehet. Ilyen azonnali intézkedésre kerülhet sor, amikor a CPT nem tudja megvizsgálni a látogatás során tudomására jutott gyanús állítások valóságtartalmát, ezért a nyomon követés érdekében felhívja a nemzeti hatóságokat az állítások megalapozottságának vizsgálatára, egyúttal mihamarabbi tájékoztatást kér a vizsgálat eredményéről.²⁷⁴

²⁷² 1995. évi III. törvény 7. cikke

²⁷³ VÓKÓ (2006) i.m. 282-285.

²⁷⁴ MORGAN, Rod; EVANS, Malcom: *Combating torture in Europe: the work and standards of the European Committee for the Prevention of Torture (CPT)*. Council of Europe publishing. F-67075 Strasbourg Cedex, 2001., 67.

A CPT jelentései nem szankcionáló jellegűek, azonban ajánlásaival jelentős nyomásgyakorlásra képes. A tagállam a hozzá intézett jelentésre köteles reagálni, a Bizottság pedig azt is meghatározhatja, hogy válasznak hány hónapon belül kell megérkezni. Ez az időtartam hazánk vonatkozásában általában 3-6 hónap között mozog. A tagállam válaszában arra is ki kell terjednie, hogy az esetlegesen feltárt hiányosságokat milyen intézkedésekkel, eszközökkel orvosolták vagy kívánják orvosolni.²⁷⁵

Ahogy arra már többször is történt utalás, a CPT szankció alkalmazására nincs felhatalmazva és az egyébként sem célja, azonban szankcionáló jellegű intézkedést tehet a jelentésben foglaltakkal kapcsolatos együttműködési kötelezettséget megszegő tagállamokkal szemben. A látogatás során tudomására jutott tények nyilvánosságra hozatalával ugyanis jelentős nyomást tud gyakorolni az érintett tagállamra. Ez az intézkedés áttöri a bizalmasság elvét, de éppen így van lehetősége a Bizottságnak az egyet nem értését kifejezésre juttatni. Főszabályként a CPT jelentései ugyan titkosak, de nemcsak szankcionáló jelleggel kerülhetnek nyilvánosságra, hanem maguk a tagállamok is kérhetik, amellyel valamennyi tagállam élt is.²⁷⁶

3.6.4. A CPT által a fiatalok fogvatartottakra vonatkozóan kimunkált standardok

A CTP a látogatásai során szerzett tapasztalatok, majd az ezek alapján készült általános jelentések nyomán minimumkövetelményeket állított fel, amelyek időtálló standardokká szilárdultak. A kimunkált standardok alapvető szempontokat jelentenek a látogatásokkor és iránymutatásként szolgálnak a tagállamok számára, hiszen a Bizottság álláspontja és elvárásai tükröződik bennük vissza. A CPT által kimunkált minimumkövetelmények aszerint csoportosíthatók, hogy azok a fogva tartás jellegére, valamely speciális fogvatartotti csoportra vagy a végrehajtást érintő jogintézménnyel kapcsolatos garanciákra vonatkoznak-e.²⁷⁷ Ez alapján standardok kristályosodtak ki a rendőrségi fogva tartásra, a büntetés-végrehajtási intézetekre, illetve a pszichiátriai létesítményekre vonatkozóan, de minimumkövetelmények a női fogvatartottak, a

²⁷⁵ PALLO József: *Az európai jogi környezet*. In: Schmechl János, Pallo József (szerk.): *Korszakváltás a büntetés-végrehajtásban. Útmutató a 2013. évi CCXL. (Bv.) törvény megismeréséhez*. Börtönügyi Tanulmányok 2. Büntetés-végrehajtás Tudományos Tanácsa kiadványai. Budapest, 2015. https://www.ajk.elte.hu/file/TSZ_BEBVJ_korszakvaltas.pdf (letöltve: 2021. február 7.) 20–21.

²⁷⁶ VÓKÓ (2006) i.m. 285.

²⁷⁷ VÓKÓ (2006) i.m. 300.

fiatalkorúak, a panaszmechanizmusok, a fogvatartottak szállítása, vagy aktuálisan a pandémia tekintetében is megállapításra kerültek.

A CPT külön foglalkozott a szabadságuktól büntető jogszabályok alapján megfosztott fiatalkorúakkal. A CPT az általa felállított követelményeket a nemzetközi jogi eszközök²⁷⁸ kiegészítésének tekinti és üdvözli ezeknek azon megállapítását, mely szerint a fiatalkorúakat érintő minden intézkedésnél elsődleges szempont a fiatalkorúak mindenek felett álló érdekének biztosítása.

Amikor a CPT delegáció olyan fogvatartási helyet látogat meg, ahol fiatalkorúak is elhelyezésre kerülnek, elsődleges feladata annak megállapítása, hogy sérelmükre következ-e el bántalmazást, ugyanis a tapasztalatok szerint a bántalmazás veszélye ezeken a helyeken a legnagyobb. A CPT delegációi több esetben is szembesültek a bántalmazás különböző formáival a rendőrségi fogva tartás kapcsán, amelyek pofonok, ütések, gumibottal történő bántalmazás, fenyegetések vagy szóbeli bántalmazás formájában jelentkeztek. Emiatt a fiatalkorúak tekintetében további óvintézkedésekre van szükség, így például a rendőrségi tisztviselőnek kötelezettsége tájékoztatni a megfelelő személyt a fiatalkorú fogva tartásáról, sőt üdvözölte azt a gyakorlatot is, mely szerint a fiatalkorút addig nem lehet kihallgatni, amíg hozzátartozója vagy a védője nincs jelen.²⁷⁹

A minimumkövetelmények egyértelműek abban a tekintetben, hogy kerülni kell a fiatalkorúak és a felnőttkorúak együttes elhelyezését, mivel az az uralkodás és a kihasználás veszélyével járhat együtt. Emellett fokozott figyelmet kell fordítani a vegyes személyi állomány fenntartására, mivel például csak ily módon lehet biztosítani az emberi méltóságot nem sértő motozást. Kerülendőnek tartja továbbá a gumibot viselését (vagy ha mindenképpen szükséges a viselése, akkor az a fiatalkorú számára ne váljon láthatóvá), ugyanis a CPT meggyőződése szerint ez is gátolja az őrszeméllyel való pozitív kapcsolat kialakítását.²⁸⁰ A CPT kifejtette, hogy a humánus börtönrendszer alapköve a jól megválogatott és képzett börtön személyzet, akik foglalkozásukat nem megélhetésnek, hanem hivatásnak tekintik, és tudják, hogyan tanúsítsanak megfelelő magatartást a fogvatartottakkal.²⁸¹ A jól megválogatott és képzett börtön személyzet pedig különös jelentőségű az egyes speciális fogvatartotti csoportoknál, így a fiatalkorúak tekintetében is.

²⁷⁸ Például a már említett ENSZ Gyermekjogi Egyezmény, Pekingi Szabályok, Havannai Szabályok stb.

²⁷⁹ HAVASI Sára: *A rendőrségen fogvatartott fiatalkorúakra vonatkozó szabályok*. In: Miskolczi-Bodnár Péter (szerk.): *Jog és Állam* 28. szám. XV. Jogász Doktoranduszok Országos Szakmai Találkozója. Patrocinium Kiadó Budapest, 2020., 61-62.

²⁸⁰ VÓKÓ i. m. 334-336.

²⁸¹ CPT/Inf (2001) 16. általános jelentés 26. pont

Bory Noémi a fiatalkorúak szabadságelvonással járó szankcióiról és azok végrehajtásáról szóló doktori értekezésében írja, hogy a büntetés-végrehajtási intézet vagy javítóintézet felelősséggel tartozik, és szerepük van abban, hogy a fiatalkorúak jobb emberré válhassanak, reszocializációjuk sikeres legyen.²⁸²

²⁸² BORY Noémi: *A fiatalkorúak szabadságelvonással járó szankciói és végrehajtásuk Spanyolországban és Magyarországon*. Doktori értekezés. Budapest, 2016., 9.

3.6.5. A CPT a nemzetközi ellenőrző szervek között

E fejezetben a CPT-t a büntetés-végrehajtást övező garancia- és kontrollrendszerben betöltött szerepének hangsúlyozása érdekében két másik védelmi mechanizmussal összehasonlítva mutatom be. A CPT, mint bíróságon kívüli proaktív mechanizmus a szintén Európa Tanács égisze alatt felállított Emberi Jogok Európai Bíróságához képest különböző, míg az ENSZ égisze alatt megszületett Megelőzési Albizottsághoz (SPT) hasonló mechanizmus.

A következőkben csak a főbb különbségekre mutatok rá, amelyet az alábbi táblázat is tartalmaz:

CPT	SPT	EJEB
Európa Tanács égisze alatt jött létre	ENSZ égisze alatt jött létre	Európa Tanács égisze alatt jött létre
A kínzás és az embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzéséről szóló európai Egyezmény	Kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok elleni nemzetközi egyezményre (UNCAT)	Emberi Jogok Európai Egyezménye
regionális kontroll része	univerzális kontroll része	regionális kontroll része
-	nemzetközi szinten is előírja a preventív mechanizmus működtetését	-
szabadságuktól megfosztott személyekkel való törvényes és emberséges bánásmód biztosítása	szabadságuktól megfosztott személyekkel való törvényes és emberséges bánásmód biztosítása	emberi jogokat ért sérelem orvoslása
jövőbe tekint (preventív és generális)	jövőbe tekint (preventív és generális)	múltba tekint (vélt vagy valós egyezményesértés vizsgálata egyedi ügyben)
tevékenysége látogatási rendszer működtetésében csúcsosodik ki, amely alapján az érintett államra és valamennyi tagállamra vonatkozóan javaslatokat fogalmaz meg	tevékenysége látogatási rendszer működtetésében csúcsosodik ki, amely alapján az érintett államra és valamennyi tagállamra vonatkozóan javaslatokat fogalmaz meg	nemzetközi bíróságként működik, amely egyedi ügyeket vizsgál meg egyedi körülmények értékelése útján
„szankcionálás” eszköze a nyilvánosság	„szankcionálás” eszköze a nyilvánosság	diplomáciai/nemzetközi jogi szankciók

(saját szerkesztés)

Több, mint 70 évvel ezelőtt, 1950. november 4. napján Rómában született meg az Emberi Jogok Európai Egyezménye²⁸³, amely elsőként teremtette meg annak lehetőségét, hogy az egyének az őket ért emberi jogi jogsérelem miatt nemzetközi fórumhoz fordulhassanak. Vókó György a nemzetközi kontroll legfontosabb elemének az Emberi Jogok Európai Bíróságát tekinti, amelynek két funkcióját különíti el. Az EJEB ugyanis a konkrét ügyeken keresztül értelmezi az Európai Emberi Jogi Egyezmény és kiegészítő jegyzőkönyveinek anyagát, másrészt a konkrét jogsérelmek orvoslásában is szerepet vállal. Az EJEB mindazonáltal csupán a jogsértés megállapítására jogosult, a tagállam érintett jogszabályát, bírósági vagy hatósági döntését nem semmisítheti meg. Az EJEB döntései azonban nem maradhatnak intézkedések nélkül, az érintett tagállamnak kötelezettsége a jogsértés kiküszöbölése érdekében szükséges korrekciós és reparációs intézkedéseket megtenni.²⁸⁴ Az EJEB tehát olyan jogvédő fórum, amely bekövetkezett jogsértésekre reagál, egyúttal működésével áttöri az ország belügyeibe be nem avatkozás szabályát.²⁸⁵

A CPT ezzel szemben a jövőbe tekintő és preventív kontroll mechanizmus, amelynek nem a felelősségre vonás vagy a szankcionálás a célja. Ruzsonyi Péter egy tanulmányában úgy fogalmazott, hogy a CPT-nek nem a nemzetközi szerződésből eredő jogvita eldöntése a feladata, tekintettel arra, hogy a Bizottság egyfajta preventív mechanizmusként működik.²⁸⁶ Az eltérő funkcióból ered, hogy míg az EJEB az emberi jogok területére szakosodott jogászokból áll, addig a Bizottságot jogászok mellett orvosok, szakértők, kriminológusok is alkotják.

További különbség, hogy az EJEB az Emberi Jogok Európai Egyezményének rendelkezéseit alkalmazza és értelmezi az elé kerülő ügyekben, míg a Bizottságot semmilyen ilyen jellegű rendelkezés nem köti, bár ez nem zárja ki, hogy tevékenysége során valamely nemzetközi dokumentumra, egyezményre hivatkozzon. Ebből eredően a Bizottság más emberi jogi instrumentum mellett, akár az EJEB által kimunkált ítélkezési gyakorlatát is használhatja iránymutatásként.²⁸⁷

Ami a működésüket illeti, az EJEB csak akkor jár el, ha a hozzá intézett kérelem útján azt valamely tagállami magánszemély vagy maga a tagállam az Emberi Jogok Európai

²⁸³ Kihirdette a 1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről

²⁸⁴ LAJTÁR (2010) i.m. 160.

²⁸⁵ VÓKÓ (2006) i.m. 64.

²⁸⁶ RUZSONYI Péter: Konvenció. A kínzás ellen. Megelőzés. Bízalom. *Börtönügyi Szemle* 1993/4. 92.

²⁸⁷ MORGAN, Rod; EVANS D., Malcolm: *Protecting prisoners. The Standards of the European Committee for the Prevention of Torture in Context.* OXFORD University Press., OXFORD New York, 1999., 31.

Egyezményének megsértése miatt kéri. Ezzel szemben a CPT külön kérelem nélkül, időszakosan vagy eseti jelleggel fogatosítja látogatásait.

Az EJEB eljárása végén az egyedi ügyben kötelező jelleggel bíró ítéletet vagy határozatot hoz, míg a CPT látogatásainak eredménye a jelentés, amely kötelező erővel nem bíró javaslatokat és észrevételeket tartalmaz.²⁸⁸

Az EJEB ítéleteinek végrehajtását az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága felügyeli, és amennyiben az államok nem teljesítik az ítéletből származó kötelezettségüket, elsődlegesen diplomáciai, és szűkebb körben nemzetközi jogi szankciókkal sújthatók a kötelezettségszegő államok, amely legsúlyosabb esetben az Európa Tanácsból történő kizárással járhat.²⁸⁹ A CPT ezzel szemben az együttműködést megsértő tagállamot a nyilvánosság eszközével „szankcionálja”, amely a látogatásról készült jelentés nyilvánosságra hozatalával jár. Álláspontom szerint a jelentések nyilvánosságra hozatalával való kvázi „szankcionálás” mára igencsak kiüresedett, hiszen valamennyi tagállam alapvetően is kéri a látogatásokról készült jelentések nyilvánosságra hozatalát.

Az ENSZ kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok elleni nemzetközi Egyezménye alapján a Bizottsággal céljában, működésében szinte teljes mértékben megegyező mechanizmus, a Megelőzési Albizottság került felállításra, amelynek működési alapelvei a bizalom, a pártatlanság és az egyenlőség. A Megelőzési Albizottság a CPT-hez hasonlóan látogatásokat tesz a tagállamok fogvatartási helyein és javaslatokat fogalmaz meg a tapasztalatai alapján. A látogatásokon a tagok kíséretében az ENSZ emberi jogi főbiztosa és az ENSZ nemzetközi bűnmegelőzési központja által tett javaslat alapján összeállított szakértői névjegyzékből választható szakértők is részt vehetnek.

A számos hasonlóság mellett különbségként állapíthatjuk meg, hogy az ENSZ egyezmény nemzeti szinten is előírta a preventív mechanizmus működtetését, amelyre az Európa Tanács Egyezményében nem került sor. Hazánkban a nemzeti megelőző mechanizmus feladatait 2015. január 1. napja óta az alapvető jogok biztosa látja el, aki a Megelőzési Albizottság nemzeti leképeződéseként a *fogvatartási helyeken*²⁹⁰ a

²⁸⁸ CPT/Inf (96) 5 [Part 1] preface

²⁸⁹ POLT Péter: *Magyarország külkapcsolatainak hatása a büntetés-végrehajtásra*. In: Vókó György (szerk.): *Kriminológiai Tanulmányok* 54. Budapest, 2017., 41.

²⁹⁰ 2011. évi CLXIII. törvény 4. cikk 1. pontja: „(...) bármely helyen, ahol az embereket valamely állami hatóság utasítására, kezdeményezésére, hozzájárulásával vagy elfogadásával megfosztják vagy megfoszthatják személyes szabadságuktól.”

szabadságuktól megfosztott személyekkel való bánásmódot és a fogva tartás körülményeit erre irányuló beadvány és visszasság hiányában is rendszeresen vizsgálja.²⁹¹

A nemzetközi szakirodalom a CPT-t, a Megelőzési Albizottságot és a nemzeti preventív mechanizmust egy kapcsolati háromszögben írja le, ugyanis mind a három megegyezik működésében, céljában és módszereiben, különbség tekintetükben csak abban áll, hogy míg a CPT regionális, addig a Megelőzési Albizottság nemzetközi, a nemzeti preventív mechanizmus pedig nemzeti szinten működik.²⁹² A CPT lényegében ugyanolyan látogatási mechanizmus, mint az SPT, amely formálisan duplikációt eredményez, de egyúttal lehetővé teszi az információmegosztást, tapasztalatcserét, valamint a célzott látogatások célzott megszervezését.²⁹³ Vókó György hasonló megállapítást tesz, amikor azt írja, hogy az ENSZ egyezmény fakultatív jegyzőkönyvéhez való csatlakozással lényegében a nemzetközi kontroll megduplázódott.²⁹⁴

A CPT szintén felismerte a kontroll tevékenységének megduplázódását, ezért 2018-ban tett látogatása során felhívta a magyar hatóságokat, hogy az OPCAT magyarországi mechanizmusai közötti átfedések elkerülése érdekében tegyék lehetővé az SPT, a CPT és a nemzeti megelőző mechanizmus látogatási jelentéseinek kölcsönös megismerhetőségét, akár azok nyilvánosságra hozatalát megelőzően is. A CPT ezt a párhuzamosságok elkerülése, a koherencia biztosítása és a kontrollmechanizmusok hatékonyabb működése érdekében látta szükségesnek. Hazánk a CPT felvetésével arra alapozva nem értett egyet, hogy a jelentések nyilvánosságra hozatalát megelőző megismerhetősége alkalmasak lennének a másik monitorozó szerv befolyásolására.²⁹⁵

3.6.6. A CPT hazánkban tett látogatásai és azok hatása a jogalkotásra és jogalkalmazásra

A CPT magyarországi fogvatartási helyeken végzett látogatásai a hazai jogalkotásra és jogalkalmazásra egyaránt hatást gyakoroltak és gyakorolnak mind a mai napig, erre figyelemmel pedig a CPT tevékenysége fontos szerepet tölt be a büntetés-végrehajtást övező garancia- és kontrollrendszerben. A CPT ajánlásainak nemzeti szabályozásra gyakorolt

²⁹¹ 2011. évi CXI. törvény 39/B. § (1) bekezdés

²⁹² BICKNELL, Christine; EVANS, Malcolm; MORGAN, Rod: *Preventing torture in Europe*. Council of Europe Publishing F-67075 Strasbourg Cedex, 2018., 26-29.

²⁹³ De Beco, Gauthier: The Optional Protocol to the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (the OPCAT) in Europe: duplication or reinforcement. *Maastricht Journal of European and Comparative Law*. 2011/3., 262.

²⁹⁴ VÓKÓ (2006) i.m. 229-231.

²⁹⁵ CPT/Inf (2019) 9 E.

hatását a 3.4.3.3. részben kifejtett 2/1995. (ÜK.11.) LÜ h. körlevél és a 3/2000. (ÜK.12.) LÜ h. körlevél is példázza.

A CPT az Egyezményhez történt csatlakozásunk óta összesen tizenegy alkalommal járt hazánkban, amelyek közül négy ad hoc, hét időszakos látogatásként zajlott le. Valamennyi látogatás tekintetében megállapítható, hogy a CPT különös figyelmet fordított a fogvatartottakkal való bánásmódra, a fogvatartási intézeten belüli légkörre, a személyi állomány és fogvatartottak közötti kapcsolatra, a túlszűfoeltség kérdésére, a fogvatartottak szabadidős tevékenységeire, higiénias követelmények betartására vagy a külvilággal való kapcsolattartásra. Esetünkben kötelezettségzegés miatt a CPT nem indított nyilvánosságra hozatali eljárást.²⁹⁶

Látogatás időpontja	Látogatás jellege	Látogatás tárgya
1994. november 1-14.	időszakos	Rendőrségi fogva tartás és a büntetés-végrehajtási intézetek működésének vizsgálata
1999. december 5-16.	időszakos	Rendőrségi fogva tartás és a büntetés-végrehajtási intézetek működésének vizsgálata
2003. május 30. - június 4.	ad hoc	Rendőrségi fogva tartás működésének vizsgálata, kifejezetten a letartóztatás foganatosítása
2005. március 30. - április 8.	időszakos	Rendőrségi fogva tartás, a büntetés-végrehajtási intézetek és az IMEI működésének vizsgálata
2007. január 30. - február 1.	ad hoc	Szegedi Fegyház és Börtön HSR részlegének vizsgálata
2009. március 24. - április 2.	időszakos	Rendőrségi fogva tartás, a büntetés-végrehajtási intézetek és az IMEI működésének vizsgálata
2013. április 3-12.	időszakos	Rendőrségi fogva tartás és a büntetés-végrehajtási intézetek működésének vizsgálata
2015. október 21-27.	ad hoc	A 2015. évi magyarországi ad hoc látogatás célja az volt, hogy megvizsgálja a szabadságuktól megfosztott külföldi állampolgárok fogva tartását, ennek érdekében az egyes tranzitónákat és őrzött szállásokat kereste fel

²⁹⁶ A CPT 1992 és 2019 között kilenc ilyen nyilatkozat született Törökország, Oroszország, Görögország, Belgium, Bulgária vonatkozásában. <https://www.coe.int/en/web/cpt/public-statements> (megtekintve: 2023. május 23.)

2017. október 20-26.	ad hoc	A látogatás fő célja annak áttekintése volt, hogy a magyar hatóságok milyen intézkedéseket tettek a CPT által a 2015. évi magyarországi eseti látogatásáról készített jelentésben tett ajánlások végrehajtása érdekében.
2018. november 20-29.	időszakos	Rendőrségi fogva tartás és a büntetés-végrehajtási intézetek működésének vizsgálata
2023. május 16-26.	időszakos	Rendőrségi fogva tartás, a büntetés-végrehajtási intézetek és az IMEI működésének vizsgálata

*A CPT hazai látogatásainak összefoglaló táblázata
(saját szerkesztés)*

A CPT valamennyi látogatás alkalmával elégedettségét fejezte ki a hazai hatóságokkal való együttműködéssel kapcsolatban. A látogató bizottság számára biztosították a bejutást minden meglátogatni kívánt fogva tartási intézetbe, és ez alól azok sem voltak kivételek, amelyek meglátogatását előzetesen nem jelentették be. A Bizottság feladatainak elvégzéséhez szükséges információkat a magyar hatóságok a Bizottság rendelkezésére bocsátották, emellett minden esetben lehetőséget biztosítottak a fogvatartottakkal való közvetlen kommunikációra is.²⁹⁷

A Bizottság több látogatása során volt arra példa, hogy jelentésében nemcsak javaslatokat fogalmazott meg, hanem statisztikai adatok rendelkezésre bocsátását kérte, észrevételeket, megjegyzéseket tett vagy tisztázó magyarázatot kért, olyan körülmény tekintetében, amellyel kapcsolatban a Bizottságnak is csak feltételezései voltak.²⁹⁸ Ezeket minden esetben biztosítottuk, a kért adatok, magyarázatokat a megadott határidőn belül megadtuk.

A CPT értékelte továbbá, hogy a hatóságok szükség esetén az azonnali intézkedésekre is reagáltak, függetlenül attól, hogy azok akár a szabadságuktól megfosztott személyek egészségi állapotával, akár a fogva tartási körülményekkel kapcsolatban merültek fel. A Bizottság például a 2018-as látogatása során üdvözölte, hogy az előző látogatása óta megerősítették a rendőri bántalmazás elleni eljárási biztosítékokat és javították az életfogytig

²⁹⁷ CPT/Inf (2019) 8 I.C.7-8.

²⁹⁸ „CPT-vel a 2003-ban tett látogatása során az egyik nyomozó azt közölte, hogy ő mindig elolvasná az előzetes fogva tartásban lévő védőikhez írt leveleit. A CPT tisztázó magyarázatot kér e kijelentés vonatkozásában. Magyarázatot adni azonban nem áll módunkban, tekintettel arra, hogy a kijelentés feltételes módban hangzott el, megszületésének körülményeiről semmilyen további információval nem rendelkezünk. A CPT maga is úgy fogalmaz, hogy ez a gyakorlat, ha valóban létezne, elfogadhatatlan lenne.” Lásd: CPT/Inf (2004) 19 A. V.b)

tartó szabadságvesztést töltő fogvatartottak kapcsolattartását.²⁹⁹ A magyar hatóságok együttműködésére és a javaslatok lehetőség szerinti megfogadására számtalan további példát említhetnénk még, már a legelső látogatást követően a kifogásolt rendőrségi zárkák használatát felfüggesztették és megtették a haladéktalan intézkedéseket a felújításuk érdekében. Voltak azonban olyan ajánlások is, amelyek nem kerültek beépítésre a hazai büntetés-végrehajtási gyakorlatba, ennek különböző okai lehettek. Egyes javaslatok kapacitási vagy pénzügyi okok miatt nem valósultak meg, míg mások nem voltak összeegyeztethetőek a nemzeti jogszabályokkal, sőt előfordult olyan javaslat is, amelyet azért nem üttünk át a nemzeti jogunkba, mert biztonsági kérdéseket vetett volna fel alkalmazása.³⁰⁰

²⁹⁹ CPT/Inf (2019) 8 I.C.7-8.

³⁰⁰ „A CPT javasolta, hogy a fogdaorvosi vizsgálatoknál a fogdaszemélyzet ne legyen jelen, az érintett orvos csak egyedi esetben kérhesse a rendőri állomány jelenlétét. A magyar szabályozás ugyancsak 2001 óta létezik, azonban a logikai sorrendet megfordították és alapszabálynak a fogdaóri jelenlétet, kivételnek a távollétet határozták meg. Több jelzés érkezett arra vonatkozóan, hogy a vizsgálatot végző, magát védtelennek érző orvost)félelem töltötte el attól, hogy a fogvatartottal egyedül kell maradnia, mert köztudott, hogy számos orvosi eszköz súlyos sérülés okozására, vagy akár az élet kioltására is alkalmas lehet, másrészt befogadáskor a még ismeretlen fogvatartott reakciói kiszámíthatatlanok lehetnek.” CPT/Inf (2004) 19 A.III.2.4.

IV. FEJEZET: A FIATALKORÚAKKAL VALÓ TÖRVÉNYES BÁNÁSMÓD HATÉKONY ÉRVÉNYESÜLÉSÉT BEFOLYÁSOLÓ FOLYAMATOK

„Mit ér egy sikeres, gyors nyomozás, az esetleges újabb bűnelkövetés megelőzése szempontjából pozitív nevelő hatást is esetleg kiváltó bírósági tárgyalás, a minden szempontból helyénvaló ítélet, ha a kiszabott büntetés, az alkalmazott intézkedés nem vagy nem időben és megfelelően kerül végrehajtásra [...]”³⁰¹

Vókó György

Forgács Judit doktori értekezésében rámutat, hogy a börtön (és így lényegében a büntetés-végrehajtás rendszere is) nem elzártan létezik, hanem egy olyan működő rendszer eleme, amely érzékenyen reagál a történelmi és társadalmi változásokra.³⁰² Forgács Judit megállapításához hasonlóan már a kutatás legelején szembesültem azzal, hogy napjainkban a büntetés-végrehajtás számos kihívás keresztútjében áll, ugyanis rendkívül érzékeny a globális világ sok esetben kiszámíthatatlan eseményeire, amelyek egyaránt kihatással vannak a büntetés-végrehajtási szervezet működésére, illetve a fogvatartottak komplex jogi helyzetére. Ennek okán a modern büntetés-végrehajtás állandó jellemzőjévé vált, hogy kihívások között kell a feladatellátását biztosítania, amelyek közül új és régi kihívások is egyaránt felismerhetők. Kutatásom során azonban azzal is szembesülnöm kellett, hogy a büntetés-végrehajtást övező kihívásokat a dinamizmus is éppúgy jellemzi, mint a sokrétűség. Az egyes kihívások folyamatos változásban vannak, egyes kihívások az évek során háttérbe kerülhetnek, míg mások meghatározott időközönként jelentősebb prioritást élvezhetnek, ezért a büntetés-végrehajtás konformitásra törekvése is elengedhetetlen.

A kihívásokat több szempont alapján is csoportosíthatjuk, így léteznek olyan kihívások, amelyek kifejezetten és specifikusan a büntetés-végrehajtást érintik. Ezen csoportot nevezhetjük a belső kihívások csoportjának, ahová különösen a büntetés-végrehajtási intézetek túlzásfoltóságát, a fogvatartottakkal való törvényes bánásmód biztosítását, vagy a személyi állománnyal kapcsolatos komplex és sokrétű kihívásokat is sorolhatjuk.

³⁰¹ VÓKÓ György: A büntetés-végrehajtási jog szerepe jogállamban. *Börtönügyi Szemle* 2014/1., 4.

³⁰² FORGÁCS Judit: *Javítás – nevelés – reintegráció. Változó fogalmak és formálódó tartalmak a szabadságvesztés végrehajtásában*. PhD értekezés. Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola. Miskolc, 2021., 10-11.

A másik csoportot azon kihívások alkotják, amelyek nemcsak a büntetés-végrehajtást teszik próbára, hanem azon kívül a civil életben, akár globális szinten is megjelennek, ezek alkotják az úgynevezett külső kihívások csoportját. E körben említhetjük a digitalizáció mellett a koronavírus okozta pandémiát, vagy a háborút.

Az egyes kihívásokkal nemcsak amiatt szükséges foglalkozni, mert új feladatokat rónak a büntetés-végrehajtásra, hanem azért is, mert a fogvatartottak, kiváltképp a speciális fogvatartotti csoportot alkotó fiatalok jogi helyzetére is hatást gyakorolnak, amely végső soron a velük való törvényes bánásmód kérdéskörét is érinti.³⁰³

4.1. Digitalizáció a büntetés-végrehajtás szolgálatában

A digitalizáció elmúlt években meredeken felfelé ívelő globális jelentősége a kezdetben kihívásként jelent meg a büntetés-végrehajtásban. Kihívásként amiatt, mert a büntetés-végrehajtási szervezetnek döntenie kellett, hogy a digitalizáció eredményeit alkalmazza-e a saját működése során, és ha igen, akkor azt elsődlegesen a büntetés-végrehajtási szervezet működési hatékonyságának fokozása érdekében alkalmazza, vagy a fogvatartottak számára is elérhetővé teszi. A digitalizáció azonban mára olyan megkerülhetetlen folyamattá vált, hogy az a büntetés-végrehajtást akkor is utolérte volna, ha a büntetés-végrehajtási szervezet nem ismerte volna fel korán a digitalizációban rejlő lehetőségeket.

A hazai – és természetesen számos más ország - büntetés-végrehajtási szervezet felismerte, hogy a digitalizációs kihívás legmegfelelőbb kezelési módja, ha annak eredményeit a saját működése során is beépíti, sőt keretek között a fogvatartottak mindennapjainak részévé teszi. Az elmúlt években rendkívül felgyorsultak a digitalizációs folyamatok a büntetés-végrehajtásban, amelyekből tehát nemcsak a büntetés-végrehajtási szervezet, hanem a fogvatartottak is profitálhatnak. A digitalizáció számos lehetőséget magában rejt, hiszen a kapacitása növelhető, széleskörben alkalmazhatóak az eredményei, és a digitalizáció eredményeinek használatához szükséges készségek döntő többségben könnyen elsajátíthatók. Ezen jellemzői teszik oly népszerűvé a digitalizációt és a digitális eszközöket.

³⁰³ HAVASI Sára: *Kihívások a fiatalok büntetés-végrehajtásban*. In: Miskolczi-Bodnár Péter (szerk.): XXIII. Jogász Doktoranduszok Országos Konferenciája. Jog és állam 42. szám. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara, Budapest 2022.

Juhász Zsuzsanna egy tanulmány keretében foglalkozik a digitális technológiák büntetés-végrehajtásra gyakorolt hatásával. Tanulmányának alapfelvetése szerint a börtönkörnyezet távol tarja a fogvatartottakat a digitális világtól, amely a reintegrációjuk sikerét hátrányosan befolyásolja. A szerző hivatkozik a büntetés-végrehajtás, azon belül is a szabadságvesztés végrehajtása körében érvényesülő alapelvre, a normalizáció alapelvére, amely értelmében a börtönkörülményeket a lehetőségekhez mérten szükséges közelíteni a szabad élet körülményeihez. A Bv. Kódexhez fűzött indokolás szintén hangsúlyozza a szabadságvesztés büntetés összetett jellegét, továbbá utal arra, hogy a köztudatban hosszú időn keresztül a teljes jogfosztottsággal azonosították szabadságvesztést. Mára azonban nem kétséges, hogy a szabadságvesztés tartalmát a személyi szabadság elvonása adja, ezért a börtönkörülményeket (és természetesen a végrehajtás kereteit meghatározó jogszabályi rendelkezéseket) úgy kell kialakítani, hogy az elítélt emberi méltósága, emberi jogai és a büntetéssel össze nem függő jogai ne csorbuljanak.³⁰⁴

Az ENSZ minimum standard szabályai is kimondják, hogy a börtönöknek törekedniük kell arra, hogy minimalizálják a különbséget a börtönélet és a szabad élet között.³⁰⁵ Juhász Zsuzsanna azt az álláspontot képviseli, hogy a sikeres reintegrációhoz hozzátartozik a külvilággal való kapcsolattartás, amelynek egyik lehetséges eszköze a modern kommunikációs technológiák alkalmazása a büntetés-végrehajtásban.³⁰⁶ Juhász Zsuzsanna ugyanezen tanulmánya több külföldi szerző álláspontját is megjeleníti. Jewkes és Johnston már 2009-ben megfogalmazta, hogy a kommunikációs technológiák és az információk elérésének hiánya a modern büntetés-végrehajtás jellegzetes „büntetéseként” jelenik meg. Ennek következménye pedig a börtön és a társadalom eltávolodása, illetve a fogvatartottak társadalmi kirekesztődése.³⁰⁷ Az angol szerzőpáros megállapítása a fogvatartottakkal való törvényes bánásmód tekintetében is problémás, hiszen olyan, a reintegráció szempontjából is fontos lehetőségtől fosztja meg a fogvatartottat, amely nem vezethető le a szabadságvesztés büntetés céljából. Természetesen ez semmiképpen sem jelenti azt, hogy minden technológiai eszközt a fogvatartottak rendelkezésére kellene bocsátani a börtönök rendjének és biztonságának fenntartása érdekében, de a teljes elszigeteltség sem lehet megoldás.

³⁰⁴ Bv. Kódexhez indokolása a 119. §-hoz

³⁰⁵ United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules) Rule 5.

³⁰⁶ JUHÁSZ Zsuzsanna: Digitális technológiák a büntetés-végrehajtásban. *Börtönügyi Szemle* 2016/2., 87-88.

³⁰⁷ JEWKES, Yvonne – JOHNSTON, Helen (2009): Cavemen in an Era of Speed-of-light Technology: Historical and Contemporary Perspectives on Communication within Prisons. *Howard Journal of Criminal Justice*, 48 (2), 2009. 132-143. idézi: JUHÁSZ i.m. 88.

Bármely digitális eszköz vagy program kezeléséhez specifikus ismeretekre, úgynevezett digitális kompetenciákra van szükség. Ahhoz tehát, hogy a digitalizáció által nyújtott széleskörű előnyöket a büntetés-végrehajtás igénybe vehesse, mind a személyi állomány, mind pedig a fogvatartottak megfelelő ismerete szükséges, amely folyamatos fejlesztést igényel a digitalizáció fejlődésével párhuzamosan. A digitális kompetenciák emellett a fogvatartottak tekintetében a reintegráció sikerességére is hatással lehetnek, hiszen ma már a munka világában is elengedhetetlennek számítanak a legalább alapszintű informatikai ismeretek. Ebből következően, még ha minden technológiai vívmány nem is bocsátható a fogvatartottak rendelkezésére a biztonság követelményére tekintettel, mindenképpen megfontolandó, hogy a fogvatartottak folyamatos oktatásban vegyenek részt.³⁰⁸ Ez különösen amiatt fontos, mert a digitalizáció fejlődése olyan gyors ütemben halad, hogy mire egy hosszabb szabadságvesztés kiállását követően a fogvatartott szabadul, egy teljes új technológiai környezet fogja várni.³⁰⁹

A hazai büntetés-végrehajtás már megtette a digitális kompetenciák elsajátításához és a digitális írástudatlanság felszámolásához szükséges lépéseket a fogvatartottak tekintetében. Sikeresen zárult 2017-ben az Állampusztai Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben a GINOP 6.1.2. Digitális szakadék csökkentése elnevezésű program (amely program egyébként több büntetés-végrehajtási intézetben is alkalmazásra került), amely keretében az említett büntetés-végrehajtási intézetben 45 fő fogvatartott beiskolázására került sor. Az informatikai képzés során a fogvatartottak megismerkedhettek a digitalizáció nyújtotta lehetőségekkel és elsajátíthatták az informatikai eszközök használatát.³¹⁰

A fiatalkorú fogvatartottak esetében még súlyosabb következményekkel járhat, ha a digitális kompetenciák fejlesztése a büntetés-végrehajtása ideje alatt elmarad. A fiatalkorú fogvatartottak eredményes reintegrációjának egyik kulcseleme ugyanis oktatás, az első szakmához jutás támogatása, amely tehát elképzelhetetlen digitális kompetenciák fejlesztése nélkül. A Bv. Kódex. egyedül a fiatalkorúak számára engedélyezi a javítóintézeti nevelés során, hogy szűrt tartalmú internet-szolgáltatás használjanak, amely fontos, de nem elégséges lépés a digitális kompetenciák fejlesztése terén, ezért a jövőben indokolt lenne nagyobb hangsúlyt fektetni a fiatalkorúak oktatásában az informatikai ismeretek szélesítésére.

³⁰⁸ HAVASI Sára: *A jövő szankciója? – Az „elektronikus” szabadságvesztés.* <https://arsboni.hu/a-jovo-szankcioja-az-elektronikus-szabadsagvesztes/> (megtekintve: 2023. július 19.)

³⁰⁹ HAVASI Sára: *A jövő szankciója? – Az „elektronikus” szabadságvesztés.* <https://arsboni.hu/a-jovo-szankcioja-az-elektronikus-szabadsagvesztes/> (megtekintve: 2023. július 19.)

³¹⁰ <https://bv.gov.hu/hu/intezetek/allampuszta/hirek/191> (megtekintve: 2020. november 11.)

A fogvatartottak internethasználatát illetően egyébként a szakmai álláspont megosztott. Két angoliai civil szervezet, a Prison Reform Trust és a Prisoners Education Trust például azt javasolták, hogy a fogvatartottaknak felügyelet mellett biztosítani kellene az internethasználatot, mivel az megkönnyíti a kapcsolattartást és a továbbképzésekbe történő bekapcsolódást. Az angoliai büntetés-végrehajtási szervezet támogatta a javaslatot, amit azzal indokolt, hogy a fogvatartottak a büntetés-végrehajtási intézetben az internet megszületését megelőző állapotba kerülnek, ami hátrányos a fogvatartottak számára. Ezzel szemben a kormányzat következetes álláspontja szerint az internet biztosításával növekedne a szökések és az illegálisan bejuttatott tárgyak száma, amelyek a biztonságot veszélyeztetnék, ezért az internet biztosítása nem kívánatos a büntetés-végrehajtási intézetekben.³¹¹

A digitális eszközök és technológiák változatos formában és a büntetés-végrehajtás több területén jelentek meg az elmúlt évek során. Egyrészt használatosak olyan eszközök és programok, amelyek a mindennapok során, a büntetés-végrehajtáson kívül is széles körben alkalmazottak (pl.: kamerák, számítógépek vagy a Skype), másrészt egyre gyakrabban találkozhatunk olyan specifikus eszközökkel és programokkal, amelyek kifejezetten a büntetés-végrehajtás (és voltaképpen a büntetőeljárás) eredményességét hivatottak valamilyen formában fokozni (pl.: elektronikus távfelügyeleti eszköz vagy a SAFE rendszer). Emellett abban a tekintetben is különbséget tehetünk, hogy az egyes digitális eszközök és programok milyen módon járulnak hozzá a büntetés-végrehajtási feladatok hatékonyabb elvégzéséhez. Lényegében oly módon kategorizálhatjuk őket, hogy melyek azok, amelyek:

- a fogva tartás rendjét és biztonságát,
- fogvatartottak jogainak érvényesítését, illetve
- a büntetés-végrehajtás személyi állományának munkáját támogatják, összességében hozzájárulva a büntetés-végrehajtás hatékonyabb és eredményesebb működtetéséhez.³¹²

A digitalizáció megjelenése a büntetés-végrehajtásban számos előnnyel jár együtt. A digitalizáció a biztonság fokozásához és a feladatok hatékonyabb ellátásához úgy járul hozzá, hogy:

³¹¹ Let prisoners use the internet. BBCNews, 2013.10.28. Lásd: KIRÁLY Klára: Hírek a börtönvilágból. *Börtönügyi Szemle* 2014/1., 93.

³¹² DOMOKOS Andrea, HAVASI Sára: *A digitalizáció a büntetés-végrehajtás szolgálatában*. In: Miskolczi-Bodnár Péter (szerk.): *Acta Caroliensia Conventorum Scientiarum Iuridico-Politicarum XXXIV*. Oktatók és hallgatók közös tanulmánykötete. Budapest 2021., 126-130.

- megkönnyítheti a büntetés-végrehajtási intézetekben elkövetett egyes bűncselekmények felderítését és bizonyítását (fogvatartottak egymás sérelmére, a személyi állomány által a fogvatartottak sérelmére elkövetett bűncselekményeket vagy a személyi állomány bűnös összefonódását a fogvatartottakkal a büntetés-végrehajtási intézetekben felszerelt kamerák segítségével),
- elősegítheti a sikeres reintegrációt (pl. a fogva tartás helyétől távol élő hozzátartozóval történő kapcsolattartás a digitális eszközök alkalmazásával, ezzel biztosítva a kapcsolattartási formák sokszínűségét, a fizikai távolság leküzdését),
- tehermentesítheti a személyi állományt (pl. elektronikus nyilvántartások vagy a SAFE rendszer által kínált lehetőségek útján),
- gyorsabb információcserét tesz lehetővé (a hatóságok közötti kötelező elektronikus kapcsolattartás útján),
- alkalmas a járványügyi szempontoknak és követelményeknek eleget tenni (pl. fizikális érintkezések számának csökkentése),
- bővíthetőség lehetősége,
- átláthatóbb igazgatás biztosítása.

A digitalizáció alapvető hármasságának előnye (egyszerűsítés – gyorsítás – hatékonyság) mellett számos specifikus előny jelenik meg a büntetés-végrehajtás területén.³¹³

Swot-analízis (saját szerkesztés)

³¹³ Lásd: HAVASI Sára: A 21. századi büntetés-végrehajtás, mint a modern és hatékony büntetés-végrehajtás. *Börtönügyi Szemle* 2023/3.

A digitalizáció egyik legfőbb előnye, hogy ledönti a határokat és a távolságot, a büntetés-végrehajtásban úgy is megjelenik, hogy telekommunikációs eszközök útján is történhet a kapcsolattartás, amely a Bv. Kódexben is külön kategóriaként nyert szabályozást a kapcsolattartási formák között.³¹⁴ A telekommunikációs eszköz útján történő kapcsolattartás jogszabályi szinten való deklarálásához azonban hosszút út vezetett. A folyamat első lépéseként az „INNO-Váltó Innovatív, kísérleti foglalkoztatási program fogvatartottaknak/szabadultaknak” című projekt említhető meg, amelynek kereti között 2014-ben a Váltó-Sáv Alapítvány és a Balassagyarmati Fegyház és Börtön közreműködésével a fogvatartottaknak lehetősége nyílt, hogy kísérleti jelleggel Skype alkalmazáson keresztül tarthassanak kapcsolatot a hozzátartozóikkal.³¹⁵ Az elgondolás sikerességét mi sem bizonyítja jobban, minthogy az országos parancsnok szakutasítást adott ki az internet alapú Skype telefonálásról, amelyet az enyhébb rezsimszabályok alá tartozó fogvatartottak vehettek igénybe, mint speciális kapcsolattartási formát.³¹⁶

Hazánkban a koronavírus okozta pandémiás helyzet miatt az online kapcsolattartás – különösen a Skype használata útján - felértékelődött, mivel ennek alkalmazásával sikeresen lehetett a járvány büntetés-végrehajtási intézetben való elterjedését megakadályozni, egyúttal a fogvatartottak jogát is biztosítani, sőt a büntetés-végrehajtás törvényességi felügyeletét ellátó ügyészek is ebben a formában hallgatták meg a fogvatartottakat a pandémia ideje alatt. Mindazonáltal valamennyi büntetés-végrehajtási intézet a járvány enyhülését követően is hangsúlyos kapcsolattartási formának tekinti a Skype alkalmazását, ezért a zökkenőmentes online kapcsolattartás érdekében a büntetés-végrehajtási szervezet külön tájékoztatót is készített a hozzátartozóknak.³¹⁷ A büntetés-végrehajtási szervezet felmérése szerint például a Békés Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben elhelyezett fogvatartottak 90 %-a élt a Skype útján történő kapcsolattartás lehetőségével. A fogvatartottak nyilatkozatai szerint a videóhívásoknak köszönhetően nagyobb betekintést nyerhetnek az otthoni életükben zajló eseményekbe is.³¹⁸

Továbbá a digitalizáció gyors ütemét a jogi szabályozás nem mindig képes ugyanolyan ütemben követni. Erre ugyancsak példaként említhető a telekommunikációs eszközzel való kapcsolattartás. A Skype alkalmazáson keresztül történő kapcsolattartást

³¹⁴ Bv. Kódex 173. § (1) bekezdés b) pontja

³¹⁵ <http://prisonunited.blogspot.com/2014/09/amint-arrol-korabban-mar-tobb.html> (letöltve: 2023. március 30.)

³¹⁶ HAVASI Sára: *A jövő szankciója? – Az „elektronikus” szabadságvesztés.* <https://arsboni.hu/a-jovo-szankcioja-az-elektronikus-szabadsagvesztes/> (megtekintve: 2023. július 19.)

³¹⁷ Lásd: <https://bv.gov.hu/sites/default/files/Skype-felhasznalasi-utmutato.pdf> (letöltve: 2022. november 17.)

³¹⁸ <https://bv.gov.hu/hu/intezetek/gyula/hirek/3626> (megtekintve: 2022. november 20.)

2014-ben még csak kísérleti jelleggel kezdték alkalmazni, majd az első próbálkozások sikerei után a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka a 53/2017. (VII. 10.) OP szakutasításba foglalta a Skype telefonálás szabályait, de nem vált általánossá az alkalmazása.³¹⁹ A telekommunikációs eszköz útján történő kapcsolattartás azonban csak 2022. március 1. napjával deklarálták a Bv. Kódexben a kapcsolattartási formák között.

A kapcsolattartás mellett a fogva tartás rendjét és biztonságát is fokozhatják az egyes digitális eszközök, elősegíthetik a fogvatartottak jogainak eredményesebb érvényesítését, és nem utolsósorban a személyi állomány munkáját is támogathatják.³²⁰ A SAFE rendszer, vagyis a 'Szolgálati Alkalmazás a Fogvatartás Elősegítésére' elnevezésű rendszer a büntetés-végrehajtási szervezet hosszú távú lehetőségeket kínáló nívója. A program kialakításának legfontosabb célja a megnövekedett adminisztrációs terhek technikai fejlesztések útján történő kezelése volt. A SAFE rendszer - ahogyan arra az elnevezése is utal - segítségével a fogvatartottakkal érintkező személyi állomány tagjai folyamatosan nyomon követhetik a fogvatartottak mozgását, illetve a fogvatartottakra és elhelyezésükre vonatkozó legfontosabb és feladatuk elvégzése szempontjából releváns adatokat. A rendszert működtető eszköz segítségével továbbá a személyi állomány az egyes dokumentációs feladatokat bárhol, helyhez nem kötötten elvégezheti.³²¹ A program és a működtető eszköz tesztelése 2018-ban kezdődött a Heves Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben, a biztató eredményeknek köszönhetően 2019-ben további nyolc büntetés-végrehajtási intézetben vezették be.³²² A rendszer úgy működik, hogy a személyi állomány egy átalakított mobiltelefont tart magánál, amelynek segítségével a büntetés-végrehajtási intézet területén bárhol eléri az adatbázisokat és informatikai rendszereket. Az elhelyezési részlegeken WIFI routerek támogatják a belső hálózatokhoz való csatlakozást, amelyet az idegen eszköz csatlakozásától jelszóval és hálózati védelmi tanúsítványokkal védenek meg. A zárkák azonosításához NFC chipet telepítettek a zárka bejárataihoz, és amikor a személyi állomány tagja a chiphez érinti eszközét, nyomban láthatja az adott zárka adatait:

³¹⁹ <http://prisonunited.blogspot.com/2014/09/amint-arrol-korabban-mar-tobb.html> (letöltve: 2023. március 30.)

³²⁰ DOMOKOS Andrea – HAVASI Sára: *A digitalizáció a büntetés-végrehajtás szolgálatában*. In: Miskolczi-Bodnár Péter (szerk.): *Acta Caroliensia Conventorum Scientiarum Iuridico-Politicarum XXXIV*. Oktatók és hallgatók közös tanulmánykötete. Patrocinium Kiadó, Budapest 2021., 126.

³²¹ HINKEL Tamás: Az innovatív technikai megoldások hatása a fogvatartás biztonságára. *Börtönügyi Szemle* 2020/2., 70-74.

³²² Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet I. és III. Objektuma, Győr-Moson-Sopron Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet, Somogy Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet, Tiszalöki Országos Büntetés-végrehajtási Intézet, Békés Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet, Veszprém Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet, Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön

fogvatartottak összlétszámát, fogvatartottak nemét, dohányzási szokásokat, biztonsági kockázatot, rendkívüli eseményeket stb.

A zárkák mellett a fogvatartottakat is ellátták NFC chippel plastikkártya formájában, így a személyi állomány a náluk lévő eszköz segítségével minden fontosabb adatot megismerhetnek a fogvatartottakról, és tartózkodási helyük is nyomon követhető. A rendszer működése óta eltelt idő tapasztalatai rendkívül biztatóak. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a SAFE alkalmazás a személyi állomány napi munkáját nagymértékben támogatja és a biztonságérzetüket is fokozza, hiszen a rendszer segítségével a fogvatartottak biztonsági kockázati besorolása közvetlenül elérhető adattá vált az érintkezések előtt. A személyi állomány is hamar felismerte a rendszer alkalmazásával járó előnyöket, ennek köszönhetően pedig pozitívan vélekednek erről az újdonságról és hosszú távú lehetőségként értékelik a rendszer alkalmazását.³²³

Egy másik, a SAFE rendszerhez hasonlítható, de attól tágabb körben működő, a büntetés-végrehajtási feladatok könnyítését célzó operációs rendszer Belgiumban született meg. A Prison Cloud elnevezésű rendszer csak meghatározott, biztonságos eszközökről érhető el, azonban a rendszer egyik technikai előnye, hogy alapvetően bármilyen típusú kliens hardveren futtatható, így akár hagyományos számítógépen, táblagépen vagy KIOSZ-on egyaránt. A felhasználók, jelen esetben a fogvatartottak úgy érhetik el a Prison Cloud különböző szolgáltatásait, hogy a rendelkezésükre bocsátott USB stickkel, a felhasználónév és jelszó megadását követően valamely biztonságos eszközön keresztül belépnek a rendszer felületébe. A fogvatartott ezt követően választhat a szolgáltatások közül, így különösen:

- telefonálhat,
- televíziós adásokat tekinthet meg,
- élelmiszert vásárolhat,
- korlátozott módon internet-hozzáféréssel rendelkezhet (néhány fogvatartott az igazságügyi minisztérium által jóváhagyott, listába szedett weboldalt meglátogathatja, azonban a tartalmat csak olvashatja, ahhoz például megjegyzést nem írhat. Továbbá sem a közösségi médiahasználat, sem pedig a chatalkalmazások nem engedélyezettek.)

Egységes az álláspont a tekintetben, hogy a Prison Cloud olyan biztonságos és rugalmas szolgáltatásokat képes nyújtani, amelyek nemcsak a büntetés-végrehajtás feladatainak

³²³ HINKEL Tamás: Az innovatív technikai megoldások hatása a fogvatartás biztonságára. *Börtönügyi Szemle* 2020/2., 70-74.

végrehajtását könnyíthetik meg, hanem egyben lehetőséget nyújt a fogvatartottak számára, hogy megismerjék a legújabb technológiákat és a biztonságos kezelésüket, ezzel hozzájárulva a sikeres reintegrációjukhoz.³²⁴

További könnyítést jelent a kapcsolattartásban és a büntetés-végrehajtás biztonságos működésének fenntartásában, hogy 2018. július 1-től a kapcsolattartók kizárólag internetes felületen keresztül tudnak élelmiszert és tisztálkodási szert küldeni a fogvatartottak részére.³²⁵ Az új online rendszer bevezetése előtt igen magas arányt mutatott a csomagokon keresztül bejuttatott tiltott tárgyak száma, hiszen például 2017-ben 1680 darab illegális mobiltelefont találtak a vizsgálatok során.³²⁶ A büntetés-végrehajtási szervezet egy webes felület kialakításával lehetővé tette, hogy a biztonsági előírások érvényesítését támogató csomagküldési rendszer jöhessen létre, teljesen új alapokra helyezve a kapcsolattartás ezen formáját. A webshopban országos szinten egységes összetételű és árfekvésű termékek választhatók, amelyek a kiétkező boltok áru kínálata alapján kerültek összeállításra. Az online csomagküldés azonban a hagyományos csomagküldést sem zárta ki teljesen, ugyanis a webshopban elérhető termékeken kívül azok a tárgyak csomagként beküldhetők, amelyeket a fogvatartott egyébként engedéllyel magánál tarthat. Csomagküldésre a látogatás során is lehetőséget biztosít a büntetés-végrehajtási szervezet. A kapcsolattartók két opció közül is választhatnak: vagy egy előre összeállított egységcsomagok közül választhatnak, vagy pedig a büntetés-végrehajtási társaságok által működtetett kiétkező boltok áru kínálatából állíthatnak össze csomagot, és akár bankkártyával is fizethetnek.³²⁷

A digitalizáció számtalan felsorolt előnye mellett bizonyos hátrányokkal is számolnunk kell, amikor innovatív eszközöket alkalmazunk. A digitalizáció alapvetően a bűnözési struktúra megváltozását is előidézte, és hackertámadásoknak a büntetés-végrehajtás során felhasznált digitális eszközök vagy programok is célpontjaivá váltak. A támadások minimálisra csökkentése vagy kizárása érdekében az egyes digitális platformok biztonságos működése folyamatos védekezést és monitoringot igényel. A digitalizáció nyomán azonban nemcsak „külső támadásokra” számíthatunk, hanem több eset is rávilágított arra, hogy a fogvatartottak a büntetés-végrehajtási intézetekből is képessé váltak

³²⁴ Az e-BO Enterprises által megküldött tájékoztató anyag alapján.

Lásd még: <https://www.ebo-enterprises.com/en/integrating/software-solutions/> (megtekintve: 2023. március 8.)

³²⁵ <https://www.bvcsomag.hu/auth> (megtekintve: 2023. március 8.)

³²⁶ <https://bv.gov.hu/hu/intezetek/bvszervezet/hirek/1453> (megtekintve: 2023. március 8.)

³²⁷ KOVÁCS Mihály: Zárt láncú csomagküldés a magyar Büntetés-végrehajtási Szervezetben. *Börtönügyi Szemle* 2018/4., 55-59.

bűncselekmények elkövetésére az illegálisan bejuttatott tiltott technikai eszközök felhasználásával.³²⁸

A telekommunikációs eszköz útján való kapcsolattartás is rámutat több, a digitalizációval kapcsolatban megemlíthető gyengeségre és veszélyre is. A fogvatartottak kapcsolattartása a hozzátartozóikkal a reintegráció fontos részét képezi, különösen akkor érhető el vele a kívánt hatás, ha a kapcsolattartásra személyesen kerül sor, ami azonban telekommunikációs eszköz alkalmazása esetén hiányzik. Emellett a legszegényebb társadalmi rétegbe tartozó hozzátartozók körében nem feltétlenül alapvető, hogy digitális kompetenciákkal, illetve számítógéppel, mobiltelefonnal vagy más olyan eszközzel rendelkeznek, amely alkalmas a programok futtatására. A telekommunikációs eszközzel való kapcsolattartás a digitalizáció veszélyeire is rámutat, hiszen például a Skype alkalmazással történő kapcsolattartás online működőképes, amely önmagában magában hordozza annak sérülékenységét, a külső támadások veszélyét, amelyek biztonsági kockázatot jelentenek. Az online jellegéből fakadóan pedig nehezen helyettesíthető az offline térben, leszűkül azon kapcsolattartási formák száma, amelyek alkalmasak egymástól távol lévő személyek azonnali, közvetlen kapcsolatba kerülésére, lényegében ez a telefonhasználatra korlátozódik.

Megállapíthatjuk tehát, hogy már ma is számos kapcsolódási pont lelhető fel a büntetés-végrehajtás és a digitalizáció, a technológiai vívmányok között. Habár a büntetés-végrehajtás kezdetben óatosan állt a digitalizáció alkalmazásához, de kétségtelen, hogy a modernizációs kényszernek a jövőben sem lesz képes ellenállni. Várhatóan az újabb és újabb „okos” technikai eszközök a feladatok minél hatékonyabb ellátásához fognak hozzájárulni. Ahhoz azonban, hogy a büntetés-végrehajtás és a digitalizáció ne legyenek egymás számára idegenek, arra is szükség van, hogy a fogvatartottak is rendelkezzenek a szükséges kompetenciákkal, amelyeket hiányuk esetén az oktatás eszközével lehetséges orvosolni.³²⁹ Emellett egyetértek Juhász Zsuzsanna álláspontjával a digitalizáció reintegrációban betöltött szerepével – különös tekintettel a fiatalok fogvatartottakra - kapcsolatban ugyanis, ha a fogva tartás ideje alatt a technológiai fejlődés eredményei nem válnak ismertté az elítéltek számára, az kétségtelenül megnehezítheti, sőt akár el is lehetetlenítheti az információs társadalomba történő visszailleszkedésüket.

³²⁸ DOMOKOS – HAVASI i.m. 127.

³²⁹ Havasi Sára: *A jövő szankciója? – Az „elektronikus” szabadságvesztés.* <https://arsboni.hu/a-jovo-szankcioja-az-elektronikus-szabadsagvesztes/> (megtekintve: 2023. július 19.)

4.2. Járványügyi szabályok a büntetés-végrehajtásában

A koronavírus járvány, mint külső, az egész világot érintő kihívás az elmúlt három év egyik legjelentősebb megpróbáltatása volt a büntetés-végrehajtás számára is.³³⁰ A büntetés-végrehajtás, különösen szabadságelvonás esetén, egyébként is „veszélyes üzemnek” számít, azonban a világjárvány megjelenésével a fogva tartás rendje és biztonsága is fokozottan veszélybe került.³³¹ A büntetés-végrehajtásban is új kérdésként vetődött fel, hogy milyen módon és eszközökkel akadályozható meg a járvány megjelenése a büntetés-végrehajtási intézetekben, vagy vírusfertőződés esetén milyen módon tartható kontroll alatt a járvány további terjedése. Sajnálatos módon több nemzetközi példa is világossá tette, hogy nem alaptalanul merültek fel kérdések a járvány büntetés-végrehajtásra gyakorolt hatásáról, és a (túlzsúfolt) büntetés-végrehajtási intézetek járványügyi szempontból gócpontot jelenthetnek, illetve az egyes korlátozó intézkedések a fogvatartottak elégedetlenségét is előmozdíthatják, és a rendkívüli események számának növekedését idézhetik elő. A magyar büntetés-végrehajtás azonban időben és eredményesen reagált a pandémia büntetés-végrehajtást érintő kihívásaira.³³²

A CPT a koronavírusjárvány fogva tartásra gyakorolt negatív hatásait korán felismerte és arra minimumkövetelmények felállításával reagált. A CPT 2020. március 20. napján nyilatkozatot adott ki a koronavírus világjárvánnyal kapcsolatos kezelési alapelvekről a szabadságuktól megfosztott személyekre vonatkozóan. A CPT az Egészségügyi Világszervezethez hasonlóan kiemelte, hogy a világjárvány megjelenése kihívás elé állította az egyes fogvatartási helyeket és a személyi állományt egyaránt. A CPT elismeri, hogy a járvánnyal kapcsolatban bizonyos lépések megtétele szükségesnek mutatkozik, de egyúttal nyomatékosan felhívja a figyelmet arra, hogy egy világjárvány sem adhat okot a kínzás, az embertelen és megalázó bánásmód tilalmának megsértésére, és minden intézkedés meghozatala során értékelni azok emberi jogokra gyakorolt hatását. A CPT következetes álláspontja szerint ugyanis egy világjárvány okozta válsághelyzetben is

³³⁰ Lásd: HAVASI Sára: *Koronavírus a börtönben a nemzeti megelőző mechanizmus látogatásai alapján*. In: Miskolczi-Bodnár Péter (szerk.): *Jog és Állam* 32. szám. XVIII. Doktoranduszok Szakmai Találkozója Budapest, 2020.

³³¹ LAJTÁR István: *Rend és biztonság a fogva tartás során*. In: Barabás A. Tünde, Vókó György (szerk.): *A bonis bona discere. Ünnepi kötet Belovics Ervin 60. születésnapja alkalmából*. Országos Kriminológiai Intézet – PÁZMÁNY PRESS. Budapest, 2017., 213-217.

³³² Lásd a fejezethez: DOMOKOS Andrea, LAJTÁR István, HAVASI Sára: *A biztonságos fogva tartás alapelvei pandémia idején*. In: Miskolczi-Bodnár Péter (szerk.): *Acta Caroliensia Conventorum Scientiarum Iuridico-Politicarum XXXIV*. Oktatók és hallgatók közös tanulmánykötete. Budapest, 2021., 81-100.

az emberi jogok élveznek elsőbbséget, és valamennyi intézkedés meghozatala során értékelni kell azok emberi jogokra gyakorolt hatását.

Mindezeket figyelembe véve a CPT a következő alapelveket határozta meg:

- **A fogvatartottak egészségének és biztonságának megóvása:** A CPT rámutatott, hogy a szabadságuktól megfosztott személyek egészségének és biztonságának megóvása okán bevezetett intézkedések egyúttal a személyi állomány egészségének és biztonságának megőrzéséhez is hozzájárulnak.
- **A WHO és a nemzeti közegészségügyi irányelvek tiszteletben tartása:** A CPT felhívta a figyelmet arra, hogy a hatékony védekezés érdekében a WHO és a nemzetközi irányelvekkel összhangban álló nemzeti közegészségügyi és klinikai irányelvek tiszteletben tartása és végrehajtása egyaránt fontosak.
- **A személyi állomány támogatása:** Utalva a CPT első alapelvére, a személyi állomány egészségügyi védelme és biztonsága ugyancsak a hatékony védekezés egyik jelentős elemének tekinthető. Annak érdekében pedig, hogy a személyi állomány tagjai eredményesen léphessenek fel a járvány okozta kihívással szemben, képzésben kell részesíteni őket.
- **A korlátozó intézkedések törvényessége:** A CPT elismerte, hogy korlátozó intézkedések bevezetése válhat szükségessé, azonban az intézkedéseknek jogi alapokon kell nyugodniuk, a fokozatosság elvét is figyelembe kell venniük, nem sérthetik az emberi méltóságot és időben korlátozottnak kell lenniük. Emellett a korlátozó intézkedésekről a fogvatartottakat az általuk ismert nyelven tájékoztatni is kell.
- **A szabadságelvonás alternatíváinak alkalmazása:** Tekintettel arra, hogy a közvetlen személyes érintkezés a vírus terjedését elősegítheti, a hatóságoknak törekedniük kell arra, hogy szabadságelvonás helyett más alternatívák szélesebb körben nyerjenek alkalmazást. Ilyen alternatívaként említik a büntetések átváltoztatását, a korábbi szabadítást és a próbára bocsátást is. Ezen felül szükséges felülvizsgálni a pszichiátriai betegek kényszerelhelyezését és a szociális intézmények lakóinak elhelyezését, amely során az elbocsátásuk és közösségi kezelésbe vonásuk feltételeinek fennállását is vizsgálni kell.
- **Sérülékeny és kockázati csoportok speciális igényeinek biztosítása:** A CPT ebbe a kategóriába sorolja a krónikus betegségben szenvedőket és az időseket. Az ajánlás

szerint a sérülékeny és kockázati csoportba tartozókat folyamatos tesztelésnek kell alávetni, valamint intenzív ellátásuk és pszichológiai támogatásuk is kívánatos.

- **Fogvatartottak alapvető jogainak tiszteletben tartása:** A CPT elfogadhatónak és indokoltnak tartotta járvány idején a nem létszükségletű programok felfüggesztését azzal, hogy a fogvatartottak alapvető jogait a járvány alatt is tiszteletben kell tartani, értve ezalatt például a megfelelő higiéniai körülmények fenntartását (pl.: meleg víz, szappan biztosítása) és a legalább 1 óra szabad levegőn való tartózkodás biztosítását, valamint a kapcsolattartás tekintetében a személyes érintkezésen alapuló kapcsolattartási formák alternatív kommunikációs eszközökkel történő felváltását.
- **Emberi kapcsolatok biztosítása fertőzött személyek részére:** A koronavírussal fertőzött vagy annak gyanújában álló személy részére izoláció és karantén esetén is biztosítani kell az emberi kapcsolatok fenntartásának lehetőségét.
- **Eljárási jogok tiszteletben tartása:** A nem jogerős ítélet alapján fogva tartottak részére az egyes eljárási jogaikat (mint például védőhöz való jog, harmadik fél értesítéséhez való jog) tiszteletben kell tartani, azonban velük szemben is bevezethetők óvatossági intézkedések (pl.: a tüneteket produkáló személyek maszkhasználatra való kötelezése).
- **Nemzetközi külső kontroll biztosítása:** A CPT a független monitorozásokat továbbra is a törvényes bánásmód elengedhetetlen biztosítékának tartja. Ennek okán az egyes államok kötelesek biztosítani a világjárvány időszaka alatt is, hogy a fogvatartási helyeket a nemzetközi külső kontroll elemei vizsgálhassák.³³³

A CPT a márciusi nyilatkozat megtételét követően, figyelembe véve az eltelt időben bekövetkezett változásokat és a tagállamoktól kapott visszajelzéseket, 2020. július 7. napján kiadta a nyomon követés tapasztalatait összefoglaló nyilatkozatát. A CPT üdvözölte, hogy számos államban haladéktalan intézkedéseket tettek a szabadságuktól megfosztott személyek védelme érdekében, és intézkedéseket vezettek be a közegészségügyi okokból bevezetett korlátozások ellensúlyozására. Több tagállam szélesebb körben kezdte alkalmazni a szabadságelvonnás alternatíváit, mint például a végrehajtás felfüggesztését vagy elhalasztását, a feltételes szabadságra bocsátást, az ideglenes szabadon bocsátást, a házi őrizetet vagy az elektronikus megfigyelést, amelyek a börtönök túlszűfoltóságának kezelését is szolgálták. Az államok visszajelzése alapján az orvosi szűrések minősége is javuló

³³³ CPT/Inf (2020) 13.

tendenciát mutat a fertőzött személyek azonosítása és ellátása körében, valamint a kapcsolattartást személyes formáit sújtó korlátozások ellensúlyozása érdekében is megtették a lehetséges intézkedéseket, így például videohívás kezdeményezését tették lehetővé a fogvatartottak számára, vagy a telefonhasználat gyakoribb és hosszabb időtartamú igénybevételét biztosították. A CPT úgy véli a bevezetett intézkedésekkel kapcsolatban, hogy a korlátozások egy részét meg kell szüntetni, ha azokra már nem lesz szükség (például a kapcsolattartás korlátozásai tekintetében), de egyes válsághelyzetben meghozott intézkedések fenntarthatóvá tételét érdemes megfontolni. Ezek olyan intézkedések, amelyek meghozatalát a CPT már hosszú évek óta ajánlások formájában javasolta, különös tekintettel a szabadságelvönés alternatíváinak fokozottabb alkalmazására.³³⁴

A CPT mellett 2020. március 15. napján a WHO is ideiglenes útmutatást adott ki az országok számára a járványügyi készültségről, a vírusterjedés megelőzéséről és a kontroll alatt tartásáról az egyes fogvatartási helyekre vonatkozóan. Az Egészségügyi Világszervezet ugyanis felismerte, hogy az államok kihívásként tekintenek arra, hogy járványügyi szempontból hogyan értékeljék és közelítsék meg a fogvatartási helyeket. Az útmutató egyik célja tehát, hogy segítségként szolgáljon az államok számára a konkrét intézkedéseik meghozatala során. A WHO valamennyi fogvatartási helyet a fertőzés egyik lehetséges forrásaként tartja számon, hiszen ezeken a helyeken hosszabb időn keresztül, nagyobb számú ember él egymás közvetlen közelében, valamint a tapasztalatok azt mutatják, hogy a szabadságuktól megfosztott személyek általában rosszabb egészségi állapotúak, rossz higiéniai körülmények között élnek, nem megfelelően táplálkoznak és nagyobb stressznek vannak kitéve.³³⁵ Nem mellesleg az egyes fogvatartási intézetek gócponttá válása nemcsak a fogvatartottak szempontjából lehet veszélyes, hanem az adott társadalom valamennyi tagja számára is, mivel a járvány ezen gócpontokból könnyen kijuthat a személyi állomány közvetítése által az intézet falain kívülre is, és felgyorsíthatja a betegség széleskörű elterjedését. A WHO mindezek tudatában elengedhetetlennek tartja a koronavírus fogvatartási helyekre történő bejutásának és széles körben való elterjedésének megakadályozását, amelynek elérése érdekében ajánlást és alapelveket fogalmazott meg:³³⁶

³³⁴ CPT/Inf (2020) 21.

³³⁵ A WHO szerint az európai régió 39 országának adatai alapján a fogvatartottak 2 %-a túlsúlyos, 9%-a dohányzik vagy droghasználó, 15 %-a szenved magasvérnyomástól vagy Hepatitis B fertőzéstől, 19 %-a tuberkulózistól, valamint 21 %-a HIV pozitív vagy Hepatitis C fertőzéssel rendelkezik.

Ld.: <https://www.euro.who.int/en/health-topics/health-determinants/prisons-and-health/data-and-statistics/infographic-people-in-prison-are-deprived-of-their-freedom-they-should-not-be-deprived-of-their-health> (megtekintve: 2023. február 3.)

³³⁶ Preparedness, prevention and control of COVID-19 in prisons and other places of detention Interim guidance, 2020. március 15. https://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0019/434026/Preparedness-prevention-

- **Az emberi jogok tiszteletben tartása:** A WHO szerint a közegészségügyi intézkedések megtétele során is tiszteletben kell tartani az emberi jogokat, és azoknak minden megkülönböztetés nélkül kell érvényt szerezni. A szabadságuktól megfosztott személyek általános körülmények között is fokozottabban vannak kitéve az emberi jogok megsértésének, ezért a járványügyi intézkedések során különös figyelmet kell fordítani az emberi jogok biztosítására, és a kínzás tilalmának érvényesülésére.
- **Megkülönböztetés nélküli egészségügyi ellátás:** A szabadságuktól megfosztott személyek egészségügyi ellátása is állami feladat, rájuk ugyanazon egészségügyi ellátási előírásoknak kell vonatkozniuk, mint a szabad állampolgárookra.
- **Kapcsolattartás és információhoz jutás biztosítása:** A fogvatartó intézeteknek gondoskodniuk kell arról, hogy a fogvatartottak kapcsolata ne szakadjon meg a külvilággal, és a szükséges információkhoz (így például a járványügyi intézkedésekkel kapcsolatos információkhoz) hozzájussanak.
- **A szabadságelvonás alternatíváinak alkalmazása:** A büntetőeljárások során teret kell engedni a szabadságelvonással nem járó intézkedéseknek, különösen például az alacsony kockázatú, illetve a várandós vagy a gyermekeket nevelő női elkövetőkre.
- **A legveszélyeztetettebb fogvatartottak egyszemélyes elhelyezése:** A legveszélyeztetettebb fogvatartottakat el kell különíteni másoktól, és lehetővé kell tenni egyszemélyes elhelyezésüket.
- **Ellenőrzés a fogvatartási helyre történő belépéskor:** Minden fogvatartási helyre belépő személy testhőmérsékletét meg kell mérni, és vizsgálni kell, hogy bármilyen COVID-19 gyanús tünetet mutat-e.
- **Érzelmi és pszichológiai támogatás biztosítása:** A fogvatartottak pszichológiai és viselkedési reakciói különböznek azon szabad személyek reakcióitól, akik „mindössze” az úgynevezett „social distance” keretében tartanak távolságot egymástól, ezért fontolóra kell venni a fogvatartottak fokozott érzelmi és pszichológiai támogatását.
- **Stigmatizáció és szociális kirekesztés elkerülése:** Olyan intézkedések meghozatalára is szükség van, amelyek azt célozzák, hogy a vírus potenciális hordozóinak stigmatizációja és társadalmi kirekesztése elkerülhető legyen.

- **A külső kontroll biztosítása:** A járvány ideje alatt is biztosítani kell, hogy a büntetés-végrehajtás törvényessége felett kontrollt gyakorlók a feladataikat elláthassák.³³⁷
- **Fiatalkorú fogvatartottak speciális kezelésének igénye:** Eddigi tapasztalataink szerint a fiatalok kevésbé vannak kitéve súlyosabb lefolyású betegségeknek, mégis a WHO külön kiemelte, hogy a bevezetett intézkedések nem eredményezhetik a gyermekjogok megsértését, valamint a koronavírus miatt esetlegesen elrendelt izolációt nem lehet velük szemben büntetésként vagy magányos elszigetelésként alkalmazni. Továbbá esetükben is a szabadságelvonás alternatíváit kell előnyben részesíteni, és az információval való ellátásukra külön gondot kell fordítani.³³⁸

A WHO az alapelvek megfogalmazása mellett konkrét intézkedések bevezetésére is javaslatot tett, így például említette a rendszeres fertőtlenítés, a megfelelő higiéniai környezet kialakításához szükséges eszközök biztosítása, a személyi állomány képzése, vagy a fogvatartottak közösségi étkeztetése helyett, a cellákban történő ellátásuk fontosságát. Továbbá azokat a fogvatartottakat, akik vonatkozásában a koronavírus fertőződés gyanúja fennáll, 14 napos karanténba kell elhelyezni, lehetőség szerint egyedüli elhelyezéssel, de a WHO az azonos kockázati tényezőkkel rendelkező fogvatartottak együttes karanténba helyezését is elfogadhatónak tartja.³³⁹

A pandémia nemcsak egészségügyi, biztonsági kockázatot jelent, hanem a fogvatartottak, kiváltképp a speciális fogvatartotti csoportot alkotó fiatalok elítéltek jogi helyzetére is kihatással van, amely végső soron a velük való törvényes bánásmód kérdéskörét is érinti. A koronavírus járvány nyomán kihirdetett veszélyhelyzet ideje alatt számos büntetés-végrehajtást érintő jogszabály született. A büntetés-végrehajtást érintő járványügyi szabályokat és az ebből eredő intézkedéseket a hatékonyabb védekezés hívta életre, amely szükségképpen további jogkorlátozásokat idézett elő. Általánosságban megállapíthatjuk, hogy a jogkorlátozások minősége, száma és jellege a védekezéshez

³³⁷ Preparedness, prevention and control of COVID-19 in prisons and other places of detention Interim guidance, 2020. március 15. https://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0019/434026/Preparedness-prevention-and-control-of-COVID-19-in-prisons.pdf (letöltve: 2023. február 3.) 3-5.

³³⁸ Children and adolescents deprived of liberty in the context of the COVID-19 response in the WHO European Region https://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0011/458228/youth-detention-COVID-19-factsheet.pdf (letöltve: 2023. február 3.)

³³⁹ Preparedness, prevention and control of COVID-19 in prisons and other places of detention Interim guidance, 2020. március 15. https://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0019/434026/Preparedness-prevention-and-control-of-COVID-19-in-prisons.pdf (letöltve: 2023. február 3.) 9.; 13-14.; 21.

szükséges mértékhez igazodik, ahogyan az a járvány egyes hullámzó szakaszaiban megmutatkozott.³⁴⁰

A járványügyi veszélyhelyzetben született valamennyi jogszabály a fiatalok fogvatartottak tekintetében is érvényesült, azonban rájuk vonatkozóan speciális vagy kedvezőbb szabályozást nem találunk. A fiatalok fogvatartottak vonatkozásában bármilyen korlátozás esetén több szempontot is szükséges figyelembe vennünk, ugyanis esetükben a járványügyi érdek, a járvány terjedésének megelőzése és kezelése konkurál egyrészt a büntetés-végrehajtás során is érvényesítendő gyermekjogokkal, másrészt a speciális büntetési célokkal, valamint a nemzetközi elvárások érvényesítésének kötelezettségével.

A fiatalok fogvatartottak, és egyébként a felnőttok fogvatartottak esetén egyaránt, a jogkorlátozásból eredő negatív hatások kompenzálására van szükség, amit a jogalkotónak garanciális rendelkezésekkel kell biztosítani, és ennek érvényre juttatásában a büntetés-végrehajtást övező garancia- és kontrollrendszer egyes elemeinek is nélkülözhetetlen szerepet vállalnia. A garancia- és kontrollrendszer legmeghatározóbb elemét jelentő, és a büntetés-végrehajtás felett törvényességi felügyeletet gyakorló ügyészek a személyes érintkezés mellőzése ellenére is ellátták a törvényben szabott feladataikat a pandémia idején is, és szükség esetén iratok alapján, vagy Skype használatával biztosították a fogvatartottakkal való törvényes bántásmódot és az általuk előterjesztett panaszok kivizsgálását.³⁴¹ A garancia- és kontrollrendszer más elemei is alkalmazkodtak a járványügyi helyzethez, így például a nemzeti megelőző mechanizmus is igyekezett a látogatásaira sort keríteni, és javaslataival hozzájárulni a törvényes büntetés-végrehajtáshoz. A látogatások alapvető célja a járvány megelőzése és következményeinek elhárítása érdekében tett intézkedéseket ellenőrzésére, valamint annak vizsgálatára is kiterjedt, hogy a fogvatartottak mindennapi életét a veszélyhelyzet miatt elrendelt korlátozások hogyan érintették.³⁴²

Mindebből következően a jogkorlátozások a fogvatartottakkal való törvényes bántásmódot is érintik, de nem hagyhatók figyelmen kívül a reintegráció szempontjából sem. Kiváltképpen a fiatalok fogvatartottak tekintetében, akiknek a reintegrációja során a személyes kapcsolattartási formák lehetősége különös jelentőséggel bírnak, azonban a

³⁴⁰ Lásd: HAVASI Sára: Járványügyi szabályok a fiatalok büntetés-végrehajtásában. *Ügyészségi Szemle* 2022/1.

³⁴¹ FEHÉR Szilárd: Kihívások a büntetés-végrehajtásban a koronavírus-járvány alatt. *Börtönügyi Szemle* 2021/2., 71-73.

³⁴² Az alapvető jogok biztosa, mint OPCAT nemzeti megelőző mechanizmus jelentése az AJB-2419/2020. számú ügyben http://www.ajbh.hu/documents/10180/3418016/Sa%CC%81toraljaujhely_jelente%CC%81s-tervezet-vegleges_adacta.pdf/09188c23-0dde-1dd6-92d2-4849418327d0 (letöltve: 2021. november 19.) 2-3.

veszélyhelyzeti szabályok ezen kapcsolattartási formák szüneteléséről rendelkeztek. A személyi kapcsolatok meglazulása, a hozzátartozókkal való kapcsolat gyengülése visszafordíthatatlan negatív következményeinek ellensúlyozásának ezért kiemelkedő jelentőséget kell tulajdonítani.

A veszélyhelyzeti szabályokat megvizsgálva megállapítható, hogy a jogalkotó a jogkorlátozásokból eredő negatív hatások kompenzálását szolgáló rendelkezéseket is számba vette. A jelenleg is alkalmazandó Átmeneti törvény különálló szerkezeti egységben rögzíti a Bv. Kódex rendelkezéseinek eltérő alkalmazási szabályait.

Az Átmeneti törvény döntési jogkörrel ruhazza fel az egyes büntetés-végrehajtási intézetek parancsnokait is, akik ugyancsak a járványügyi intézkedésre vagy az egészségügyi válsághelyzettel összefüggő más okra figyelemmel korlátozhatják az elítéltek meghatározott jogait³⁴³, a büntetés-végrehajtási intézeten kívüli munkavégzést, az oktatásban, szakképzésben, felnőttképzésben való részvételt, valamint a fogvatartottnál tartható tárgyak körét.³⁴⁴ A jogalkotó garanciális rendelkezésként ehhez kapcsolódóan rögzíti azt is, hogy bármely felsorolt korlátozás elrendeléséről a törvényességi felügyeletet gyakorló ügyészséget, mint a büntetés-végrehajtást övező garancia- és kontrollrendszer meghatározó elemét, haladéktalanul értesíteni kell.³⁴⁵

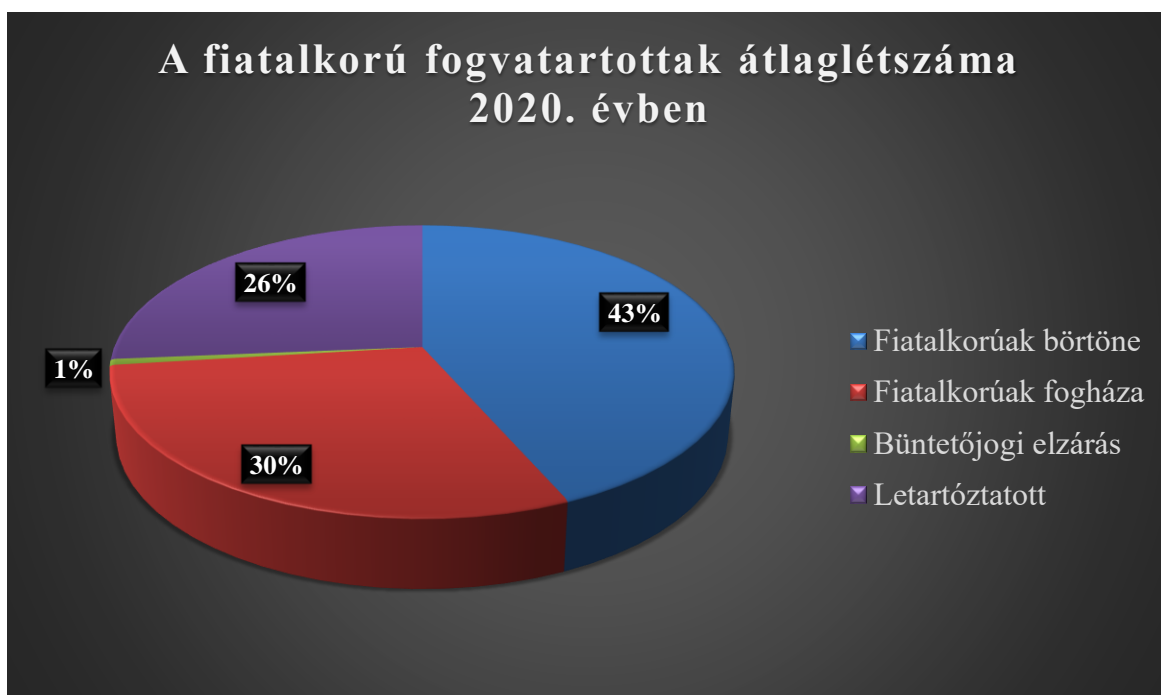
A jogalkotó a jogkorlátozás mellett ugyancsak törvényi szinten rendelkezik a járványügyi intézkedéssel vagy az egészségügyi válsághelyzettel összefüggő korlátozások hátrányos következményeinek enyhítéséről. Az Átmeneti törvény ugyanis kimondja, hogy a korlátozások hátrányos következményeinek enyhítéséhez szükséges mértékben az elítéltek a rezsimbe tartozásuktól függetlenül igénybe vehetik a büntetés-végrehajtási intézet által nyújtott elektronikus kapcsolattartási formákat, a szabadságvesztés végrehajtási fokozataira és rezsimjeire vonatkozó rendelkezések szerinti gyakoriságot és időtartamot meghaladó mértékben kezdeményezhetnek telefonhívást, havonta több alkalommal fogadhatnak és küldhetnek csomagot, továbbá az egyes többletszolgáltatásokat, úgy mint a kondicionáló terem használatát, a hűtőszekrény használatát, illetve a vízmelegítő használatát térítésmentesen vehetik igénybe. A telefonhívással kapcsolatban külön rögzíti azt is, hogy amennyiben az elítélte a telefonhíváshoz szükséges letéti pénzzel nem rendelkezik, akkor

³⁴³ Ezen jogok: a kapcsolattartáshoz való jog, pihenéshez és szabadidőhöz való jog, a testi és szellemi állapot fenntartásához, illetve fejlesztéséhez való nevesített jogok, oktatáshoz és személyes fejlődést biztosító programokon való részvétel joga, valamint a fogvatartotti fórumon való véleménynyilvánításhoz való jog.

³⁴⁴ Átmeneti törvény 237. § (5) bekezdése

³⁴⁵ Átmeneti törvény 237. § (6) bekezdése

kérelemre, egyedi intézkedés alapján a telefonálás díjának költségeit a büntetés-végrehajtási intézet átvállalhatja.³⁴⁶

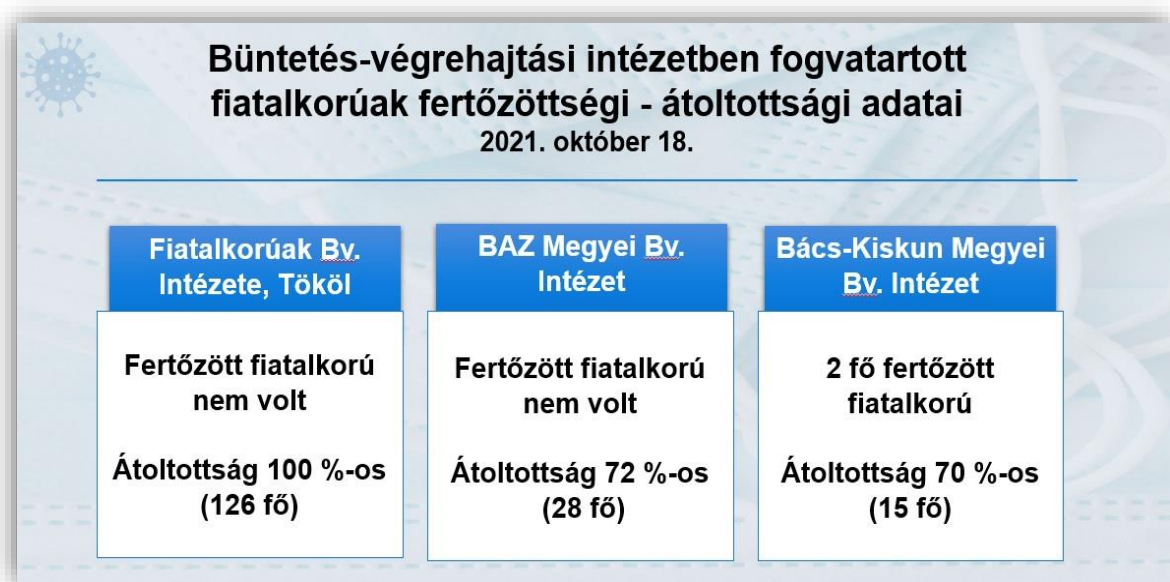
(saját szerkesztés)

Az elkövetkezőkben a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága által 2021. október 18. napján rendelkezésekre bocsátott statisztikai adatok kerülnek bemutatásra. A 2020. évben, a pandémia első évében a fiatalkorú fogvatartottak átlagléttszáma 152 fő volt, amelyből 66 fő (43 %) fiatalkorúak börtönében, 45 fő (30 %) fiatalkorúak fogházában töltötte szabadságvesztés büntetését. Ezen felül 1 fő (1 %) töltött büntetőjogi elzárását, míg letartóztatás kényszerintézkedés hatálya alatt 40 fő (26 %) állt.³⁴⁷

³⁴⁶ Átmeneti törvény 237. § (7) bekezdése

³⁴⁷ A statisztikai adatokat a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága bocsátotta rendelkezésre

Ami a járványügyi adatokat illeti három, a fiatalok fogva tartását is ellátó büntetés-végrehajtási intézet adatait vizsgáltam meg. A részletesebb elemzést megelőzően összességében megállapítható, hogy mindhárom büntetés-végrehajtási intézet kedvező járványügyi adatokkal rendelkezett, külön kiemelve a vizsgált büntetés-végrehajtási intézetek átoltottsági arányát.

(saját szerkesztés)

A tökéli Fiatalok Büntetés-végrehajtási Intézetében elhelyezett fiatalok fogvatartottak tekintetében megállapítható, hogy az adatszolgáltatás napjáig koronavírus fertőződés nem történt, és mindösszesen 126 fő fiatalok részesült koronavírus elleni oltásban, amely 100 %-os átoltottságot eredményezett a vizsgált büntetés-végrehajtási intézetben.

A Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegyei Büntetés-végrehajtási Intézetben az adatszolgáltatás napjáig fiatalok fogvatartott nem fertőződött meg koronavírussal, és mindösszesen 28 fő fiatalok fogvatartott részesült koronavírus elleni védőoltásban. A büntetés-végrehajtási intézet átoltottsága elérte a 72 %-ot.

Végül a Bács-Kiskun Vármegyei Büntetés-végrehajtási Intézet vonatkozásában a rendelkezésre bocsátott adatokból megállapíthatóan a pandémia kezdete óta összesen 2 fő fiatalok fertőződött meg koronavírussal, míg koronavírus elleni oltásban 15 fő részesült, amely 70 %-os átoltottságot eredményezett.³⁴⁸

³⁴⁸ A statisztikai adatokat a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága bocsátotta rendelkezésre

A pandémiával kapcsolatban elsősorban annak negatív hatásait emelik ki, akár a büntetés-végrehajtási intézetek, akár a civil élet vonatkozásában. A büntetés-végrehajtás körében a járvány legkritikusabb negatív hatásaként (amellett, hogy a járványügyi intézkedések nyilvánvalóan további jogkorlátozást jelentenek, amik önmagukban negatív hatásként nevezhetők meg) említhetjük az elszemélytelenedést, a büntetés-végrehajtás magánelzárás jellegének erősödését. A személyes érintkezés csökkentése érdekében felfüggesztett kapcsolattartási formák, a befogadás során történt, tizennégy napig tartó elkülönítés és más intézkedések e negatív hatás fő forrásai, amely negatív hatások a fiatalkorúak tekintetében hatványozottan érvényesültek. Esetükben ugyanis – ahogyan arra már történt utalás - a személyes érintkezés a hozzátartozókkal, a személyi állománnyal és akár a fogvatartott társakkal fontos szempontot jelentenek az eredményes reintegráció tekintetében.

Ahogyan arra az előzőekben utaltam a magánelzárás „legújabb alkalmazási körét” a pandémia hívta életre. Hazánk mellett több más országban egyaránt a fogvatartottakat a koronavírus okozta járványhelyzet miatt elkülöníthetik egymástól, akár a fertőződés gyanújának felmerülése, akár a befogadási eljárás részeként. Az Átmeneti törvény úgy rendelkezett, hogy a befogadást követően a fogvatartottakat végrehajtási fokozattól függetlenül haladéktalanul a kijelölt büntetés-végrehajtási intézet befogadó részlegén kell elhelyezni, ahol gondoskodni kell a legfeljebb tizennégy napig történő elkülönítésükről.³⁴⁹ Fliegauf Gergely egy korábbi online streaming előadásában külön felhívta a figyelmet a befogadást követő elkülönítéssel kapcsolatban arra, hogy az semmi esetben sem érvényesülhet egyfajta speciális magánelzárási formaként, amelynek biztosítása a büntetés-végrehajtási intézetben szolgálatot teljesítő személyi állomány feladata.³⁵⁰

Megállapítható tehát, hogy az egyes járványügyi jogkorlátozások a fogvatartottakkal való törvényes bánásmódra is hatást gyakoroltak, de a reintegráció tekintetében sem hagyhatók figyelmen kívül, különösen a fiatalkorú fogvatartottak tekintetében, akiknek a pandémia ideje alatt csak korlátozottan érvényesülő személyes érintkezés biztosítása az eredményes reintegrációjuk egyik szükséges eleme. Mindazonáltal a büntetés-végrehajtás feladatai nem érnek majd véget a pandémia végével és az endémia kezdetével, hiszen a büntetés-végrehajtási feladata lesz az is, hogy a járvány miatt bevezetett korlátozások

³⁴⁹ Átmeneti törvény 237. § (1) bekezdése

³⁵⁰ „Pszieszta Péntek” Fliegauf Gergely streaming előadása – 2020. április 24.

negatív hatásait feltérképezze, megvizsgálja és elemezze, majd ezen eredmények alapján gondoskodjon az esetleges deprivációk rendezéséről.³⁵¹

4.3. Egy háború lehetséges hatásai a büntetés-végrehajtására

„Háború idején a törvények hallgatnak.”³⁵²

Ciceró

Az első világháború tapasztalatai egyértelműen igazolták, hogy egy háború jelentős mértékben befolyásolhatja a fiatalkorúak bűnözését is, amely végső soron a fiatalkorúak büntetés-végrehajtásában is érzékelhető lehet. Az első világháború ideje alatt, 1914 nyarától 1915 februárjáig például 30 %-al nőtt a fiatalkorú elkövetők elleni feljelentések száma. Ez a növekvő tendencia összetett, de a világháború okozta válsághelyzet miatt kialakult okokra (mint például a közszolgáltatások szünetelése, egzisztenciális válság, családok széthullása stb.) volt visszavezethető.³⁵³

A háború olyan kihívásként jelenik meg a büntetés-végrehajtásban, amely nemcsak jelenkorunkban vált ismét hangsúlyossá, hanem a büntetés-végrehajtás történetének korábbi szakaszaiban is befolyással bírt a büntetés-végrehajtás működésére.³⁵⁴ Így például az első világháborút lezáró Párizs környéki békeszerződések részeként megkötött trianoni békeszerződés nyomán hazánk nemcsak a területének kétharmadát, hanem azzal együtt 3 fegyházat veszített el a 9 működő fegyházból, illetve a 65 törvényszéki fogházból mindössze 23, a 313 járásbírósi fogházból pedig 113 maradt, amely jelentős mértékben hozzájárult a megmaradt büntetés-végrehajtási intézetek túlszűfoltóságának kialakulásához.³⁵⁵

Annak megállapítása, hogy egy háborúnak milyen hatásai lehetnek, mindig attól függ, hogy milyen társadalmi, gazdasági környezetben jelentkezik. Bár a háborúnak lehetnek állandó hatásai, de egészen más jellegű hatásokkal kellett számolni akár egy világháború,

³⁵¹ Lásd: HAVASI Sára: Járványügyi szabályok a fiatalkorúak büntetés-végrehajtásában. *Ügyészségi Szemle* 2022/1.

³⁵² Cicero Pro Milone című beszédéből származó latin szállóige. Eredetileg: silent leges inter arma <https://www.thelatinlibrary.com/cicero/milo.shtml#11> (megtekintve: 2023. augusztus 20.)

³⁵³ VÁMBÉRY Rusztem: *A fiatalkorúak bírósága a háború alatt és a háború után*. Jogállam Könyvtára I. kötet., Budapest, 1917., 60

³⁵⁴ Lásd: HAVASI Sára: Új évtized, régi kihívás: egy háború lehetséges hatásai a büntetés-végrehajtásra. *Ügyészségi Szemle* 2013/1.

³⁵⁵ SZÖLLŐSY Oszkár: *Magyar büntetőjog. A büntetések és biztonsági intézkedések végrehajtása*. Második, bővített kiadás. Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság Kiadása. Budapest, 1935., 51.

akár a 21. századi műszaki fejlettség mellett dúló háborúk esetén, amely alapvetően meghatározza azt is, hogy a büntetés-végrehajtás területen milyen jellegű hatások jelennek meg.

Meglátásom szerint a háború hatásait aképpen is csoportosítani lehet, hogy azok a háborúban résztvevő országokat közvetlenül, vagy a résztvevő országokkal kapcsolatban álló más országokat közvetetten érintenek. A háborúban közvetlenül részt nem vevő országokra annál erősebb a közvetett hatás, minél szorosabb a kapcsolati hálója a háborúban részes államokkal.

A háborúval kapcsolatban azonban egyértelműen kijelenthető, hogy nemcsak emberáldozatokkal jár, hanem számos területen kifejti a hatását. Ily módon a háborúnak lehetnek:

- gazdasági jellegű hatásai: például műszaki és gazdasági infrastruktúra összeomlása, megsemmisülése, nyersanyaghiány, munkanélküliség fokozódása, élelmiszer-, víz- vagy energiaellátás zavara, illetve hiánya,
- társadalmi jellegű hatásai: például egészségügyi rendszer összeomlása, oktatás akadozása, sérülékeny társadalmi csoportok jogainak veszélybe kerülése, gyermekek, nők, kisebbségi csoportok és menekültek kiszolgáltatottsága,
- környezeti, környezetbiztonsági jellegű hatásai: például nukleáris fegyverek bevetése, harci cselekmények élővilágot pusztító hatása, erdők ritkítása a harctéren, égés okozta füstképződés, olajszennyezés,³⁵⁶
- jogi, igazságszolgáltatást érintő hatásai: például az emberi jogok érvényesülése veszélybe kerül, derogáció, gyors jogszabályváltozás, kikényszeríthetőség nehézsége, bűnözési struktúra megváltozása.³⁵⁷

A jogi, igazságszolgáltatást érintő hatásokhoz kapcsolódóan fontos megemlítenünk az Európa Tanács megállapításait. Az Európa Tanács az emberi jogok érvényesülésével kapcsolatban kifejtette, hogy a háború természetesen veszélyezteti az emberi jogok, az alapvető jogok érvényesülését, amelynek a mértéke attól függ, hogy mennyi ideig tart a háború. Minél tovább tart ugyanis, annál szélesebb körben fogja érinteni az emberi jogokat. Ezen felül az Európa Tanács arra is külön felhívja a figyelmet, hogy a derogáció alkalmazásával az emberi jogi kötelezettségvállalások ideiglenes felfüggesztésre

³⁵⁶ GÖNCZI Gergely: A hadviselés környezetterhelő hatásai (példák a XX. század második felétől napjainkig). *Hadmérnök* 2016/3., 114-122. alapján

³⁵⁷ <https://www.coe.int/hu/web/compass/war-and-terrorism> (megtekintve: 2022. november 2.)

kerülhetnek, amely alapvető problémát jelent a büntetés-végrehajtásban a törvényes bánásmód biztosítása vonatkozásában is. A derogációval kapcsolatban továbbá hozzáteszi, hogy bizonyos emberi jogok – így az élethez való jog, a kínzás, az embertelen és megalázó bánásmód tilalma – semmilyen körülmények között sem függeszthetők fel, mert olyan alapvető jelentőségűek, hogy mindenkor tiszteletben kell tartani őket, akkor is, ha az állam biztonsága veszélybe kerül.³⁵⁸

Mielőtt rátérnénk a háború büntetés-végrehajtásra gyakorolt hatásaira, érdemes megvizsgálni a háború fogalmának büntetés-végrehajtási jogi szempontból történő lehetséges értelmezését. E körben elsődlegesen abból a kérdésből szükséges kiindulnunk, hogy a háború tekinthető-e a 16/2014. (XII. 19.) IM rendeletben (továbbiakban: Bv. Szabályzatban) meghatározott rendkívüli eseménynek. A Bv. szabályzat vonatkozó rendelkezése szerint *„rendkívüli eseménynek minősül minden olyan esemény, amely a fogvatartás biztonságát súlyosan sérti vagy veszélyezteti, és külön intézkedések bevezetését teszi szükségessé.”*³⁵⁹

A Bv. Szabályzat emellett nemcsak generálisan határozza meg rendkívüli esemény fogalmi ismérveit, hanem példálózó jelleggel konkrét eseményeket is felsorol, amelyek a fogalom meghatározás hatálya alá tartoznak, így külön megemlíti például a terrorcselekményt, a fogolyzendülést, a fogolyszökést vagy az elítélt halálát. A példálózó felsorolásban a leggyakrabban előforduló és rendkívüli eseménynek minősülő események kerültek a Bv. Szabályzatba, de a szabályozás jellegéből adódóan a generális meghatározás alapján jóval tágabb körben értelmezhető. A Bv. Szabályzat fogalom meghatározása alapján arra a következtetésre juthatunk, hogy a háború a szűken értelmezett rendkívüli események fogalmába nem tartozik bele, tágabban értelmezve azonban hordozza a rendkívüli események fogalmi ismérveit. Meglátásom szerint ugyanis a Bv. Szabályzatban meghatározott rendkívüli esemény fogalma – figyelemmel a példálózó jelleggel felsorolt konkrét rendkívüli eseményekre – kifejezetten és közvetlenül a büntetés-végrehajtást érintő eseményeket foglalja magába, míg egy háború tipikusan nemcsak egy adott állam büntetés-végrehajtását érinti, hanem az adott állam teljes működésére kihatással van. Ezt erősíti továbbá azon körülmény is, hogy a háború tipikusan nem egy esemény, hanem olyan események sorozata, ami egy hosszabb időszakot ölel fel, ezért egyfajta „rendkívüli időszakként” lehetne meghatározni, azonban ezt a fogalmat a büntetés-végrehajtási jogi dogmatika külön nem ismeri. Mindazonáltal tágabb körben értelmezve a rendkívüli

³⁵⁸ <https://www.coe.int/hu/web/compass/war-and-terrorism> (megtekintés: 2022. november 2.)

³⁵⁹ 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet 48. § (1) bekezdés

eseményeket, a háború és leginkább annak lehetséges büntetés-végrehajtásra gyakorolt negatív hatásai viszont akár rendkívüli eseményként is értékelhetők, elég például arra gondolnunk, ha egy háborúval közvetlenül érintett országban a büntetés-végrehajtási intézetet fegyveres támadás éri, vagy akár valamely közműszolgáltatás tartós fennakadása egyaránt súlyos következményekkel járhat a büntetés-végrehajtás működésében.

Meglátásom szerint azonban a háború büntetés-végrehajtási jogi értelmezését nem a büntetés-végrehajtási jog dogmatikáján belül kell keresnünk, hanem tágabb körben nézve, sokkal inkább a különleges jogrend keretei között – azon belül is a Btk. szerinti meghatározást alapul véve a hadiállapot és szükségállapot esetén –, amelynek életbe lépése a büntetés-végrehajtás működését is érdemben befolyásolhatja.

Rátérve a büntetés-végrehajtásra gyakorolt hatásokra, elsődlegesen leszögezhető, hogy a háborúnak számos negatív hatása lehet a büntetés-végrehajtás rendszerére. Általánosságban megállapítható, hogy valamennyi negatív hatás első körben az adott államot érinti, amely azt követően leszivároghat a büntetés-végrehajtás rendszerébe is. Továbbá a negatív hatásokra egyöntetűen jellemző, hogy a háború kitörését követően rövid idővel megjelennek, és akár hosszú éveken keresztül fennmaradhatnak, illetve különböző negatív hatások kumulálódva még nagyobb és kiterjedtebb károkat képesek okozni.

*Háború hatásai a büntetés-végrehajtás működésére
(saját szerkesztés)*

A háború egyik legszembetűnőbb, közvetlenül is érzékelhető negatív hatása lehet az infrastruktúra összeomlása, pusztulása, amely többféle formában megmutatkozhat attól függően, hogy a háborúval közvetlenül vagy közvetetten érintett országról van szó. A

háborúval közvetlenül érintett országban a harci cselekmények során megsérülhet, súlyosabb esetben megsemmisülhet a büntetés-végrehajtási szervezet épületállománya, gépjárművei vagy műszaki eszközzrendszere. Ugyancsak e körben említhetjük, ha a fegyveres összecsapások nyomán valamely közmujszolgáltatás lehetetlenül el, hiszen ebben az esetben a büntetés-végrehajtás külső hatásokra igencsak érzékeny infrastruktúrája omolhat össze. A háborúval közvetlenül érintett országokban ezért alapvető elvárás, hogy a büntetés-végrehajtási intézetek is rendelkezzenek evakuációs tervvel.³⁶⁰

A háborúval közvetetten érintett országokban is tapasztalható hasonló folyamat, hiszen a háború gazdasági hatásai, ebből eredően a szűkebb költségvetési keret és a működési költségek növekedése, illetve infláció miatt a természetes elhasználódás okozta pusztulást az érintett országok nem képesek orvosolni. Ilyen esetben vészmegoldást jelenthet a fogvatartottak más, jobb kondícióval bíró büntetés-végrehajtási intézetbe történő ideiglenes átszállítása, amely azonban túlsúfoltságot eredményezhet.

Ahogy arra utaltam, a háború gazdasági hatásainak köszönhetően a büntetés-végrehajtási szervezet vonatkozásában is tapasztalható lehet a működési költségek növekedése, aminek ellensúlyozása érdekében álláspontom szerint az érintett országnak az önfenntartó büntetés-végrehajtás és az épületállomány energiahatékonyságának fokozása irányába szükséges fordulnia.

A büntetés-végrehajtás infrastruktúráját és működését érintő negatív hatások mellett a feladatellátás területén is megemlíthetők nem kívánatos hatások. A fogvatartotti létszám növekedése alapvetően többletfeladatot ró a büntetés-végrehajtásra, amely egyrészt eredhet a férőhelyek számának csökkenéséből, amikor is egyes büntetés-végrehajtási intézetek megsemmisülése vagy valamilyen háborús cél érdekében történő használata miatt ugyanannyi, vagy akár több fogvatartott elhelyezését kell megoldani kevesebb férőhely mellett. A másik oka pedig lehet az, hogy háború idején a bűnözési struktúra változásai miatt több olyan bűncselekmény elkövetésére lehet számítani, amelyek tárgyi súlyuk miatt szabadságelvonással járó kényszerintézkedést vagy szankciót vonnak maguk után. Abban az esetben, ha a negatív hatások kumulálódnak, tehát a fogvatartotti létszám növekedése párosul az infrastruktúra pusztulásával és költségvetési forráshiánnyal, annak egyenes következménye a túlsúfoltság kialakulása vagy fokozódása lesz.

Háború idején bizonyos típusú bűncselekmények száma megnövekedhet, és a bűncselekmények határokon átívelő jellege is megerősödhet. A háború így kedvez a

³⁶⁰ <https://www.omct.org/en/resources/blog/ukraine-the-prison-population-should-be-included-in-evacuation-plans> (megtekintve: 2022. december 1.)

szervezett bűnözésnek, a terrorizmusnak, a fegyverrel kapcsolatos bűncselekményeknek, az emberkereskedelemnek, az embercsempészségnek vagy a háborús bűncselekményeknek egyaránt.³⁶¹ Háború idején a nagyobb tárgyi súlyú és a társadalomra fokozottan veszélyes bűncselekmények elkövetése emelkedik meg. A nagyobb tárgyi súlyú és társadalomra fokozottan veszélyes bűncselekmények elkövetéséből egyúttal az is következik, hogy megnövekszik a letartóztatottak és a szabadságvesztéssel sújtottak száma is. Mindezek pedig hozzájárulnak az országok általános biztonságának gyengüléséhez, amit emellett tovább gyengíthet, ha a háborúban részes országok egyfajta amnesztiát hirdettek saját fogvatartottaik számára abban az esetben, ha a háborúban fegyvert ragadva ők is részt vesznek.³⁶² A fogvatartottak háborúban való alkalmazása nem számít újkeletűnek a történelemben, hiszen az első világháború idején például Nagy-Britanniában a bűnözőket is mozgósították. A vádlottak akár a szabadságvesztés kiszabását is elkerülhették, ha már a tárgyalás során vállalták a háborúban való részvételt, de akár a büntetésüket töltő fogvatartottakat is hamarabb szabadlábra helyezték ennek érdekében. A fogvatartottak besorozása a hadseregbe erőszakos természetük miatt kívánatosnak számított, nem mellesleg a büntetés-végrehajtás számára is mérsékelte a költségeket az egyébként is nehéz gazdasági helyzetben.³⁶³

A fogvatartotti létszám növekedése mellett a fogvatartotti összetétel változásával is számolni lehet. Ennek oka a bűnözési struktúra változásában keresendő, amely szintén a háború kedvezőtlen következményeinek az egyike. Háború időszakában jellemzőbbé válhat a bűnelkövetés határon átvelő jellege, amelynek egyenes következménye a külföldi fogvatartottak arányának növekedése. Hazánkban is elindult a fogvatartotti összetétel változásának folyamata, ami annak is köszönhető, hogy az elmúlt években folyamatosan növekedett az embercsempészség büntette miatt indult büntetőeljárások száma, és a külföldi fogvatartottak száma is ezzel egyenesen arányosan növekedett, dinamikus növekedésnek lehetünk tanúi.³⁶⁴ Mára az embercsempészet elkövetése miatt fogva tartott személyek 90 %-

³⁶¹ Megjegyzendő, hogy nemcsak a háborúnak, hanem a koronavírusjárványnak is hasonló hatása volt a bűnözési struktúrára, így például a családon belüli erőszak felerősödése is tapasztalható volt. Lásd részletesebben: DOMOKOS Andrea-PAPP Petra: Az egyes nemzetközi szervezetek reagálása a családon belüli erőszakra pandémia idején. *Jogelméleti Szemle* 2021/3., 25-33.

³⁶² <https://www.telegraph.co.uk/world-news/2022/07/05/russian-prisoners-offered-2800-freedom-serve-ukraine-come/> (megtekintve: 2022. október 17.)

³⁶³ MCKAY, Cameron: 'Likely to make good soldiers': mobilizing Britain's criminal population during the First World War <https://academic.oup.com/histres/article/94/265/578/6285651> (letöltve: 2023. július 6.) 578-579.

³⁶⁴ Már az orosz-ukrán háborút megelőzően is, 2019. évtől folyamatos emelkedő tendencia állapítható meg az embercsempészség büntette elkövetési számának növekedése vonatkozásában, amelyet az orosz-ukrán háború kirobbanása tovább tetézt. Amíg 2019-ben 332 embercsempészség büntette miatt elítélt fogvatartott volt

a külföldi, akik 73 ország állampolgárai, és a fogvatartotti összlétszám 13 %-át teszik ki, amely létszámmal öt átlagos büntetés-végrehajtási intézetet lehetne megöltetni.³⁶⁵ A kialakult helyzet kezelése érdekében saját kodifikációs megoldás született, a jogalkotó több eszközt is bevezetett, így egy kormányrendelet lehetővé teszi a külföldi fogvatartottak esetében – a meghatározott feltételek fennállása esetén - a büntetés-végrehajtás félbeszakítását azért, hogy arra az elítélt saját hazájában kerülhessen sor.³⁶⁶ Emellett egy másik kormányrendelet az embercsempészás büntette elkövetőinek biztosítja, hogy reintegrációs őrizetbe kerülhessen.³⁶⁷

A külföldi fogvatartottak elhelyezése és a velük való törvényes bánásmód biztosítása többletfeladatot ró a büntetés-végrehajtásra, hiszen a külföldi fogvatartottak olyan speciális fogvatartotti csoportot alkotnak, akikre a Bv. Kódex külön szerkezeti egysége tartalmazza a lex specialist és a többletelvárásokat.³⁶⁸ A külföldi fogvatartottak elhelyezése a többletkötelezettségek mellett alapvetően többletköltséget is jelent a büntetés-végrehajtás számára a nyelvi, a vallási és az esetlegesen ebből adódó étkezési különbségek miatt.³⁶⁹ A hazai viszonylatban is megmutatkozó tendencia veszélyezteti a túlszűfoltosság területén elért eredményeket. Hazánkban a hosszú éveken át tartó túlszűfoltosság végül a 2020. július 13. napján, Veszprémben átadott új épületszárnyak átadásával szűnt meg.³⁷⁰ Az Európa Tanács éves statisztikai jelentése viszont 2022 január 1. napján közzétett adatai szerint – amikor még az orosz-ukrán háború kezdetét sem vette, és ami tovább rontotta az embercsempészás büntette miatt indult büntetőeljárások statisztikai adatait – a magyar büntetés-végrehajtási intézetek telítettsége ismét 99,4 %-os volt.³⁷¹

A háború negatív hatásai között a migrációs nyomást is érdemes megemlítenünk. Háború esetén ugyanis a migrációs nyomás is megnő, nincs ez másként a jelenleg folyó orosz-ukrán háború esetében sem, ahol az élelmiszerhiány és a terrorfenyegetettség növekedése miatt a civil lakosság jelentős része indult útnak. Az ukrán menekültek nem

büntetés-végrehajtási intézetben, ez a szám 2022. július hónapjára 1992 fő fogvatartottra ugrott, amely hatszoros fogvatartotti létszámot jelent. (A statisztikai adatokat a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága bocsátotta rendelkezésre 2022. december 5. napján)

³⁶⁵ <https://bv.gov.hu/hu/intezetek/bvszervezet/hirek/5405> (megtekintve: 2022. december 5.)

³⁶⁶ 3/2023. (I.12.) Kormányrendelet

³⁶⁷ 148/2023. (IV.27) Kormányrendelet

³⁶⁸ Bv. Kódex 207-215. §

³⁶⁹ SZÜCS András: A nem magyar állampolgárságú fogvatartottak jogi helyzete Magyarországon. *Börtönügyi Szemle* 2003/2., 27-28.

³⁷⁰ A büntetés-végrehajtási szervezet Évkönyve 2020.

<https://bv.gov.hu/sites/default/files/BVOP%20%C3%A9vk%C3%B6nyv%20-%202020.pdf>

(megtekintve: 2022. december 10.) 15.

³⁷¹ <https://wp.unil.ch/space/space-i/prison-stock-on-1-january/prison-stock-on-1-st-january-2022/>

(megtekintve: 2022. november 3.)

minősülnek illegális bevándorlóknak, ezt az úgynevezett Európa átmeneti védelméről szóló 2001/55/EK *irányelv* fektette le. Az UNHCR 2022. december 6. napi adatai szerint 4,8 millió ukrán menekült részesült átmeneti védelemben vagy regisztrált hasonló rendszerben az Európai Unió területén.³⁷² Az orosz-ukrán háború okozta migrációs nyomás arra vezethető vissza, hogy a háború rövid idő leforgása alatt számos civil áldozatot követelt, a fegyveres összecsapások területén a polgári infrastruktúra jelentős része is megsemmisült, mindez pedig arra kényszerítette a civileket, hogy elmeneküljenek a saját biztonságuk és a védelmük érdekében. A migráció Ukrajnában jelenleg két irányba történik, egyrészt országon belül történik elvándorlás, míg mások a szomszédos vagy akár távolabbi országokat tekintik elsődleges úticélnak.³⁷³

Háborús időszakban a fogvatartotti jogok biztosításában egyébként is mutatkozhatnak nehézségek, fennakadások különösen a háborúval közvetlenül érintett országokban. Az infrastruktúra pusztulása, a személyi állomány létszámának csökkenése vagy a fegyveres ütközések hatására akár teljes mértékben ellehetetlenülhet a fogvatartotti jogok, köztük a kapcsolattartáshoz való jog, a megfelelő elhelyezés, vagy az élelmezés biztosítása is.

A háborúnak azonban pozitív hatásai is lehetnek, amelyek a negatív hatásokkal ellentétben nem rövid időn belül, hanem sokkal hosszabb távon belül mutatkoznak meg. A pozitív hatások a büntetés-végrehajtás rendszerében is jelentkezhetnek, és hasonlóan a negatív hatásokhoz, közvetetten, adott állam útján szivároghatnak le.

A háború büntetés-végrehajtásra gyakorolt pozitív hatásai között tarthatjuk számon a megújuló energiaforrások előtérbe kerülését, a nem megújuló energiaforrások felhasználásának racionalizálását, a digitalizáció fokozódását, valamint az önfenntartó és a zöld börtönök felé fordulást. Ezek közül a zöld börtönök és az önfenntartó büntetés-végrehajtást érdemes behatóbban megvizsgálunk.

A zöld börtön, mint fogalom nem ismeretlen fogalom nemzetközi szinten. A zöld börtönök célja, hogy hozzájáruljanak az ökológiai lábnyom csökkentéséhez és a klímasemlegesség eléréséhez. Az Európai Zöld Megállapodás célja ugyanis, hogy 2050-re elérjük a klímasemlegességet, amelynek elérése érdekében valamennyi tagállamnak részt kell vállalnia, így ez alól a büntetés-végrehajtás sem lehet kivétel.

Hazánkban is elindult a folyamat az európai államok közös célkitűzése érdekében, így a beruházások során alapvető szemponttá vált az energiahatékonyság. Ennek részeként

³⁷² <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (megtekintve: 2022. december 7.)

³⁷³ <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (megtekintve: 2022. december 7.)

több büntetés-végrehajtási intézetben telepítettek napelemeket az elmúlt években, amely eredményeként az energiaellátást napelemek biztosítják a Zala Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben vagy a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtönben. A napelemtelepítés mellett a hőszivattyú telepítése és a szelektív hulladékgyűjtés is egyre több büntetés-végrehajtási intézetben vált bevetté, amely egyúttal reintegrációs programként is eléri a célját. Továbbá a fogvatartottak akár OKJ képzés keretei hulladékválogató és feldolgozó képesítést is szerezhetnek.³⁷⁴

Az önfenntartás jelenlegi legfőbb eszköze a fogvatartottak munkáltatása, amely egyúttal a reintegráció részét is képezi. A Bv. Kódex a munkáltatásra vonatkozó általános szabályok között deklarálja, hogy törekedni kell a büntetés-végrehajtási szervezet önellátóvá és részben önfenntartóvá tételére.³⁷⁵ A zöld börtönök és önfenntartó börtönök hasznossága igencsak sokrétű, a környezetvédelmi szempontok mellett több tízmilliós működési költség takarítható meg és a fogvatartottak reintegrációja szempontjából sem elhanyagolható.

A Cicerótól származó idézet most újra aktuális, és felhívja a figyelmünket a háború egyik legsúlyosabb igazságszolgáltatásban megmutatkozó negatív hatására, mégpedig a törvények mellőzésére háború idején. Ciceró idézete is kiválóan szemlélteti, hogy háború idején különös figyelmet kell fordítani a törvények betartására, természetesen a büntetés-végrehajtás területén is, hiszen ez az egyik alapvető biztosítéka a törvényességnek és a fogvatartottakkal való törvényes bánásmódnak is. Ennek betartása érdekében pedig a törvényességi felügyeletet ellátó ügyészek is közreműködhetnek a törvényben biztosított eszközeikkel.

4.4. Túlzsúfoltság és annak kezelési metódusai a büntetés-végrehajtásban

Lajtár István a Magyar Tudományos Akadémián elhangzott előadásában a XXI. századi büntetés-végrehajtás egyik legkritikusabb pontjaként a fogvatartottak törvényi kritériumoknak megfelelő és emberséges elhelyezését nevezte meg. Előadásában kiemelte, hogy a túlzsúfolt büntetés-végrehajtási intézetek hátrányosan befolyásolják a fogvatartottak jogi helyzetét és a fogva tartás biztonságát egyaránt, amelyek végső soron a bánásmód törvényességére is kihatnak, megalázó és embertelen bánásmódot teremtve.³⁷⁶

³⁷⁴ CZENCZER Orsolya: A „zöld” büntetés-végrehajtás margójára... avagy a magyar büntetés-végrehajtás ökológiai lábnyom-csökkentésének eredményei. *Börtönügyi Szemle* 2021/2., 56-62.

³⁷⁵ Bv. Kódex 216. § (1) bekezdése

³⁷⁶ LAJTÁR István „Fogvatartási körülmények a nemzetközi előírások és az ügyészi kontroll tükrében” című előadása 2017. november 16. napján „Emberközpontú tudomány. Emberi jogok érvényesülése a büntetés-

A büntetés-végrehajtási intézetek túlszűfolttsága több körülmény együttes hatásaként keletkezett és áll fenn a mai napig. A hazánkat jellemző szigorúbb büntetőpolitika is egy azon körülmények között, amely hazánkat a magas fogvatartotti rátájú országok közé helyezi.³⁷⁷ Az elmúlt években a túlszűfolt büntetés-végrehajtási intézetek jelentették az egyik legnagyobb kihívást hazánkban. A fogvatartotti létszám emelkedése 2010. évtől kezdődően folyamatosra vált, majd a túlszűfolttság 2014-ben érte el a csúcspontját, amikor a telítettség mértéke 143 %-osra emelkedett.³⁷⁸ Fontos kiemelnünk, hogy a Bv. Kódex csak szűk körben ad lehetőséget a befogadás megtagadására,³⁷⁹ amely megtagadási okok között nem szerepel a túlszűfolttság vagy a telítettség, így a büntetés-végrehajtási intézeteket befogadási kényszer terheli akkor is, ha a büntetés-végrehajtási intézet túltelített. Egyes országok gyakorlata szerint azonban korlátozzák vagy megszakítják a befogadást, amikor a befogadási képesség alapján megtelik az adott büntetés-végrehajtási intézet, és egy várólistán tartják nyilván azokat, akiknek szabadon tartása nem jelent súlyos biztonsági kockázatot.³⁸⁰

A túlszűfolttság problémája 2020-ban megoldódni látszódott, amikor a több büntetés-végrehajtási intézetet érintő beruházások, férőhelybővítések lezárultak, és ennek eredményeként a büntetés-végrehajtási intézetek túlszűfoltságának mértéke 100 % alá csökkent.³⁸¹ A túlszűfolttság területén a férőhelybővítésnek köszönhetően elért eredmények azonban veszélybe kerültek az utóbbi időben megnövekedett migrációs nyomásnak és az embercsempészet miatt fogvatartott személyek számának növekedése miatt. A túlszűfolttság férőhelybővítéssel történő megoldása kritikus szakmai visszhangot váltott ki, mert nem feltétlenül tekinthető önmagában hosszantartó megoldásnak, ha emellett a büntetőpolitika megtartja a korábbi, bebörtönzés mellett állást foglaló karakterét. Hiszen változatlan büntetőpolitika mellett az új férőhelyek is betelnek meghatározott időn belül.³⁸²

végrehajtásban” című konferencián hangzott el a Magyar Tudományos Akadémián

³⁷⁷ NAGY Ferenc – JUHÁSZ Zsuzsanna: A fogvatartotti rátáról nemzetközi összehasonlításban. *Börtönügyi Szemle* 2010/3., 6.

³⁷⁸ Börtönstatisztikai Szemle 2017/1., 6. 2. sz. ábra

³⁷⁹ 2013. évi CCXL. törvény 90. §: „A bv. intézet a befogadást megtagadja, ha

a) a befogadás alapjául szolgáló iratok hiányoznak, vagy

b) a szabadságvesztés végrehajtására előállított, átkisért, átszállított vagy önként jelentkező személy a befogadás alapjául szolgáló iratokban megjelölt személlyel nem azonos.”

³⁸⁰ PALLO József–TÖRÖCSIK Balázs: A magyar büntetés-végrehajtás szabályozási környezete az európai elvárások tükrében (2. rész). *Börtönügyi Szemle* 2011/3., 1–3.

³⁸¹ VÁRKONYI Zsolt Kristóf-RUTKAI Kata: Megszűnt a börtönök túltelítettsége, tíz büntetés-végrehajtási intézetben 2750 új férőhely került átadásra. *Börtönügyi Szemle* 2020/3., 127-128.

³⁸² PITTS, James M.A.; GRIFFIN, O. Hayden; JOHNSON W. Wesley: *Contemporary prison overcrowding: short-term fixes to a perpetual problem*. Contemporary Justice Review. 2014. Vol. 17. 130-137.

Az elmúlt években a börtönököt sújtó túlzásfoltosság a szakma és tudományos művek gyakori (vita)témájává nőtte ki magát. Ennek ellenére azt gondolom nem lehet eleget foglalkozni a témával, hiszen ez a probléma évről évre kihívások elé állítja – gyakran újfajta kihívások elé, gondoljunk a koronavírus járványra, amely a túlzásfolt börtönökben felmérhetetlen gondokat okozhatott volna a nemzetközi példák alapján – a büntetés-végrehajtási szervezetet, és megnehezíti akár a fiatalkorúakra vonatkozó speciális rendelkezések érvényesítését. Emellett növeli annak a kockázatát, hogy olyan jogok is sérelmet szenvedjenek, amelyeket az adott szankció vagy kényszerintézkedés végrehajtásának nem kellene érintenie, illetőleg, hogy a büntetés-végrehajtás által egyébként érintett jogok a törvényben meghatározottaknál nagyobb sérelmet szenvedjenek.

A túlzásfoltosság önmagában okozhatja a fogvatartotti jogok csorbulását, emberi méltóság megsértését, azonban a túlzásfoltosság egy olyan öngerjesztő folyamatot hoz létre, amelyből számos más anomália alakulhat ki. Így például túlzásfolt körülmények között megnövekedhet az öngyilkosságok (2016-ban például 21 öngyilkossági kísérlet történt, és 9 öngyilkosság³⁸³) és önkárosítások száma, elszaporodhatnak egyes bűncselekmények, mint például fogolyzandulás vagy a fogvatartottak egymás sérelmére elkövetett deliktumok, amelyek mind veszélyeztetik a reintegrációt, a büntetési célok érvényesülését, mind pedig a büntetés-végrehajtási intézetek rendjét és biztonságát. Kabódi Csaba szerint a magánszféra, a konfliktusok előli kitérés lehetőségének hiánya, az összezártság miatti frusztráció mind a túlzásfoltosság következményei, amelyek megkérdőjelezzik a börtönbüntetés értelmét.³⁸⁴

Ilyen helyzetben pedig még inkább előtérbe kerülnek a jogérvényesítés eszközei vagy az ügyészség szerepe. A túlzásfoltosság nemcsak a fogvatartottak viszonylatában okoz nehézségeket, hanem a büntetés-végrehajtási intézetek rendkívüli leterhelését is eredményezi, és fokozott erőfeszítést igényel a személyi állomány részéről. E meglátásomat Ruzsonyi Péter tanulmánya is alátámasztja, hiszen a szerző szerint a börtönök túlzásfoltosságának egyik következménye, hogy a büntetés-végrehajtási intézetek személyi állománya rendkívül leterhelt fizikálisan és mentálisan. A személyi állomány fluktuációja is gyakori jelenség, emiatt pedig a személyi állomány folyamatos képzése is alapvető követelmény. Emellett rámutat a büntetés-végrehajtási intézetek állapotával kapcsolatban a rossz munka- és életkörülményekre, amelyek mind a személyi állományt, mind a

³⁸³ Börtönstatisztikai Szemle 2017/1. 8., 7. táblázat

³⁸⁴ KABÓDI Csaba: *A magyar börtönrendszer a nemzetközi kontroll alatt*. In: Hack Péter–Koósne Mohácsi Barbara (szerk.): *Emberök őrzője*. Tanulmányok Lőrincz József tiszteletére. ELTE Eötvös Kiadó. Budapest, 2014., 52.

fogvatartottakat érintik.³⁸⁵ Pallo József szerint is a túlsúfoltság következménye, hogy dehumanizálja és elszemélyteleníti a fogvatartottakat és a személyi állomány tagjait, amely a reintegrációt is veszélyezteti.³⁸⁶ Az Európai Parlament állásfoglalása is tartalmazza, hogy a túlsúfoltság rontja a fogva tartás körülményeinek minőségét, kedvezőtlenül hat a fogvatartottak egészségi állapotára, akadályozza a reintegrációt, illetve megnöveli a radikalizálódás lehetőségét. További összefüggésként megállapítja, hogy a büntetés-végrehajtási személyzet munkakörnyezete is egészségtelen és nem biztonságos.³⁸⁷

A CPT álláspontja szerint a túlsúfoltt börtönök nemcsak az elhelyezés szűkösségében mutatkoznak meg, hanem egyúttal a nem higiénikus elhelyezést is jelentik. A fogvatartottak büntetés-végrehajtási keretek között gyakorolható magánélete további korlátozást szenvedhet, csökkenhet a fogvatartottak szabadidős tevékenységének aránya a személyzet túlzott terhelése miatt, és a különböző fertőző betegségek is könnyebben terjednek ilyen körülmények között. A körülmények negatív irányú változása fokozza a fogvatartotti feszültséget és az erőszakot a fogvatartottak egymás közötti és a személyi állomány tagjaival folytatott kapcsolatokban is. Mindezek alapján a túlsúfoltság egyértelműen megalapozza az embertelen és megalázó fogva tartás feltételeit.³⁸⁸

Annak megállapítását, hogy egy büntetés-végrehajtási intézet milyen körülmények között tekinthető túlsúfoltnak, nagymértékben befolyásolja az is, hogy mekkora életteret kell biztosítani a fogvatartottaknak, illetve hogy az élettér kiszámítása során milyen szabályokat kell alkalmazni.

A 2017. január 1-je óta hatályos szabályozás szerint a létszámot úgy kell meghatározni a zárkában vagy a lakóhelyiségben, hogy minden elítéltre hat köbméter légtér, valamint egyéni elhelyezés esetén legalább hat, közös elhelyezés esetén személyenként legalább négy négyzetméter élettér jusson, amely élettér kiszámításakor az alapterületből az illemhely és a mosdó által elfoglalt területet figyelmen kívül kell hagyni.³⁸⁹ A jogszabály módosítás mögött a 32/2014. (XI. 3.) AB határozatban foglaltak állnak, ugyanis az Alkotmánybíróság megállapította a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás

³⁸⁵ RUZSONYI Péter: *A börtön, mint veszélyforrás*. In: GAÁL Gyula, HAUZINGER Zoltán (szerk.): *Modernkori veszélyek rendészeti aspektusai*. Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoport, Pécs 2015., 23–28.

³⁸⁶ PALLO József: *Egyre jobban éget a seb... A túlsúfoltság csökkentésének lehetséges útjai*. *Börtönügyi Szemle* 2015/1., 19.

³⁸⁷ Az Európai Parlament 2017. október 5-i állásfoglalása a büntetés-végrehajtási rendszerekről és a börtönkörülményekről (2015/2062(INI)) F. pont

³⁸⁸ VÁRKONYI Zsolt Kristóf-RUTKAI Kata: *Megszűnt a börtönök túltelítettsége, tiz büntetés-végrehajtási intézetben 2750 új férőhely került átadásra*. *Börtönügyi Szemle* 2020/3., 127-128.

³⁸⁹ 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet 121. §

végrehajtásának szabályairól szóló 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet 137. § (1) bekezdésének Alaptörvénybe és nemzetközi szerződésbe ütközését, és azt megsemmisítette.³⁹⁰

Az említett rendelkezés szerint „*A zárkában (lakóhelyiségben) elhelyezhető létszámot úgy kell meghatározni, hogy minden elítéltre lehetőleg hat köbméter légtér, és lehetőség szerint a férfi elítéltek esetén három négyzetméter, a fiatakorúak, illetve a női elítéltek esetén három és fél négyzetméter mozgástér jusson.*”³⁹¹

Az indítványt előterjesztő bíró előadta, hogy 2010. november 24-ét megelőzően kötelező módon kellett biztosítani a meghatározott légteret és mozgástert, majd a „*legalább*” helyett a „*lehetőleg*” és „*lehetőség szerint*” kifejezés került bevezetésre, amely alapján az sem lenne jogellenes, ha egyáltalán nem jutna mozgástér a fogvatartottnak. Ez pedig sérti a CPT által meghatározott minimális mozgástér nagyságát, ezáltal az Emberi Jogok Európai Egyezményének 3. cikkét, nem mellesleg az Alaptörvénnyel sincs összhangban.³⁹²

Az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a megtámadott rendelkezés valóban nem felel meg az Alaptörvényben és a nemzetközi szerződésekben foglaltaknak. Kimondta, hogy a többszemélyes zárkában az élet- és mozgástérnek minden esetben el kell érnie a minimális mértéket. Amennyiben ezt a minimális mértéket nem biztosítják, úgy túlsúlyosság jön létre, amely embertelen és megalázó bánásmódnak minősül. Állami kötelezettség tehát, hogy a mozgástér minimális mértéke kógens módon kerüljön meghatározásra.³⁹³ A támadott rendelkezést ideiglenesen hatályban tartotta a jogbiztonság kisebb sérelmére való tekintettel, és pro futuro 2015. március 31-ei hatállyal történő megsemmisítésről döntött, időt hagyva a jogalkotónak a jogszabály módosítására.³⁹⁴ Fontos kiemelni, hogy az Alkotmánybíróság nem kifejezetten a CPT standardba való ütközésre tekintettel semmisítette meg a jogszabályi rendelkezést, hanem az Emberi Jogok Európai Egyezményének 3. cikkébe ütközés miatt, amelynek mögöttes tartalmát képezik a CPT standardok.³⁹⁵

Ehelyütt érdemes továbbá arra utalni, hogy a hazai szabályozás 2017 óta újabb módosításon esett át, legutóbb a 18/2020. (XII.29.) IM rendelet módosító rendelkezésének köszönhetően

³⁹⁰ Lásd: HAVASI Sára: Mozgástér a büntetés-végrehajtásban figyelemmel a 32/2014. (XI.3.) AB határozatban foglaltakra. *KRE-DIt 2020/1.*

³⁹¹ 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet 137. § (1) bekezdés

³⁹² 32/2014. (XI. 3.) AB határozat Indokolás I. [5] és [7]

³⁹³ 32/2014. (XI. 3.) AB határozat IV. [54]-[56]

³⁹⁴ 32/2014. (XI. 3.) AB határozat IV. [60]-[61]

³⁹⁵ 32/2014. (XI. 3.) AB határozat IV. [54]-[56]

a zárka és lakóhelyiség mellett a kórterem vonatkozásában is alkalmazni kell az élettérre vonatkozó előírásokat.

A vonatkozó szabályozás tehát a CPT standardjaira támaszkodva határozza meg az egy főre jutó, illetve közös elhelyezés esetén irányadó élettér nagyságát. A CPT egyébként már a 2014-ben tett látogatása során kifogásolta, hogy a jogszabályban meghatározott mozgástér nagysága csak esetlegesen biztosítandó, továbbá megállapította, hogy a mozgástér mértéke sem felel meg az általa javasolt standardoknak.³⁹⁶ A CPT szerint ugyanis a térkihasználásnak van egy kívánatos, illetve egy elfogadható értéke. A kívánatos érték szerint 1 fogvatartottra 6 m² tér kell, hogy jusson, míg az elfogadható érték alapján 2 fogvatartottra 9 m² vagy 3 fogvatartottra 12 m², illetve 4 fogvatartottra 16 m² tér is juthat. Mindazonáltal a legideálisabb, ha egyszemélyes zárkákban helyezik el a fogvatartottakat, amelyek 9-10 m² nagyságúak. Továbbá a falaknak legalább 2 méter távolságra kell lenniük egymástól, a belmagasság pedig nem lehet kisebb 2,5 méternél. A CPT előírása szerint a minimális élettérbe az illemhely nem számítható bele.³⁹⁷

Az EJEB támaszkodik a CPT előírásaira és extrém túlszűfoaltságnak tartja, ha a rendelkezésre álló élettér a 3 m²-t sem éri el. A 3 és 4 m² közötti élettér esetén is embertelen vagy megalázó bánásmód tilalmának megsértését jelenti, azonban ebben az esetben a túlszűfoaltság és a fogva tartás egyéb körülményeinek (például: zárkában tapasztalható magas hőmérséklet, nem megfelelő illemhely, élelmezés elégtelensége) együttes hatása, az ún. „cumulative effects” sérti meg a tilalmat. Az EJEB mellőzi a jogsértés megállapítását, ha a biztosított élettér közelít a CPT által meghatározott értékhez, de a megállapításhoz értékeli a zsűfoaltság enyhítését célzó intézkedéseket.³⁹⁸ Az EJEB azonban arra is felhívta a figyelmet, hogy az Egyezmény 3. cikkének a megsértését lehet megállapítani akkor is, ha a megfelelő nagyságú személyes életteret biztosítják, de a szellőzés, a fény, a szabadtéri lehetőségek, az egészségügyi, valamint a higiéniai körülmények az elvárásoknak nem tesznek eleget.³⁹⁹

A zsűfoaltság egyértelműen olyan törvényes bánásmódot sértő állapot, amelyet valamilyen módon kezelni kell, és amelyet több lehetséges úton is meg lehet valósítani. A bv. intézetek túlszűfoaltsága a CPT első látogatásakor is rendszerszintű problémának számított, a Bizottság már ekkor is sürgette a kezelő intézkedések meghozatalát és alkalmazását. Ekkor azonban még átfogó intézkedések bevezetésére nem volt lehetőségünk,

³⁹⁶ CPT/Inf (2014) 13 37.

³⁹⁷ CPT/Inf (2014) 14. számú jelentés 40. pontja

³⁹⁸ 32/2014. (XI. 13.) AB határozat IV. [39]

³⁹⁹ Varga és mások kontra Magyarország (14097/12., 45135/12., 73712/12., 34001/13., 44055/13., 64586/13. számú kérelme) 78. pont

a kapacitás kismértékű növekedését zárkák felújításával és új zárkák megnyitásával tudtuk megvalósítani, amely gyakorlatilag éppen ahhoz volt elegendő, hogy négy fogvatartottról két főre csökkentse a zárkák túlszűfoltóságát.

Hazánk az évek során több megoldási lehetőséget is számba vett a túlszűfoltóság megoldására. Az 1994-es látogatást követően az igazságügyi miniszter benyújtotta a Kormánynak javaslatait a börtönrendszer és a börtönigazgatás állapotáról, a börtönrendszer fejlesztéséről, az elkövetőkkel való bánásmódról, a számukra munkát kínáló gazdasági intézmények működéséről, a fluktuációról, a képzésről és a börtön személyzete életszínvonalának emeléséről. A Kormány emellett azt is eldöntötte, hogy létrehoz egy 600 férőhelyes börtönt, illetve a Kormány megállapodott abban, hogy a büntetés-végrehajtási intézmények hosszú távú fejlesztési tervét 1996 tavaszára kell elkészíteni.⁴⁰⁰

A másik kezelési eszköz a jogalkotást érintette, ugyanis a korábban hatályos Btk. módosításán keresztül próbálták a túlszűfoltóságot kezelni. A jogszabálymódosítás nyomán a feltételes szabadságra bocsátás szélesebb körben vált alkalmazhatóvá. Ennek eredményeként 2003-ban 8803 főt bocsátottak feltételesen szabadságra a 2002. évi 6372 esethez képest, amely 33 %-os növekedést eredményezett.⁴⁰¹ Az elmúlt években a feltételes szabadságra bocsátás szabályai többször változtak, hol a szigor, hol pedig az enyhítés irányába mutatóan. A 2020. november 5. napjától hatályos szabályozás ismételen a szigorúbb szabályozást tükrözi, ezért a túlszűfoltóság tekintetében már nem tekinthető eszköznek. A feltételes szabadságra bocsátás objektív és szubjektív feltételei is pontosításra kerültek – ezzel együtt egyébként szűkítve a feltételes szabadságra bocsátás alkalmazásának eseteit –, mivel a bírói gyakorlat nem volt egységes a feltételek értékelése körében. A feltételes szabadság objektív feltételeit a Btk., a szubjektív feltételeit a Bv. Kódex rendezi, ezen utóbbi tekintetében a jogalkotó arról is rendelkezik, hogy a bv. bírónak mit kell vizsgálat tárgyává tennie. Emellett nemcsak a feltételek fennállását kell megvizsgálni, hanem a törvényben deklarált kizáró okokat is figyelembe kell venni, amelyeket a jogalkotó a 2020. évi CVIII. törvénnyel kiszélesített a leg súlyosabb emberi élet vagy testi épséget sértő bűncselekmény, valamint a hozzátartozó sérelmére elkövetett jelentős tárgyi súlyú személy elleni erőszakos bűncselekmény elkövetőivel szemben, az egyéni körülmények

⁴⁰⁰ Comments of the Hungarian Government to the report of the European Committee for the prevention of torture and inhuman or degrading treatment or punishment (CPT) on its visit to Hungary From 1 to 14 November 1994., 80.

⁴⁰¹ CPT/Inf (2004) 19 B.I.

értékelésének kivételes lehetőségét megteremtve (például kísérlet, előkészület vagy részesség esetén).⁴⁰²

A büntetőpolitika enyhítését a nemzetközi dokumentumok is lehetséges eszközként neveznek meg. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (99) 22. számú ajánlása hangsúlyozza, hogy szabadságelvonással járó büntetés vagy intézkedés alkalmazására csak legvégső esetben kerüljön sor, ha a bűncselekmény tárgyi súlya miatt más szankció vagy intézkedés nem elegendő, így csökkentve a fogvatartotti létszámot.⁴⁰³ Hazánk nem a büntetőpolitika megváltoztatásában kereste a túlszűfolttság kérdésének megoldását, hanem telítettség-kiegyenlítő programmal, férőhelybővítési projekttel és új intézetek létrehozásával kívánta és kívánja túlszűfolttságot felszámolni.⁴⁰⁴

A zsűfolttság csökkentése érdekében az ügyészség is igyekszik a lehetőségeihez és az eszközeihez mértén fellépni, de Pacsek József is rámutat arra, hogy a jogsértő állapot megállapításán, annak megszüntetése érdekében tett kezdeményezésein túlmenően az ügyészség nem rendelkezik további eszközökkel, így olyan intézkedésre nincs lehetősége, amely hatásaként a férőhelyek száma növekedhetne. A zsűfolttság csökkentésére többek között felveti a „rotáció” lehetőségét, amelynek keretén belül a zsűfolt büntetés-végrehajtási intézetben lévő fogvatartottakat áthelyezik kedvezőbb létszámviszonyokkal rendelkező büntetés-végrehajtási intézetbe.⁴⁰⁵ A zsűfolttságot hivatott csökkenteni továbbá a Bv. Kódex egyes rendelkezésein módosító 2014. évi LXXII. törvény, amely bevezette új jogintézményként a reintegrációs őrizetet.⁴⁰⁶

A zsűfolttság kérdésének megoldására a magyar hatóságok tehát több szálon futó stratégiát dolgoztak ki, amely magában foglalta a büntetés-végrehajtási intézetek férőhelyének bővítését, a büntetés-végrehajtási intézetek felújítását, az előzetes fogvatartással kapcsolatos hatályos jogszabályok és gyakorlat felülvizsgálatát.⁴⁰⁷

A túlszűfolttság kezelése kapcsán, a büntetőpolitika eszközének alkalmazása tekintetében érdemes példaként megemlíteni Finnországot, ahol az 1950-ben mért 190 fogvatartotti ráta 1999-re 54-re csökkent. Az 1960-as években meggyengült a szabadságvesztés jelentőségébe vetett hit, és a figyelem középpontjába a bűnmegelőzés

⁴⁰² LAJTÁR István: A szabadságvesztés izolációmentes végrehajtása. A feltételes szabadság és a reintegrációs őrizet. *Ügyészek Lapja* 2020/6., 69-75.

⁴⁰³ Európa Tanács miniszteri Bizottsága Rec (99) 22. számú Ajánlása Alapelvek 1. pont

⁴⁰⁴ Börtönstatisztikai Szemle 2017/1., 6.

⁴⁰⁵ PACSEK József: Zsűfolttság és magány. A fogvatartottak elhelyezésének időszerű kérdései. *Börtönügyi Szemle* 2011/4., 9.

⁴⁰⁶ LAJTÁR István: *Új Bv. Kódex és megújult ügyészi kontroll*. In: VÓKÓ György (szerk.): *Tanulmányok Polt Péter 60. születésnapja tiszteletére*. HVG Orac, Budapest, 2015., 199.

⁴⁰⁷CPT/Inf (2004) 18 D.1. 33

került. Olyan reformok bevezetését célozták meg, amelyeknek köszönhetően csökkenhetett a fogvatartottak száma. A 2004. évi finn Btk. már a racionalizmus és a humanizmus jegyeit magában hordozva született meg. A reformoknak köszönhetően dekriminalizációs folyamat indult meg és a pénzbüntetés szabadságvesztésre történő átváltoztatásának köre is leszűkült. Emellett, az arányosság elvét érvényesítve, a kisebb súlyú bűncselekmények elkövetése enyhébb szankciókat helyeztek kilátásba. A bíróságok valamennyi bűncselekmény esetén alkalmazhatnak felfüggesztett szabadságvesztést vagy pénzbüntetést. A vagyon elleni bűncselekmények esetén pedig korlátozták, hogy a korábbi elítélés nyomán súlyosabb szankciót lehessen kiszabni, valamint a feltételes szabadságra bocsátás szabályain is kedvező módosításokat hajtottak végre. A reformoknak köszönhetően a szabadságvesztést úgy sikerült visszaszorítani, hogy az nem gyakorolt jelentős hatást a bűnözés szintjére. Az angol börtönök helyzetét vizsgáló bizottság a büntetőszankciók modell-országának nevezte Finnországot.⁴⁰⁸

A túlszűfolttság felszámolása tehát történhet a büntetőpolitikai szemlélet és a jogszabályok módosításán keresztül (dekriminalizáció és depönalizáció eszközével), alternatív büntetések alkalmazásával, új börtönök építésével vagy meglévők korszerűsítésével, esetleg rotációval, ezek a klasszikus megoldási eszközök, újfajta megközelítésben pedig a félbeszakítás vagy a reintegrációs őrizet jogintézmények jogrendszerbe történő bevezetésével.

4.5. Gondolatok a fogvatartottak új besorolási rendszeréről

A Bv. Kódex a 2015. január 1-jén történt hatályba lépése óta több módosításon is átesett, amely részben az elmúlt 3 év erőteljes, globális szinten is tapasztalható változásoknak és folyamatoknak is köszönhető volt. Így a pandémia, az orosz-ukrán háború vagy a digitalizáció térhódítása mind-mind jogalkotói lépéseket igényelt. A büntetés-végrehajtás igyekszik reagálni a külső változásokra, amely igen gyakran a jogalkotásban manifesztálódik. Ennek bizonyítéka az az igazságügyi törvények módosításáról szóló törvénycsomag is, amely alapjaiban fogja megváltoztatni a szabadságvesztés végrehajtásának rendjét.

⁴⁰⁸ JUHÁSZ Zsuzsanna: *Börtönügy Európában. A büntetés-végrehajtás megoldásra váró kérdései*. Iurisperitus Bt. Szeged, 2014., 60–63.

A Bv. Kódex alapvetően is nagyobb hangsúlyt kíván fordítani a fogvatartottak egyéniesítésére és differenciálására, amelyek lehetővé teszik, hogy keretek között, de figyelembe vegyék az egyes fogvatartottak szükségleteit.

A jelenleg még hatályos, progresszivitáson alapuló rezsimszisztéma működése szerint a szoros értelemben vett büntetőeljárás keretében, ha a bíróság jogerős ítéletében szabadságvesztést szab ki, akkor a büntetőítélet részeként az anyagi jogi jogszabályok alapján a szabadságvesztés végrehajtási fokozatát is meghatározza, amelyek hosszú ideje meghatározóak, és kifejezik a bűncselekmény tárgyi súlyát és az egyén társadalomra való veszélyességét. A jelenlegi rendszerben a végrehajtási fokozat végig hangsúlyos a büntetés-végrehajtás során, meghatározza a szabadságvesztés végrehajtásának rendjét, azonban ezen belül különböző, három rezsimszimbé sorolása lehetséges az elítélteknek az elítélt magatartása, biztonsági kockázata alapján. Az egyes rezsimeken belül eltérő a fogvatartottak életrendje, és az elérhető kedvezmények köre.

A jogalkotó szerint a rezsimszisztéma alkalmazott elkülönítési szabályok túlságosan is merevek, amelyek az erőforrások ésszerű allokációját, így a férőhelyek optimalizált kihasználását is megnehezítik. A végrehajtás rendjének alapját képező fokozatok korlátozzák a progresszivitást, hiszen az elítélt csupán az adott fokozaton belül mozoghat az egyes rezsimeken belül, amely az elítéltek szakmai szempontú csoportosítását is megnehezíti.

A rezsimszisztémának felrótt hiányosságokra tekintettel a jogalkotó a besorolási rendszer megújítása mellett tette le a voksát. Az új besorolási rendszert a T/3776. számú az igazságügyi törvények módosításáról szóló törvényjavaslat tartalmazza, amelyet 2023. április 26. napján nyújtottak be az Országgyűlés elé. A reformokat tartalmazó törvényjavaslatot 2023. május 23. napján az Országgyűlés megszavazta, az igazságügyi tárgyú törvények módosításáról szóló 2023. évi XCVII. törvény 2024. március 1. napján lép hatályba.

A törvényjavaslatot számos törvény módosítására tesz javaslatot, amelyek közül a legmarkánsabb a Bv. Kódex rendelkezéseit érinti, azon belül is a szabadságvesztés végrehajtásának rendjét. Az új rendszer szakít a rezsimszisztéma kilences felosztásával, és egy úgynevezett öt kategóriából⁴⁰⁹ álló kategóriarendszert vezet be. A végrehajtási fokozatok

⁴⁰⁹ 2023. évi XXXI. törvény 100. § 6. pontja szerint a kategória az egyéniesítés alapelve alapján működtetett végrehajtási környezet, amely igazodik az elítélt visszaesési és fogvatartási kockázatához, magatartásához, együttműködési készségéhez, és amely az elítélt szükségleteihez igazodó reintegrációs programok biztosításával szolgálja az egyéni bűnmegelőzési célok megvalósítását.

továbbra is a büntetőítélet részei maradnak, de hangsúlyuk eltolódik a végrehajtás kezdeti stádiumára. A végrehajtás kezdetén ugyanis a végrehajtási fokozat alapján megtörténik az úgynevezett kezdeti-kategóriabesorolás, amely meghatározza a végrehajtás rendjét és az elítélt részére adható kedvezmények körét.⁴¹⁰ A kezdeti kategória-besorolásról a jogszabályban meghatározottak szerint KKMI és az agglomerációs szervezeti egysége vagy a BFB dönt. Emellett a BFB feladata a kreditpontok összesítése, a kérelemre történő felülvizsgálata, illetve a kreditpontokra figyelemmel az elítélt kategória-besorolásának megváltoztatása.

A kategóriák között ezt követően az elítélt magatartásának, együttműködésének megfelelően mozoghat, mégpedig a jogszabályban meghatározottak szerint az elítélt által megszerzett, illetve tőle levont kreditpontok száma alapján kategóriaváltás vagy kategória-visszasorolás lehetséges. Az elítéltek a magatartásuk, együttműködési készségük, a kockázati értékelésük, a reintegrációs tevékenységben való részvételük, jutalmazásuk függvényében kreditpontokat szerezhetnek, illetve fenyítése függvényében kreditpontokat veszíthetnek, amely ily módon biztosítja továbbra is a fogvatartottak progresszív besorolási rendszerét.

Az egyes kreditpontok vonatkozásában panasz benyújtására nincs lehetőség, de az elítélt kérelmet nyújthat be a BFB-hez annak vizsgálata érdekében, hogy az általa megszerezhető kreditpont meg nem adása vagy a tőle való kreditpontlevonás, illetve annak mértéke megalapozott-e. A törvény garanciális rendelkezése, hogy a szigorúbb kezdeti kategória-besorolásról és a kreditpontszámítás vizsgálatáról hozott határozattal szembeni bírósági felülvizsgálatnak van helye.

A jogalkotó szerint a kategóriarendszer mellett szól, hogy sokkal egyszerűbb és átláthatóbb lesz a rezsimerendszerhez képest. Emellett a kreditrendszer miatt – amely újfajta motivációs eszközként szolgál – objektívebb és nagyobb teret enged a progresszivitásnak. A kategóriarendszerben nagyobb hangsúlyt lehet fektetni a szakmai szempontokra, hatékonyabban tudja figyelembe venni az elítéltek szükségleteit. Az egyszerűbb és átláthatóbb rendszer nemcsak az elítéltek számára előnyös, hanem a személyi állomány munkáját is segíti. Végül ebben a rendszerben a férőhelyeket optimalizáltabban lehet kihasználni, amely kedvez a túltelítettségnek és az abból eredő hátrányos következményeknek.

⁴¹⁰ 2023. évi XXXI. törvény 105. § (2) bekezdése

A törvényjavaslat részletszabályai valószínűsíthetően a Bv. Szabályzatban fognak szabályozást nyerni, amely részletszabályok mutathatják meg, hogy az új rendszer valóban képes lesz-e a hozzáfűzött elvárásokat teljesíteni. A törvényjavaslat rendelkezései szerint a kategóriákon belül az egyes elítéltekre egyedi biztonsági előírások vonatkozhatnak, valamint a letartóztatottakra továbbra is a rezsimszabályzat marad érvényben, amely azt eredményezheti, hogy a gyakorlatban sokkal több kategória lehet majd a megjelölt ötnél. Emellett a rendszer sajátosságaiból adódóan a fogvatartottak szélesebb körben keveredhetnek majd egymással, amely további kihívásokat eredményezhet. Ugyancsak kihívás lehet, hogy a bv. bírónak nemcsak jogi, hanem bv. szakmai kérdést érintően is kell majd döntést hoznia. Így például a magánelzárás fenyítés során levont kreditlevonás mértékét is vizsgálhatja majd, amely bv. szakmai kérdés.

A jelenleg fogva tartásban lévő és a rezsimszabályzat szabályai szerint besorolt kb. 18.000 fő fogvatartott vonatkozásában a jogalkotó megfeleltetést ír elő, ami azt jelenti, hogy a végrehajtási fokozatokhoz igazodó rezsimeket a kategóriákba fogják átsorolni, ami óriási adminisztrációs ügyterhet eredményezhet. A jogalkotó erre határidőt is megállapított, a rendelkezések hatályba lépését követő 60 napon belül kell a megfeleltetést elvégezni.

Ami a fiatalok fogvatartottakat illeti, a törvényjavaslat ismert rendelkezései alapján még nem állapítható meg, hogy azok mennyiben járulnak majd speciálisan hozzá a fiatalok fogvatartottak neveléséhez és reintegrációjához. A fiatalok tekintetében mindenképpen elvárt, hogy széleskörű garanciális rendelkezések és enyhébb szabályok övezzék a kategóriaváltás és a kategória-visszasorolás feltételeit.

V. FEJEZET: FIATALKORÚ FOGVATARTOTTAK AZ EGYES FOGVATARTÁSI HELYEKEN

5.1. A rendőrségi ellőállítókra és rendőrségi fogdákra vonatkozó szabályok

„(...) a legtermészetesb, hogy a bűnhődő épen a szabadságtúl fosztatik meg, attúl mit a status neki is biztosított, de mit ő mások’ vagy az egész’ sérelme nélkül nem tudott gyakorolni, s hogy békre, rendre szoríttatik, mit saját javáért kívánt ő is, de másokéért nem tisztelt. Minden bűn egy visszaélés a szabadsággal, tehát a szabadság egy részének elvesztésével természetesen büntettetik (...)”⁴¹¹

Szemere Bertalan

Az Alaptörvény XXVIII. cikkének (2) bekezdése szerint senki nem tekinthető bűnösnek mindaddig, amíg büntetőjogi felelőssége a bíróság jogerős határozata alapján megállapításra nem kerül. Ez az alapelv a rendőrségi fogva tartás során kiemelkedő jelentőségű különösen, ha fiatalkorút tartanak fogva a nyomozó hatóságok.⁴¹²

A büntetőeljárás során a hatóságokkal történő első érintkezés rendszerint a rendőrségen keresztül történik és az eljárás ezen szakaszában még nem lehet bűnösként kezelni a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személyt. Ebből következően az őrizetben és letartóztatásban lévő fogvatartottak speciális kategóriát alkotnak, akiknek speciális bánásmódban kell részesülniük.⁴¹³

A rendőrségi fogva tartás vonatkozásában két végrehajtási helyet szükséges megemlíteni, a bűnügyi őrizet és jogszabályban meghatározott esetekben a letartóztatás foganatosítására szolgáló rendőrségi fogdákat, valamint az előállítás foganatosítását célzó előállító egységeket, illetve előállító helyiségeket.

Hazánkban 2019-ben 21 rendőrségi fogda, 2020 óta pedig 20 rendőrségi fogda működik. A 56/2014. (XII. 5.) BM rendelet értelmében a fogda a fogvatartottak elhelyezésére, biztonságos őrzésére szolgáló, huzamos emberi tartózkodásra alkalmas épület vagy épületrész, míg az itt kialakított zárka a fogdán belül elhelyezkedő, a fogvatartottak

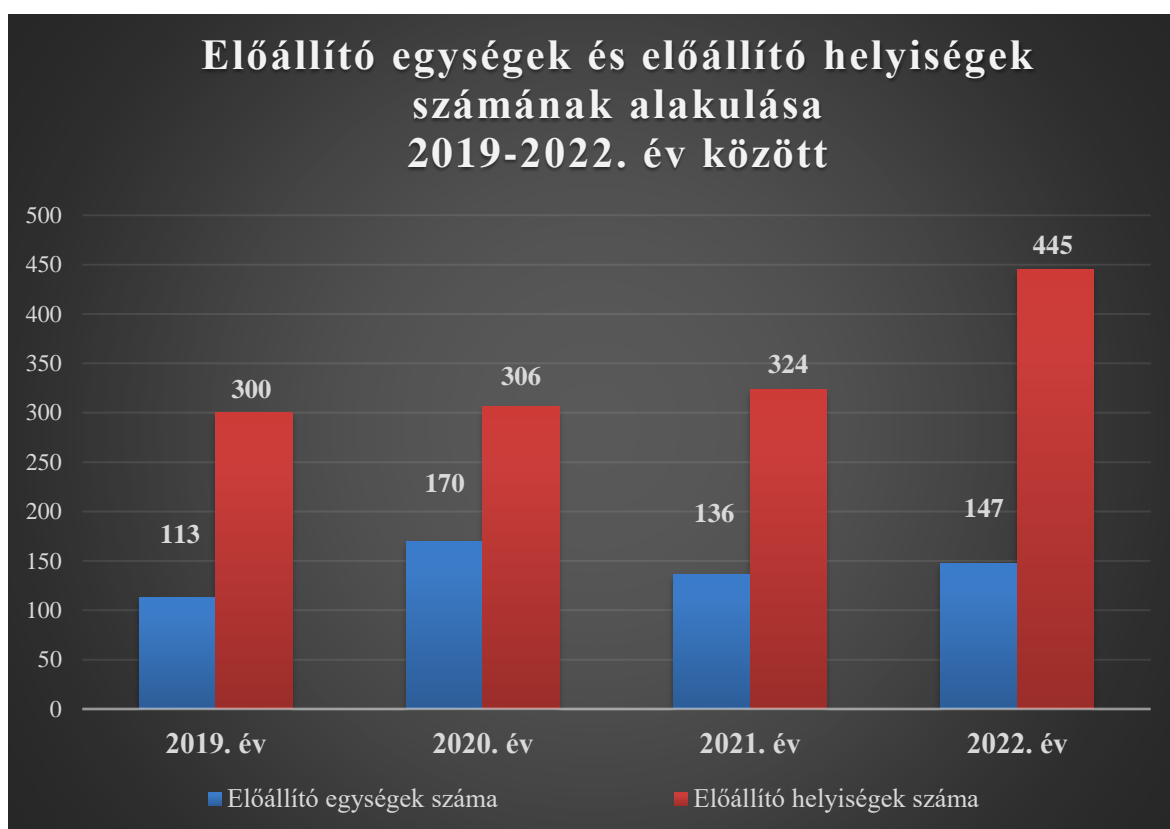
⁴¹¹ SZEMERE Bertalan: *A büntetésről s különösebben a halálbüntetésről*. Magyar Királyi Egyetem. Buda, 1841. 88.

⁴¹² Lásd: HAVASI Sára: *A rendőrségen fogvatartott fiatalokúakra vonatkozó szabályok*. In: Miskolczi-Bodnár Péter (szerk.): *Jog és Állam* 28. szám. XV. Jogász Doktoranduszok Országos Szakmai Találkozója. Patrocinium Kiadó Budapest, 2020., 57.

⁴¹³ VÓKÓ (2006) i.m. 227-230.

elhelyezésére szolgáló olyan helyiség, amelynek nyílászárói a külön rendelkezésekben meghatározott biztonsági követelményeknek megfelelnek. Az előállító egység egy olyan helyiségcsoportot jelent, amely magában foglalja az előállító helyiséget, annak előterét, valamint a WC helyiséget, míg az előállító helyiség az előállító egység azon helyisége, ahol a fogvatartottat ténylegesen fogva tartják.⁴¹⁴

Az előállító egységek és különösen az előállító helyiségek száma a vizsgált években folyamatosan növekedett. Amíg 2019-ben 113 előállító egységben 300 előállító helyiség állt rendelkezésre, addig a folyamatos növekedésnek köszönhetően ez a szám 2020. évre 147 előállító egységre és 445 előállító helyiségre nőtt. A statisztikai adatok alapján 2022-ben egy előállító egységben átlagosan három előállító helyiség működött, amely kedvezett a fogvatartottak emberséges és a jogszabályoknak megfelelő elhelyezésének.⁴¹⁵

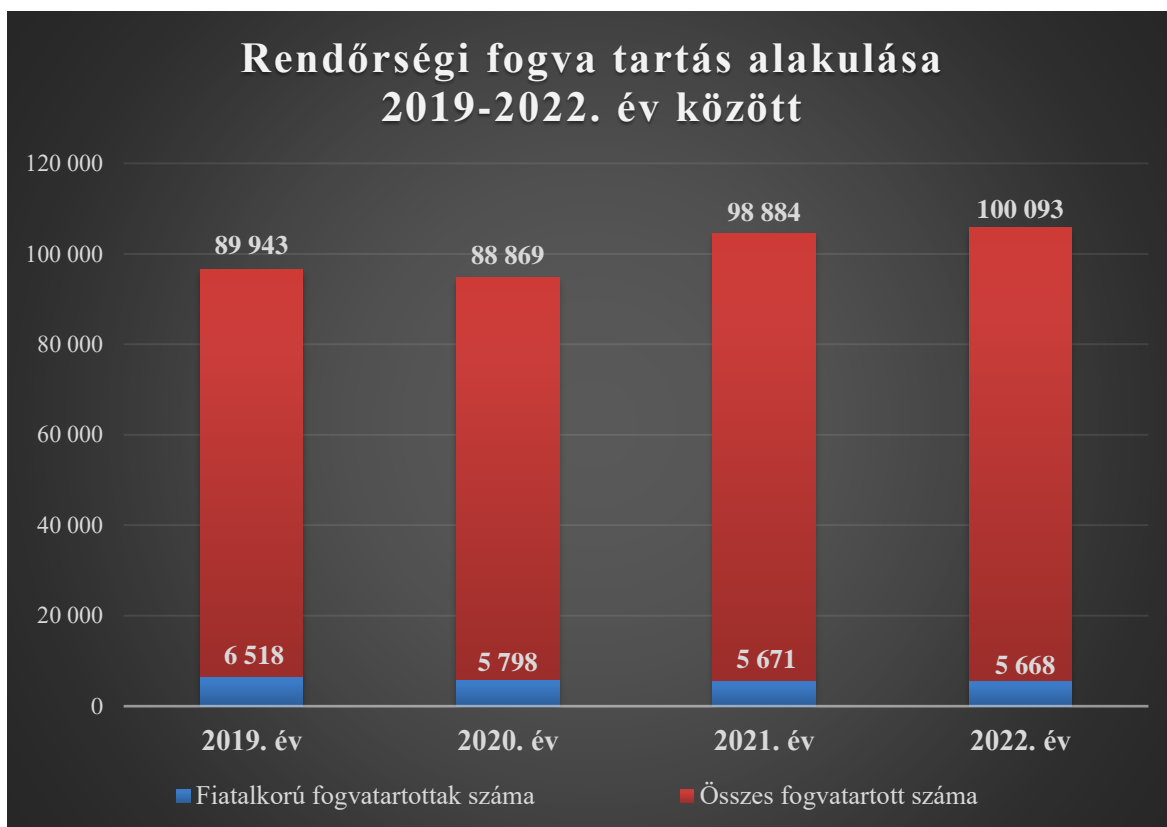

(saját szerkesztés)

⁴¹⁴ 30/2011. (IX. 22.) BM rendelet 2. § 5-6. pontja

⁴¹⁵ A statisztikai adatokat az ORFK 2023. augusztus 4. napján bocsátotta rendelkezésre

Az előállító helyiségek számának növekedését a fogvatartotti létszám is követte, a növekedés mértéke 2022. évet vizsgálva 11 %-os a 2019. évhez képest. A rendőrségen fogva tartott fiatalok száma valamennyi vizsgált évben alacsonyabb létszámot ölelt fel, az összes fogvatartotthoz viszonyított arányuk egyik évben sem érte el a 10 %-ot, illetve érdemi növekedés helyett csökkenés volt tapasztalható a számukba.⁴¹⁶

(saját szerkesztés)

5.1.1. A fogva tartás jogcíme

5.1.1.1. A fiatalok Rtv. szerinti előállítása

A rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvényben került meghatározásra az elfogás és előállítás, mint olyan rendőri intézkedés, amelynek végrehajtására az előállító helyiségben kerül sor. A törvény az előállítás kötelező és mérlegelést biztosító eseteit is taxatív módon szabályozza, a fiatalokra vonatkozó speciális rendelkezések deklaráció nélkül.⁴¹⁷ Az

⁴¹⁶ A statisztikai adatokat az ORFK 2023. augusztus 4. napján bocsátotta rendelkezésre

⁴¹⁷ Rtv. 33. § (1) bekezdése alapján például kötelező az illetékes hatóság elé állítani azt:
a) akit szándékos bűncselekmény elkövetésén tetten értek;

előállítás csak a szükséges ideig, legfeljebb azonban 8 órán át tarthat, amelyet a rendőri szerv vezetője egy alkalommal, 4 órával hosszabbíthat meg.

Az előállításra és a végrehajtására vonatkozó részletesebb szabályokat a rendőrségi szolgálati szabályzatról szóló 30/2011. (IX. 22.) BM rendeletben találjuk. A rendelet az előállító egység és helyiség fogalmának meghatározása mellett előírja többek között, hogy ha az előállítás időtartamának meghosszabbítása válik szükségessé, akkor ennek tényét és időtartamát a fogvatartottal közölni kell, és a meghosszabbítás tényét, okát időtartamát, valamint annak közlését mind az előállításról készített jelentésen, mind pedig az előállításról kiállított igazolásán fel kell tüntetni.

A fogvatartottat az elhelyezésekor nyilatkoztatni kell sérüléseiről és panaszairól is, és szükség esetén orvosi ellátásban kell részesíteni. A biztonságos fogva tartást szolgálja a rendelet azon rendelkezése, amely kimondja, hogy az önkárosítás megelőzése érdekében az előállító helyiségben a fogvatartott a saját tulajdonú alsó- és felsőruházatát csak nadrágszija nélkül, lábbelijét pedig cipőfüző nélkül tarthatja magánál. Emellett a rendelet értelmében az őri feladatokkal megbízott rendőr lőfegyvert, illetve gumilövedék, pirotechnikai eszköz, könnygázgránát, vagy elfogó háló kilövésére rendszeresített eszközt nem viselhet. Továbbá ugyancsak a fogva tartás rendjének biztosítása, a bűncselekmények, a szabálysértések és a fegyelmi vétségek megelőzése és a fogvatartottak életének, testi épségének megóvása céljából elektronikus megfigyelési eszköz helyezhető el az előállító helyiségekben. A személyi szabadság korlátozásának első 5 óráját követően történhet meg a fogvatartott élelemmel való ellátása, amelynek elfogyasztására az előállító helyiségben kerül sor.

5.1.1.2. A fiatalkorúak bűnügyi őrizete és a letartóztatása

A bűnügyi őrizet a Be.-ben szabályozott, személyi szabadságot érintő kényszerintézkedések közé tartozik, amely keretében a terhelt, illetve a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személy személyi szabadságának átmeneti

b) aki ellen elfogatóparancsot, nemzetközi elfogatóparancsot, illetve európai elfogatóparancsot adtak ki;
c) akinek őrizetét, letartóztatását, előzetes kényszergyógykezelését, illetve elmeállapotának megfigyelését rendelték el; [...]

Míg az Rtv. 33. § (2) bekezdése alapján például az illetékes szerv elé állítható, aki:

- a) aki a rendőr felszólítására nem tudja magát hitelt érdemlően igazolni, vagy az igazolást megtagadja;
- b) aki bűncselekmény elkövetésével gyanúsítható;
- c) akitől bűncselekmény gyanúja vagy szabálysértés, valamint közúti közlekedéssel kapcsolatban kiszabható, közigazgatási bírsággal sújtandó szabályszegés bizonyítása érdekében vizeletvétel vagy véralkohol-vizsgálat céljából vérvétel, valamint műtétnek nem minősülő módon egyéb mintavétel szükséges [...]

elvonása történik. Az őrizet az egyetlen olyan személyi szabadságot érintő kényszerintézkedés, amelyet nemcsak a bíróság, hanem az ügyészség és a nyomozó hatóság is elrendelhet, ha a terheltet vagy a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személyt a bűncselekmény elkövetésén tetten érik és személyazonossága nem állapítható meg, ha vele szemben bírói engedélyes személyi szabadságot érintő kényszerintézkedés elrendelése valószínűsíthető, vagy ha a tárgyaláson rendezavarást követ el. Az őrizet a személyi szabadságot érintő bírói engedélyes kényszerintézkedés tárgyában hozott döntésig, de legfeljebb hetvenkét óráig tarthat, amelynek időtartamába az őrizet elrendelését megelőző hatósági fogva tartást – így az előállítás időtartamát – be kell számítani.⁴¹⁸

A letartóztatás részletszabályai az 5.2.1.1. számú részben kerülnek bemutatásra, jelen részben a rendőrségi fogdán történő végrehajtás speciális esetkörét érdemes megemlíteni. A fiatalkorú letartóztatása rendőrségi fogdán is végrehajtható a törvényben meghatározottak szerint, legfeljebb harminc napra, amelyről az ügyészség indítványára a bíróság dönt. A tizennegyedik életévét be nem töltött fiatalkorú azonban rendőrségi fogdán ideiglenesen nem helyezhető el.⁴¹⁹ A Bv. Kódex az ügyészség számára is lehetővé teszi szűk körben a fiatalkorú rendőrségi fogdán történő elhelyezését, a bíróságnak a letartóztatásról a tárgyalás előkészítése során hozott határozataig huszonnégy órát meg nem haladó tartamban az ügyészség rendelkezése alapján is elhelyezhető rendőrségi fogdában vagy bv. intézetben. A tizennegyedik életévét be nem töltött fiatalkorú rendőrségi fogdában vagy bv. intézetben ekkor sem helyezhető el.⁴²⁰

Fiatalkorú azonban nemcsak letartóztatás foganatosítása körében kerülhet elhelyezésre rendőrségi fogdában, hanem szabadságvesztés végrehajtása során is, ha a fiatalkorú részvételével zajló eljárási cselekmény lefolytatása szükséges. Ebben az esetben a fiatalkorú rendőrségi fogdán való elhelyezését az illetékes ügyészség harminc napra engedélyezheti. Ugyanígy a Bv. Kódex javítóintézeti nevelést töltő fiatalkorú esetében is lehetővé teszi, hogy amennyiben a fiatalkorú ellen újabb büntetőeljárás van folyamatban, akkor kivételesen a bíróság harminc napra elrendelheti a fiatalkorú rendőrségi fogdán (vagy akár bv. intézetben) történő elhelyezését.⁴²¹ A rendőrségi fogdán történő elhelyezés akkor válhat indokolttá, amikor a nyomozási cselekmény a büntetés-végrehajtási intézetben, más

⁴¹⁸ Be. XLIV. fejezet

⁴¹⁹ Be. 688. § (4) bekezdése

⁴²⁰ Bv. Kódex 413. § (6) – (8) bekezdés

⁴²¹ Bv. Kódex 372. § (4a) bekezdése

büntetés-végrehajtási intézetbe történő átszállítással, illetve a letartóztatott nyomozó szervek részére történő kiadásával nem végezhető el.

5.1.2. A fiatalkorúakra vonatkozó speciális végrehajtási szabályok

Az egyes nemzetközi dokumentumok különös hangsúlyt fektetnek és több speciális rendelkezést tartalmaznak a rendőrségi fogva tartásra és a fiatalkorú fogvatartottakra vonatkozóan, így például a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 10. cikke⁴²² is rendelkezik a szabadságuktól nem jogerős ítélet alapján megfosztott fogvatartottokról. E cikk szerint a szabadságuktól megfosztott személyekkel emberségesen és az emberi személyiség veleszületett méltóságának tiszteletben tartásával kell bánni. A fiatalkorúak tekintetében pedig rögzíti a felnőttektől történő elkülönítés, a koruknak és jogi helyzetüknek megfelelő elbánás fontosságát és a lehető legrövidebb időn belüli döntés meghozatalának szükségességét.

A korábban hivatkozott Gyermekbarát igazságszolgáltatásról szóló Iránymutatás (továbbiakban: Iránymutatás) szerint a szabadsághoz való jogon kívül a többi gyermekjog nem szenvedhet csorbát szabadságelvonás során. A hatóságokkal történő első érintkezés során a gyermekeket és szüleiket egyaránt tájékoztatni kell az őrizetbe vétel okáról, a jogaikról és kötelezettségeikről, a jogérvényesítés eszközeiről és az eljárás menetéről. A rendőrséget terhelő kötelezettségként írja elő a személyiségi jogok és az emberi méltóság tiszteletben tartását, valamint az ügyvédhez jutás és a harmadik személlyel történő kapcsolatfelvétel biztosítását. Továbbá a nyomozó hatóságnak tekintettel kell lennie a fiatalkorú életkorára, érettségére és szükségleteire egyaránt. Az Iránymutatás szerint a szabadságelvonás csak végső eszközként alkalmazható és alkalmazása esetén a lehető legrövidebb ideig tarthat, amely során a fiatalkorúakat el kell különíteni a felnőttkorúaktól. A felnőttekkel történő együttes elhelyezést azonban abban a kivételes esetben elfogadhatónak tartja, ha az a fiatalkorú érdekeit szolgálja. A fiatalkorúak kihallgatásával kapcsolatosan rögzíti, miszerint a bűnözői magatartásra vonatkozó kérdések nem tehetők fel, ilyen irányú érintettségre vonatkozó bármilyen nyilatkozat kérése vagy aláírása nem megengedett, kivéve ügyvéd vagy szülő jelenlétében. Az Iránymutatás az ügyészségek

⁴²² Kihirdette: 1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről

feladataként jelöli meg, hogy biztosítsák a gyermekbarát megközelítés érvényesülését az egész nyomozati szakaszban.⁴²³

A szabadságtól megfosztott fiatalkorúak védelmének szabályairól szóló, 1990. december 14-én elfogadott 45/113-as számú ENSZ közgyűlési határozat a „Havannai Szabályok” is hangsúlyozzák, hogy az igazszolgáltatási rendszernek meg kell őriznie a fiatalkorúak jogait és biztonságát, egyúttal elő kell mozdítania a testi és szellemi jólétüket. Célja a szabadságtól megfosztott fiatalkorúak védelmére vonatkozó, az emberi jogokkal összhangban lévő minimumkövetelmények felállítása a fogva tartás egyes formáinak káros hatásai ellensúlyozása érdekében. A Havannai Szabályok is utolsó lehetőségként tekintenek a szabadságtól történő megfosztásra, amely csak minimális időtartamra és kivételes esetben rendelhető el fiatalkorúak esetén. Sokkal inkább kívánatosnak tartja az alternatív intézkedések alkalmazását az eljárás során kívüli lefolytatásának hangsúlyozása mellett. A Szabályok szintén megemlítik az elkülönítés, a védelemhez való jog biztosításának fontosságát, valamint az életkori sajátosságokból eredő szükségleteket is figyelembe vevő körülmények fenntartásának szükségességét. E körülmények kialakításánál az életkort, a személyiséget, a nemet, a bűncselekmény típusát, valamint a mentális és fizikai egészséget indokolt figyelembe venni. Az eredményességhez olyan férfiakból és nőkből álló személyzetre van szükség, amelynek tagjai kellő mértékben humánusak, elkötelezettek és professzionális készségekkel rendelkeznek, hiszen csak így képesek feladataikat és kötelezettségeiket tisztességesen és hatékonyan teljesíteni. Mindezzel pedig nem csak a fiatalkorúak tiszteletét és bizalmát nyerhetik el, hanem pozitív példát és perspektívát is képesek a helyes útról letért fiatalok számára bemutatni.⁴²⁴

A fiatalkorúak igazságszolgáltatásában alkalmazandó általános minimumkövetelményekről szóló, 1985. november 29-én kelt 40/33-as ENSZ közgyűlési határozat, a „Pekingi Szabályok” a rendőrségen belüli specializációra hívják fel figyelmet. A specializáció keretében azokat a rendőröket, akik gyakran vagy kifejezetten a fiatalkorú elkövetőkkel, vagy elsősorban a fiatalkorú bűnözés megelőzésével foglalkoznak, folyamatos képzéseknek és oktatásnak kell alávetni annak érdekében, hogy feladataikat a lehető legeredményesebben teljesíthessék. A határozat nagyobb városokban speciális rendőri egységek létrehozását is kívánatosnak tartja. Az elkülönítéssel kapcsolatosan pedig azt tartja

⁴²³ Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának iránymutatása a gyermekbarát igazságszolgáltatásról. <https://rm.coe.int/16806a4541> (letöltve: 2023. március 9.)

⁴²⁴ United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty Adopted by General Assembly resolution 45/113 of 14 December 1990

a legmegfelelőbbnek, ha a fiatakorúak és a felnőttkorúak elkülönítése külön intézményben valósul meg, ahol a védelmet és minden szükséges segítséget – szociális, oktatási, szakmai, pszichológiai, orvosi és fizikai jellegűt – életkorukból, nemükből és személyiségükből adódóan megkaphatnak.⁴²⁵

Az eddig ismertetett elvárásokat fogalmazza meg a büntetések és intézkedések hatálya alatt álló fiatakorú elkövetőkre vonatkozó Európai Szabályokról szóló Európa Tanács Miniszteri Bizottságának CM/Rec (2008)11. számú ajánlása (Greifswaldi Szabályok) vagy a Children irányelv és a Gyermekek Jogairól szóló Egyezmény egyaránt.⁴²⁶ Mindazonáltal a legtöbb és legspeciálisabb szabályokat a CPT által, az egyes látogatások tapasztalatai alapján kialakított standardok határozzák meg.

A CPT külön standardokat határozott meg a fiatakorúakra és a rendvédelmi fogva tartásra vonatkozóan egyaránt. A rendvédelmi fogva tartás kapcsán három jogot emel ki: a harmadik fél értesítéséhez való jogot, az ügyvédhez való jogot, amely az ügyvéddel történő kapcsolatfelvételt is magában foglalja, illetve az orvosi vizsgálatához való jogot, amely a rendőrségi vizsgálaton kívüli orvosi ellátást jelenti. A CPT ezeket tekinti a rendvédelmi fogva tartás három alapvető biztosítékának. A kihallgatásokkal szemben is követelményeket fogalmaz meg, amely szerint a kihallgatás menetét világos szabályokkal kell rendezni és az elektronikus rögzítést is kívánatosnak tartja. A rendvédelmi fogva tartás rövid időtartamra rendelhető el, ebből eredően pedig nem várható el, hogy a végrehajtás során ugyanolyan körülmények legyenek biztosítva, mint a büntetés-végrehajtási intézetekben, azonban a szükségletek kielégítésére így is alkalmasnak kell lennie. Éppen ezért a zárkának megfelelő méretűnek, természetes és mesterséges világítással, szellőzéssel, pihenőeszközökkel ellátottnak kell lennie, továbbá biztosítania kell a tisztálkodási lehetőséget és a naponta legalább egyszeri teljes értékű étkezést, ivóvizet, illetve szabadtéri mozgást.⁴²⁷

A CPT szerint a rendőrség feladatát képezi továbbá, hogy a fogvatartottakat biztonságban és sértetlen fizikai állapotban tartsa, ezért a fogvatartottakat folyamatosan figyelemmel kell kísérni és lehetőséget kell számukra biztosítani, hogy az őrséggel kapcsolatba léphessenek. A CPT több esetben állapította meg ugyanis, hogy a rendőrségi zárkák távol voltak azoktól az irodáktól vagy pultoktól, ahol a személyi állomány tagjai tartózkodtak, és nem állt rendelkezésre olyan hívórendszer, aminek segítségével a

⁴²⁵ 40/33. United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice („The Beijing Rules”)

⁴²⁶ Kihirdette: 1991. évi LXIV. törvény a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről

⁴²⁷ CPT/Inf (92) 3 part 1.

fogvatartottak a rendőr figyelmét fel tudták volna hívni rendkívüli esetekben, például egymás közti erőszak, öngyilkosság vagy rosszullét esetén. A CPT nemtetszését fejezte ki továbbá azon gyakorlat miatt is, hogy az egyes rendőrkapitányságok valamennyi részlege (szervezett bűnözés, terrorellhárítás, kábítószerrel kapcsolatos bűnözés) külön fogdával rendelkezik, amelyet az adott részleg személyzete őriz. A gyakorlattal ellentétben a központi fogdát tartja megfelelő megoldásnak, ahol külön, képesítéssel rendelkező testület teljesít szolgálatot.

A bántalmazások megelőzéséhez, a megfelelő fogvatartási körülmények biztosításához a rendőrségi intézmények független hatóság általi felügyeletére van szükség, amelynek rendszeresnek, előre be nem jelentettnek kell lennie, és a felügyelő szervnek lehetőséget kell biztosítani, hogy a fogvatartottakat meghallgathassa.⁴²⁸

A CPT elfogadhatatlan gyakorlatnak tartja, hogy a fiatalkorúakat akár hosszabb ideig is fogva tartanak a rendőrségek. A CPT standardok szerint 24 órát meghaladó időtartamban nem szabadna rendőrségen fiatalkorúakat elhelyezni. Amennyiben mégis rendőrségi zárkában helyeznek el fiatalkorút, akkor arra külön környezetben, külön rendőrségi egységben célszerű sort keríteni, és a fiatalkorúakkal foglalkozó rendőrök számára külön képzéseket, továbbképzéseket kell tartani.⁴²⁹

A rendőrségi zárkáknak eltérő követelményeknek kell megfelelniük a börtöncellákhoz képest, így szigorúan szabályozni kell a zárka méretét is, amellyel kapcsolatban a standardok kimondják, hogy egyszemélyes zárka tekintetében 7 négyzetméter alapterület, a szemben álló falak között minimum 2 méter távolság és legalább 2,5 méter belmagasság a kívánatos. Kiemeli továbbá a független hatóság általi rendszeres és váratlan felügyelet fontosságát, amely garantálhatja a fogvatartottak bántalmazásának megelőzését, a kielégítő fogva tartási feltételek fenntartását.⁴³⁰

5.1.2.1. Az előállító helyiségben elhelyezett fiatalkorúak

Az előállítás végrehajtásának részletesebb szabályait a rendőrségi szolgálati szabályzatról szóló 30/2011. (IX. 22.) BM rendeletben találjuk. Az előállításra és annak végrehajtására vonatkozó általános szabályok mellett szinte alig találunk fiatalkorúakra vonatkozó speciális szabályokat. Az a néhány, a fiatalkorúak előállítását rendező szabály is

⁴²⁸ CPT/Inf (2002)15-part

⁴²⁹ CPT/Inf (2015)1-part rev 1

⁴³⁰ VÓKÓ (2006) i.m. 301-306

túlságosan homályos és tartalmát tekintve sem egyértelmű: a rendelet rögzíti, hogy az előállító egységben 14 éven aluli kiskorú személy nem helyezhető el, azonban arra már nem tartalmaz rendelkezést, hogy 14 éven aluli kiskorú személy előállítása akkor miként fogantatható, pedig az új Btk. hatálybalépésével a 14. életévét be nem töltött személlyel szemben is indulhat büntetőeljárás a törvényben meghatározott bűncselekmények elkövetése esetén, ha a gyermekkorú a 12. életévét betöltötte és a bűncselekmény elkövetésekor rendelkezett a szükséges belátási képességgel.⁴³¹

A fiatalkorúakra vonatkozóan még egy további rendelkezést találhatunk, amely az elkülönítéssel kapcsolatos. E szerint gondoskodni kell az előállító helyiségben elhelyezett, azonos ügyben fogvatartott személyek, férfiak és nők, felnőttkorúak és a fiatalkorúak elkülönítéséről. Ami a fogva tartás ideje alatt biztosítandó élettérrel, illetve mozgástérrel illeti, erre vonatkozó kifejezett rendelkezést nem találunk a rendeletben.⁴³²

5.1.2.2. A rendőrségi fogdán fogva tartott fiatalkorúak

A fiatalkorúakra már több speciális szabályt találunk a rendőrségi fogdák vonatkozásában: fiatalkorúakkal szemben csak meghatározott biztonsági intézkedések alkalmazhatók, eltérő szabályok rendezik a kapcsolattartást és a magánelzárás időtartamát, valamint a rendelet a befogadást követően nyilvántartásba veendő adatok között nevezi meg fiatalkorúak esetében a törvényes képviselő, a gondozó, adott esetben a gyermekvédelmi gyám nevét, címét (gyám esetén székhelyét) is. Továbbá speciális rendelkezés az élelmezéssel kapcsolatban merül fel, ugyanis a rendelet magasabb kalóriatartalmú étkezés biztosítását írja elő fiatalkorú fogvatartott számára. Emellett a 56/2014. (XII. 5.) BM rendeletben az egyes fogvatartotti kategóriákra lebontva határozza meg a biztosítandó mozgástér nagyságát, ugyanis kimondja, hogy a zárkában elhelyezhető létszámot úgy kell meghatározni, hogy minden fogvatartottra 6 köbméter légtér, férfi fogvatartottak esetén legalább 3 négyzetméter, fiatalkorúak és nők esetén legalább 3,5 négyzetméter mozgástér⁴³³ jusson.

⁴³¹ Lásd Btk. 16. §

⁴³² Lásd: HAVASI Sára: *A rendőrségen fogvatartott fiatalkorúakra vonatkozó szabályok*. In: MISKOLCZI-BODNÁR Péter (szerk.): *Jog és Állam* 28. szám. XV. Jogász Doktoranduszok Országos Szakmai Találkozója. Patrocinium Kiadó Budapest, 2020. 64.

⁴³³ A mozgástér meghatározásánál a zárka alapterületéből az azt csökkentő berendezési és felszerelési tárgyak által elfoglalt területet figyelmen kívül kell hagyni.

A fogdában történő elhelyezésre csak előzetes orvosi vizsgálatot követően, annak nyomán született állásfoglalás birtokában kerülhet sor. A vizsgálat során rögzítik a fogvatartotton lévő külsérelmi nyomokat és a keletkezésükre vonatkozó orvosi véleményt, szükség esetén pedig látlelet is készül. A fiatalkorúak tekintetében külön rögzíti, hogy a fiatalkorú orvosi vizsgálatát akkor is el kell végezni, ha ezt az eljárás alá vont fiatalkorú, a képviselője vagy a védője kérelmezi.⁴³⁴

A fogva tartás rendjének és biztonságának megőrzése érdekében a fogdaőrök kötelesek a zárkában elhelyezett fogvatartottak magatartását figyelemmel kísérni, amelynek keretében legalább 20 percenként, előzetes figyelmeztetés nélkül szemrevételezéssel ellenőrzik a zárkákat a betekintő nyíláson keresztül. Az előállító helyiségekhez hasonlóan a rendőrségi fogdáknak is elhelyezhető elektronikus megfigyelési eszköz a fogvatartott életének, testi épségének megóvása érdekében.⁴³⁵

A rendelet emellett a Bv. Kódexhez hasonlóan tartalmaz rendelkezéseket a fogvatartottak jogaira és kötelezettségeire, a kapcsolattartásra és az elkülönítésre vonatkozóan is. Az elkülönítéssel kapcsolatban kifejezetten utal a Bv. Kódex szabályaira, mikor előírja, hogy a fogvatartott fogdán történő elhelyezése során a Bv. tv.-nek az egyes fogvatartások végrehajtására előírt elkülönítési szabályait kell alkalmazni, azon túlmenően pedig a jogalapot is figyelembe véve kell az elkülönítésről gondoskodni. Sőt ugyancsak a Bv. tv. szabályait rendeli alkalmazni, amikor azt írja elő, hogy a fiatalkorú fogvatartott jogainak gyakorlása során a Bv. tv. 203. §-ában⁴³⁶ nevesített korlátozásokat a fogdán történő elhelyezés ideje alatt is alkalmazni kell.⁴³⁷

5.1.3. A törvényes bánásmód ügyészség által biztosított garanciái

Hazánkban 1989 óta a büntetés-végrehajtási ügyész hatáskörébe tartozik a rendőrségi fogdák ellenőrzése, amely mára az előállító helyiségek felügyeletével is kiegészült.⁴³⁸ Az ügyészség a rendőrségi fogda és előállító helyiség havonta legalább két, előállító helyiség

⁴³⁴ 56/2014. (XII. 5.) BM rendelet 34. §

⁴³⁵ 56/2014. (XII. 5.) BM rendelet 9. §

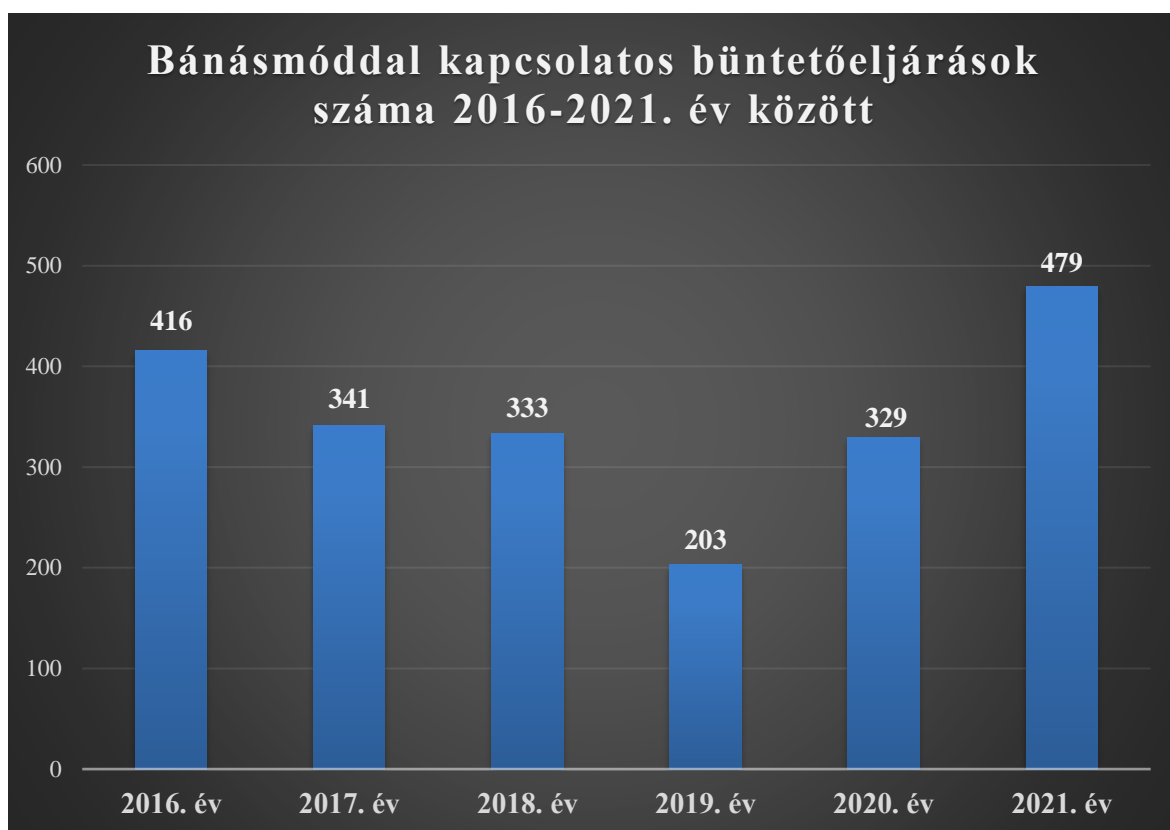
⁴³⁶ Bv. Kódex 203. § (1) bekezdése szerint a tizennyolcadik életévét be nem töltött fiatalkorú dohányterméket nem tarthat magánál, és dohányzása még a törvényes képviselőjének a hozzájárulásával sem engedélyezett.

⁴³⁷ 56/2014. (XII. 5.) BM rendelet 20. § (3) bekezdése

⁴³⁸ LAJTÁR István: Törvényességi felügyelet és jogvédelem. *Börtönügyi Szemle* 2001/ 4., 59–65.

esetén havonta legalább egy alkalommal végzett ellenőrzése során különös figyelmet fordít a fiatalokra vonatkozó speciális végrehajtási szabályok betartására.⁴³⁹

A Legfőbb Ügyészség országos vizsgálatai kiterjednek a kínzás és az embertelen, megalázó büntetések vagy bánásmód elleni nemzetközi egyezményt sértő hivatali bűncselekmények, így a bántalmazás hivatalos eljárásban, a kényszervallatás, a jogellenes fogvatartás, valamint a fogvatartottakkal való bánásmóddal összefüggésbe hozható hivatali visszaélés, illetőleg a Btk. XV. Fejezetében szabályozott egyes élet és testi épség elleni bűncselekmények vizsgálatára is. A bánásmód törvényességének súlyos sérelmét jelentik továbbá a közélet tisztasága elleni olyan bűncselekmények is, amelyek a fogva tartó szerv személyi állománya és a fogvatartottak közötti tiltott kapcsolattal függenek össze, ezért a vizsgálatok ezen cselekményekre is kiterjednek.

(saját szerkesztés)

A bánásmóddal kapcsolatos bűncselekmények miatt indult büntetőeljárások száma 2016. és 2019. között csökkenő tendenciát mutattak, 2019-re több mint felére esett vissza a

⁴³⁹ 20/2014. (XII. 23.) LÜ utasítás 13-15.§

büntetőeljárások száma. Ezt követően azonban meredeken felfelé ívelő tendencia rajzolódik ki, azonban ennek kiváltó oka nem ismert. Egy év kivételével, valamennyi évben a legtöbb büntetőeljárás hivatalos eljárásban történt bántalmazás miatt indult, az esetek több mint felében ez a bűncselekmény képezte a büntetőeljárás tárgyát. Ez aztán 2019-ben tört meg egyedül, amikor a hivatali visszaélések miatt indult a legtöbb a büntetőeljárás, amely a többi évben a hivatalos eljárásban történt bántalmazások számát követi a második helyen.

Ami a rendőrségi fogdákat és előállító egységeket illeti, a rendőrségi fogdáknak és az előállító helyiségekben sem számottevő a bánásmóddal összefüggő büntetőeljárások száma, így például 2016-ban a rendőrségi fogdákon elkövetett bűncselekmények miatt 7 büntetőeljárás, 2017-ben pedig már csak 5 büntetőeljárás indult. Az előállító helyiségek vonatkozásában a bűncselekményi kategóriákban 2016 és 2017-ben is csökkenés volt tapasztalható, azonban ez a tendencia megfordulni látszott 2021-ben, amikor 100 büntetőeljárás indult előállító helyiségben elkövetett bűncselekmények miatt.⁴⁴⁰

A rendőrségi fogva tartással kapcsolatban a Legfőbb Ügyészség bánásmóddal kapcsolatos büntetőeljárásokra vonatkozó vizsgálatainak megállapításait fogom ismertetni a 2016-2021. évekre vonatkozóan. A Legfőbb Ügyészség összefoglaló jelentései alapján megállapítható, hogy a bánásmóddal összefüggő feljelentések körülbelül harmada végződik feljelentés elutasításával, míg a büntetőeljárás megszüntetésére az ügyek több, mint felében kerül sor. A feljelentések elutasításának magasabb számát egyrészt az alaptalan feljelentések okozták. A büntetőeljárás megszüntetését a legtöbb esetben a bizonyíthatóság hiánya eredményezte, amely a fogva tartás tényéből adódó sajátos körülményekre vezethető vissza. Az ügyek eredményes felderítését hátráltatja, hogy a vélt vagy valós bűncselekmény megtörténte és a feljelentés között gyakran hosszabb időtartam telik el. A feljelentés későbbi megtétele mögött gyakran a sérelmet szenvedett fogvatartott vélt vagy valós, esetleges retorzióktól való félelme húzódik meg, ezért több esetben volt rá példa, hogy a feljelentés megtételére már csak akkor került sor, amikor a fogvatartottat másik bv. intézetbe szállították át.

A feljelentés késedelmes megtétele mellett az ügyek felderítését akadályozza az is, hogy a bizonyítás alapjául szolgáló – és objektív bizonyítékként értékelhető – videó- és fényképfelvételek nem, vagy időmúlás következtében már nem álltak rendelkezésre. A szubjektív, személyi bizonyítás pedig sokszor nem elegendő – különösen kívülálló tanúk hiányában – a kétséget kizárólagosság megállapításához. Amennyiben mégis volt tanúja a

⁴⁴⁰ A Legfőbb Ügyészség által rendelkezésemre bocsátott adatok alapján készült

bűncselekmény elkövetésének, az sem könnyíti meg feltétlen a bizonyítást, mivel jellemző, hogy a tanú nem működött együtt a nyomozó hatósággal, mert tartanak a vallomástétel miatti esetleges vélt vagy valós retorzióktól (ez igaz lehet akkor is, ha a tanú a személyi állomány tagja vagy egy másik fogvatartott.)

A személyi bizonyítással kapcsolatban továbbá kiemelendő, hogy a feljelentett személyek előnyös pozícióban vannak, hiszen olyan körülményeket tudnak megteremteni hivatali pozíciójukból eredően, amellyel egy valóban megvalósult bűncselekmény felderítését megnehezíthetik, így például ha olyan helyiségben történik a sértett bántalmazása, ahol a sértetten és az elkövetőn kívül más nem tartózkodik és kamera sem működik. Ilyen esetben a sértett és a feljelentett személy egymással ellentmondó vallomásán kívül egyéb bizonyítékként mindössze a sérülés tényét igazoló egészségügyi dokumentáció és a keletkezés körülményeire vonatkozó orvosszakértői vélemény kerülhet értékelésre, amely általában nem elégséges a büntetőjogi felelősség megállapításához.

Továbbá bizonyítási problémát jelent, ha a sértett fogvatartottal szemben kényszerítő eszköz is alkalmazására került, és ennek keretében keletkezett sérülése, mert annak megállapítása, hogy a fogvatartott sérülései kényszerítő eszköz jogszerű alkalmazása, vagy azon történő túlterjeszkedés, tehát bántalmazás eredményeként keletkeztek, általában nem egyszerű orvos szakmai kérdés. A rendőrségi fogdákon 2016. évben a kényszerítő eszköz használata növekedett, 13 alkalommal került rá sor, azonban annak jogszerűtlen alkalmazása miatt indult büntetőeljárások száma nem volt jelentős, valamennyi fogvatartó intézet vonatkozásában (vagyis nem csak rendőrségi fogdákra vetítve) mindösszesen hét büntetőeljárás indult 2016-ban. Az előállítottakkal szemben azonban 2021. évben 48,6 %-kal nőtt a kényszerítő eszközök alkalmazásának száma.

Nem utolsó sorban a látencia is olyan befolyásoló körülmény, amely a fogvatartottak sérelmére elkövetett cselekmények felderítését és az elkövetők büntetőjogi felelősségre vonását gátolja. A látencia a fogvatartó intézetek személyi állománya és a fogvatartottak közötti tiltott kapcsolatot érintő bűncselekmények felderítése körében is megjelenik, mert ezen bűncselekményekkel érintett valamennyi személynek érdekében áll, hogy a tilalmazott kapcsolat a hatóságok előtt rejtett maradjon.

A bánásmóddal kapcsolatos vizsgálatok nem tártak fel súlyos jogsértést a rendőrségi fogdák és előállító helyiségek tekintetében, azonban valamennyi tapasztalt hiányosság felszámolása érdekében a szükséges intézkedéseket megtették. Az ügyészség 2019-ben az előállító helyiségek rendszeres ellenőrzése kapcsán problémaként tárta fel, hogy több esetben elmaradt a fiatalok előállításáról a törvényes képviselő értesítése, a magyar nyelvet

nem ismerő előállítottak tájékoztatása a jogairól, továbbá ugyancsak aggályokat vetett fel az előállításról történő értesítésre vonatkozó előállítotti nyilatkozat dokumentálásának elmaradása, az étkezési lehetőség felajánlása, illetve a befogadás során a jogokról és kötelezettségekről történő tájékoztatás elmaradása is. Egyes rendőrségi fogdákon 2018-ban ügyészi intézkedésre adott okot továbbá a zárkák kötelező, közös felszerelési tárgyainak hiánya, illetve az orvosi rendelvényre írt gyógyszerek szabálytalan tárolása. A fogva tartó szervek vezetői az ügyészi intézkedésekkel döntő többségükben egyetértettek és megtették az azok kapcsán szükséges intézkedéseket.⁴⁴¹

5.1.4. A CPT látogatásainak hatása a végrehajtás szabályaira

5.1.4.1. A letartóztatás foganatosításának helye

A jelenleg hatályos szabályok szerint a letartóztatást elsődlegesen büntetés-végrehajtási intézetben hajtják végre, de – ahogyan arra már történt utalás – törvényben meghatározott esetben az a rendőrségi fogdán is foganatosítható.⁴⁴² A CPT a legelső magyarországi látogatása során felvetette, hogy a letartóztatásokat kizárólag a büntetés-végrehajtási intézetekben lenne ajánlatos foganatosítani, és azt a gyakorlatot, amely szerint a letartóztatást rendőrségi intézményekben hajtják végre, sürgősen felül kellene vizsgálni.⁴⁴³ A CPT ezt követően az 1996-ban történt látogatásakor kifejtette, hogy az általa látogatott legtöbb országban a rendőrségi fogva tartásra csupán rövid ideig kerül sor, míg Magyarországon a rendőrségi fogva tartás mindennaposnak számít.⁴⁴⁴ A CPT szerint a bántalmazások gyakorisága mellett, a letartóztatás rendőrségi fogdán történő végrehajtása azért sem kívánatos, mert a fogvatartottak az ott tartózkodásuk alatt egész napjukat rendszerint a túlszűfolt cellákban töltik, számukra a szabadtéri testmozgást nem biztosítják, és a szabadtéri mozgásformák gyakorlására szolgáló udvar sem felel meg a követelményeknek.⁴⁴⁵ Az ajánlás utal továbbá arra is, hogy a gyakorlat felszámolása amiatt is szükséges, hogy a nyomozó szerv ne tartsa hosszabb ideig fogva azt a személyt, aki ellen nyomoz.⁴⁴⁶ Későbbi látogatása során célként jelölte ki a magyar hatóságok számára, hogy a

⁴⁴¹ A Legfőbb Ügyészség által rendelkezésemre bocsátott adatok alapján készült

⁴⁴² Bv. Kódex 388. § (1) és (2) bekezdése

⁴⁴³ CPT/Inf (96) 5 [Part 1] II.3.c.38.

⁴⁴⁴ CPT/Inf (96) 5 [Part 1] II.3.a.28.

⁴⁴⁵ CPT/Inf (96) 5 [Part 1] II. 3. c.35.

⁴⁴⁶ Vókó György: *Fogvatartottakkal való bánásmód Magyarországon*. OKRI Szemle 1. kötet, OKRI, Budapest 2009. http://okri.hu/images/stories/OKRISzemle2009/006_voko.pdf (letöltve: 2022. december 10.) 61.

fogdák fogva tartási körülményeit azonos színvonalra emeljék a büntetés-végrehajtási intézetek körülményeivel.⁴⁴⁷

Hazánk a válaszában kifejtette, hogy a CPT által megjelölt változtatásokra csak az egész büntető igazságszolgáltatási rendszer átfogó reformja keretében lehetne sor keríteni.⁴⁴⁸ Az első sikertelen javaslat nyomán a CPT és a magyar hatóságok között a legjelentősebb témák egyikévé vált a letartóztatás foganatosításának helye. Végül a párbeszédnek és a korábban hatályos 1998. évi XIX. törvény 135. §-ának hatályba lépésének köszönhetően 2005-re a letartóztatás fő végrehajtási helye a büntetés-végrehajtási intézetek lettek.⁴⁴⁹ A hivatkozott szakasz szerint a letartóztatás rendőrségi fogdán történő végrehajtására kivételesen akkor kerülhetett sor, ha a nyomozás érdekei ezt szükségessé tették, de ebben az esetben csak a nyomozási cselekmény elvégzésének időtartamára, legfeljebb 30 nappal az ügyészség rendelhette el. Ezt meghaladó időtartamra, további 30 nappal az ügyészség indítványára a bíróság határozhatott. A magyar válasz szerint a letartóztatás büntetés-végrehajtási intézetben történő foganatosítása a nyomozási cselekmény elvégzésének időtartamára azért nem kerülhetett sor, mert a fogvatartott átszállítása, a szállítás megtervezése, engedélyezése időigényes lett volna, illetve egyáltalán nem volt büntetés-végrehajtási intézet, amely a fogva tartást biztosítani tudta volna.⁴⁵⁰ A CPT a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 135. §-ának hatályba lépését üdvözölte, azonban a hatályba lépés időpontjával kapcsolatban, mivel arra csak 2005-ben került sor, nem tetszését fejezte ki.⁴⁵¹ A CPT javaslatai nyomán a Legfőbb Ügyészség emlékeztető keretében is felhívta az ügyészi szerveket, hogy haladéktalanul és hiánytalanul biztosítsák a letartóztatás rendőrségi fogdán történő kivételes foganatosítását. Rámutatott, hogy rendőrségi fogdán történő végrehajtásra csak kivételesen, az ilyen módon elvégezhető eljárási cselekmények teljesítéséhez, törvényes okokból és csak a feltétlenül szükséges időtartamban kerülhet sor.⁴⁵²

⁴⁴⁷ CPT/Inf (2004) 18 II.C.6.8.

⁴⁴⁸ Comments of the Hungarian Government to the report of the European Committee for the prevention of torture and inhuman or degrading treatment or punishment (CPT) on its visit to Hungary From 1 to 14 November 1994

⁴⁴⁹ CPT/Inf (2010) 16 A.1.9.

⁴⁵⁰ CPT/Inf (2010) 17 I.1.

⁴⁵¹ CPT/Inf (2004) 18 II.C.6.7.

⁴⁵² CPT/Inf (2014) 14 A.1.

5.1.4.2. A rendőrségi fogdák és a mozgástér

A rendőrségi fogdák rendjéről szóló 56/2014. (XII. 5.) BM rendelet amellett, hogy meghatározza a fogda és a zárka fogalmát, fogvatartotti kategóriánként az egy főre jutó mozgástér nagyságát is meghatározza, amely a korábbi, büntetés-végrehajtási intézetekre vonatkozó szabályozást idézi fel. Ahogyan arra már történt utalás, a zárkában elhelyezhető létszámot úgy kell meghatározni, hogy minden fogvatartottra 6 köbméter légtér, férfi fogvatartottak esetén legalább 3 négyzetméter, fiatalkorúak és nők esetén legalább 3,5 négyzetméter mozgástér jusson. A mozgástér meghatározása szempontjából a zárka alapterületéből az azt csökkentő berendezési és felszerelési tárgyak által elfoglalt terület figyelmen kívül kell hagyni. A BM rendelet kifejezett rendelkezése értelmében túlszűfolttság nem jöhet létre a rendőrségi fogdákon, mivel egy zárkában csak a befogadóképességnek megfelelő számú fogvatartottat lehet elhelyezni. Amennyiben nincs elég férőhely vagy nincs lehetőség a kötelező elkülönítésre vonatkozó szabályok betartására, a fogvatartottat más fogdában kell elhelyezni.⁴⁵³

A CPT rendvédelmi fogva tartásra meghatározott standardjai külön rendelkeznek a zárkák méretéről. A CPT az egyszemélyes zárka tekintetében 7 négyzetméter alapterületet, a szemben álló falak között minimum 2 méter távolság és legalább 2,5 méter belmagasságot tart elfogadhatónak. A hatályos BM rendelet rendelkezését – és egyébként a korábban hatályos 6/1996. (VII.12.) IM rendelet vonatkozó rendelkezését –, illetve a minimumkövetelményben meghatározott mértéket vizsgálva, megállapítható, hogy a jelenlegi szabályozás nem követi a nemzetközi standardot, annak ellenére sem, hogy a büntetés-végrehajtási intézetek mozgástérét érintő 32/2014. (XI.3.) AB határozat még a BM rendelet 2015. január 1. napjának hatályba lépése előtt került meghozatalra. Némileg feloldani látszik e különös helyzetet a BM rendelet túlszűfolttság elkerülésére vonatkozó szabálya, amely értelmében rendőrségi fogdán csak a befogadóképességnek megfelelő számú fogvatartott helyezhető el, így elviekben a büntetés-végrehajtási intézetekhez hasonló túlszűfolttság nem jöhet létre.

A letartóztatás lehetséges foganatosítási helyeivel kapcsolatos legfőbb probléma, hogy nem érvényesülnek egységes elvek a vonatkozásukban. Különböző szabályok rendezik a büntetés-végrehajtási intézetekben és a rendőrségi fogdáknál történő foganatosítást. Ennek köszönhetően is gyakran előfordul, hogy egy rendőrségi fogdán fogvatartott rosszabb

⁴⁵³ 56/2014. (XII. 5.) BM rendelet 3. § (2) bekezdése

körülmények közé kerül, mint egy büntetés-végrehajtási intézetben fogva tartott.⁴⁵⁴ Nem mellesleg különböző nagyságú élettér biztosítandó a letartóztatott számára attól függően, hogy a foganatosítására rendőrségi fogdán vagy büntetés-végrehajtási intézetben kerül sor.⁴⁵⁵

5.1.4.3. Bántalmazás rendőrségi fogva tartás során

A CPT a bántalmazásokkal kapcsolatban a zéró tolerancia elvét hirdeti. Az 1994-es látogatás nyomán készült jelentés szerint a magyar jog megfelelő rendelkezéseket tartalmaz a rendőrség által elkövetett bántalmazás eseteinek elfogulatlan kivizsgálásra és szükség esetén a felelősségre vonásra⁴⁵⁶

A CPT valamennyi látogatása során hangsúlyozta a fogvatartottak sérelmére elkövetett cselekmények büntetésének kiemelkedő jelentőségét. Ezzel kapcsolatos alapvető elve, hogy senki sem állhat a törvények felett, még azok sem, akik azt alkalmazzák. A CPT üdvözli azon országok jogrendszerét, ahol speciális bűncselekményként szabályozzák a személyi állomány által a fogvatartottak sérelmére elkövetett jogellenes cselekményeket. A Bizottság azonban hamar felismerte, hogy az ilyen típusú bűncselekmények eredményes felderítése az esetek jelentős részében igencsak problémás. A Bizottság rámutatott arra, hogy ezekben az ügyekben a nyomozó hatóság függetlensége az egyik legfontosabb tényező, ezért az ügyészség nyomozását preferálja a bűncselekmények felderítésében. Mindemellett az eredményesebb felderítés érdekében a rendőrségi kihallgatások elektronikus rögzítését is szorgalmazta.⁴⁵⁷ A CPT példaként említi, hogy a felelősségre vonást nehezítheti az a körülmény is, hogy a büntetés-végrehajtás személyi állománya, a fegyveres vagy rendfenntartó erők tagjai gyakran csuklyát viselnek, vagy éppen a fogvatartott szemét kötik be a bűncselekmény elkövetésekor.⁴⁵⁸

A törvényes bánásmód érvényesülésének egyik legalapvetőbb biztosítéka, ha a jogsértőkkel szemben fellépnek és felelősségre vonás érdekében a büntető- vagy fegyelmi eljárást lefolytatják.⁴⁵⁹ A 2012. évi C. törvény több különös részi törvényi tényállása

⁴⁵⁴ HERKE Csongor: A letartóztatás foganatosítása az új büntetőeljárás törvény tükrében. *Börtönügyi Szemle* 2019/3., 5.

⁴⁵⁵ 16/2014. (XII.19. IM) rendelet 186. § (2) bekezdése

⁴⁵⁶ Comments of the Hungarian Government to the report of the European Committee for the prevention of torture and inhuman or degrading treatment or punishment (CPT) on its visit to Hungary From 1 to 14 November 1994., 85.

⁴⁵⁷ CPT/Inf (2001) 2 II.A.3.35.

⁴⁵⁸ VÓKÓ (2006) i.m. 293-295.

⁴⁵⁹ LAJTÁR István: Törvényességi felügyelet és jogvédelem. *Börtönügyi Szemle* 2001/4., 67.

kapcsolódik a kínzás és más kegyetlen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód elleni nemzetközi egyezményt sértő hivatali bűncselekményekhez. Ide sorolhatjuk a *bántalmazást hivatalos eljárásban, a kényszervallatást, a jogellenes fogvatartást* és a fogvatartottakkal való bánásmóddal összefüggésbe hozható *hivatali visszaélést*, továbbá a közélet tisztasága elleni bűncselekmények közül azokat, amelyek a fogva tartó szerv személyi állománya és a fogvatartottak közti tiltott kapcsolattal függnek össze.

A Bizottság bántalmazással kapcsolatos javaslatait a 2012. évi C. törvény megalkotásakor is figyelembe vették. A Btk. a korábban hatályos szabályozáshoz képest szigorúbban rendeli büntetni a hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazást, és a kényszervallatás mellett beemeli minősítő körülményként a csoportos elkövetést is. Az állami büntetőigény hatékonyabb érvényesíthetősége érdekében a csoportos elkövetés esetén a törvény lehetővé teszi a büntetés korlátlan enyhítését, ha az elkövető az elkövetés körülményeit a vádemelésig feltárja.⁴⁶⁰

A CPT 2001-ben tett látogatása során ismételten a rendőrségi bántalmazások hazai helyzetével kapcsolatban fejezte ki aggodalmait a rendelkezésére bocsátott adatok alapján. Hazánk nem értett egyet a CPT azon megállapításával, miszerint a rendőri erőszak továbbra is komoly problémát jelent Magyarországon. A Bizottság megállapítását ugyanis arra alapozta, hogy 1998-ban összesen 2295 panaszt nyújtottak be, amelyből 929 panasz hatalommal való visszaéléssel, 842 panasz testi sértés gyanújával volt kapcsolatos, míg 381 panasz kényszervallatásra, míg 143 jogtalan fogva tartásra irányult. A Bizottság azonban azt nem vette figyelembe, hogy a számszerűsített panaszok nem mindegyike volt megalapozott és csak kis százalékok alapján indult büntetőeljárás.⁴⁶¹

Önmagában a panaszok száma alapján se lett volna megalapozott a CPT megállapítása, mert a panasszal élt fogvatartottak csupán az őrizetbe vett személyek 1 %-át tették ki.⁴⁶² A tapasztalatok továbbá arra is rávilágítottak, hogy számos esetben a rendőri intézkedés alá vont személyek az elfogást, az előállítás, a kényszerítő eszköz alkalmazását jogszerűségük esetén is bántalmazásként élik meg, és akként is sérelmezik. A büntetőeljárások, valamint a parancsnoki kivizsgálások ugyanakkor több esetben azt igazolják, hogy a rendőrök

⁴⁶⁰ CPT/Inf (2014) 14 A.2.

⁴⁶¹ A Legfőbb Ügyészség Összefoglaló Jelentése alapján 2019. évben a fogvatartottak sérelmére (személyi állomány tagjai által) elkövetett vélt vagy valós bűncselekmény miatt 203 büntetőeljárást kezdeményeztek, amely az előző évi 333 eljáráshoz képest csökkenést mutatott. Ezeknek nagy része, nevezetesen 91 esetben a nyomozás vagy büntetőeljárás megszüntetésével ért véget, és 1 ügyben született felelősséget megállapító ítélet. A rendőrségi fogdán történt vélt vagy valós bűncselekmény miatt mindösszesen 1 feljelentés érkezett a vizsgált évben.

⁴⁶² CPT/Inf (2001) 3 I.1.

intézkedései és a kényszerítő eszközök alkalmazása jogszerűen, szakszerűen és arányosan kerülnek alkalmazásra.⁴⁶³

A CPT valamennyi rendőrségi fogva tartást érintő magyarországi látogatásai során felhívta a magyar hatóságokat, hogy tudatosítsák a személyi állomány tagjaiban, hogy a bántalmazás semmilyen formája sem megengedhető. Már a legelső látogatáskor kifejtette ezzel kapcsolatos álláspontját, mely szerint a lehető legjobb bántalmazás elleni garancia, ha azt a rendőri állomány egyértelműen elutasítja. A rendőrök bántalmazással szembeni elutasító magatartása minden más, jogi és egyéb technikai biztosíték mellett, a legfontosabb elem.⁴⁶⁴ A Bizottság a nem megfelelő bánásmód megelőzésére irányuló stratégia másik fontos elemének az oktatást tekintette. Az ezzel kapcsolatos követelményeket a magyar jogszabályok egyértelműen kifejezik, és a rendőrök képzésének is alapvető elemét képezi az emberi jogok és a szabadságuktól megfosztott személyek jogvédelme.⁴⁶⁵

5.1.4.4. Kényszerítő eszközök viselése fiatalok előtt

A Bizottság a fogvatartottak és a személyi állomány közötti pozitív irányú kapcsolat erősítése érdekében javasolta azt is, hogy a fogvatartottakkal közvetlenül érintkező rendőri állomány vagy egyáltalán ne, vagy csak a ruházatban elrejtve viselje a kényszerítő eszközöket. Hazánk ezzel kapcsolatos álláspontja az, hogy a kényszerítő eszközök nyílt viselése továbbra is szükséges, mivel gyakran súlyos bűncselekményeket elkövető, magas büntetési tétellel fenyegetett fogvatartottakat is őriznek az egyes fogdáknak, ezért a kényszerítő eszközök viselése a rendőri állomány életének és testi épségének megóvása érdekében továbbra sem nélkülözhető.⁴⁶⁶ A rendőrök kifogásolt felszerelés viselésének mellőzése azért sem célszerű, mert a rendőrségi fogdák a büntetés-végrehajtási intézetektől eltérően külső védelemmel nem rendelkeznek.⁴⁶⁷

A rendőrségi fogva tartási helyeken és a büntetés-végrehajtási intézetekben tett látogatásai alapján a CPT a fiatalok fogvatartási helyei tekintetében külön is kiemelve megfontolandónak tartotta, hogy a személyi állomány ne viseljen látható kényszerítő eszközöket a fiatalokkal való közvetlen érintkezés során. Hazánk következetes álláspontja szerint azonban a rendkívüli események bekövetkezésének megelőzése,

⁴⁶³ CPT/Inf (2014) 14 A.2.

⁴⁶⁴ CPT/Inf (96) 5 [Part 1] II.A.2.25.

⁴⁶⁵ CPT/Inf (2001) 2 II.A.2.21.

⁴⁶⁶ CPT/Inf (2010) 17 I.2.

⁴⁶⁷ CPT/Inf (2004) 19 A.II.

felszámolása, több esetben a fogvatartottak életének, testi épségének védelme érdekében továbbra is szükséges a korábbi gyakorlat fenntartása. Hangsúlyozta, hogy a kényszerítő eszközök kizárólag az arra kiképzett személyi állományi tagok részére adható ki, amelynek viselése és adott esetben jogszerű alkalmazása nemcsak jogosultsága, hanem kötelessége is. Hazánk azonban a javaslatot részben mégis átültette, mivel intézkedett aziránt, hogy az anya- gyermek részlegen és az egyes speciális részlegeken a kényszerítő eszközök viselése ne legyen „rutinszerű”.⁴⁶⁸

5.1.5. Megállapítások és de lege ferenda javaslatok

Vókó György szerint a büntetőeljárásjogi kényszerintézkedések lényeges hatást gyakorolnak az egyes szankciók végrehajtásának hatékonyságára és eredményességére.⁴⁶⁹ Ennek oka pedig az, hogy a büntetőeljárás során az első érintkezés rendszerint a nyomozó hatósággal történik a nyomozás keretei között, amikor még nem lehet bűnösként kezelni a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személyt, és részére a tisztességes eljárás elvét maradéktalanul biztosítani kell. Meglátásom szerint a fiatalkorúak számára kiváltképp meghatározó lehet az első érintkezés a büntető hatóságokkal, amely függetlenül attól, hogy bűnösségük az eljárás további szakaszában beigazolódik-e vagy sem, hosszútávon hatással lehet későbbi magatartásukra. Mindkét esetben ugyanis, ha a fiatalkorú jogai sérelmet szenvednek, a kínzást kimerítő magatartást tanúsítanak velük szemben, vagy embertelen és megalázó bánásmódban részesülnek, a későbbi életvezetésük során nem várható el tőlük, hogy a társadalom elvárásainak megfelelő magatartást tanúsítsanak, és jogkövető állampolgárok legyenek. Esetükben nem érhetjük el, hogy helyes irányba fejlődjenek és a társadalom hasznos tagjává váljanak, ha az egyes hatóságokat képviselő, mintaként szolgáló felnőttekkel való kapcsolatuk során jogtalansággal, igazságtalansággal találkoznak. Mindez tehát arra enged következtetni, hogy a büntetőeljárás első szakasza az eljárás további részét, végső soron a büntetés-végrehajtás sikerességét, a reintegráció eredményességét is nagymértékben befolyásolhatja. Erre figyelemmel olyan garanciákra van szükség a rendőrségi fogva tartás során, amelyek tisztességes eljárás elvének érvényesülését az eljárás kezdeti szakaszában is garantálják.⁴⁷⁰

⁴⁶⁸ CPT/Inf (2019) 9 79.

⁴⁶⁹ BELOVICS -VÓKÓ i.m. 312.

⁴⁷⁰ Lásd: HAVASI Sára: *A rendőrségen fogvatartott fiatalkorúakra vonatkozó szabályok*. In: Miskolczi-Bodnár Péter (szerk.): *Jog és Állam* 28. szám. XV. Jogász Doktoranduszok Országos Szakmai Találkozója. Patrocinium

A hazai szabályozást a nemzetközi dokumentumokban megfogalmazott elvárásokkal összevetve megállapíthatjuk, hogy a nemzeti szabályaink jónéhány rendelkezése visszavezethető valamely nemzetközi kívánalomra, azonban ezt teljeskörű adaptálásnak még nem nevezhetjük, főként a rendőrségi fogva tartás tekintetében. Mindenképpen szükséges lenne mind az előállító helyiségek, mind pedig a rendőrségi fogdák szabályozását újragondolni és a fiatalkorúakra vonatkozóan sokkal komplexebb, részletesebb, széleskörű garanciákat tartalmazó jogszabályi környezetet megalkotni. Belátható, hogy a jelenlegi jogszabályok bár tartalmaznak egynéhány speciális rendelkezést, ezek rendszerint nem fajsúlyosak, a fiatalkorúak speciális igényeit nem minden értelemben kielégítőek. Példaként említhetjük, hogy a felnőttkorúakhoz hasonlóan a fiatalkorúak is az első 5 órát követően jutnak élelemhez az előállítás végrehajtása során, amely álláspontom szerint túl hosszú időtartamnak tekinthető és adott esetben az emberséges bánásmód követelményét is megsértheti.

Továbbá mindenképpen tisztázni kellene, hogy a 14. életévét be nem töltött gyermekkorú elkövető előállítása milyen keretek között történhet, esetükben speciális végrehajtási hely kijelölése lenne szükséges a büntetőeljárás során használt gyermekmeghallgató szobákhoz hasonló módon. Szerencsés módon nem túl gyakori, hogy bűncselekmény elkövetése miatt 14. életévét be nem töltött személyt szükséges előállítani, azonban ebből eredően a jelenleg hatályos szabályok jogalkalmazási gyakorlata sem fejlődött ki. Kutatásaim során többféle, lehetséges megoldással is találkoztam, amelyek közül a leginkább humánusnak és nemzetközi elvárásoknak megfelelőnek a következőt találtam. Azon 14. életévét be nem töltött személy esetében, aki bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható, a nyomozó hatóságra történő előállítását követően – a jogszabályi rendelkezéseknek megfelelően – nem kerül elhelyezésre előállító helyiségben, hanem – a soron kívüliség biztosítása mellett – a nyomozó hatóságra érkezést követően a kihallgató szobában biztosítják az őrzését, ezzel együtt nyomban értesítésre kerül a törvényes képviselő és a védő, majd a megalapozott gyanú közlése a jelenlétükben.

A rendőrségi fogdák rendjét szabályozó rendelet részletesebben rendelkezik a végrehajtás kereteiről, azonban itt is szükséges lenne a rendeleten belül külön fejezetben elhelyezni a fiatalkorúakra vonatkozó szabályokat. Az azonban üdvözlendő, hogy rendőrségi fogdák letartóztatás foganatosítására már csak kivételes esetben kerülhet sor, mivel a CPT megállapításai mellett véleményem szerint a rendőrségi fogdák állapota,

valamint befogadóképessége sem tenné lehetővé, hogy a letartóztatottakat a fogdáknban helyezték el hosszabb időre, továbbá az Európai Börtönszabályok szerint a letartóztatott személyek csak büntetés-végrehajtási intézetben, tehát nekik fenntartott intézményben helyezhetők el.⁴⁷¹

Az AB határozat, a hazai szabályozás és a CPT standardok vizsgálata alapján saját meglátásom szerint a hatályos szabályozás a mozgás- illetve életér tekintetében a nemzetközi kívánalmaknak eleget tesz, annak ellenére is, hogy a rendőrségi fogdákra vonatkozó rendelkezések számszerűen nem követik az ajánlásokat és a hazai büntetés-végrehajtási intézeteket túlszűfolttság sújtja (hiszen a túlszűfolttság nem a biztosítandó életér nagyságából, hanem az elítéltek és a férőhelyek számának alakulásából ered). A rendőrségi fogdák tekintetében ezt arra alapozom, hogy maga a rendelet nem teszi lehetővé a túlszűfolt elhelyezést, valamint az AB határozathoz fűzött különvélemények között is megjelenő azon megállapításra, hogy a magyar szabályok a nettó - tehát a fogvatartott számára kedvezőbb, addig az EJEB a bruttó tér nagyságát veszik figyelembe.

Véleményem szerint a nemzetközi dokumentumok által megfogalmazott elvárásokat nem szükséges teljes egészében, változatlan formában átvennie a részes államoknak, hiszen a jogrendszerek különbözőségére tekintettel ez nem is lenne feltétlenül lehetséges. Sokkal inkább a jogszabályi környezet megalkotása során egy lényeges iránymutatásnak tekinthetők, amelyek olyan alapelveket, követendő mintákat mutatnak be, amelyekre a részes államoknak különös figyelemmel kell lenniük a saját jogszabályaik megalkotása során. Példának okáért vitathatónak tartom a CPT azon előírását, mely szerint a rendőrök a fiatalkorúakkal történő érintkezés során ne viseljenek rendőrbotot, mert az a jó kapcsolat kialakítását akadályozza. Álláspontom szerint önmagában a rendőrbot viselése nem befolyásolja a rendőr és a fiatalkorú közti kapcsolat minőségét, azonban az már igen, ha a rendőr azt a rendőrbotot indokolatlanul, a fiatalkorú emberi méltóságának megsértésére, bántalmazására használja.

Vókó György korábban idézett álláspontját ehelyütt is érdemes megemlíteni. Szerinte ugyanis a fiatalkorúak belső lényükből adódóan sokkal sebezhetőbbek a felnőtteknél, éppen ezért különös gondot kell fordítani testi és lelki jólétük védelmére, attól függetlenül, hogy milyen okból fosztották meg őket a szabadságuktól.⁴⁷² Mindebből az következik, hogy a hatóságoknak már a büntetőeljárás első pillanatától kezdve figyelemmel kell lenniük a fiatalkorúak speciális igényeire, sebezhetőségére és a hatóságokkal történő

⁴⁷¹ Miniszteri Bizottság Európai Börtönszabályokról szóló R/2006/2 ajánlása II. Rész 10.2 pont

⁴⁷² VÓKÓ (2006) i.m. 334.

első érintkezés során is biztosítani kell a jogait annak érdekében, hogy az eljárás befejeztével helyes irányba fejlődhessenek és a társadalom hasznos tagjává válhassanak. E célok viszont csak akkor érhetők el, ha az eljárás minden szakaszában világos, részletes és következetes jogszabályokat állnak a jogalkalmazók rendelkezésére.

Domokos Andrea álláspontja szerint a „nulla tolerancia” elve a fiatalkorúaknál nem célravezető, esetükben ugyanis az egyéni bánásmód, a differenciálás, a patronálás és a felkarolás vezethet eredményre.⁴⁷³ E gondolat visszatükrözi azt a nemzetközi kívánalmat, miszerint a fiatalkorúak szabadsága csak kivételes esetben és csak a lehető legrövidebb időtartamban vonható el. Éppen ezért, ha a jogalkalmazó mégis olyan döntést hoz, amely alapján rendőrségi fogva tartásra kerül sor, szem előtt kell tartani a fiatalkorúak érdekét, valamint az ártatlanság vélelméből eredően azt, hogy a rendőrségi fogva tartás sosem lehet előrehozott, megelőlegezett büntetés.

5.2. A büntetés-végrehajtási intézetekre vonatkozó szabályok

5.2.1. A fogva tartás jogcíme

5.2.1.1. A fiatalkorúak letartóztatása, rendbírság helyébe lépő elzárás

A normatív bűnügyi tudományok jogi szabályozásának teljes körű megújulása 2018. július 1. napján zárult le a Büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény hatályba lépésével. Az elmúlt években ugyanis tanúi lehettünk az új Büntető Törvénykönyv, az új Büntetés-végrehajtási Kódex megszületésének, a büntetőjogi reform utolsó állomásaként pedig az új Büntetőeljárásról szóló törvény megalkotásának és hatályba lépésének. A letartóztatás szabályai az új törvényben sokkal átláthatóbban jelennek meg, mivel a rendelkezéseket az egyszerűsödés jellemzi, mindazonáltal az elrendelés okaira és tartamára vonatkozó valamennyi szabály tartalma nem módosult jelentős mértékben. A legszembetűnőbb változást a jogintézmény elnevezésében tapasztalhatjuk, ugyanis nem előzetes letartóztatásként, hanem letartóztatásként került bele az új törvénybe.⁴⁷⁴

A letartóztatás kiváltképp, ha annak alanya fiatalkorú terhelt, sosem nőhet túl eredeti, törvényben meghatározott célján, nem válhat a jogerős bírósági döntés előtt büntetéssé, mert az a tisztességes eljárás elvének és az emberi méltóság sérelmét eredményezi. A Sári János

⁴⁷³ DOMOKOS Andrea (szerk.): *Magyarország új Büntetés-végrehajtási Kódexe*. Konferencia Utókiadvány. Acta Caroliensia Conventorum Scientiarum Iuridico-Politicarum X. Patrocinium Kiadó, Budapest, 2014., 77.

⁴⁷⁴ Lásd: HAVASI Sára: A letartóztatás és a nyomozás fiatalkorúakra vonatkozó sajátosságai az új Be. alapján. *Ügyészségi Szemle* 2020/2.

által a „legértékesebb alapjogként”⁴⁷⁵ számon tartott szabadsághoz való jog a legkorábban elismert alapvető jogok közé tartozik, amely számos nemzetközi dokumentumban, így például a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányában vagy az Emberi Jogok Európai Egyezményben is elismerést nyert.⁴⁷⁶ A szubszidiaritás elvét szem előtt tartva, a szabadsághoz való jog olyan alkotmányos alapjog, amelytől megfosztani valakit csak törvényes okból és eljárás keretében lehet, ha az elérni kívánt cél korlátozással járó más eljárási cselekmény vagy intézkedés útján nem biztosítható.⁴⁷⁷

A terheltek tehát alapvetően joga van ahhoz, hogy szabadlábban védekezhessen és csak a fokozatosság, illetve az arányosság elve mentén rendelhető el vele szemben személyi szabadságot érintő kényszerintézkedés.⁴⁷⁸ Mindez visszatükröződik a kényszerintézkedések általános szabályaiból is, amelyek arról rendelkeznek, hogy az eljáró hatóságoknak törekedniük kell arra, hogy a kényszerintézkedés alkalmazása az érintett alapvető jogainak korlátozását – nyilvánvalóan a nem érintett alapvető jogok tiszteletben tartása mellett – csak a legszükségesebb mértékben és ideig eredményezze.⁴⁷⁹ Különösen fontos rendelkezések ezek a fiatalok terheltek tekintetében, ugyanis esetükben alapvető nemzetközi kívánalom, hogy letartóztatásukra csak végső esetben, kivételesen kerüljön sor, és ha a hatóságok mégis a letartóztatás mellett döntenének, akkor is csak a legszükségesebb ideig tartson.⁴⁸⁰ Az Európa Tanács az ítélelhozatal megelőző fogva tartásról szóló R (80) 11. számú ajánlása szintén hasonló rendelkezéseket tartalmaz, viszont további elemként megjelenik benne, hogy az ítéletmeghozatal megelőző őrizet sohasem lehet kötelező és nem alkalmazható büntető célokból, amely egyértelműen az ártatlanság védelmére vezethető vissza.

A Be. az általános szabályokkal megegyezően a fiatalok letartóztatásának is ugyanazon általános és különös feltételeit szabja meg. Hasonlóan tehát az általános szabályokhoz a letartóztatás általános feltételei⁴⁸¹ objektívek és konjunktívak, míg a különös feltételek⁴⁸² szubjektívek és alternatívak, valamint nemcsak bekövetkezett eseményekre reagálnak, hanem a valószínűsítésre is lehetőséget adnak.

⁴⁷⁵ Lásd: SÁRI János: *Alapjogok. Alkotmánytan II. 3. átdolgozott kiadás.* Osiris Kiadó Budapest, 2005., 98.

⁴⁷⁶ CHRONOWSKI Nóra: *Szabadsághoz és a személyi biztonsághoz való jog.* In: LAMM Vanda (szerk.): *Emberi Jogi Enciklopédia.* HVG-Orac Lap és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2018., 636.

⁴⁷⁷ 2017. évi XC. törvény 2. § (3) bekezdése

⁴⁷⁸ 2017. évi XC. törvény 3. § (5) bekezdése

⁴⁷⁹ 2017. évi XC. törvény 271. §

⁴⁸⁰ Lásd például az ENSZ Közgyűlése által 1990. december 14-én elfogadott, a szabadságelvonással nem járó intézkedések minimumszabályairól szóló ún. Tokiói Szabályokat, United Nations Standard Minimum Rules for Non-custodial Measures

⁴⁸¹ Lásd 2017. évi XC. törvény 276. § (1) bekezdése és 277. § (4) bekezdése

⁴⁸² Lásd 2017. évi XC. törvény 276. § (2) bekezdése

A letartóztatás feltételrendszere a fiatalok elleni eljárásban azonban kiegészül egy speciális elemmel, ugyanis az általános és különös feltételek mellett is csak akkor rendelhető el a fiatalok letartóztatása, ha az általa elkövetett bűncselekmény különös tárgyi súlyú és a kényszerintézkedéssel elérni kívánt cél enyhébb kényszerintézkedéssel nem érhető el.⁴⁸³ A különös tárgyi súly mérlegelése során a bűncselekmény jellegét, a büntetési tétel mértékét, az elkövetés módját, valamint az objektív tárgyi és alanyi körülményeket kell figyelembe venni. A különös tárgyi súlyosságot például a sorozatjelleg vagy a kirívó erőszakosság is megalapozhatja.⁴⁸⁴ A letartóztatás elrendeléséről a bíróság ülésen határoz, amelyen a törvényes képviselő és a gondozást ellátó nagykorú személy is részt vehet, sőt – mivel az ülés egy sajátos kontradiktórius eljárásnak tekinthető⁴⁸⁵ – akár fel is szólalhatnak vagy észrevételt tehetnek, és a bíróság döntéséből is kézhez kapnak.⁴⁸⁶ A törvényes képviselő és a gondozást ellátó nagykorú személy azonban nemcsak a bírósági döntést, hanem az ügyészi indítványt is megkapja, illetve részükre meghatározott esetekben az ügyiratok megismerését is biztosítani kell.⁴⁸⁷

A vádemelés előtt elrendelt letartóztatás az elsőfokú bíróságnak a tárgyalás előkészítése során hozott határozatáig, de legfeljebb 1 hónapig tart, amely az elrendeléstől számított 1 év elteltéig alkalmanként legfeljebb három hónappal, azt követően legfeljebb 2 hónappal hosszabbítható meg a fiatalok esetén is.

A letartóztatás felső tartama a bűncselekmény elkövetésekor betöltött életkorhoz kapcsolódik, így annak a fiataloknak a letartóztatása, aki a bűncselekmény elkövetésekor a 14. életévét nem töltötte be, legfeljebb 1 évig, ha pedig a 14. életévét betöltötte legfeljebb 2 évig tarthat.⁴⁸⁸ Tehát esetükben a letartóztatás életfogytig tartó szabadságvesztéssel büntetendő cselekmény elkövetésekor sem tarthat felső határok nélkül. A letartóztatás felső határára vonatkozó szabályok megtartását a vádemelés előtt az ügyészség felügyeli.⁴⁸⁹

A statisztikai adatok azt mutatják, hogy a büntetés-végrehajtási intézetekkel szemben a javítóintézeteket nem jellemzi a büntetés-végrehajtási intézeteknél ismert túlszűfolttság. A 2017. évben Budapesten 100 fő, Debrecenben 72 fő, Nagykanizsán 48 fő, Rákospalotán a

⁴⁸³ 2017. évi XC. törvény 688. §

⁴⁸⁴ 11/2018. (VI.29.) LÜ utasítás 16. § (2) bekezdése

⁴⁸⁵ A nyomozási bíró eljárásáról az előzetes letartóztatás elrendelése tárgyában született 93. BKv

⁴⁸⁶ Be. 689. §

⁴⁸⁷ Ilyen eset a Be. 470. § (1) és (2) bekezdése alapján, ha az indítvány tárgya letartóztatás elrendelése, vagy a letartóztatás meghosszabbítása.

⁴⁸⁸ Be. 688. § (2) bekezdése alapján, kivéve az ügydöntő határozat kihirdetése után elrendelt vagy fenntartott letartóztatás esetét, továbbá, ha a másodfokú vagy a harmadfokú bíróság hatályon kívül helyező végzése elleni fellebbezés elbírálása iránti eljárás van folyamatban vagy hatályon kívül helyezés folytán megismételt eljárás van folyamatban.

⁴⁸⁹ 11/2018. (VI.29.) LÜ utasítás 17. § (4) bekezdés

leányok részére pedig 20 fő letartóztatását tudták foganatosítani. A javítóintézetek átlagos kihasználtsága letartóztatások tekintetében, 2017. december 31-ei adatok alapján körülbelül 61 %-os volt.⁴⁹⁰

Ezzel szemben ugyanebben az évben a büntetés-végrehajtási intézetek összesen 17.944 fogvatartott őrzéséről gondoskodtak, amely 129 %-os átlagtelítettséget okozott. A büntetés-végrehajtási intézetekben 2017. december 31. napján összesen 71 fő fiatalkorút tartottak fogva, vagyis a vizsgált napon üdvözölendő módon több fiatalkorú töltötte letartóztatását javítóintézetben, mint büntetés-végrehajtási intézetben. Az a 71 fiatalkorú terhelt, akit büntetés-végrehajtási intézetben tartottak fogva, azonban egy túlterhelt, zsúfolt rendszerbe került.⁴⁹¹

Hasonló adatokat találunk a 2018-as évre vonatkozóan, mivel országosan a 228 fő javítóintézeti férőhelyre 2018. december 31. napján 95 fő jutott, amely körülbelül 42 %-os kihasználtságot jelentett. Ugyanebben az évben a büntetés-végrehajtási intézetek túlszűfolttségének mértéke ugyan csökkent, de még így is elérte a 113 %-ot, és 2018. december 31. napján 45 fiatalkorú terhelt letartóztatását foganatosították. A számok ismételten arra engednek következtetni, hogy 2018-ban a büntetés-végrehajtási intézetben ismételten kevesebb fiatalkorú letartóztatását hajtották végre.⁴⁹²

A rendbíróság a Be.-ben szabályozott jogintézmény, amelyet az eljárás fenntartása érdekében, illetve az eljárási kötelezettségek megszegése miatt szabhat ki a nyomozó hatóság, az ügyészség és a bíróság. A rendbíróság összege fiatalkorúval szemben is ötezer forinttól egymillió forintig terjedhet, amelyet – ha azt természetes személlyel szemben szabták ki - meg nem fizetése esetén a bíróság elzárásra változtatja át. Az átváltoztatás léptéke szerint ötezer forint felel meg egy napi elzárásnak, azonban az átváltoztatás folytán az elzárás maximum 100 napig terjedhet.⁴⁹³

⁴⁹⁰ Adatok lekérve Emberi Erőforrások Minisztériumától 2019. július 10. napján

⁴⁹¹ Börtönstatisztikai Szemle 2018/1. 4; 7-8.

<https://bv.gov.hu/sites/default/files/Bortonstatisztikai%20Szemle%202018%201.pdf> (letöltve: 2020. május 15.)

⁴⁹² Börtönstatisztikai Szemle 2019/1. 7-8.

https://bv.gov.hu/sites/default/files/Bortonstatisztikai_Szemle_0910.pdf (letöltve: 2020. május 15.)

⁴⁹³ Be. 127-128.§

5.2.1.2. A fiatalokkal szembeni szabadságvesztés, elzárás, átváltoztatott szabadságvesztés

Egészen 1963-ig a fiatalok számára nem létezett önálló büntetés-végrehajtási intézet. A II. világháborút követően a fiatalok fiúkat Cegléden egy huszárlaktanya lóistállójából átalakított épületben, a lányokat pedig Kecskeméten helyezték el. 1954 végén a Sátorlajújhelyi Országos Börtönbe szállították át őket a felnőtt korúakkal közös intézetbe, majd 1958-ban megtörtént az áttelepítésük a Budapesti Országos Börtönbe.⁴⁹⁴ Ma a Bács-Kiskun-Vármegyei Büntetés-végrehajtási Intézet, a Baranya Vármegyei Büntetés-végrehajtási Intézet, a Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegyei Büntetés-végrehajtási Intézet, valamint a Fiatalok Büntetés-végrehajtási Intézete Tökölön látja el a fiatalok fogvatartottak szabadságvesztésével összefüggő büntetés-végrehajtási feladatokat.

A fiatalokkal szemben kiszabható szabadságvesztés generális minimumát a jogalkotó differenciáltan, míg a generális minimumát a felnőttkorúakra vonatkozó szabályokhoz képest rövidebb időtartamban határozta meg, ugyanis a szabadságvesztés legrövidebb tartama bármely bűncselekmény esetén egy hónap. A generális maximum aszerint alakul, hogy az elkövető a bűncselekmény elkövetésekor a 16. életévét betöltötte-e. Így azzal a fiatalokkal szemben, aki a bűncselekmény elkövetésekor a 16. életévét még nem töltötte be, a szabadságvesztés leghosszabb időtartama életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntethető cselekmény elkövetése esetén 10 év, míg 5 évet meghaladó tartamú szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény elkövetése esetén 5 év lehet. Ehhez képest a jogalkotó szigorúbb kereteket alkotott azokkal a fiatalokkal szemben, akik a bűncselekmény elkövetésekor a 16. életévüket betöltötték, mert esetükben az életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntethető bűncselekmény elkövetése esetén 15 év, míg az 5 évet meghaladó tartamú szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény elkövetése esetén 5 év szabadságvesztéssel sújthatók.⁴⁹⁵ Ami a végrehajtási fokozatokat illeti, fiatalokkal szemben fegyház fokozat megállapításának nincs helye, amely a nemzetközi elvárásoknak való megfelelésen keresztül eleget tesz a fiatalokkal szembeni speciális büntetési céloknak. A fiatalokkal szemben kiszabott szabadságvesztés végrehajtási fokozata tehát fiatalok fogháza és fiatalok börtöne lehet.⁴⁹⁶

⁴⁹⁴ BORY Noémi: A fiatalok büntetés-végrehajtásának történeti kialakulása Magyarországon a XVII. századtól napjainkig. *Ügyészek Lapja* 2019/2. <http://ugyeszeklapja.hu/?p=2352> (megtekintve: 2023. szeptember 7.)

⁴⁹⁵ Btk. 109. §

⁴⁹⁶ Btk. 110. § (1) bekezdése alapján a szabadságvesztés végrehajtási fokozata fiatalok börtöne, ha a) a fiatalok büntett miatt kétévi vagy ennél hosszabb tartamú szabadságvesztésre ítélik,

A feltételes szabadságra bocsátás fiatalok számára vonatkozó anyagi jogi szabályait áttekintve a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségéből történő kizárás tekintetében találunk enyhébb rendelkezést. A Btk. ugyanis úgy rendelkezik, hogy a fiatalok abban az esetben, ha tettesként ítélték végrehajtandó szabadságvesztésre a Btk.-ban taxatíván meghatározott bűncselekmények elkövetése miatt (mint például emberölés, emberrablás vagy terrorcselekmény büntette miatt), vagy ezen meghatározott bűncselekményi kör előkészülete, részesként történt elkövetése, korlátlan enyhítés alkalmazásával, továbbá a hozzátartozója sérelmére elkövetett, nyolcévi vagy ennél súlyosabb szabadságvesztéssel fenyegetett személy elleni erőszakos bűncselekmény miatt, vagy tizennyolcadik életévét be nem töltött személy sérelmére elkövetett, nyolcévi vagy ennél súlyosabb szabadságvesztéssel fenyegetett nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmény miatt ítélték végrehajtandó szabadságvesztésre, kizárólag akkor zárható ki a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségéből, ha a bűncselekmény elkövetésekor a 16. életévét betöltötte és 10 évi vagy ezt meghaladó tartamú szabadságvesztésre ítélik.⁴⁹⁷

A BVOP legutóbb 2017-ben vizsgálta a fiatalokkal szemben kiszabott szabadságvesztés időtartamát. A statisztikai adatok azt mutatják, hogy 2016. év végén fogvatartott 305 fő fiatalok fogvatartottból 57 fő 1-2 évig terjedő szabadságvesztést, 47 fő fiatalok 3-5 évig terjedő szabadságvesztést, valamint 45 fő 2-3 évig terjedő szabadságvesztést töltött büntetés-végrehajtási intézetben. Ez a három kategória volt domináns, az 1 év alatti ítéleti idő nem volt jellemző, valamint megfigyelhető, hogy a szabadságvesztés tartamának növekedésével a fiatalok elítéltek aránya is csökkenő tendenciát mutat.⁴⁹⁸

Az elzárás a 2013. július 1. napján hatályba lépett Btk. egyik novuma, amely azon jogalkotói célból került a szankciórendszer eszköztárába, hogy hatékonyan szolgálja a prevenció célokát a fiataloknál és az első büntényes elkövetőknél, illetve egyfajta alternatívát kínáljon a szabadságvesztéshez képest. A fiatalok tekintetében kritikus visszhangot váltott ki a fiatalokkal szemben a 3-30 napig terjedő elzárás alkalmazásának lehetősége. A kritikus megközelítés szerint ugyanis a szabadságelvonással járó börtönártalmak súlyosabb károkat képesek okozni fiatalok fogvatartottaknál, amelyek

b) az egyévi vagy ennél hosszabb tartamú szabadságvesztésre ítélt fiatalok visszaeső, vagy

c) az egyévi vagy ennél hosszabb tartamú szabadságvesztésre ítélt fiatalok a szándékos bűncselekmény elkövetését megelőző három éven belül szándékos bűncselekmény miatt javítóintézeti nevelésre ítélték.

(2) Az (1) bekezdésben meghatározott eseteken kívül a szabadságvesztés végrehajtási fokozata fiatalok fogháza.

⁴⁹⁷ Btk. 109. § (5) bekezdése

⁴⁹⁸ Börtönstatisztikai Szemle, 2017/1., 25.

már rövidebb tartamú szabadságelvonás során is jelentkezhetnek. A rövid tartamú szabadságelvonás mellett, hogy a börtönártalmak kialakulásának kedvez, nem képes a fiatalkorúak tekintetében támasztott speciális büntetési céloknak sem eleget tenni, mert a eredményes neveléshez hosszabb időre van szükség.⁴⁹⁹ A szakmai álláspont abban sem egységes, hogy az elzárás valóban a szabadságvesztés alternatívájaként működik, így például Tóth Mihály nem tekinti az elzárást a szabadságvesztés valódi alternatívájának, meglátása szerint ugyanis szabadságvesztést kizárólag szabadságelvonással nem járó szankció helyettesíthet.⁵⁰⁰

A közérdekű munka és a pénzbüntetés szabadságvesztésre történő átváltoztatásának a fiatalkorúakkal szemben is van helye. A szabadságelvonás ultima ratio jellege az átváltoztatás szabályaiból is visszatükröződik, különösen a pénzbüntetés átváltoztatásának szabályaiból, amelyek fiatalkorúak esetében lépcsőzetes átváltoztatási rendszer alkalmazását teszik lehetővé. Ugyanis, ha a fiatalkorú elítélt a pénzbüntetés megfizetését elmulasztja, az illetékes törvényszék gazdasági hivatala első körben megkísérli a pénzbüntetés behajtását. Ennek eredménytelensége esetén a bv. bíró dönt a pénzbüntetés közérdekű munkára vagy szabadságvesztésre történő átváltoztatásáról. Kifejezetten a fiatalkorúak esetében tehát a bv. bírónak lehetősége van arra, hogy a pénzbüntetést szabadságelvonás nélkül, közérdekű munkára változtassa át. A közérdekű munkára történő átváltoztatás azonban az anyagi jogi szabályok figyelembe vételével történhet, amely azt jelenti, hogy a pénzbüntetés közérdekű munkára történő átváltoztatás alapfeltétele, hogy az átváltoztatásról rendelkező döntés meghozatalakor a fiatalkorú a 16. életévét betöltse. Ez azt is jelenti, hogy amennyiben a közérdekű munkára történő átváltoztatás anyagi jogi feltétele nem áll fenn, úgy a pénzbüntetés szabadságvesztésre történő átváltoztatásának lehet csak helye. Amennyiben a közérdekű munkára történt átváltoztatás sem vezet eredményre és annak szabadságvesztésre történő átváltoztatásra kerül sor, a hátralevő részébe lépő szabadságvesztést úgy kell megállapítani, hogy két óra közérdekű munkának egynapi szabadságvesztés felel meg.⁵⁰¹ Ez az átváltás kedvezőtlenebb, mint amikor az ítéletben kiszabott közérdekű munka szabadságvesztésre történő átváltoztatására kerül sor, mert abban az esetben négy óra közérdekű munka felel meg egynapi szabadságvesztésnek. A közérdekű munka szabadságvesztésre történő átváltoztatás vonatkozásában a fiatalkorúakra vonatkozó

⁴⁹⁹ DOMOKOS Andrea: *Egyes rövidtartamú szabadságelvonó szankciókról*. In: Domokos Andrea (szerk.): Magyarország új büntetés-végrehajtási kódexe. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar. Budapest, 2014., 68-81.

⁵⁰⁰ TÓTH Mihály: Az új Btk. bölcsőjénél. *Magyar Jog* 2013/9., 533.

⁵⁰¹ Bv. Kódex 292. § (6) bekezdése

speciális szabályozást nem találunk, az általános szabályok irányadóak.

A Bv. Kódex fiatalkorúak esetében azonban nemcsak a pénzbüntetés és a közérdekű munka, hanem a javítóintézeti nevelés szabadságvesztésre történő átváltoztatását is lehetővé teszi. A javítóintézeti nevelés átváltoztatására akkor kerülhet sor, ha a javítóintézeti nevelésre ítélest követően elkövetett bűncselekmény miatt a fiatalkorút a javítóintézeti nevelés vagy az ideiglenes elbocsátás alatt végrehajtandó szabadságvesztésre ítélik. Ebben az esetben a végrehajtás sorrendjére vonatkozó szabályok szerint a szabadságvesztést kell végrehajtani és a javítóintézeti nevelés hátralevő részét szabadságvesztésre kell átváltoztatni oly módon, hogy kétnapi javítóintézeti nevelés helyébe egynapi szabadságvesztés lép.⁵⁰²

5.2.2. A fiatalkorúakra vonatkozó speciális végrehajtási szabályok

5.2.2.1. A letartóztatás és a rendbíróság helyébe lépő elzárás speciális végrehajtási szabályai

A fiatalkorúak letartóztatásának végrehajtására vonatkozó különös szabályai közül a végrehajtási hely kijelölésére vonatkozó szabályok érdemelnek külön említést. A Bv. Kódex ugyanis életkori sávokat határoz meg – minden esetben az elrendeléskori életkor az irányadó – a végrehajtási hely kijelölése körében. Ennek értelmében, annak a fiatalkorúnak a letartóztatása, aki a kényszerintézkedés elrendelésekor a 14. életévét nem töltötte be, kizárólag javítóintézetben hajtható végre. Ez a szabály követi a Btk. azon rendelkezését, mely szerint azzal szemben, aki a bűncselekmény elkövetésekor 14. életévét még nem töltötte be, csak intézkedés alkalmazható.

A Bv. Kódex vagylagos szabályozást alkalmaz 14. életévét betöltött, de a 18. életévét be nem töltött fiatalkorúak vonatkozásában, akiknek a letartóztatása elsődlegesen javítóintézetben, kivételesen büntetés-végrehajtási intézetben történhet. Emellett szintén mérlegelés tárgyává teszi a 18. életévét betöltött, de a 20. életévét be nem töltött fiatalkorúak letartóztatásának végrehajtási helyének kijelölését, akiknek a letartóztatása elsődlegesen büntetés-végrehajtási intézetben és kivételesen javítóintézetben fogatosítható.

Mérlegelést nem tűrő szabályt találunk azonban az elrendeléskor a 20. életévét betöltött fiatalkorúak esetében, akiknek a letartóztatása kizárólag büntetés-végrehajtási intézetben hajtható végre.⁵⁰³

⁵⁰² Btk. 122. §

⁵⁰³ Bv. Kódex 413. § (2) bekezdése

A fentiek alapján a 14. életévét betöltött, de a 20. életévét be nem töltött fiatalok letartóztatása esetén a végrehajtás helyének kijelölése mérlegelést igényel, amely keretében a fiatalok személyiségének és a terhére rótt bűncselekmény jellegének vizsgálatára kerül sor. Mindazonáltal a bíróság döntése nem tekinthető strictnek tekintetben, hogy akár az ügyészség, akár a terhelt, a védő vagy a törvényes képviselő indítványára a bíróság a végrehajtás helyét a későbbiekben megváltoztathatja, sőt a vádemelést követően hivatalból is határozhat róla.⁵⁰⁴ Az ügyészség egyébként általában akkor indítványozza – a javítóintézet vagy a büntetés-végrehajtás intézet javaslata alapján – a végrehajtási hely megváltoztatását, ha a letartóztatás időtartama alatt a fiatalok körülményeiben változás következik be, vagy ha a megalapozott gyanú tárgyának módosulása ezt indokolja.⁵⁰⁵ A gyakorlat szerint büntetés-végrehajtási intézetben indokolt a letartóztatás foganatosítása, ha a törvényszék hatáskörébe tartozó ügy vagy általában a személy elleni erőszakos bűncselekmények súlyosabban minősülő esetei miatt folyik az eljárás, illetve ha a fiatalok már korábban szabadságvesztés büntetést töltötték.⁵⁰⁶

Emellett a bv. intézet parancsnoka és a javítóintézet igazgatója és kezdeményezheti a végrehajtási hely megváltoztatását. A javítóintézet igazgatója akkor kezdeményezheti a végrehajtási hely megváltoztatását, ha a fiatalok tartósan szembeszegülnek a javítóintézet rendjével, társai vagy a javítóintézet dolgozóinak testi épségét, illetve a javítóintézet biztonságát súlyosan veszélyeztető magatartást tanúsít.⁵⁰⁷

Ehelyütt szükséges kitérnünk a 21. életév betöltéséhez fűződő joghatásokhoz, hiszen ahogyan a 21. életév betöltése hatással van a szabadságvesztés és a javítóintézeti nevelés végrehajtására, úgy a letartóztatás végrehajtása során is jelentősége van ezen életkor betöltésének. A Bv. Kódex ugyanis úgy rendelkezik, hogy amennyiben a javítóintézetben elhelyezett terhelt a letartóztatása alatt betölti 21. életévét, a javítóintézet megkeresi a rendőrkapitányságot a terhelt büntetés-végrehajtási intézetbe történő átszállítása érdekében.⁵⁰⁸

A letartóztatás során is érvényesülő elkülönítési szabály egyike a fiatalok és felnőttek egymástól való elkülönítése. A Bv. Kódex a fiatalok életkor szerinti további elkülönítését is kívánatosnak tartja oly módon, hogy a 16. életévüket be nem töltött

⁵⁰⁴ 2013. évi CCXL. törvény 413. § (4) bekezdése

⁵⁰⁵ 2017. évi XC. törvény 688. (5) bekezdése

⁵⁰⁶ LAJTÁR István: A fiatalok igazságszolgáltatásának, büntetés-végrehajtásának egyes időszerű kérdései a jogszabályi változások és a jogalkalmazási tapasztalatok tükrében. *Börtönügyi Szemle* 2005/4., 22-23.

⁵⁰⁷ Bv. Kódex 415. § (1) bekezdése

⁵⁰⁸ BELOVICS Ervin-VÓKÓ György: *Büntetés-végrehajtási jog*. HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2018., 323.

fiatalkorúakat a többi fiatalkorútól lehetőség szerint külön zárkában vagy lakóhelyiségben kell elhelyezni.⁵⁰⁹ Az életkor szerinti elkülönítés a törvény szövegéből kitűnően tehát nem kötelezően alkalmazandó szabály, maga a Bv. Kódex kivételként emeli ki, hogy az életkori elkülönítésnek akkor lehet helye, ha az a fiatalkorú érdekével nem ellentétes. A 16. életévét be nem töltött fiatalkorú együttes elhelyezése a többi fiatalkorúval különösen akkor lehet indokolt, amikor hozzátartozói, különösen testvéri kapcsolat áll fenn közöttük.

A letartóztatás hatálya alatt alá fiatalkorú és gyermeke együttes elhelyezésére is sor kerülhet a bv. intézet anya-gyermek részlegén és a javítóintézet külön e célra kialakított részlegén, amennyiben a fiatalkorú nőnek a gyermeke a letartóztatás végrehajtása alatt született és az együttes elhelyezést kizáró ok sem állapítható meg, továbbá ha a bíróság a letartóztatás elrendelésekor a gyermeket ideiglenes hatállyal az anya-gyermek részlegen helyezte el. Külön érdemes kihangsúlyozni, hogy a Bv. Kódex kizárólag a fiatalkorú nőknek teszi lehetővé az együttes elhelyezést, a férfi fiatalkorúak számára ez a lehetőség nem vehető igénybe.⁵¹⁰

A Bv. Kódex garanciális szabályként rögzíti és a letartóztatás hatálya alatt történő bántalmazások látenciájának csökkentését szolgálja, hogy a fiatalkorú orvosi vizsgálatát, látület felvételét a törvényes képviselő vagy a védő kérelmére is el kell végezni, amelynek következtetéseit írásba kell foglalni.

A rendbíróság helyébe lépő elzárás végrehajtási szabályait külön fejezetben találjuk azzal, hogy a speciális szabályokat az elzárás végrehajtására vonatkozó szabályokkal együtt kell alkalmazni. Az elzárás és a rendbíróság helyébe lépő elzárás végrehajtási szabályait áttekintve megállapítható, hogy a fiatalkorúakra vonatkozó speciális végrehajtási szabályokat a fiatalkorúak felnőttkorúaktól való elkülönítésén kívül nem találunk.

5.2.2.2. A szabadságvesztés, az elzárás és az átváltoztatott szabadságvesztés speciális végrehajtási szabályai

Az elzárás és az átváltoztatott szabadságvesztés különös végrehajtási szabályaira vonatkozó speciális, fiatalkorúak tekintetében alkalmazandó külön szabályt – az elkülönítési szabályon kívül - nem találunk, szemben a szabadságvesztés végrehajtási szabályaival, amelyek külön szerkezeti egységben rögzítik a fiatalkorúakra vonatkozó speciális

⁵⁰⁹ Bv. Kódex 413. § (2a) bekezdése

⁵¹⁰ Bv. Kódex 413. § (3) bekezdése

rendelkezéseket. Ez a megállapítás azonban azzal érvényes, hogy mind az elzárás végrehajtására, mind az átváltoztatott szabadságvesztésre *lex generalis-ként* a szabadságvesztés fogház fokozatára irányadó szabályok alkalmazandóak, tehát a szabadságvesztés fiatalkorúakra vonatkozó speciális szabályai ily módon érvényesülnek az elzárás és az átváltoztatott szabadságvesztés végrehajtása során is.

A Bv. Kódex a szabadságvesztés végrehajtásának fiatalkorúakra vonatkozó szabályai között elsőként említi, hogy a fiatalkorúak szabadságvesztését külön bv. intézetben, vagy a bv. intézet elkülönített részében kell végrehajtani. A szabályozás annyi eltérést enged, hogy lehetővé teszi a bv. intézet működése érdekében a felnőtt korú elítéltek elhelyezését is. Az elkülönítési szabályokon kívül speciális rendelkezést találunk az elhelyezés, az oktatás, az egészségügyi ellátás, a jutalmazás és fegyelmezés, a kapcsolattartás és a szabadítás vonatkozásában. Ezen szabályok közül külön említést érdemel, hogy a Bv. Kódex hangsúlyozza a gyámhatóság, az egyéb állami szervek, a civil szervezetek, az oktatási intézmények, a büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelő, valamint a hozzátartozók segítségének szükségességét a fiatalkorúak társadalomba való beilleszkedéséhez. E szabály rámutat arra, hogy a fiatalkorúak eredményes nevelése, reintegrációja nemcsak a büntetés-végrehajtás, hanem több állami szereplő és a hozzátartozók együttes fellépése esetén lehetséges.⁵¹¹

A fiatalkorúak elhelyezésének speciális szabálya, hogy a fiatalkorú kérelmére – a nemek szerinti elkülönítési szabályt át nem törve – azonos nemű fiatalkorú testvérével együttesen elhelyezhető. Az együttes elhelyezés engedélyezése azonban nem automatikusan történik, arra kizárólag abban az esetben kerülhet sor, ha ez mindkét fiatalkorú érdekét szolgálja és a bv. intézetben ennek a lehetősége is megteremthető. A kérelem elbírálása során figyelembe kell venni a kérelemmel érintett fiatalkorúak bűnügyi előéletét, az általuk elkövetett bűncselekményeket, a fiatalkorúak veszélyeztetettségét, értelmi és érzelmi fejlettségét, valamint vizsgálni kell, hogy az együttes elhelyezés a fogva tartás rendjére és biztonságára milyen hatást gyakorolna.

A szabadságvesztéssel sújtott fiatalkorúak reintegrációjának alappilére az is, hogy a büntetés érvényesítésén túl a fiatalkorú fejlesztésére is kiterjedjen a büntetés-végrehajtási tevékenység. Ennek okán nevesíti külön a Bv. Kódex, hogy a fiatalkorú oktatására, személyiségének fejlesztésére és testi fejlődésére, a tankötelezettség érvényesítésére, illetve az első szakmához jutás lehetőségére különös gondot kell fordítani. Sőt a Bv. Kódex kötelezi

⁵¹¹ Bv. Kódex 192-204. §

a bv. intézeteket, hogy a szakképzésben vagy betanított munkás-képzésben való részvételt is biztosítsák, valamint tegyék lehetővé a középiskolai tanulmányok folytatását is.

A kapcsolattartási szabályokat áttekintve két speciális kapcsolattartási formát is találunk a fiatalkorúakra vonatkozó speciális rendelkezések között, ezek a családi konzultáció és a családterápiás foglalkozás. Mindkét kapcsolattartási formát az az elgondolás hívta életre, miszerint a fiatalkorúak hozzátartozóikkal való kapcsolatuk ápolása különösen fontos eleme a társadalmi visszailleszkedésüknek, nem mellesleg rendszerint a büntetés-végrehajtás kiállítását követően a fiatalkorúak a családi otthonba térnek vissza. A családi konzultáció egy kötetlen kapcsolattartási forma, amelyet a fiatalkorú vagy a törvényes képviselő kérelmére biztosíthat a bv. intézet. A bv. intézet engedélyezése esetén háromhavonta biztosít a törvény lehetőséget a családi konzultáción való részvételre, amelyen a szülő, valamint a Ptk. szerinti kapcsolattartásra jogosult vehet részt.

A családi konzultációhoz hasonló a családterápiás foglalkozás, amelyet a bv. intézet engedélyezhet a fiatalkorú vagy törvényes képviselő kérelme alapján. A foglalkozások számát a terápiás szükségletek határozzák meg és az a szülő nem vehet részt rajta, aki a kapcsolattartásra nem jogosult. Továbbá a Bv. Kódex azt is lehetővé teszi, hogy kivételesen a fiatalkorú a családterápiás foglalkozáson a bv. intézeten kívül vegyen részt. Mind a családi konzultáció, mind a családterápiás foglalkozásra közös szabályként vonatkozik, hogy nem minősülnek látogatófogadásnak és akár elítéltek között is engedélyezhető. A családi konzultáció és a családterápiás foglalkozás nemcsak speciális kapcsolattartási formaként jelenik meg, hanem a fiatalkorúak esetében a reintegrációs őrizet speciális feltétele is.⁵¹²

5.2.3. A törvényes bánásmód ügyészség által biztosított garanciái

A letartóztatás végrehajtásának törvényességét havonta legalább kétszer kell megvizsgálni a fogvatartási helyeken. A bv. ügyészek a vizsgálat során minden alkalommal ellenőrzik a bánásmód törvényességét, a fogva tartás alapjául szolgáló iratok meglétét, azok szabályszerűségét, a határidők betartását, illetve a kényszerítő eszközök alkalmazásának törvényességét. A büntetés-végrehajtási intézetekben különös figyelmet kell fordítani a fiatalkorú letartóztatottakra, a rájuk vonatkozó speciális végrehajtási szabályok betartására is.⁵¹³ A 3/2000. (ÜK. 12.) LÜ h. körlevél alapján minden vizsgálat alkalmával meg kell

⁵¹² Bv. Kódex 200/A. §

⁵¹³ 20/2014. (XII. 23.) 13-15. §

győződni arról, hogy a letartóztatás elrendeléséről megtörtént-e a fogvatartott hozzátartozójának késedelem nélküli értesítése. Amennyiben a bv. ügyész mulasztást észlel ezzel kapcsolatban, úgy soron kívül intézkedni köteles a mulasztás megszüntetése érdekében, és ki kell vizsgálnia annak okát is. Tekintettel arra, hogy a letartóztatás hatálya alatt álló fiatalok fogvatartottak is a büntetőeljárás jogait korlátozás nélkül gyakorolhatják, a bv. ügyész vizsgálata az *Európai Börtön szabályokban megfogalmazott kívánalomnak*⁵¹⁴ megfelelően kiterjed a büntetőeljárás jogok maradéktalan biztosítására, így a védővel való kapcsolattartás, az anyanyelvhasználat, a tolmács igénybevétele, a határozatok kézbesítése, a fellebbezés biztosítása, az irattanulmányozás vagy a tárgyalásra való előállítás szabályainak betartására.⁵¹⁵

A szabadságvesztés végrehajtásának törvényességét a bv. ügyész minden büntetés-végrehajtási intézetben havonta legalább egyszer köteles ellenőrizni, ennek keretében a befogadást, a szabadítást, a kényszerítő eszközök alkalmazását, valamint a fiatalokra vonatkozó speciális végrehajtási szabályok érvényesülését. A kötelező elemek mellett a legfőbb ügyészi utasítás tartalmaz választható elemeket is, ezek közé tartozik például a végrehajtás rendjének, az elítéltek elhelyezésének, anyagi ellátásának, jutalmazásának és fegyelmezésének, vagy a nem magyar állampolgárságú elítéltekre vonatkozó jogszabályok megtartásának ellenőrzése. Emellett a büntetés-végrehajtási intézet valamennyi objektumában havonta legalább kétszer ellenőrzi az elítéltekkel való törvényes bánásmódot. Ezen felül évenként vizsgálják a félbeszakítás, az eltávozás, a kimaradás, az átmeneti részleg, a társadalmi kötődési program szabályainak betartását. Úgyszintén éves gyakorisággal vizsgálják a bv. ügyészek, hogy a feltételes szabadság megszüntetését követően foganatba vették-e a szabadságvesztést.⁵¹⁶

Minden végrehajtó intézetben havonta legalább egyszer kell megvizsgálni az elzárás végrehajtásának törvényességét. Különös figyelmet kell fordítani a törvényes bánásmódra, a fogva tartás alapjául szolgáló iratok meglétére, azok szabályszerűségére, a határidők betartására, illetve a kényszerítő eszközök alkalmazásának törvényességére.⁵¹⁷ Emellett itt tartom szükségesnek megemlíteni, hogy a bv. ügyészek minden vizsgálat alkalmával tájékozódni kell arról, hogy a fogvatartottak befogadása során és a fogva tartás alatt rögzítettek-e orvosi vizsgálat során külsérelmi nyomot, valamint olyan sérülést, amely a nem

⁵¹⁴ Miniszteri Bizottság Európai Börtön szabályokról szóló R/2006/2 ajánlása I. Rész 2. pont

⁵¹⁵ BELOVICS Ervin: A büntetés-végrehajtás ügyészi törvényességi felügyeletének szerepéről. *Börtönügyi Szemle* 2008/1., 7.

⁵¹⁶ 20/2014. (XII. 23.) 16-17. §

⁵¹⁷ 20/2014. (XII. 23.) LÜ utasítás 19. §

megfelelő bánásmóddal összefüggésben keletkezhetett.⁵¹⁸ A rendbíróság helyébe lépő elzárás végrehajtásának törvényességét havonta legalább egyszer vizsgálja meg a bv. ügyész, amelyre az elzárás törvényességi felügyeletére vonatkozó szabályok irányadóak.⁵¹⁹

Érdemes kiemelni, hogy a büntetés-végrehajtási intézetek és az ügyészség együttműködése folyamatosnak tekinthető, annak javítására több intézkedés is megszületett. Így a büntetés-végrehajtási intézetek külön helyiséget biztosítanak a büntetés-végrehajtási ügyészek számára a meghallgatások lebonyolításához, az érintett szakterületek osztályvezetői személyes segítséget biztosítanak az információnyújtásban, az intézet parancsnoka személyesen tájékozódik az ellenőrzések tapasztalataitól, emellett a vizsgálatok lefolytatásához soron kívül nyújtanak adatokat.⁵²⁰

A fogvatartottak panasszal fordulhatnak az ügyészséghez a bánásmóddal vagy a fogva tartással összefüggésben. A fogvatartottak által előterjesztett panaszok alapvetően két irányba mutatnak, egyrészt a személyi, másrészt a tárgyi körülmények sérelmezésére terjednek ki. A Bv. Kódex a fiatalok számára büntetés-végrehajtási ügyben vagy a fogva tartással összefüggésben önállóan panaszjogot biztosít.⁵²¹

Személyi körülmények	Tárgyi körülmények
• Fogvatartottakhoz való fogva tartói viszonyulás• Egészségügyi ellátás jogszerűsége• Foglalkoztatás jogszerűsége• Kapcsolattartás jogszerűsége	• Fogva tartási helyek zsúfoltsága• Fogva tartási hely állapota, felszereltsége• Kártevőkkel való fertőzöttség• Szabadidő eltöltésének feltételei

*A fogvatartottak panaszainak tárgykörei
(saját szerkesztés a Legfőbb Ügyészség által rendelkezésemre bocsátott adatok alapján)*

⁵¹⁸ 3/2000. (ÜK. 12.) LÜ h. körlevél 5. pont

⁵¹⁹ 20/2014. (XII. 23.) LÜ utasítás 29. §

⁵²⁰ BERECZKI Zsolt: A magyar büntetés-végrehajtás törvényességi felügyelete – szakmai munkájának elvei, gyakorlata. *Börtönügyi Szemle* 2006/2., 36.

⁵²¹ Bv. Kódex 201. §

A személyi körülményeket illető panaszok legtöbbször az egészségügyi ellátással, a kapcsolattartással kapcsolatos jogok érvényesülésével, a hivatalos állomány tagjainak hangnemével, általuk elkövetett bántalmazással kapcsolatosak, amíg a tárgyi körülményeket érintő panaszok tárgya legtöbbször a felszerelési tárgyak hiánya, az élelmezés minősége és mennyisége, a ruházati ellátottság, a fektető anyag állapota, a fegyelmi eljárások törvényessége, az ügyek késedelmes elintézése kapcsolatos. Továbbá jelentős számú jogorvoslati kérelem érkezik a mozgás- és légtér nagyságával, a mellékhelyiség nem megfelelő leválasztásával, a dohányzók–nem dohányzók elkülönítésével, a kártevőkkel való fertőzöttséggel, vagy a letéti számlák helytelen kezelésével kapcsolatosan.⁵²²

Egyre többször fordulnak elő szerteágazó, vagyis több problémakört is tartalmazó, valamint az ügynevezett „láncpanaszok”. Ezen utóbbi panasztípus jellemzői közé tartozik, hogy a fogvatartottak egyszerre több panaszt, akár több fórumon keresztül is elindítanak (így például panaszt terjeszt elő a bv. intézet parancsnokánál és a bv. ügyésznél, illetve az alapvető jogok biztosához fordul stb.). Emellett a „láncpanaszok” gyakran több vélt vagy valós sérelmet is megjelölnek, amelyet akár egy panaszba foglalva, akár több panaszban, sorozatosan terjesztenek elő. Az is előfordulhat, hogy a panaszok látszólag egyformának tűnnek, de megvizsgálva minimális eltérés állapítható meg tartalmukban. A panaszok tárgykörei évtizedek óta tipikusnak mondhatók, kiválóan példázza ezt egy 1948-ban tett panasz is, amely lényege szerint:

1948-ban egy fogvatartott azért tett panaszt, mert elmondása szerint nem állították időben elő a tárgyalására, annak ellenére, hogy azt jelezte az osztályvezető fogházörnek. Amikor újból jelezni próbálta az előállításának szükségességét fegyelmi sötétzárkába vitték át, és a házimunkás rabok által tetteleg bántalmazták. Kihallgatták többek között a házimunkás rabokat, akik cáfolták, hogy a panaszos által előadottak megtörténtek volna, egyikük így fogalmazott: *„Pontosan nem emlékszem az esetre, mert elő szokott fordulni, hogy egyik másik letartóztatott okvetlenkedik, azonban bántalmazás nélkül betoljuk őket a zárkába. Megverni vagy bántalmazni biztosan nem bántalmazta senki, mert arról mindenki hallott volna.”* Egy másik főházimunkás rab, aki emlékezett az esetre elmondta, hogy miután a fogvatartott kopogott a zárkája ajtaján tájékoztatták, hogy türelemmel várjon, mert az átkísérő őr késik valamiért. A fogvatartott azonban újra kopogott, és amikor az osztályvezető kinyitotta a zárka ajtaját, a fogvatartott kiugrott a zárkából, és futni kezdett. Két házimunkás

⁵²² Összefoglaló jelentés a fogvatartottakkal kapcsolatos bánásmód törvényességének vizsgálatáról, Legfőbb Ügyészség, 2016. 12–24. (Adatok lekérve: 2017. szeptember 22.)

megállította és visszakísérte a zárkájába, de bántalmazás nem történt, sötétzárkába nem helyezték át. A fogvatartott az osztályvezetővel történt szembesítéskor panaszát visszavonta és előadta, hogy azért zörgött a zárka ajtaján, mert elő akarta magát állíttatni a tárgyalásra, sötétzárkába valóban nem tették, nem bántalmazták, a feljelentést azért tette, mert remélte, hogy így bíróság elé kerülhet.⁵²³

A panaszok elintézését nehezítő körülmény, hogy a panaszok gyakran korábbi fogvatartási hellyel kapcsolatban tartalmaznak hónapokkal, akár évekkel korábbi sérelmeket. A hatályos jogszabályi környezet nem köti határidőhöz a panasz előterjesztését, ezért olyan helyzet is előállhat, hogy akár hónapokkal, évekkel korábban szabadult fogvatartott több évvel ezelőtti elhelyezését érintő panaszát is el kell bírálni. A panaszok emellett gyakran tartalmaznak vélelmezett vagy meg nem történt sérelmeket, amelyeknek a kivizsgálása és az alapján az álláspont kialakítása kihívás elé állítja a bv. ügyészeket. Hasonlóan a bánásmóddal összefüggő bűncselekmények miatt indult büntetőeljárásokkal kapcsolatban alapvető problémaként felvetett bizonyítási nehézségek a panaszok kivizsgálása során is felmerülhetnek.

Valamennyi vizsgált év tekintetében az volt megállapítható, hogy a bánásmóddal kapcsolatos panaszokat a fogvatartó intézetek megfelelően kivizsgálták, néhány esetben volt feltárható helytelen eljárás, így például előfordult olyan eset, amikor a bv. intézet a panasz elbírálását követően benyújtott jogorvoslati kérelmet annak indokolása előtt, az indokolás figyelmen kívül hagyásával bíralták el. Emellett többször felmerült a panaszok elkallódása vagy a nyilvántartásba vételük elmaradása is. Olyan esetek is több esetben adódtak, hogy a panasz kivizsgálása érdekében a bv. intézetnek címzett megkeresésben feltett kérdésekre nem, vagy nem megfelelő válasz érkezett, a bekért iratok nem érkeztek meg, illetve ellentmondás vagy eltérés mutatkozott a bv. intézet megkeresésre adott válasza és a megküldött iratai között. A hiányosságok ellenére a panaszok, a feljelentések valamint a további jogorvoslati lehetőségek biztosítva voltak a bv. intézetekben, azokat késedelem nélkül továbbították a megfelelő hatósághoz, a szükséges kivizsgálásokat is elvégezték. Olyan esetre nem derült fény, ahol a fogvatartottnak a feljelentése vagy a panasza miatt törvénytörő bánásmódot szenvedett volna el.⁵²⁴

⁵²³ BFL VII.18.a. 97–103. 1948. El. 6.C.136/1. (levéltári anyag)

⁵²⁴ A Legfőbb Ügyészség által rendelkezésemre bocsátott adatok alapján

(saját szerkesztés)

A fogvatartottak által előterjesztett panaszok száma 2018-ig dinamikusan és töretlenül emelkedett. A növekedés lehetséges oka, hogy a fogvatartottak a jogérvényesítés hatékony eszközeként tekintenek a bv. ügyészek lehetséges intézkedéseire, emellett a panaszok számának emelkedése mögött a fogvatartottak tudatosabbá válása is befolyásoló körülményként értékelhető. Ezt követően a panaszok számának dinamikus növekedése megtorpanni látszott, a panaszok száma elmaradt az előző évi adatokhoz képest. A csökkenő tendencia egészen 2020-ig jellemezte a panaszok számának alakulását, 2020-tól ismételt növekedésnek indult az előterjesztett panaszok száma, amely részben a koronavírus járványra is visszavezethető lehet, mivel a járványhoz kapcsolódóan speciális tárgyú panaszok is megjelentek. Ilyen speciális tárgykör lett a pandémia idején a bv. intézet védelmi intézkedései, a zárkaajtók zárva tartása, a bv. intézeten kívüli egészségügyi ellátás elmaradása vagy elhúzódása, továbbá az elektronikus kapcsolattartás körében előterjesztett jogorvoslati kérelmek.⁵²⁵

A fogvatartottak emberi méltósága a fogva tartó intézetekben alapvetően nem sérül, és a diszkrimináció tilalmát is érvényre juttatják. Mindazonáltal előfordulnak olyan esetek –

⁵²⁵ A Legfőbb Ügyészség által rendelkezésemre bocsátott adatok alapján

például a fogvatartottakkal szemben nem megfelelő hangnem alkalmazása –, amikor a fogvatartottakkal szemben olyan bánásmódot alkalmaznak, amely miatt a bv. ügyészi intézkedésének megtétele nem tűr halasztást. Az tapasztalatok azt mutatják, hogy az ügyészi intézkedések bizonyulnak a leghatékonyabb eszköznek a fogvatartottakkal szembeni megalázó bánásmód megelőzésében. Mindazonáltal a bánásmóddal összefüggő bűncselekmények miatt indult büntetőeljárások és a panaszok tartalmának kivizsgálása során tapasztalható bizonyítási nehézség e körben is problémaként jelenik meg, különösen arra tekintettel, hogy gyakran verbális módon kerül megsértésre a fogvatartottak emberi méltósága vagy a diszkrimináció tilalma, amely az utólagos rekonstruálást ingoványos talajra helyezi. Az eredményes fellépés leghangsúlyosabb eszközét a bv. ügyészek előzetes bejelentés nélküli ellenőrzései és az alapján a szükséges intézkedések következetes megtétele képezik.⁵²⁶

5.2.4. CPT látogatásainak hatásai a végrehajtási szabályokra

5.2.4.1. *Fiatalkorúak a büntetés-végrehajtási intézetekben*

A CPT álláspontja szerint egy jól megtervezett fiatalkorúak fogvatartási központjának pozitív és személyre szabott fogva tartási feltételeket kell biztosítania. A Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézete Tökölön pozitív benyomást tett a Bizottságra, különösen a fiatalkorúaknak biztosított tevékenységek szempontjából. A Tököli Büntetés-végrehajtási Intézetben ugyanis a CPT ajánlásának megfelelően hétvégén és az ünnepi időszakokban is szerveznek rendezvényeket, sportfoglalkozásokat és más szabadidős programokat, amelyek között nagy számban szerepelnek, mind szabad levegőn megvalósítható, mind pedig teremben végrehajtható foglalkozások.⁵²⁷

A CPT a fiatalkorú fogvatartottakkal kapcsolatban szintén megfogalmazta, hogy a fogvatartottak közötti erőszak megelőzése érdekében a szükséges intézkedéseket meg kell tenni. A magyar hatóságok ennek érdekében több intézkedést is bevezettek. A Tököli Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben a körletfelügyelők szolgálat átadás-átvételkor ellenőrzik, hogy a fogvatartottakon van-e külsérelmi nyom, míg az éjszakai ellenőrzések eddigi gyakorlata felülvizsgálatra, majd átdolgozásra került. A kiszámíthatatlanság érdekében tíz különböző ellenőrzési verziót tartalmazó ellenőrzési rendszert dolgoztak ki.

⁵²⁶ A Legfőbb Ügyészség által rendelkezésemre bocsátott adatok alapján

⁵²⁷ CPT/Inf (2019) 9 57.

Emellett az agresszív cselekményben résztvevőkből 4-6 fős csoportokat szerveztek, akikkel pszichológusok foglalkoztak a vonatkozó Módszertani útmutatóban foglalt tematika alapján.

A bántalmazások megelőzésére tett intézkedések közül érdemes még megemlítenünk a Bács-Kiskun Vármegyei Büntetés-végrehajtási intézet zárkáiban felszerelt hívócsengőt is, amely a Bizottság pozitív véleménnyel illetett. Ennek nyomán a CPT a Tököli Büntetés-végrehajtási Intézetben is javasolta hasonló hívócsengők telepítését. A Fiatalkorúak Tököli Büntetés-végrehajtási Intézete a 2020. évre vonatkozó beruházási javaslatai közé a zárkák állapotkijelzővel történő ellátási költségét is belekalkulálta.⁵²⁸A bevezetett intézkedések eredményre vezettek, amelyek alapján elmondható, hogy a CPT ajánlása teljes mértékben megvalósult a fogvatartottak egymás sérelmére elkövetett cselekményei tekintetében.⁵²⁹

A CPT a bv. intézetek tekintetében is elvárásként fogalmazta meg, hogy a személyi állomány ne viseljen kényszerítő eszközöket a fiatalokkal való közvetlen érintkezés során. Hazánk álláspontja megegyezett a rendőrségi fogva tartás kapcsán ugyanezen témában kifejtett álláspontjával.⁵³⁰

5.2.4.2. Magánelzárás alkalmazása fiatalok esetén

A büntetés-végrehajtás rendszerébe bekerülő fiatalok fogvatartottak egyrészt az önkéntes jogkövetés jellemzi, azonban másrésztük a büntetés-végrehajtás hatálya alatt hol kisebb, hol nagyobb mértékben megszegi a rájuk vonatkozó és kötelező érvényű szabályokat, amelyre válaszul, a büntetési célok elérése és a büntetés-végrehajtás rendjének fenntartása érdekében, következetes reakciókra van szükség. A büntetési célok és a törvényes működés biztosítását a különböző biztonsági és rendfenntartó intézkedések, valamint a kényszerítő eszközök mellett, a jutalmazás és a fegyelmezés elemei is szolgálják.

A jutalmazás és a fegyelmezés a reintegráció részeként a fiatalok fogvatartottak magatartásszabályozásának eszköze és egyúttal az erkölcsi-akarati nevelés módszere, amely a fiatalok tekintetében igencsak hangsúlyos szempontot jelentenek, nemcsak a büntetés-végrehajtás során, hanem a büntetőjogi felelősségre vonásuk teljes menetében. A jutalmazás és fegyelmezés, mint karakterformáló eszköz mögött meghúzódó alap gondolat, hogy a fogvatartottat az általa tanúsított magatartása alapján ösztönözni kell oly módon, hogy az

⁵²⁸ CPT/Inf (2019) 9 52.

⁵²⁹ CPT/Inf (2019) 9 48.

⁵³⁰ Lásd 4.1.4.6. fejezet

erkölcsileg helyes viselkedést bizonyos kedvezmények, míg a helytelen és nem kívánatos magatartási formákat fenytések kilátásba helyezésével erősítjük, illetve előzzük meg.⁵³¹

A Bv. Kódex a jutalmakat és a fenytéseket egyaránt taxatív módon határozza meg – a fiataikorúak tekintetében speciális jutalom a dicsérő oklevél –, amelyben szintén a büntetés-végrehajtás progresszív jellege mutatkozik meg, és lehetővé teszi az egyéniesítés szempontjainak érvényesülését. A jogalkotó ugyanis úgy határozta meg az egyes jutalmakat és fenytéseket, hogy azok megfelelően illeszkedjenek a fogvatartott magatartásához, az elkövetett fegyelmi vétség valamennyi körülményéhez és súlyához, illetve a fenytéssel vagy jutalmazással elérni kívánt célokhoz. A következőkben a magánelzárás, mint a legsúlyosabb fegyelmi fenytés kerül az értekezés középpontjába, a fiataikorú elítéltekre vonatkozó speciális szabályokat figyelembe véve.

A magánelzárást gyakran illetik a „börtön a börtönben” jelzővel, hiszen a magánelzárás fogva tartás tovább szűkíti a szabadságuktól megfosztott fogvatartottak amúgyis jelentős mértékben korlátozott jogait. Ezek a további korlátozások azonban nem a fogva tartás tényéből adódnak, hanem a fogvatartott fogva tartás alatt tanúsított magatartására adott reakcióként születnek meg. Ez a többlet jogkorlátozás indokolja, hogy jogszabályi szinten jelenjenek meg olyan garanciális rendelkezések, amelyek a törvényességet és a humanitás elveit hivatottak biztosítani.⁵³² Annak értékelésére, hogy e jogszabályban deklarált garanciák eleget tesznek-e a rendelt céljuknak, az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetjoga által kialakított tesztek alkalmazhatjuk.⁵³³

Ehelyütt kell megemlítenünk a magánelzárás „legújabb alkalmazási körét”, amelyet a pandémia hívott életre. Hazánk mellett több más országban egyaránt a fogvatartottakat a koronavírus okozta járványhelyzet miatt elkülöníthetik egymástól, például a fertőződésgyanújának felmerülése vagy a befogadási eljárás részeként. Hazánkban a befogadást követően az elítéltet végrehajtási fokozattól függetlenül haladéktalanul a számára kijelölt bv. intézet befogadó részlegén kell elhelyezni, ahol gondoskodni kell a tizennégy napig történő elkülönítéséről.⁵³⁴ Fliegauf Gergely egy online előadásában hívta fel a figyelmet arra, hogy

⁵³¹ LAJTÁR, SZÜCS (2022) i.m. 175-176.

⁵³² Lásd: HAVASI Sára: *Börtön a börtönben? Gondolatok a fiataikorúak magánelzárásáról*. In: Miskolczi-Bodnár Péter (szerk.): XIX. Jogász Doktoranduszok Országos Konferenciája. Jog és állam 34. szám. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara, Budapest 2021.

⁵³³ A tesztek a PLANN betűszó foglalja össze a következőképpen: Proportionate (arányosság), Lawfull (törvényesség), Accountable (számonkérhetőség), Necessary (szükségesség), Non-discriminatory (diszkrimináció mentesség). CPT/Inf (2011) 28-part2

⁵³⁴ 2020. évi LVIII. törvény 237. § (1) bekezdés

ebben az esetben törekedni kell arra, hogy a fogvatartottak járványügyi okból történő elkülönítése ne magánelzárásként működjön a gyakorlatban.⁵³⁵

A magánelzárás – a kényszergyógykezelés kivételével – valamennyi szabadságelvonással járó büntetőjogi szankció, a rendbírság helyébe lépő elzárás, a pénzbüntetés és közérdekű munka helyébe lépő szabadságvesztés, valamint a személyi szabadságot érintő kényszerintézkedések közül a letartóztatás során alkalmazható fegyelmi fenyítésként. A magánelzárást a fegyelmi eljárás keretében a fegyelmi jogkör gyakorlója határozatban szabja ki. A magánelzárás időtartama az eset összes körülményének értékelésével kerül megállapításra, amelynek maximális időtartamát a Bv. Kódex határozza meg a végrehajtás tárgya alapján, szabadságvesztés esetén végrehajtási fokozatonként és attól függően, hogy az elítélt munkáltatásban vesz részt illetve, hogy fiatal- vagy pedig felnőttkorú.

Végrehajtás tárgya	Magánelzárás maximális időtartama
szabadságvesztés	fk. fogház: 5 nap fk. börtön: 10 nap
elzárás	5 nap
rendbírság helyébe lépő elzárás	5 nap
letartóztatás	5 nap
A közérdekű munka és a pénzbüntetés helyébe lépő szabadságvesztés	5 nap

*A magánelzárás maximális időtartama a végrehajtás tárgya szerint
(saját szerkesztés)*

A fiatalkorú fogvatartott a magánelzárást az e célra kialakított zárkában egyedül tölti, amely külön meghatározott felszerelési és rögzített berendezési tárgyakkal van ellátva.⁵³⁶

A magánelzárást töltő fogvatartott a következő főbb korlátozásokat köteles eltérni:

- a) kapcsolattartáshoz való joga korlátozottan gyakorolható: nem levelezhet, nem mehet eltávozásra, kimaradásra, nem küldhet és fogadhat csomagot, nem fogadhat látogatót a lelkészen, a leendő munkáltatón, bv. pártfogón és a karitatív szervezet megbízottján kívül. Emellett csak a védővel tarthat telefonon vagy levelezés útján kapcsolatot.

⁵³⁵ „Pszieszta Péntek” FliegauF Gergely streaming előadása – 2020. április 24.

⁵³⁶ 14/2014. (XII. 17.) IM rendelet 33. § (1) bekezdés

b) a magánelzárás ideje alatt ezen felül személyes szükségleteire nem vásárolhat, valamint

c) sajtóterméket sem olvashat (bibliát azonban magánál tarthat).

A magánelzárás nem zárja ki azonban, hogy a fogvatartott súlyos beteg hozzátartozóját meglátogassa, vagy a temetésén részt vegyen.⁵³⁷ A magánelzárás maximális időtartamát tekintve – ahogyan az a fentebb látható táblázatból is kitűnik – kedvezőbb szabályok vonatkoznak a fiatalok fogvatartottakra, valamint nem tilthatók el sem az iskolai órák látogatásától, sem pedig a reintegrációs programoktól.⁵³⁸ A Bv. Kódex rendelkezései szerint továbbá több magánelzárás folyamatosan is végrehajtható, azonban a kiszabható felső határ kitöltését követően a végrehajtást öt napra meg kell szakítani.⁵³⁹

A fiatalok tekintetében a statisztikai adatok azt mutatják, hogy a magánelzárás nem gyakorta alkalmazott fenyítés, hiszen például 2018-2019. évben egy alkalommal sem szabtak ki magánelzárást a Fiatalok Bv. Intézetében, míg a Bács-Kiskun Vármegyei Bv. Intézetben 2019-ben 12 esetben alkalmaztak magánelzárást, amelyeknek a tartama az 5 napot nem haladta meg.⁵⁴⁰

A jogalkotó hazánkban a magánelzárás jogintézményét több garanciális rendelkezéssel is körül bástyázta a törvényesség és az emberséges bánásmód szempontjait szem előtt tartva:

- a) a bírósági felülvizsgálat, a bv. bíró eljárásához kapcsolódó további biztosítékokkal,
- b) a magánelzárást töltő fogvatartott meghatározott időközönként végzett orvosi vizsgálata a végrehajtás megkezdése előtt és alatt,
- c) a magánelzárás bv. orvos javaslatára történő halasztása, félbeszakítása, megszakítása,
- d) a magánelzárás fenyítés végrehajtására kialakított zárkában elektronikus megfigyelési eszköz helyezhető el,
- e) védelemhez való jog gyakorlása,
- f) az elmaradt látogatást, csomagküldeményt és személyes szükségletre történő vásárlást a fenyítés kitöltése után pótolni lehet.

⁵³⁷ LAJTÁR, SZŰCS (2022) i.m. 179-180.

⁵³⁸ Bv. Kódex 193. § (4) bekezdés

⁵³⁹ 14/2014. (XII. 17.) IM rendelet 30. § (2) bekezdés

⁵⁴⁰ CPT/Inf (2019) 9 72.

Érdeemes részletesebben foglalkoznunk a bírósági felülvizsgálathoz való joggal, amely álláspontom szerint a magánelzáráshoz kapcsolódó legfontosabb garanciális rendelkezése a Bv. Kódexnek. Alapvetően ugyanis a törvény panaszjogot biztosít a végrehajtásért felelős szerv döntésével szemben, amelyet a bv. szervezet keretei között bírálhatnak el. A Bv. kódexben nevesített esetekben azonban – ahogyan a magánelzárást kiszabó határozat esetén is – a törvény bírósági felülvizsgálatot biztosít az elítélt és védője számára. A bv. bíróhoz, mint a büntetés-végrehajtást övező garancia- és kontroll rendszer egyik eleméhez való fordulás joga akkor jelenik meg, amikor a végrehajtásért felelős szerv döntése a végrehajtás körülményeiben valamilyen lényeges változást idéz elő. A bv. bíró eljárásához további biztosítékok kapcsolódnak. A felülvizsgálati kérelem a magánelzárás végrehajtására halasztó hatályú, amely értelmében a magánelzárás végrehajtását mindaddig nem lehet megkezdeni, amíg a bv. bíró a döntését meg nem hozza. A Bv. Kódex a döntés meghozatalára szűk határidőt szab, ugyanis arra 5 napon belül kell sort keríteni. Ugyancsak itt említhetjük, hogy az általános szabályozással ellentétben az eljárás során felmerülő bűnügyi költség viselésére az állam köteles, valamint a súlyosítási tilalom egy sajátos formában is megjelenik. Ennek értelmében a bv. bíró csak az elítélt javára dönthet a bírósági felülvizsgálat során, és az elítélt meghallgatását követően a végrehajtásért felelős szerv döntését helyben hagyhatja, megváltoztathatja, vagy hatályon kívül helyezheti és a végrehajtásért felelős szervet új eljárásra utasíthatja.⁵⁴¹

A CPT leginkább vitatott javaslata a fiatalkorúakkal kapcsolatban, hogy szüntessük meg a magánzárka fegyelmi szankciót, amennyiben az a többi fogvatartottól való izolációt és az emberi kapcsolatok hiányát vonja maga után.⁵⁴² A CPT értelmezése szerint a magánelzárás során egy fogvatartottat a többi fogvatartottól elkülönítetten helyeznek el, amely alapulhat a bíróság döntésén, a börtönrendszeren belüli fegyelmi szankción, megelőzési célú adminisztratív intézkedésen vagy az érintett fogvatartott védelmén.⁵⁴³ A CPT-hez hasonlóan az ENSZ-minimumszabályok, az úgynevezett Nelson Mandela Szabályok⁵⁴⁴ is úgy határozzák meg a magánelzárást, mint a fogvatartottak napi legalább 22 órán keresztül olyan őrzését, melynek során el vannak zárva az érdemi emberi kapcsolatoktól. Mindkét fogalommeghatározásból kitűnik, hogy a magánelzárás nemcsak fegyelmi fenytésként merülhet fel, hanem az egyes államok különböző jogalapra hivatkozva

⁵⁴¹ LAJTÁR, SZŰCS (2022) i.m. 182-183.

⁵⁴² CPT/Inf (2019) 8 Executive Summary Juvenile Prisoners

⁵⁴³ CPT/Inf(2011)28-part2 54.

⁵⁴⁴ 70/175. United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners

is elrendelhetik az alkalmazását, más tartalommal megtöltve. A CPT álláspontja szerint a magánelzárást csak ultima ratio jelleggel, a lehető legrövidebb időtartamra rendelhető el (fiatalkorúak esetén maximum 3 napra), mert az elkülönítés bármely formája ronthatja a fiatalkorúak fizikai és mentális jólétét. Ennek okán, ha alkalmazására kerül sor, a társadalmi-pedagógiai támogatást biztosítani kell számukra.⁵⁴⁵

A konkrét ajánlás felhívta a magyar hatóságokat, hogy törvényalkotási szinten is tegyék meg azokat a lépéseket, amelyek magánelzárás fegyelmi szankció törlését eredményezik a fiatalkorúak tekintetében. A büntetés-végrehajtási szervezet álláspontja szerint a magánelzárás esetleges kivezetése a jogrendszerből leszűkítené a büntetés-végrehajtási intézetek lehetőségét annak nyomatékosítására, hogy súlyos fegyelmi vétség vagy újabb bűncselekmény elkövetése elfogadhatatlan és e tettek következménnyel járnak. Kiemelte, hogy a fegyelmi fenytések kiszabása a fokozatosság elve szerint történik és magánelzárás kiszabása során felülvizsgálati kérelem nyújtható be közvetlenül a büntetés-végrehajtási bírónál, mint a külső nemzeti kontrollrendszer egy eleménél. További garanciális és a fiatalkorúakat védő elem, hogy a jogerősen kiszabott magánelzárás fegyelmi fenytés végrehajtását nem lehet megkezdeni, továbbá a megkezdett fenytést meg kell szakítani, amennyiben annak a fiatalkorú fogvatartottra káros hatása van. Mindezek alapján megállapítható, hogy olyan szabályok fonják körbe a magánelzárás fegyelmi szankciót, amelyek garantálják az elsődleges és másodlagos prevenciót, és kizárják, hogy csak a büntetés-végrehajtási intézet fegyelmi jogkör gyakorlójának döntése alapján kerüljön végrehajtásra.⁵⁴⁶

A fiatalkorúak magánelzárását nemzetközi szinten számtalan kritika éri. A Havannai szabályok⁵⁴⁷ például kimondják, hogy a kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmódot kifejező valamennyi fegyelmezési eszközt szigorúan meg kell tiltani, értve ezalatt a sötétzárkában, a folyamatosan zárt helyiségben vagy magánzárkában történő elhelyezést, illetve bármely más büntetést, amely veszélyezteti az érintett fiatalkorú fizikai vagy mentális egészségét. Az ENSZ kínzás elleni küzdelemmel foglalkozó különleges jelentéstevője, Juan E. Méndez. egy jelentésében szintén kifejtette, hogy számos államban alkalmaznak magánzárkát gyermekek esetében fegyelmezési vagy pedig „védő” eszközként, az erre vonatkozó szabályok gyakran megengedő jellegűek. Az SPT-vel⁵⁴⁸ és a Gyermekjogi

⁵⁴⁵ CPT/Inf (2015)1-part rev1 3.g.128.

⁵⁴⁶ CPT/Inf (2019) 9 72.

⁵⁴⁷ A szabadságuktól megfosztott fiatalkorúak védelmének szabályairól szóló 1990. december 14-én elfogadott 45/113-as számú ENSZ közgyűlési határozat

⁵⁴⁸ ENSZ a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés elleni egyezmény

Bizottsággal egyetértésben Juan E. Méndez álláspontja szerint bármilyen időtartamra elrendelt magánelzárás gyermekek esetében kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmódot, sőt kínzást valósít meg. A fiatalkorúak életkori sajátosságaira figyelemmel az olyan nevelési és büntetési módszereket kell előnyben részesíteni, amelyek nem rekesztik ki őket a közösségből és elősegítik a társadalomba való visszailleszkedésüket.⁵⁴⁹

A CPT elvárásai szerint a fegyelmi tárgyalásról készült jegyzőkönyvben részletesen dokumentálni kell a magánelzárás kiszabásának okát és az időtartamát, amelynek hozzáférhetőnek kell lennie a felsőbb vezetők és a felügyeleti testületek számára. Emellett szükség van hatékony fellebbezési eljárásra, amely keretében felülvizsgálhatóvá válik a magánelzárást kiszabó határozat. Amennyiben a magánelzárás végrehajtására sor kerül, a fogvatartottat napi szinten látogatni kell, és ha azt a fogvatartott állapota vagy viselkedése indokolja, a magánelzárást meg kell szakítani. A CPT továbbá külön kiemeli, hogy az ügyvédhez való jutás joga nem korlátozható, illetve az elítéltet soha nem szabad megfosztani a családdal való kapcsolattartástól, erre kivételesen csak akkor kerülhet sor, ha a fegyelmi vétség elkövetése a kapcsolattartás keretében történt.⁵⁵⁰

A fiatalkorúak tekintetében tehát a magánelzárás legfőbb kérdése, hogy egyáltalán szükséges-e a fegyelmi fenyítésként való alkalmazása, hiszen nemzetközi szinten egyre többen foglalnak állást amellett, hogy negatív hatással van a fiatalkorú elítéltekre, amely nem utolsó sorban a reintegráció eredményességét is befolyásolja.

A magánelzárást és annak hatásait az Oxfordi Egyetem kutatója, Sharon Shalev is vizsgálta, amelynek eredményeit a „A sourcebook on solitary confinement” című munkájában foglalt össze. Sharon Shalev rámutat, hogy a magánelzárás a legtöbb fogvatartott számára olyan stresszforrást jelent, amely a mentális és fizikális egészségükre is kihat, a nemzetközi szakértők pedig egyenesen pszichikai kínzásként azonosítják az alkalmazását.⁵⁵¹ E negatív hatások három tényezőre vezethetők vissza, egyrészt a magánelzárással járó elszigeteltségre, másodsorban a csökkent környezeti hatásokra, valamint az önálló életvitel szinten minden vonatkozása feletti kontroll elvesztésére.⁵⁵²A

fakultatív jegyzőkönyve alapján létrehozott Megelőzési Albizottság

⁵⁴⁹ Az alapvető jogok biztosa, mint OPCAT nemzeti megelőző mechanizmus Jelentése az AJB-1423/2015. számú ügyben 8.

⁵⁵⁰ CPT/Inf (2015)1-part rev1 3.g.127.

⁵⁵¹ Ennek alátámasztására hivatkozik többek között Stuart Grassian, pszichiáter kísérletére, amely során 14 fogvatartottat helyeztek magánzárkába a massachusetts-i börtönben, amely során különböző észlelési változásokat, affektív zavarokat, gondolkodási nehézséget, koncentráció és memória, valamint gondolkodási tartalom zavarait detektálták. Lásd: SHALEV, Sharon: *A sourcebook on solitary confinement*. Mannheim Centre for Criminology London School of Economics and Political Science Houghton Street, London WC2A 2AE, UK10-20., 2008., 11.

⁵⁵² SHALEV i.m. 10-20.

fiatalkorúak magánelzárásának megítélésével kapcsolatban példaként említhetjük meg az Amerikai Egyesült Államokat, ahol szintén figyelembe vették a magánelzárás negatív hatásait a szabályozás kialakítása során. Barack Obama 2016-ban a büntetés-végrehajtást érintő nagyobb reformcsomag részeként megtiltotta, hogy a szövetségi börtönökben a fiatalkorúakat magánzárkába helyezték el bármely okból, mert az csökkenti a rehabilitációjuk esélyét.⁵⁵³

5.2.5. Megállapítások és de lege ferenda javaslatok

Álláspontom szerint a letartóztatás végrehajtási helyei közötti „átjárhatóság” visszasságokhoz vezethet. Herke Csongor egy tanulmányában szintén rámutatott arra, hogy különböző rendelkezések vonatkoznak a javítóintézetben, a büntetés-végrehajtási intézetben és a rendőrségi fogdán fogatosított letartóztatásra, annak ellenére, hogy egységes elveken kellene nyugodnia a végrehajtásnak.⁵⁵⁴ Egy egyszerű példát tekintve a büntetés-végrehajtási intézetben a hatályos szabályok szerint a létszámot úgy kell meghatározni a letartóztatás során, hogy személyenként tíz köbméter légtér és négy négyzetméter élettér jusson, míg a javítóintézetekben a lakóegységen belül legalább öt négyzetméternyi háló-, illetve tanulószobának, valamint egy csoportra legalább harminc négyzetméternyi közös nappali szobának kell jutnia.⁵⁵⁵ Jól látható tehát, hogy egy javítóintézetben végrehajtott letartóztatás során kedvezőbbek az élettérre vonatkozó szabályok, ami pedig akár azt a látszatot is keltheti, hogy a társadalomra veszélyesebb cselekmény miatt elrendelt letartóztatás esetén, mintegy előre szankcionáló jelleggel kisebb élettér is jár.

Érdemes felhívni a figyelmet továbbá a jogalkalmazási gyakorlatban tapasztalható azon anomáliára, miszerint a bíróságok többnyire elmulasztanak a bűncselekmény különös tárgyi súlyára hivatkozni, vagy az indokolási kötelezettségüknek nem tesznek eleget. Ez nemcsak amiatt aggályos, mert a letartóztatás elrendeléséről vagy fenntartásáról szóló végzés nem felel meg formálisan a jogszabályi követelményeknek, hanem erodálja a fiatalkorúakkal szembeni büntetőeljárás célját, és akár olyan esetekben is sor kerülhet a legsúlyosabb személyi szabadságot érintő kényszerintézkedés elrendelésére, amikor a

⁵⁵³ <https://obamawhitehouse.archives.gov/blog/2016/01/26/president-obama-why-we-must-rethink-solitary-confinement> (megtekintve: 2021. március 25.)

⁵⁵⁴ HERKE Csongor: A letartóztatás fogatosítása az új büntetőeljárás törvény tükrében. *Börtönügyi Szemle* 2019/3., 5.

⁵⁵⁵ 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet 186. § (2) bekezdése és a 1/2015. (I. 14.) EMMI rendelet 9.§ (3) bekezdése

fiatalkorú terhelt terhére különös tárgyi súlyú bűncselekmény megalapozott gyanúja nem is áll fenn.⁵⁵⁶

Ismételve a korábbiakat, nem szabad elfelejtenünk, hogy sem a letartóztatás, sem pedig a nyomozás során fogatosított eljárási cselekmények nem jelenthetnek megelőlegezett büntetést a fiatalkorúak számára mindenkor az ártatlanság vélelmének szem előtt tartásával kell kezelnünk őket, és testi-lelki jólétük felől gondoskodnunk.⁵⁵⁷ Az új eljárásjogi rendelkezéseknek és a büntetés-végrehajtásban tapasztalható európai szintű humanizálódás a jövőben még inkább segítenie kell a fiatalkorúakkal kapcsolatos speciális célok elérését.⁵⁵⁸

Meglátásom szerint a nemzetközi megítélés és példák ellenére is indokolt megtartani a magánelzárás, mint fegyelmi fenyítés alkalmazásának lehetőségét mind a felnőtt, mind pedig a fiatalkorú elítéltek tekintetében, hiszen a fegyelmezés progresszív jellegének megőrzéséhez erre szükség van. A magánelzárás esetleges eltörlése ugyanis eszköztelenné tenné a fegyelmi jogkör gyakorlóját súlyos fegyelmi vétség elkövetése esetén. Mindemellett a hazai szabályozás tartalmazza mindazokat a garanciális rendelkezéseket, amelyek a törvényességet, a humanitás elveit és a számonkérhetőséget egyaránt biztosítják.

Véleményem szerint, amikor a szabadságvesztés a legvégső eszköz, annak végrehajtására kifejezetten csak fiatalkorúak büntetés-végrehajtási intézetében kellene sort keríteni, és nem valamely büntetés-végrehajtási intézetet kialakított részlegén. Véleményemet alapvetően a felnőttkorú elítéltekkel való érintkezésre és az abból eredő „börtönártalmakra” alapozom, ugyanis a felnőttkorú elítéltektől eltanult bűnözési módok, bűnözői attitűdök megnehezítik, egyes esetekben ellehetetlenítik a reintegrációt.

A 2016-os év első félévére vonatkozó statisztikai adatok alapján – amelyek egyben a legkésőbbi rendelkezésre álló statisztikai adatok a témát illetően – is az első büntényes fiatalkorú elítéltek voltak túlsúlyban, hiszen az összes fiatalkorú elítélt 89,9%-a (205 fő) büntetlen előéletű volt.⁵⁵⁹ Az előző években is hasonló arányokat találunk, hiszen 2015-ben az összes fiatalkorú elítélt közül (288 fő) 257 elítélt büntetlen előéletű volt, amely szintén 89,2%-ot jelent.⁵⁶⁰ A statisztikai adatok tudatában véleményem szerint túl sok első büntényes

⁵⁵⁶ Összefoglaló a személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedésekkel kapcsolatos joggyakorlat vizsgálatáról. Kúria Büntető Kollégiuma Joggyakorlat-Elemző Csoport. 2016.El.II.JGY.B.2., 15. oldal

⁵⁵⁷ VÓKÓ (2006) i.m. 227.

⁵⁵⁸ Lásd PÓLT Péter: *Magyarország külkapcsolatainak hatása a büntetés-végrehajtásra*. In: VÓKÓ György (szerk.): *Kriminológiai tanulmányok* 54. OKRI Budapest, 2017. 39-40. http://www.okri.hu/images/stories/KT/KT_54_2017/kt54_honlap.pdf (letöltve: 2023. május 26.)

⁵⁵⁹ Börtönstatisztikai Szemle, 2016/2., 1-9.

⁵⁶⁰ Börtönstatisztikai Szemle 2015/2., 1-9.

<http://bv.gov.hu/download/9/05/91000/B%C3%B6rt%C3%B6nstatistikai%20Szemle%202015%202.pdf>

kerül büntetés-végrehajtási intézetbe, velük szemben más szankciót – szabadságelvonás szükségessége esetén javítóintézeti nevelést – kellene előtérbe helyezni.

A fiatalkorúakkal szemben a Be. lehetővé teszi a bűnügyi felügyelet alkalmazását, akár a 14. életév alattiakkal szemben is, a törvény pedig sehol sem zárja ki, hogy a magatartási szabályok megsértése esetén ne lehetne őket is rendbírsággal sújtani. A fiatalkorúak rendbírságolásával kapcsolatban egy relevánsnak tűnő rendelkezés található, mégpedig a Be. 116. § (2) bekezdése, amely szerint, ha a kiskorú az idézésre nem jelenik meg, akkor a törvényes képviselőt vagy a gondozót sújtják rendbírsággal. Egyebekben sehol nem mondja ki a Be. általános jelleggel, hogy a fiatalkorú rendbírságolása esetén kit köteleznek annak megfizetésére és annak elmulasztásának következményei kit terhelnek. Amennyiben a rendbírságot nem fizetik meg, akkor annak helyébe elzárás lép. Ha azt vesszük alapul, hogy a mulasztás jogkövetkezményei a fiatalkorút terhelik, akkor a rendbírság helyébe lépő elzárást vele szemben fogják végrehajtani. A 14. életévét betöltött fiatalkorú esetében ez nem okoz további problémát, hiszen büntetésként elzárás büntetés kiszabható lenne vele szemben, így bv. intézetben elhelyezhető és vele szemben az elzárás végrehajtási szabályait alkalmazni lehet a rendbírság helyébe lépő elzárásnál. A fő értelmezési nehézség a 14. életévét be nem töltött fiatalkorúaknál jelentkezik, akikkel szemben nem lehetne kiszabni elzárást, és ezért velük szemben az elzárás végrehajtási szabályai sem lehetnének alkalmazhatók. Emellett a 14. életévét be nem töltött fiatalkorúakra vonatkozó szabályok alapján a bv. intézetben történő elhelyezésük semmilyen jogcímen sem megengedett (a Bv. Kódex 413. § (7) bekezdése a letartóztatás végrehajtása körében ezt kifejezetten rögzíti is). Mindezek alapján pedig a 14. életévét be nem töltött fiatalkorúakkal szemben végrehajthatatlan a rendbírság helyébe lépő elzárás, ezért ennek megoldása a Be. megfelelő módosításával, a vonatkozó rendelkezések pontosításával lenne orvosolható.

5.3. A javítóintézetekre vonatkozó szabályok

„Esélyt adni, utat mutatni”

Az Aszódi Javítóintézet jelszava

A büntetés-végrehajtási jog századfordulós eredményei között említhetjük a fiatalkorúak intézeteinek létesítését, amely keretében megnyitották a fiatalkorúak országos fogházát Cegléden és emellett több javítóintézet is létesült, először 1884-ben Aszódon, 1886-ban Kolozsvárott, 1890-ben Rákospalotán, 1905-ben Kassán, majd 1895-ben Székesfehérváron.⁵⁶¹

A javítóintézetek felállításáról a Csemegi Kódex rendelkezett, ahová a kezdetekben olyan 20. életévüket be nem töltött serdületlenek kerülhettek, akiket fogházbüntetésre ítélték.⁵⁶² A javítóintézetbe történő beutalás maximális időtartama hat hónap lehetett, azonban a bíróságok kerülni próbálták a javítóintézetbe való utalást egyrészt amiatt, mert kevés javítóintézet áll rendelkezésre, másrészt több adminisztrációs teherrel járt a fogházba utalással szemben. Ma a javítóintézetek speciális intézmények abban az értelemben, hogy gyermekvédelmi intézményként működnek, amelyek a gyermekek és az ifjúság védelméért felelős miniszter felügyelete és közvetlen irányítása alatt állnak, mégis megtalálhatók bennük büntetés-végrehajtási karakterjegyek is.

Hazánkban jelenleg öt javítóintézet működik, amelyek között vegyes és tiszta profilú javítóintézetet is találunk attól függően, hogy kizárólag javítóintézeti nevelés vagy letartóztatás végrehajtása a feladatuk (Aszódi Javítóintézet – kizárólag javítóintézeti nevelés végrehajtása; Budapesti Javítóintézet – kizárólag letartóztatás végrehajtása), vagy a javítóintézeti nevelés végrehajtása mellett a letartóztatás végrehajtását is ellátják (Rákospalotai Leánynevelő Intézet, Nagykanizsai Javítóintézet és Debreceni Javítóintézet).

Az Aszódi Javítóintézetben tett látogatásomkor, az intézet akkori igazgatója, Szarka Attila akként fogalmazott, hogy „Az ítélet meghozatalával az igazságszolgáltatás befejezi a munkáját”, és a továbbiakban a javítóintézet feladata a fiatalkorú visszaintegrálása a társadalomba, hogy esélyt kaphasson egy kiegyensúlyozott, normakövető és társadalmilag hasznos életre. Az Aszódi Javítóintézet fentiekben idézett jelszava is ezt a felfogást tükrözi,

⁵⁶¹ BORY Noémi: *A fiatalkorúak szabadságelvonással járó szankciói és végrehajtásuk Spanyolországban és Magyarországon*. Doktori értekezés, Budapest 2016., 35.

⁵⁶² Csemegi Kódex 42. §

második esélyt adni a helyes útról letért fiataloknak, és az esélyhez megadni minden lehetőséget számukra, ami lehetővé teszi, hogy jogkövető állampolgárokká válhassanak.⁵⁶³ Ennek érdekében valamennyi javítóintézetben a szocializációs hiányosságok pótlását, a személyiség helyes irányba terelését, a nevelést úgy próbálják megvalósítani, hogy a fiatalok ne érezzék, hogy büntetés-végrehajtási nevelés alatt áll, családi légkört alakítanak ki körük és erkölcsi értékeket közvetítenek számukra. Egyszerre oldják gátlásaikat, szorongásaikat, kezelik a szenvedélybetegségeiket, vagyis a szellemi-érzelmi-testi fejlődés hármását egyszerre biztosítják.⁵⁶⁴

5.3.1. A fogva tartás jogcíme

Javítóintézetbe kizárólag fiatalok kerülhetnek két jogcím alapján. A korábban említettek alapján letartóztatásnak kötelező és mérlegelésen alapuló körben is lehet végrehajtási helye a javítóintézet, továbbá a javítóintézet hajtja végre azt a speciálisan kizárólag fiatalok elkövetőkkel szemben alkalmazható, és személyi szabadság elvonással járó büntetőjogi intézkedést, amely a Btk. javítóintézeti nevelésként szabályoz. A Btk. meghatározása szerint javítóintézeti nevelést a bíróság akkor rendel el, ha a fiatalok eredményes nevelése érdekében intézeti elhelyezése szükséges.⁵⁶⁵ A törvény szövegéből kitűnik, hogy a javítóintézeti nevelés során a fő hangsúly a nevelésre helyeződik, ennek oka a fiatalok formálhatóságából adódik. Forgács Judit a neveléssel összefüggésben a büntetés-végrehajtás kettőségére hívja fel a figyelmet. Rámutat, hogy a büntetés céljában egyszerre jelenik meg a társadalom védelme és a nevelés, a társadalomba való visszavezetés igénye.⁵⁶⁶ Czenczer Orsolya egy tanulmányban foglalkozott a nevelés fogalmával, amely alapján a nevelést úgy határozta meg, mint a társadalomba való visszahelyezés és a bűnismétlés esélye csökkentésének eszközét. A nevelést tudatos, tervszerű tevékenységnek nevezi, amelynek általános célján túl az a feladata, hogy egyénileg alakítsa helyes irányba a személyiség antiszociális irányultságát, valamint megváltoztassa a magatartás hibás

⁵⁶³ Lásd HAVASI Sára: *A fiatalok bünelkövetők eredményes nevelése érdekében - A javítóintézeti nevelés és annak végrehajtása a Bv. Kódex szabályozása alapján*. In: Dobrocsi Szilvia (szerk.): *Acta Iuvenum Caroliensia IX*. KGRE ÁJK Budapest, 2017.

⁵⁶⁴ Szarka Attila, az Aszódi Javítóintézet egykori igazgatójával készített interjú alapján

⁵⁶⁵ Btk. 120. § (1) bekezdése

⁵⁶⁶ FORGÁCS Judit: *Javítás – nevelés – reintegráció. Változó fogalmak és formálódó tartalmak a szabadságvesztés végrehajtásában*. PhD értekezés. Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola. Miskolc, 2021., 10.

motivációját, indítékrendszerét.⁵⁶⁷ A fogvatartottak nevelésének gondolata nem újkeletű, így például Szemere Bertalan is egyértelműen az elítéltek javítása mellett foglalt állást, a javítóházak külön érdemének tartotta, hogy a fogvatartottak tanulhatnak, dolgozhatnak, mesterséget sajátíthatnak el, emellett rendre szoktatják őket és megismerhetik a becsületes életet.⁵⁶⁸

5.3.1.1. A javítóintézetben végrehajtott letartóztatás

A fiatalkorúak letartóztatásának javítóintézetben történő végrehajtását az 1995. évi XLI. törvény tette lehetővé, amely a New York-i Egyezmény és a hazai jogrendszer összhangjának megteremtése érdekében korszerűsítette a javítóintézeti nevelés feltételeit is.⁵⁶⁹

A gyakorlat szerint általában letartóztatást akkor indokolt javítóintézetben végrehajtani, ha a terhelt első alkalommal áll büntetőeljárás hatálya alatt vagy, ha a gyermekkorhoz közelebb álló fiatalkorú követ el büntetendő cselekményt. Lajtár István szerint alapvető fontosságú, hogy azoknak a fiatalkorúaknak a letartóztatása, akiknek a személyisége, szellemi és erkölcsi fejlettsége, illetve az elkövetett cselekmény jellege, tárgyi súlya alapján indokolt, javítóintézetben kerüljön végrehajtásra, de csak és kizárólag ezen fiatalkorúak esetében.⁵⁷⁰ A hatályos szabályok alapján ezzel teljes mértékben egyetértek, de álláspontom szerint növelni kellene a javítóintézetek szerepét, mégpedig oly módon, hogy működési rendszerét a büntetés-végrehajtási intézetekéhez még inkább közelíteni kellene, ezzel elkerülve például azon eseteket, amikor a biztonságos őrzés hiányára alapozva nem a javítóintézetet jelölik ki a letartóztatás végrehajtási helyeként.⁵⁷¹ Mindezt B. Aczél Anna egyik tanulmányára alapozom, amely rámutat arra is, hogy sokkal zökkenőmentesebb azon fiatalkorúak beilleszkedése a javítóintézetekbe, akik letartóztatásukat is javítóintézetben töltötték.⁵⁷² Emellett a befogadástól megkezdődik a pedagógiai és pszichológiai módszerek alkalmazása, amely sokkal inkább megfelel a fiatalkorúak elleni büntetőeljárás céljának is.⁵⁷³ Nem mellesleg a javítóintézetekben elkerülhetők a börtönártalmak és a felnőttkorú

⁵⁶⁷ CZENCZER Orsolya: Az oktatás mint reszocializációs eszköz a fiatalkorúak büntetésvégrehajtási intézeteiben. *Börtönügyi Szemle* 2008/3., 1.

⁵⁶⁸ SZEMERE Bertalan: *A büntetésről s különösbbe a halálbüntetésről*. Magyar Királyi Egyetem. Buda, 1841., 92-93

⁵⁶⁹ LAJTÁR (2005) i.m. 22.

⁵⁷⁰ LAJTÁR (2005) i.m. 22.

⁵⁷¹ Lásd B. ACZÉL Anna: *Előzetes letartóztatás javítóintézeti körülmények között*. Kriminológiai Közlemények 58. Magyar Kriminológiai Társaság Budapest, 2000., 20. https://www.kriminologia.hu/sites/kriminologia.hu/files/58baczel_0.pdf (letöltve: 2020. május 10.)

⁵⁷² B. ACZÉL i.m. 26.

⁵⁷³ LAJTÁR (2005) i.m. 22.

elítéltekkel való káros érintkezés is. A CPT számos országban tett látogatása alapján szintén arra az álláspontra helyezkedett, hogy modellértékűnek számítanak azok a létesítmények, amelyek a lakóegység-konceptió szerint kifejezetten a fiatalkorúak számára alakítottak és mellőzik a börtönszerű környezetet.⁵⁷⁴

B. Aczél Anna szerint a javítóintézetben fogatosított letartóztatás megkönnyíti, zökkenőmentesebbé teszi a bíróság jogerős ítélete alapján javítóintézeti nevelésre utalt fiatalkorúak beilleszkedését, főleg a fiatalkorú lányok esetén, ahol ugyanaz a javítóintézet látja el az előzetes letartóztatás és a javítóintézeti nevelés végrehajtását. Ennek a zökkenőmentességnek köszönhető, hogy sokkal hamarabb kezdhető el a közös munka, az oktatásba való bekapcsolódás.⁵⁷⁵

A bíróság feladata, hogy eldöntse a végrehajtás helyét a fiatalkorú személyisége és a bűncselekmény jellege alapján. Ki kell emelnünk viszont, hogy annak a fiatalkorúnak a letartóztatása, aki a bűncselekmény elkövetésekor 14. életévét nem töltötte be, csak javítóintézetben végrehajtható. A nyomozás során az ügyész indítványt tehet kivételesen büntetés-végrehajtási intézetben vagy rendőrségi fogdán legfeljebb öt napra történő ideiglenes elhelyezésre a szorosán egymást követő kihallgatások, szembesítések vagy más nyomozási cselekmények végrehajtása miatt.⁵⁷⁶

A letartóztatásba helyezett fiatalkorút bírósági határozat vagy a rendelkezési jogkör gyakorlójának rendelve alapján fogadják be. A rendelkezési jog körében meg kell említenünk, hogy a letartóztatás végrehajtására vonatkozó rendelkezéseket a bíróság tárgyalás előkészítése során hozott határozatáig az ügyész, azt követően a bíróság hozza meg. A befogadásról értesíteni kell az elrendelő bíróságot, vádirat benyújtásáig az ügyészt és a fiatalkorú lakó- vagy tartózkodási helye szerinti rendőr-főkapitányságot.⁵⁷⁷

A kényszerintézkedés tartama alatt javítóintézetben kívül sem oktatás, sem munkafoglalkoztatás vagy más program nem engedélyezhető. A fiatalkorú hozzátartozóval, szülői felügyeleti jogot gyakorló szülővel, törvényes képviselővel, illetve a védővel, egyházi jogi személy, civil szervezet tagjával, gyermekvédelmi gyámmal és pártfogó felügyelővel ellenőrzés nélkül tarthat kapcsolatot. Ha a fiatalkorút a letartóztatás lejárata napján vagy megszüntető rendelkezés folytán szabadon bocsátják, a törvényes képviselő vagy

⁵⁷⁴CPT/Inf (2015)1-part rev1 3.a.101.

⁵⁷⁵B.ACZÉL i.m. 1-10.

⁵⁷⁶Gyermek- és fiatalkorúak által elkövetett bűncselekményekkel összefüggő ügyészi szakfeladatok ellátásáról szóló 21/2013. (X.31.) LÜ utasítás 6-7.§

⁵⁷⁷1/2015. (I.14.) EMMI rendelet 55-56.§

megbízottja részére adják át.⁵⁷⁸ Amennyiben a letartóztatást az ügyészség szünteti meg, megfelelő időben értesíteni kell a fiatalkorú terhelt törvényes képviselőjét, ugyanis a fiatalkorú csak törvényes képviselőjének és gondozójának adható át, de a meg nem jelenésük nem akadályozza a terhelt szabadítását.⁵⁷⁹

5.3.1.2. A javítóintézeteki nevelés

A javítóintézeteki nevelés szankcióként történő bevezetése a Csemegi Kódexhez köthető, melynek háttérében a nevelő, preventív funkciók érvényre juttatása iránti kíváncsóság húzódott meg. Megjelent az az álláspont, miszerint nem elég a fiatalkorú bűnelkövetők esetén a megtorlás, hanem figyelembe kell venni életkori sajátosságaikból fakadó nevelhetőségüket is.

A javítóintézeteki nevelés a Btk.-ban szabályozott szabadságelvonással járó intézkedés, amelyet csak fiatalkorú bűnelkövetőkkel szemben szabhat ki szankcióként a bíróság. A Btk. a javítóintézeteki nevelés elrendelésének kizáró okaként határozza meg, hogy javítóintézeteki nevelés nem rendelhető el azzal szemben, aki az ügydöntő határozat meghozatalakor 20. életévét betöltötte. A javítóintézeteki nevelés tartama 1-4 évig terjedhet.⁵⁸⁰

Ahogy arra már történt utalás a nevelés a legfontosabb kulcsszó a javítóintézeteki nevelés során, amelyet Finkey Ferenc több, mint 100 éve megfogalmazott gondolatai is kihangsúlyoztak, mely szerint a fiatalkorú bűnelkövetőkkel szemben az állam feladata a nevelés és a javítás, nem pedig a büntetés, amelyet Finkey csak egyszerű igazság nevezett.⁵⁸¹ Finkey mellett több, a témában kutató helyezkedett arra az álláspontra, hogy fiatalkorúakkal szemben szabadságvesztés kiszabása helyett célravezetőbb lehet a javítóintézeteki nevelés, így például az 1990-es években Hevényi Attila szintén a börtönbüntetés eltörlése mellett lépett fel, amelyet káros büntetésnek gondolt a fiatalkorúak számára, jobban preferálta a nevelőintézetek munkáját.⁵⁸²

A nevelés eredményeként azt várjuk, hogy a fiatalkorú az eltöltött időnek köszönhetően helyes irányba fejlődik, és a társadalom hasznos tagjává képes válni. A cél

⁵⁷⁸ BELOVICS Ervin, VÓKÓ György: *A büntetés-végrehajtási törvény magyarázata*. HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest 2014., 448-452.

⁵⁷⁹ Gyermekek- és fiatalkorúak által elkövetett bűncselekményekkel összefüggő ügyészi szakfeladatok ellátásáról szóló 21/2013. (X.31.) LÜ utasítás 8.§

⁵⁸⁰ Btk.120-122. §

⁵⁸¹ FINKEY Ferenc: *A börtönügy jelen állapota és reformkérdései*. In: BALOGH JENŐ (szerk.): *Jogi értekezések*. Grill Károly Cs. és Kir. Udvari Könyvkereskedése. Budapest, 1904., 197-198.

⁵⁸² HEVÉNYI Attila: *A fiatalkorú bűnelkövetőkkel való foglalkozás – a nemzetközi előírások tükrében*. *Börtönügyi Szemle* 1990/4., 25.

érdekében pedig a javítóintézetek feladata a beilleszkedési zavarok enyhítése, a pszichés állapot rendezés, az iskoláztatás biztosítása, szakmai képzettség fejlesztése, de az egészséges életmódra felkészítés és a hiányos erkölcsi normák megismertetése, elfogadtatása is rendkívül fontos elemei a nevelésnek. Számos javítóintézetbe kerülő fiatalok tudatmódosító szerek, alkohol hatása alatt követi el a bűncselekményt. A javítóintézetben ezért kábítószer-függőség gyógyító kezelésen való részvételre is lehetőség adódik, akár az intézeten kívül is a pártfogó felügyelő együttműködésével.⁵⁸³ A nevelés tehát egy igen összetett és speciális szakértelmet igénylő tevékenység, amelyhez megfelelő szakemberek szükségesek. Álláspontom szerint ezek a feltételek csak javítóintézeti körülmények között teremthetők meg hatékonyan.

A nevelés összetettségéből adódik, hogy az eredményesség szignifikáns eleme a szülő, a törvényes képviselő együttműködése, hiszen számos esetben a fiatalok a szabadítását követően a családjához tér vissza, így rendkívül fontos a családi háttérrel is a lehetőségekhez mérten a fiatalok igényeihez alakítani. A nevelés összetettségéből és annak céljából – társadalomba történő visszailleszkedés segítése – adódik továbbá, hogy nemcsak a javítóintézet és a család együttműködésére, hanem a gyámhatóság, a pártfogó felügyelő, a szociális és karitatív, öntevékeny szervezetek közreműködés is nélkülözhetetlen.⁵⁸⁴

A Bv. Kódex rögtön a javítóintézeti nevelés végrehajtásának általános rendelkezései között mérceként rögzíti, hogy a fiatalokkal szemben emberi méltósága tiszteletben tartásával, életkori szükségletei figyelembevételével kell bánni, és a törvényben meghatározott korlátozások kivételével gondoskodni kell jogai megkülönböztetés nélküli biztosításáról és védelméről, amely egyértelműen kifejezi a fiatalok fogvatartottak büntetés-végrehajtásban betöltött speciális helyzetét.⁵⁸⁵

⁵⁸³ 2013. évi CCXL. törvény 367.§ (4)

⁵⁸⁴ LAJTÁR, SZÜCS (2022) i.m. 288.

⁵⁸⁵ Bv. Kódex 343. § (1) bekezdése

5.3.2. A javítóintézeti nevelés speciális végrehajtási szabályai

A javítóintézeti nevelés leglényegesebb végrehajtási szabályait a szabadságvesztés végrehajtási szabályaival történő összehasonlításával érdemes bemutatni, ugyanis ezen módszer alkalmazásával lehet a javítóintézeti neveléssel és annak végrehajtásával kapcsolatos aggályokat értelmezni, eloszlatni, illetve az intézkedés előnyeire rámutatni.

	Javítóintézeti nevelés	Szabadságvesztés
Szankciótani szempontból	intézkedés	büntetés
Büntetés-végrehajtási cél	hangsúlyos a nevelés	joghátrány érvényesítése
Társadalomba való visszavezetés eszköze	reintegráció a nevelés útján	reintegráció, de a javítóintézetek szakmai tapasztalatainak felhasználása
Irányító és felügyelő szerv	Belügyminisztérium	
Fenntartó/középirányító szerv	Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóság	BVOP
Élettérre vonatkozó szabályozás	lakóegységen belül legalább öt négyzetméternyi háló-, illetve tanulószoba, egy csoportra legalább harminc négyzetméternyi közös nappali szoba	hat köbméter légtér, valamint egyéni elhelyezés esetén legalább hat, közös elhelyezés esetén személyenként legalább négy négyzetméter élettér
Kapcsolattartáshoz való jog	kedvezőbbek + speciális kapcsolattartási formák	szigorúbbak + speciális kapcsolattartási formák
Büntetés-végrehajtás alóli kivonás következménye	fegyelmi vétség	bűncselekmény - fogolyszökés büntette
21. életév betöltéséhez fűződő hatás	elbocsátás	felnőttkorú fogvatartottakra vonatkozó végrehajtási szabályok
Kedvezmény a tényleges fogvatartási időből	ideiglenes elbocsátás	feltételes szabadságra bocsátás

Legsúlyosabb fegyelmi büntetés	zárt jellegű javítóintézeti részleg	magánelzárás

*A szabadságvesztés és a javítóintézeti nevelés végrehajtási szabályai
(saját szerkesztés)*

A szabadságvesztés és a javítóintézeti nevelés számos ponton találkozik, de a két szankció között több különbséget is találunk. A szabadságvesztés egy szabadságelvonással járó büntetés, amíg a javítóintézeti nevelés egy szabadságelvonással járó intézkedés. A büntetés egy felelősségi szankció, ami büntethető személlyel szemben szabható ki, amíg az intézkedés alapja maga a büntetendő cselekmény, ezért több olyan intézkedés is a szankciórendszer részét képezi, amely nem csak büntetőjogilag felelősségre vonható személlyel szemben alkalmazható. A javítóintézeti nevelés azonban nem ilyen jellegű intézkedés, mert a szabadságvesztéshez hasonlóan bűnösséget megállapító ítéletben szabják ki.

A szabadságvesztés végrehajtásának célja, hogy az ítéletben meghatározott joghátrányt érvényesítse, és a reintegrációs tevékenységek révén elősegítse az elítélt visszailleszkedését a társadalomba.⁵⁸⁶ Ezzel szemben a javítóintézeti nevelés végrehajtása során konkrétan megnevezett, a fiatalkorúak életkori sajátosságaiból fakadó, célzott feladatokat jelöl meg a törvény, úgymint a beilleszkedési zavar enyhítését, a pszichés állapot rendezését, az erkölcsi normák elfogadtatását, hiszen a kockázati tényezők felszámolása megalapozhatja az eredményes integrációt is.⁵⁸⁷ Az első szembetűnő különbség tehát a két jogintézmény céljában ragadható meg. A javítóintézeti nevelés, mint a fiatalkorúakkal szemben alkalmazható speciális intézkedés középpontjában, ahogyan arra már történt utalás, a nevelés áll. Természetesen a szabadságvesztés is nagy hangsúlyt fektet a reintegrációs tevékenységekre, de álláspontom szerint a nevelés csak másodlagos, és elsősorban a joghátrány érvényesítése áll a középpontban. A Bv. Kódex rendelkezése arra is kitér, hogy a büntetés-végrehajtási intézet a nevelési programját a javítóintézetek szakmai tapasztalatainak felhasználásával, velük együttműködve alakítja ki.⁵⁸⁸ Így a két szankció között hangsúlybeli eltolódások, de kapcsolódási pontok is megfigyelhetők az eszközök tekintetében. Az Európai Börtön szabályok is utalnak arra, hogy a bv. intézetek nem elsődlegesen a fiatalkorúak speciális igényeinek a kielégítésére jöttek létre, kimondják

⁵⁸⁶ Bv. Kódex 83. § (1) bekezdése

⁵⁸⁷ Bv. Kódex 193. § (6) bekezdése

⁵⁸⁸ Bv. Kódex 192. § (6) bekezdése

ugyanis, hogy amennyiben kivételesen fiatalok kerülnek be, akkor külön szabályok szükségesek számukra szükségleteik és helyzetük rendezésére.⁵⁸⁹

A javítóintézetek és a bv. intézetek irányító szerve a Belügyminisztérium, a két szerv közötti legfőbb különbség, hogy a bv. intézet rendvédelmi szervnek, míg a javítóintézet gyermekvédelmi intézménynek minősül. A szakmai felügyeletet ellátó szerv javítóintézetek esetén a Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóság, a büntetés-végrehajtási intézeteknél a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága. A javítóintézetek, mint gyermekvédelmi intézmények különös hangsúlyt fektetnek a gyermekjogok érvényesülésére, ezért a személyi állomány jelentős része pedagógusi, gyógypedagógusi vagy szociális végzettséggel rendelkezik, szemben a büntetés-végrehajtási intézetek személyi állományának sokszínűségével és fluktuációjával.⁵⁹⁰ A javítóintézetekben nevelők foglalkoznak a fiatalokkal, akiket növendékeknek neveznek, szemben a bv. intézetekkel, ahol a fiatalok elítéltek reintegrációs tisztekkel és felügyelő őrökkel találkoznak a legtöbbször.

A javítóintézetek úgy kívánják elérni a reintegrációs és reszocializációs céljaikat, hogy a fiatalok a lehető legkevesbé érezzék, hogy büntetés-végrehajtás hatálya alatt állnak, ezt többek között az elhelyezésre vagy a kapcsolattartásra vonatkozó végrehajtási szabályok is kifejezik. Ennek véleményem szerint pszichológiai okai is vannak, hiszen így elkerülhető, hogy a fiatalok beletörődjenek abba, hogy bűnelkövetőnek tekintik. A javítóintézetek a családi légkör kialakítására törekednek, nem hiába nevezték korábban a nevelőket családfőnek. A CPT is üdvözlő és modell-értékűnek tekinti azon intézményeket, amelyek kifejezetten a fiatalok számára alakítottak ki, és nem börtönszerű környezetet biztosítanak.⁵⁹¹

A reintegráció különleges eszközei is markánsabban jelennek meg a javítóintézeti nevelés végrehajtása során. A Rákospalotai Javítóintézet és Speciális Gyermekotthon és a Budapesti Javítóintézet a TÁMOP 5.6.1 „Az elítéltek visszavezetése a társadalomba képzési és foglalkoztatási, valamint egyéb reintegrációs programokon keresztül” pályázati kiírásra nyújtott be. A 2012-2013 között megvalósuló program célja az volt, hogy kiszélesítsék a támogatást és az eszközrendszert, mind a letartóztatottak, mind a jogerősen javítóintézeti nevelésre ítélt esetében arra vonatkozóan, hogy megakadályozzák a jövőbeli bűnelkövetést, és a fiatalok munkaerőpiaci helyzetét előnyösebbé tegyék. Emellett a javítóintézetben dolgozók képzettségi szintjének emelését is megcélolták. A két javítóintézet

⁵⁸⁹ Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának Európai Börtönszabályokról szóló R/2006/2 ajánlása I.3.

⁵⁹⁰ ROSTA i.m. 274-276.

⁵⁹¹ CPT/Inf(2015)1-part rev1 3.b.

hetvenkét növendékét vonták be ebbe a programba, az intézményi dolgozókkal egyetemben.

A program eredményeként azt várták, hogy az elősegíti a társadalomba való visszatérést és a foglalkoztatási esélyek is jelentősen javulnak. Ezen felül a programban részt nem vevő javítóintézeteknek is iránymutatást kívántak adni. A hetvenkét növendék kiválasztása során figyelembe vették a program iránti motiváltságot, illetve a hat hónapos utánkövetés vállalását is. A programban résztvevő növendékek egyéni és csoportos foglalkozásokon vettek részt, így lehetőségük volt munkaorientációs képzésen, kortárs mediációs képzésen vagy élménypedagógiai foglalkozásokon is részt venniük. A javítóintézet munkatársainak is nyújtottak programokat, így team-építő és stratégiakészítő tréning, krízisintervenció és agressziókezelés tréning vagy mediációs konfliktuskezelő program is elérhetővé vált számukra.⁵⁹²

A másik program az Országos Bírósági Hivatal által útjára indított „Nyitott Bíróság” Program, melynek egyik célja a prevenció keretében, hogy az általános és középiskolában tanulmányokat folytató fiatalok kapcsolatba kerüljenek az igazságszolgáltatással, illetve megismerjék az igazságszolgáltatás működését, funkcióját. A program másik célja, hogy a fiatalok figyelmét felhívja a korosztályukat érintő bűncselekményekre és veszélyekre. A Program így próbálja megakadályozni egyrészt az áldozattá válást, másrészt a bűnelkövetővé válást.⁵⁹³ A Budapest Környéki Törvényszék 2016. szeptember 26. napján az Aszódi Javítóintézetben tartott jogi ismeretekről szóló előadást a fiatakorúaknak, amely büntetőjogi, szabálysértési jogi, polgári és munkajogi területre is kiterjedt. A javítóintézetben tartott előadás egyik előnye, hogy azáltal a fiatakorúak alapvető jogi ismeretekre tehetnek szert, valamint megérthetik a velük szemben folyamatban lévő vagy folyamatban volt büntetőeljárás menetét, illetve az általuk elkövetett bűncselekmények mibenlétét. Ezen utóbbira egy folyamatban lévő büntetőeljárásban, az egyes eljárási cselekmények résztvevőjeként a fiatakorúaknak nincs lehetőségük, mert az eljárásban terheltként ők maguk is egy krízisfolyamat közvetlen szereplői.⁵⁹⁴

A büntetés-végrehajtás alatt állás tényének érzését mérsékli továbbá, hogy a növendékek a javítóintézetben nem formaruhát, hanem saját ruhájukat hordhatják a törvényes képviselő hozzájárulásával és az igazgató engedélyével. Amennyiben a fiatakorú

⁵⁹² HATVANI Erzsébet: *A „LÉPÉS-VÁLTÁS” pályázati program*. In: HATVANI Erzsébet, HAZAI Vera, VIRÁG Tünde: *Lépés-váltás. A fiatakorú bűnelkövetők reintegrációs programja*. TAMOP 5.6.1.A.-11/3-2011-004.2013. Nevelőotthonok Nemzetközi Szövetsége (FICE) Magyarországi Egyesülete, 41-58.

⁵⁹³ IGAZ, KENESE i.m. 30.

⁵⁹⁴ Tettek és azok következményei -"Nyitott Bíróság" program az Aszódi Javítóintézetben <http://www.jogiforum.hu/hirek/36649> (megtekintve: 2023. szeptember 16.)

saját ruházattal nem rendelkezik, a javítóintézet biztosítja azt számára.⁵⁹⁵ A bv. intézetekben a fogvatartottak formaruhát kötelesek hordani, amelyet a bv. intézetek biztosítanak.

A javítóintézetek rendtartásáról a 1/2015. (I.14.) EMMI rendelet rendelkezik, amely az elhelyezés körében rögzíti, hogy egy fiatalkorúra a lakóegységen belül legalább öt négyzetméternyi háló-, illetve tanulószobának, egy csoportra legalább harminc négyzetméternyi közös nappali szobának kell jutnia.⁵⁹⁶ A CPT vizsgálatai során arra az álláspontra jutott, hogy figyelembe véve a fiatalkorúak igényeit, egyszemélyes hálószobákban kell őket elhelyezni, és amennyiben mégis közös elhelyezésre kerül sor, azt megfelelően indokolni kell és a fiatalkorúakkal meg is kell beszélni. A CPT kerürendőnek tartja emellett a nagy hálótermekben történő elszállásolást, mivel tapasztalatok szerint jelentősen megnő az erőszak és a kihasználás kockázata, de ettől pontosabb, számszerűen kifejezhető ajánlást nem tesz az élettére, illetve a mozgásterre vonatkozóan.⁵⁹⁷ A szabadságvesztés végrehajtásánál bemutatott élettére vonatkozó szabályokat összevetve az EMMI rendelet rendelkezésével megállapítható, hogy a javítóintézetek egy fiatalkorúra előírt élettér nagysága is kedvezőbb.

A kapcsolattartás szabályai enyhébbek javítóintézeti nevelés végrehajtása esetén, a kapcsolattartási formák gyakrabban és hosszabb tartamokra engedélyezettek. A kapcsolattartási formák közül például a látogatások számát is idejét nézve is eltérő szabályokat találunk. Amíg bv. intézetben havonta legalább egyszer, maximum 90 percben biztosított a látogatás⁵⁹⁸, addig javítóintézetben kéthetente egy alkalommal, maximum 2 óra időtartamban van erre lehetőség. Az eltávozásra⁵⁹⁹ vonatkozó rendelkezések kapcsán is hasonló különbségek állapíthatunk meg, ugyanis javítóintézetben kéthetente, a befogadást követő két hónap elteltével kerülhet sor rá, bv. intézetben minimum három hónap kitöltése után (amennyiben fogház a végrehajtási fokozat), évente maximum 15 napban van lehetőség. A javítóintézetben speciális kapcsolattartási formák is engedélyezettek, a növendék szabadságra⁶⁰⁰ is mehet, illetve családi konzultáción és családterápiás foglalkozáson⁶⁰¹ is részt vehet. Utóbbi kettőre a szabadságvesztés végrehajtása ideje alatt is lehetősége van a

⁵⁹⁵ 1/2015 (I.14.) EMMI rendelet 14. § (3) bekezdése

⁵⁹⁶ 1/2015. (Y.14.) EMMI rendelet 9. § (3) bekezdése

⁵⁹⁷ CPT/Inf(2015)1-part rev1 3.b.

⁵⁹⁸ Bv. Kódex 177. §, 361. §

⁵⁹⁹ Bv. Kódex 180. §, 363. §

⁶⁰⁰ Bv. Kódex 364. § (1) bekezdése szerint a szabadság – a tanítási év rendjéhez igazodóan – évente összesen két alkalommal, az iskolai téli szünet idején legfeljebb tíz napra, az iskolai nyári szünet alatt legfeljebb huszonegy nap időtartamban engedélyezhető, feltéve hogy a fiatalkorú legalább két hónapja a javítóintézetben tartózkodik. Kivételesen, legfeljebb egy hétre, az a fiatalkorú is hazaengedhető, aki egy hónapja tartózkodik az intézetben.

⁶⁰¹ Lásd 4.2.2.2. fejezet

fiatalkorú fogvatartottnak. A szabadságvesztés végrehajtása során – bár nem specifikusan csak a fiatalkorúak számára biztosított – a reintegrációs őrizet fennállása esetén reintegrációs eltávozás is engedélyezhető.⁶⁰²

További eltérést állapíthatunk meg az engedély nélküli eltávozás, vagyis a szökés szankcionálásával kapcsolatosan. A Btk. különös részi tényállása szerint, aki büntetés-végrehajtási intézetből megszökik a fogolyszökés büntetést követi el, és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.⁶⁰³ Ezzel szemben a javítóintézetből történő szökés fegyelmi vétség, amely fegyelmi eljárást von maga után. A szökés megtörténtéről jelentést kell készíteni, amelyet az igazgató megküld a bv. bírónak a körözés vagy az elfogatóparancs kibocsátására irányuló előterjesztéssel. Amennyiben a fiatalkorú önkéntesen visszatér, 24 órán belül értesíteni kell a bv. bírót az elfogatóparancs vagy a körözést visszavonása végett. A fiatalkorú számára a javítóintézetbe történő visszakerüléstől számított két hónapig nem engedélyezhető kimenő, eltávozás vagy szabadság sem. Az arányosság követelményének érvényesítése érdekében abban az esetben, ha a fiatalkorú háromszor megszökik a javítóintézetből, nem lehet ideiglenesen elbocsátását engedélyezni.⁶⁰⁴

A fiatalkorú 21. életének betöltése is eltérő következményekkel jár, mind a szabadságvesztés, mind javítóintézeti nevelés végrehajtása során. Amennyiben a javítóintézeti nevelés hatálya alatt a fiatalkorú betölti 21. életét, tekintet nélkül a még hátralévő szankció tartamától, az igazgató a fiatalkorút ipso iure elbocsátja a javítóintézetből.⁶⁰⁵ Akkor azonban, amikor a fiatalkorú a szabadságvesztés végrehajtása alatt tölti be ugyanezt az életkort, a bv. intézet az életkor betöltése előtt minimum 30 nappal a bv. bírónál tesz előterjesztést az új végrehajtási fokozat megállapítása érdekében, ugyanis a 21. életév betöltését követően a felnőttkorú elítéltekre vonatkozó végrehajtási szabályok lesznek az irányadók.⁶⁰⁶

A javítóintézeti nevelés és a szabadságvesztés végrehajtása során is adható kedvezmény a fiatalkorúaknak a tekintetben, hogy a törvényben meghatározott feltételek fennállása esetén lehetővé teszi, hogy a tényleges fogva tartás ideje a kiszabott szankció tartamánál rövidebb legyen. Ez a törvényben biztosított lehetőség segíti a fiatalkorú

⁶⁰² Bv. Kódex 180/B. § (2) bekezdése szerint a reintegrációs eltávozás tartama a befogadást követő három hónap letöltése után legfeljebb öt nap, négy hónap letöltése után legfeljebb tíz nap, öt hónap letöltése után legfeljebb tizenöt nap lehet, amelyet az elítélt – akár több időpontban – a bv. intézeten kívül, előre meghatározott helyen, elektronikus távfelügyeleti eszköz alkalmazásával vehet igénybe.

⁶⁰³ 2012. évi C. törvény 283. §

⁶⁰⁴ 2013. évi CCXL. törvény 377. §

⁶⁰⁵ 2013. évi CCXL. törvény 382. § (1) bekezdése

⁶⁰⁶ 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet 160. §

fogvatartottak fokozatos visszavezetését a társadalomba és perspektívát kínál számukra, amely motivációként szolgálhat a végrehajtás során a normakövető magatartás kialakítására és fenntartására.⁶⁰⁷ A javítóintézeti nevelés végrehajtása során ideiglenes elbocsátásra, a szabadságvesztés végrehajtása során feltételes szabadságra bocsátás lehetséges.⁶⁰⁸ Speciális szabályként jelentkezik és a társadalomba történő visszavezetés hatékonyságának fokozását célozza, hogy az ideiglenes elbocsátás és a feltételes szabadság tartama alatt a fiatalkorú pártfogó felügyelet hatálya alatt áll.⁶⁰⁹ A feltételes szabadságra bocsátás tartamára emellett magatartási szabály is előírható. A fiatalkorú ideiglenes elbocsátására akkor kerülhet sor, ha a javítóintézeti nevelés felét letöltötte – de legalább egy év letöltését követően – és alaposan feltehető, hogy az intézkedés célja további javítóintézeti nevelés nélkül is elérhető. Az első és leglényegesebb különbség a két jogintézmény között, hogy az ideiglenes elbocsátást kizáró okokat nem határozz meg a Btk. szemben a feltételes szabadságra bocsátás kiterjedt kizáró okokra vonatkozó szabályaival. Alapvetően a feltételes szabadságra bocsátás jogintézményére szigorúbb szabályozás érvényesül, így igaz ez a megállapítás a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontjára is, amely csak kivételesen, különös méltányolást érdemlő esetben engedi meg, hogy a fiatalkorú a büntetés felének letöltését követően feltételes szabadságra helyezhető legyen.⁶¹⁰

A feltételes szabadságra bocsátás és az ideiglenes elbocsátás tartamára vonatkozó főszabály megegyezik, így mindkét esetben a tartamuk azonos a még hátralévő szankcióval, de legalább egy év. Az ideiglenes elbocsátás és a feltételes szabadságra bocsátás is megszüntethető, ennek kötelező és mérlegelésen alapuló eseteit is rögzíti a törvény. Az ideiglenes elbocsátást meg kell szüntetni, ha a fiatalkorút az ideiglenes elbocsátás alatt szabadságvesztésre ítélik, vagy vele szemben javítóintézeti nevelést rendelnek el. Akkor azonban, ha a fiatalkorút a javítóintézeti nevelésre ítézés után elkövetett bűncselekmény miatt az ideiglenes elbocsátás alatt végrehajtandó szabadságvesztésre ítélik, a szabadságvesztés büntetést kell végrehajtani, és a javítóintézeti nevelés hátralévő részét szabadságvesztésre kell átváltoztatni. Más büntetés kiszabása vagy intézkedés alkalmazása esetén a bíróság mérlegelésére van bízva az ideiglenes elbocsátás megszüntetése.⁶¹¹ A feltételes szabadságra bocsátásnál is hasonló szabályokat találunk, így annak

⁶⁰⁷ Infojegyzet 2020/54.

https://www.parlament.hu/documents/10181/4464848/Infojegyzet_2020_54_felteteles_szabadsagra_bocsatas.pdf/6e78cfe2-a9ff-4b02-2f8a-8bbead708f8f?t=1591946952261 (megtekintve: 2023. november 11.) 1.

⁶⁰⁸ Lásd 4.4. fejezet

⁶⁰⁹ Btk. 119. § (1) bekezdés a) és d) pontjai

⁶¹⁰ Btk. 38. § (2) és (3) bekezdése

⁶¹¹ Btk. 121-122. §

megszüntetéséről kell rendelkezni, ha a fiatalkorút az ügydöntő határozat jogerőre emelkedését követően elkövetett bűncselekmény miatt a feltételes szabadság vagy a feltételes szabadság tartama alatt elkövetett bűncselekmény miatt végrehajtandó szabadságvesztésre ítélik. A Btk. egyéb büntetés esetén – tehát a Btk. az intézkedések alkalmazását nem vonta e körbe – a bíróság mérlegelésére bízta a feltételes szabadság megszüntetését.⁶¹² Közös szabály, hogy az ideiglenes elbocsátás és a feltételes szabadság megszüntetése esetén az ideiglenesen elbocsátáson és a feltételes szabadságon eltöltött idő a javítóintézeti nevelésbe, illetve a szabadságvesztésbe nem számítható be.

A javítóintézetben szankciót töltő fiatalkorú, ha a kötelességét neki felróható módon megszegi, vagy vét a javítóintézeti rendtartás vagy a javítóintézet házirendje ellen, továbbá ha a javítóintézetből megszökik, fegyelmi vétséget követ el és velem szemben fegyelmi eljárás lefolytatásának van helye. A szabadságvesztés végrehajtása alatt álló fiatalkorúval szemben hasonló módon, a büntetés-végrehajtás rendjét vétkes megsértése esetén, valamint a büntetés-végrehajtás rendjének és biztonságának biztosítása érdekében fenytések alkalmazhatók. Mindkét szankció végrehajtása során alkalmazható fenytési nemek hasonlóak jellegüket tekintve, azonban teljes azonosság nem állapítható meg közöttük. Ezen megállapítás a legsúlyosabb fegyelmi büntetések tekintetében is igaznak bizonyulnak. A javítóintézeti nevelés végrehajtása során elkövetett fegyelmi vétség miatt a legsúlyosabb fenytés a zárt jellegű javítóintézeti részlegben való elhelyezés, míg szabadságvesztés végrehajtása során a fiatalkorúak a korábbiakban részletesen bemutatott magánelzárással sújthatók.⁶¹³ A javítóintézeti nevelést töltő fiatalkorú felelősségét vizsgáló fegyelmi bizottság az intézeti rend súlyos megsértése esetén indítványozza az igazgatónál az *intézeti tanács*⁶¹⁴ összehívását. Az intézeti tanács megvizsgálja a fegyelmi eljárás alapjául szolgáló eset összes körülményét és a fiatalkorú javítóintézeti életútját, majd a fiatalkorú meghallgatását követően javaslatot tehet a javítóintézet igazgatójának a fiatalkorú zárt jellegű javítóintézeti részlegben való elhelyezésére. Ha az igazgató az intézeti tanács javaslata alapján a részlegben való elhelyezéséről dönt, akkor azt legfeljebb két hónapi időtartamra – tehát a magánelzárás maximális időtartamához képest jóval hosszabb

⁶¹² Btk. 40. §

⁶¹³ Bv. Kódex 378. §

⁶¹⁴ Az Aszódi Javítóintézetben működő Javítóintézeti Tanács döntés egy öt főből álló előkészítő testület. Az intézeti tanácsnak állandó és alkalmi tagjai lehetnek. Az állandó tagjai az igazgatóhelyettes, a növendékügyi hivatal vezetője, az iskolavezető, az utógondozó, a fiatalkorú csoportnevelője, osztályfőnöke, szakoktatója vagy munkavezetője. Továbbá alkalmi tagja lehet az otthonvezető, a tanműhely vagy tangazdaság vezetője, a személyiségvizsgáló csoport vezetője, az orvos és pszichológus. Aszódi Javítóintézet Szervezeti és Működési Szabályzata 3.2. pont <https://aszod-afi.hu/wp-content/uploads/2023/07/aszodi-javitointezet-szervezeti-es-mukodesi-szabalyzat-20230428.pdf> (letöltve: 2023. szeptember 6.)

időtartamra – rendelheti el, amelyet további egy hónappal enged a Bv. Kódex meghosszabbítani. A törvény garanciális szabálya, hogy hasonlóan a magánelzáráshoz, a zárt jellegű javítóintézeti részlegben való elhelyezés ellen is bírósági felülvizsgálatnak van helye. A Bv. Kódex azt is rögzíti, hogy ha a fiatalkorú magatartására figyelemmel a fegyelmi büntetés további végrehajtására már nincs szükség, akkor a részlegben való elhelyezést meg kell szüntetni. Az igazgató a döntések meghozatalát megelőzően a nevelő és a pszichológus véleményét beszerzi. Az a fiatalkorú, akinek a részlegben történő elhelyezéséről döntöttek, a javítóintézeten kívüli programokon nem vehet részt, valamint kimenőre, eltávozásra és szabadságra nem mehet. Ezek a korlátozások nem érintik, ha a fiatalkorú javítóintézeten kívüli orvosi ellátás szükséges vagy a hozzátartozó súlyos betegsége, illetve halála miatt részére rendkívüli eltávozás engedélyezéséről döntöttek.⁶¹⁵ A magánelzárás tágabb korlátozásokkal jár a részlegbe történő elhelyezéshez képest, mert nemcsak a bv. intézeten kívüli programokon való részvételtől fosztják meg a fiatalkorút, hanem a bv. intézeten belül is korlátozásokkal kell számolnia. Ennek okán a magánelzárást több garanciális szabály övezi a zárt jellegű javítóintézeti részlegbe helyezéshez képest.

A javítóintézetek és a bv. intézetek is biztosítják a fiatalkorúak utógondozását. A javítóintézet az elbocsátást követően sem hagyja magára a fiatalkorút, hiszen azok számára, akik családjukba nem térhetnek vissza, és akiknek lakhatási lehetőséget sem sikerült találni, vagy pedig a megkezdett tanulmányaikat a javítóintézetben kívánják befejezni, azok számára utógondozói részleg működik. Ennek igénybevételére a fiatalkorú kérelmére és az igazgatói tanács javaslatára van szükség, amelyről az igazgató jogosult döntést hozni.⁶¹⁶

Az Aszódi Javítóintézetben az utógondozás több formájára van lehetőség. Elkülöníthetünk előkészítő fázist, integrált utógondozást és önálló fázist. Az előkészítő fázisban a fiatalkorú ideiglenes elbocsátás előtt áll, és hajlandóság mutatkozik az utógondozás során is az együttműködésre. A célja, hogy a fiatalkorút felkészítse szabadítása utáni életére, és támogatást nyújtson tanulmányai folytatásához. Az integrált utógondozás keretében olyan, már elbocsátott fiatalkorúaknak nyújtanak lehetőséget, akik családjukhoz nem térhettek vissza, és megélhetési, valamint lakhatási lehetőséget sem sikerült találniuk. Az önálló fázisban pedig a korábban utógondozott fiatalkorú rászorultsága esetén az intézet ellátásában részesülhet, de az önálló élethez szükséges lehetőségeket neki kell felkutatnia.⁶¹⁷

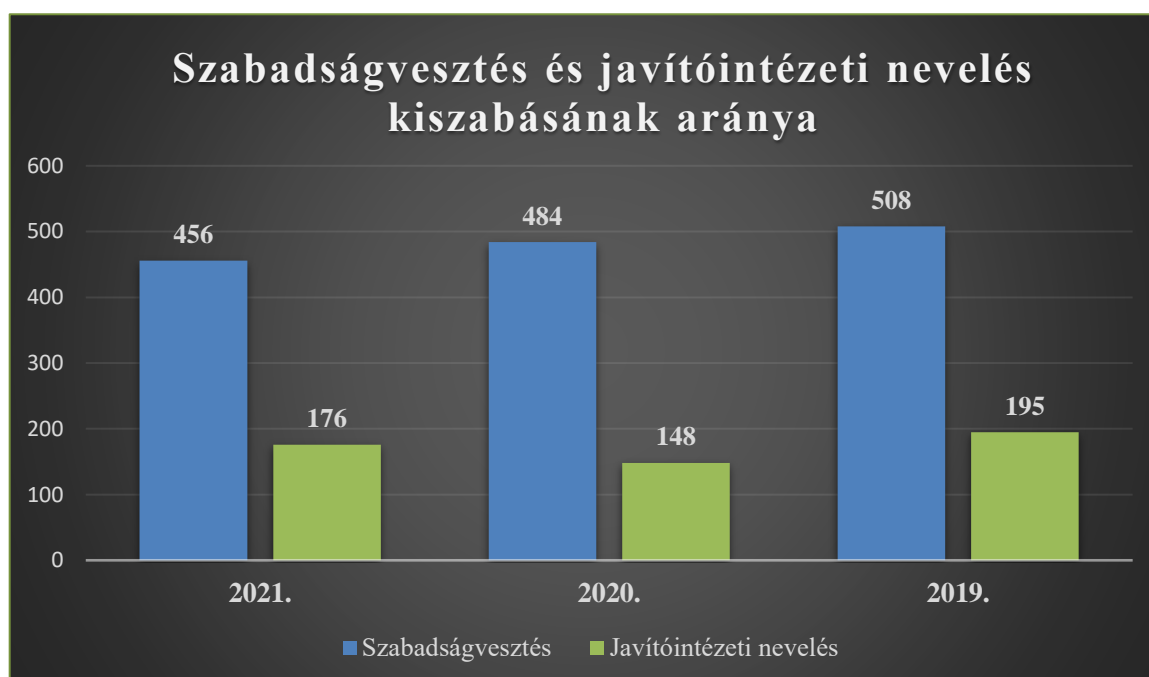
⁶¹⁵ Bv. Kódex 378-379. §

⁶¹⁶ LAJTÁR, SZŰCS (2022) i.m. 304.

⁶¹⁷ BOGÁR Péter, MARGITÁN Éva, VASKUTI András: *Kiskorúak a büntető igazságszolgáltatásban*. KJK-

Az utánkövetés, vagyis az elbocsátott fiatalok életének figyelemmel kísérése csak az ideiglenesen elbocsátott fiatalok esetén valósul meg a pártfogó felügyelő jelentései alapján, illetve az utógondozásban részt vett fiatalok kérésére az utógondozója tanácsadással nyújthat segítséget az ügyeinek intézésében, a pártfogó felügyelő közreműködésével.⁶¹⁸ A Rákospalotai Javítóintézetben tett látogatás is megerősítette, hogy az utánkövetés leginkább az ideiglenes elbocsátás során tud megvalósulni, pedig szükséges lenne megteremteni az általános bevezetéséhez szükséges feltételeket. A Rákospalotai Javítóintézetben volt rá példa, hogy az elbocsátott növendékeket levélben kérték, hogy adjanak hírt életük alakulásáról, azonban válasz csak az esetek 30-40%-ában érkezett vissza. Utógondozás azonban már eredményesebben működik, a Rákospalotai Javítóintézet 4 fő számára tudja biztosítani az utógondozást. Ottjártamkor két elbocsátott fiatal lány élt az utógondozás lehetőségével, mindketten tanulmányaik befejezése végett, a felszolgálói képzettség megszerzése érdekében.⁶¹⁹

Végül a szabadságvesztés és a javítóintézeti nevelés kiszabásának arányát is érdemes áttekinteni.

Az Országos Bírósági Hivatal statisztikai adatai alapján készült⁶²⁰

(saját szerkesztés)

KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest 2005., 198.

⁶¹⁸ 1/2015. (I.14.) EMMI rendelet 53.§

⁶¹⁹ 2016. február 23-án a Rákospalotai Javítóintézetben tett látogatás alapján

⁶²⁰ Jogerősen befejezett büntetőeljárások vádlottainak statisztikai adatai.

A vizsgált évek mindegyike vonatkozásában megállapítható, hogy közel háromszor annyi alkalommal szabtak ki szabadságvesztést, mint javítóintézeti nevelést a bíróságok. A bemutatott adatok arra engednek következtetni, hogy a jogalkalmazási gyakorlat nem feltétlenül felel meg a törvényi és nemzetközi elvárásoknak. Ezen következtetés bizonyosságához azonban nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy nehéz egyértelműen állást foglalni az arányokkal kapcsolatban, mert mindig adott ügy és a büntetőeljárás hatálya alatt álló fiatalok bűnügyi előélete, illetve személyi körülményei döntik el, hogy a büntetési céloknak a javítóintézeti nevelés vagy a szabadságvesztés felel meg. Mindazonáltal a diagramon szemléltetett statisztikai adatokból kiolvasható arányok gondolkodásra késztető adatok. Csemáné Váradi Erika és Lévy Miklós például a szabadságvesztés kiszabásának lehetőségét szűkítő javaslatot fogalmaztak meg, amely szerint a 16. életévét be nem töltött fiatalok elkövetőivel szemben csak súlyos és szándékos bűncselekmény⁶²¹, vagy visszaesés esetén felel meg a büntetési céloknak végrehajtandó szabadságvesztés kiszabása.⁶²²

5.3.3. A törvényes bánásmód ügyészség által biztosított garanciái

A javítóintézeti nevelés végrehajtásának törvényességét az ügyészség havonta legalább kétszer megvizsgálja, amely kiterjed a befogadás alapjául szolgáló iratok szabályszerűségére, a fogva tartási idők betartására, körülményeire, a bánásmódra, valamint a jogok biztosítására is.⁶²³ A javítóintézetek büntetés-végrehajtási tevékenysége felett az illetékes főügyészségek látják el a törvényességi felügyeletet, így például a Rákospalotai Javítóintézet és Központi Speciális Gyermekotthon, valamint a Budapesti Javítóintézet felett a Fővárosi Főügyészség gyakorol felügyeletet a törvényesség érvényre juttatása érdekében.⁶²⁴ Ezt a főszabályt töri meg, hogy az Aszódi Javítóintézet tevékenységének törvényességi felügyeleti szerve a Legfőbb Ügyészség.⁶²⁵

A javítóintézetben történő rendkívüli eseményről⁶²⁶ is haladéktalanul értesíteni kell a

<https://birosag.hu/birosagokrol/statisztikai-adatok/jogerosen-befejezett-buntetoeljarasok-vadlottainak-statisztikai-adatai/revizio-utan> (letöltve: 2023. július 16.)

⁶²¹ A javaslat szerint legalább öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő

⁶²² CSEMÁNÉ Váradi Erika, LÉVAY Miklós: A fiatalok büntetőjogának kodifikációs kérdéseiről – történeti és jogösszehasonlító szempontból. *Büntetőjogi Kodifikáció* 2002/1., 26-27.

⁶²³ A legfőbb ügyész 20/2014. (XII. 23.) LÜ utasítása 28.§

⁶²⁴ A legfőbb ügyész 20/2014. (XII. 23.) LÜ utasítása 1.§ (2)

⁶²⁵ Aszódi Javítóintézet Szervezeti és Működési Szabályzata, http://www.aszod-afi.hu/pdf/szmsz_2012.pdf (megtekintve: 2022. november 11.) 12.

⁶²⁶ A 2013. évi CCXL. törvény 370.§ (2) alapján: „Rendkívüli eseménynek minősül minden olyan esemény, amely a javítóintézet rendjét súlyosan sérti vagy veszélyezteti, így különösen a fiatalok szökése, az intézet

büntetés-végrehajtás felügyeletét ellátó ügyészt, emellett speciális elemként jelenik meg, hogy a bv. ügyész mellett a gyermekek és az ifjúság védelméért felelős minisztert is értesíteni kell.⁶²⁷

A vizsgált évek mindegyikében megállapítható volt, hogy az egyes fogvatartó intézetek a végrehajtás rendjének megtartását a fiatalkorú fogvatartottaktól megkövetelik. A végrehajtás rendjének megtartását akkor lehet megkövetelni, ha a szabályok betartásához szükséges információk a fiatalkorúak számára elérhetőek. Ennek biztosítása érdekében a fiatalkorú fogvatartottakat a befogadásuk során részletes és dokumentált tájékoztatással látják el, amely tartalmazza a fogva tartó intézetek – így a javítóintézet – rendjét, az elvárt magatartási szabályokat, és a fiatalkorú jogait és kötelezettségeit. Néhány esetben merült csak fel, hogy ügyészi intézkedéssel kellett a tájékoztatáshoz fűződő jog érvényre juttatását elősegíteni. Az ügyészi vizsgálatok arra a megállapításra jutottak, hogy a javítóintézetek vezetői következetesen és határozottan – a fiatalkorúak életkori sajátosságait figyelembe véve – megkövetelik a fiatalkorúaktól, hogy alávéssék magukat a javítóintézeti nevelés, illetve a letartóztatás végrehajtásának.

A vizsgálatok azt is alátámasztották, hogy a javítóintézetek a fiatalkorúak által elkövetett bűncselekmény vagy fegyelmi vétség esetén a szükséges intézkedéseket – ami feljelentés megtétele, fegyelmi eljárás elrendelése, valamint az elkövető(k) és a sértett(ek) elkülönítése lehetett – megtették. Bűncselekmény elkövetése esetén a fegyelmi eljárás elrendelésére és a feljelentés megtételére párhuzamosan került sor. Az eljárások párhuzamossága azonban nem jelenti az eljárások egymáshoz viszonyított járulékos kapcsolatát, vagyis a feljelentés elutasítása vagy a büntetőeljárás megszüntetése nem eredményezi automatikusan a fegyelmi eljárás megszüntetését is. A jogalkalmazási gyakorlat azonban azt mutatja, hogy a feljelentés elutasítását vagy a büntetőeljárás megszüntetését követően a fegyelmi eljárás megszüntetésére is sor került.

A javítóintézetek ugyanilyen következetességgel és határozottsággal jártak el abban az esetben is, ha a javítóintézet valamely dolgozója követett el a törvényes bánásmód tárgykörébe tartozó fegyelmi vétséget. A fiatalkorú fogvatartottakkal való bánásmód törvényességének alapvető garanciája ugyanis, hogy ne csak a fiatalkorúak által elkövetett fegyelmi vétség miatt, hanem a javítóintézet dolgozói által elkövetett fegyelmi vétség elkövetése esetén is megtegyék a szükséges intézkedéseket. A fegyelmi eljárások jellemzően

területén elkövetett bűncselekmény, a fiatalkorú biztonsági elkülönítése, öngyilkossági kísérlete, balesete, halála.”

⁶²⁷ 20/2014. (XII. 23.) LÜ utasítás 30. §, 31.§ (1)

írásbeli figyelmeztetés, illetőleg feddés kiszabásával zárultak le.⁶²⁸

A KSH statisztikai adatai alapján készült⁶²⁹

A fenti diagram az Aszódi Javítóintézetben az elmúlt 4 évben a fiatalok által elkövetett fegyelmi vétségek miatt indult fegyelmi eljárások számának alakulását mutatja be. A statisztikai adatok szerint a fegyelmi eljárások száma folyamatosan csökkent a vizsgált években, így a kezdőévhez, 2019. év adatából kiindulva, a 2022. év adatához viszonyítva a csökkenés mértéke 61 %-os volt. A csökkenő tendencia mögötti okok nem ismertek, az visszavezethető lehet a fiatalok magatartásának kedvező irányú változására vagy esetlegesen a magasabb látenciára is. Legtöbb esetben fegyelmi büntetésként eltávozás megvonása, nevelői figyelmeztetés, illetve társas szórakozástól, programtól vagy rendezvénytől eltiltás került kiszabásra.

⁶²⁸ A Legfőbb Ügyészség által rendelkezésemre bocsátott adatok alapján

⁶²⁹ Jelentés a javítóintézetek helyzetéről 2019-2022.

<https://aszod-afi.hu/tevekenysegi-statisztikak/> (letöltve: 2023. szeptember 20.)

5.3.5. Megállapítások és de lege ferenda javaslatok

„Vannak sikertörténeteink, amik erőt adnak a folytatáshoz.”⁶³⁰

Puskás Péter, az Aszódi Javítóintézet igazgatója

Szükség van javítóintézetekre? A javítóintézetek létjogosultságát vannak, akik kétségbe vonják, és haszontalannak, költségesnek, eredménytelennek vélik. Megállapításukat arra alapozzák, hogy a javítóintézetre nem vonatkoznak olyan szigorú szabályok, mint a bv. intézetekre, így a javítóintézetből kikerülő fiatalok magatartása változatlanul deviáns marad, és a további bűncselekmények elkövetésétől sem rettennek vissza. Az ilyen jellegű társadalmi hozzáállás jelentősen megnehezíti a javítóintézetből a társadalomba visszatérő, stigmatizált fiatalok helyzetét. Tóth Lőrinc a stigmatizáció veszélyére 1889-ben felhívta a figyelmet az Aszódi Javítóintézettel kapcsolatos gondolatai során:

„A büntető törvény életbelépte után néhány évvel, 1884-ben Aszódon állított fel az első javítóintézet, mely a büntető törvény 42., 84. s 85. §-ainak, s a kihágási büntető törvény 19., 65. s 66. § -ainak üdvös rendelkezését tényleg érvényre juttatni kezdé oly czéllal, hogy a megromlott fiatal egyének ily intézetben munka s oktatás- által megjavulhassanak a nélkül, hogy a letartóztatás őket megbélyegezze.”⁶³¹ Tóth Lőrinc éppen abban látta a javítóintézet egyik legfőbb erényét, hogy a javítóintézetek által biztosított munka- és oktatás által elkerülhetővé válik a bűnelkövető fiatalok megbélyegzése.

Vitathatatlan azonban, hogy a törvények iránti tisztelet és a jogkövető magatartás kialakításához a fiatalok akaratára is szükség van a javítóintézet tevékenysége mellett. Ebből kifolyólag javítóintézetbe bekerülő fiatalokban tudatosítani kell, hogy az általa elkövetett és büntetendő cselekmény a társadalom számára nem elfogadható, azonban a javítóintézeti neveléssel lehetőséget kap a társadalom által elvárt magatartási formák elsajátítására. A fiatalok tudatosítása mellett rendkívül fontos a társadalmi kommunikáció, és a területen jártas szakemberek társadalomfelvilágosító szerepe. Ezért is jelentős véleményem szerint a „Nyitott Bíróság” Program, hiszen az iskoláskorú gyerekeknek és a javítóintézeti nevelteknek tartott előadások és látogatások támogatják a

⁶³⁰ Aszódi Tükör, 2016. október, 18-19.

⁶³¹ TÓTH Lőrinc: *A visszaesés okairól s óvszereiről*. In: *Értekezések a Társadalmi Tudományok köréből*. Magyar Tudományos Akadémia X. kötet 4. sz. Budapest, 1889., 31.

jogtudatossága és azáltal jogkövető attitűd kialakulását.

A javítóintézetek létjogosultsága nemcsak a fiatalkorúakra specializálódott feladata és célja miatt megkérdőjelezhetetlen, hanem a különféle „börtönártalmak”⁶³² is a javítóintézetek fontossága mellett szólnak. Fliegauf Gergely szerint minél több időt tölt egy fiatalkorú fogvatartott bv. intézetben, az annál nagyobb torzulást okoz a személyiségében. A fiatalkorú fogvatartott ugyanis a börtönben könnyen elsajátíthatja a nem kívánatos normákat, amelyeket a rövidtávú megerősítés és a börtönkörnyezetbe való integrálódás érdekében gyakorolni is fog. A fiatalkorúak szabadságelvonásának, különösen a szabadságvesztés kiszabásának ultima ratio jellege azért is jelentős tehát, mert a fiatalkorúak bűnözői életmódra utaló karakterjegyei számos esetben más, gyakran felnőttkorú fogvatartottakkal való többszöri érintkezésből erednek, amit Edwin Sutherland elmélete is alátámaszt. Fliegauf Gergelyt a Tököli Büntetés-végrehajtási Intézetben készített interjúi is megerősítették abban, hogy több fiatalkorú fogvatartottnál még gyermeki gesztusok ismerhetők fel, amely arra enged következtetni, hogy ezen éretlen fiatalkorúak bv. intézetben történő elhelyezése káros a fejlődésükre nézve. A gyermeki gesztusok és viselkedésminták mellett azonban néhányuknál olyan szlenghasználat is megfigyelhető volt, ami inkább az idősebb, „bűnözői karriert befutott” fogvatartottakra volt jellemző. Ez arra enged következtetni, hogy azok a fiatalkorú fogvatartottak, akik idősebb, akár felnőttkorú fogvatartottakkal érintkeznek, a viselkedésmintákat másolni kezdik.⁶³³ Fliegauf és Sutherland álláspontjához hasonlóan vélekedik Eötvös József is, aki szerint a „börtönök a bűnözés iskolái”, így a szabadságvesztés hatástalan megoldásnak bizonyul a fiatalkorúak esetében és az megalapozza a visszaesésüket.⁶³⁴ A börtönártalmak rövid idő után kialakulhatnak, illetve a reintegrációhoz is hosszabb időre van szükség a fiatalkorúak vonatkozásában, ezért álláspontom szerint 1-2 év szabadságvesztés végrehajtása nem elegendő a bv. intézetben. Ezt támasztja alá a bv. intézetek túlszűfoaltsága és a személyi állomány fluktuációja is, amelyek még inkább megnehezítik a fiatalkorú fogvatartottakkal kapcsolatban támasztott speciális elvárások teljesítését. A javítóintézetek alacsonyabb fokú kihasználása (a javítóintézetek telítettsége kb. 80 %-os) is hozzájárulhat ahhoz, hogy a fiatalkorúakkal kapcsolatos tevékenységük eredményesebb legyen. Így megfontolandó

⁶³² Fliegauf Gergely szerint: „mindazon ártalmak, amelyek a börtön diszfunkcionális működése következtében keletkeznek, vagy súlyosbodnak”. lásd: FLIEGAUF Gergely: A börtönlázadás – okok, befolyásoló tényezők, prevenciós stratégiák. *Börtönügyi Szemle* 2006/4., 45.

⁶³³ FLIEGAUF i.m. 25-29.

⁶³⁴ PÁL László: *Nevelés a büntetés-végrehajtásban*, Kriminálpedagógia tanulmány, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest, 1976., 183.

lenne a jogalkalmazási gyakorlatot abba az irányba terelni – a javítóintézetek bv. intézetekhez való közelítésével –, hogy azokban az esetekben, amikor a fiatalkorú szabadságelvonása 1-4 évig terjedő időtartamban (vagy akár az elzárás törvényi tartamában) szükséges, akkor javítóintézeti nevelés alkalmazására, hosszabb szabadságelvonás szükségessége esetén szabadságvesztés kiszabására kerüljön sor.

Bory Noémi doktori értekezésében szintén kihangsúlyozza, hogy a bv. intézeteknek hatékonyabb eszközöket kellene bevetnie fiatalkorú fogvatartottak esetén, így lehetne méginkább megfelelni a nemzetközi szintű elvárásoknak is. Rámutat továbbá, hogy a szabadságvesztés nem minden esetben előzi meg a további bűncselekmények elkövetését, ezért nem lehet kérdéses, hogy a jogrendszer részét képezze egy olyan nevelésre fókuszáló intézmény, mint a javítóintézet.⁶³⁵

Mindazonáltal szükséges volna bv. szakmai szempontból a javítóintézeteket és a bv. intézeteket egymáshoz közelíteni, és a bv. intézetekben még nagyobb hangsúlyt fektetni a nevelésre, a fiatalkorú fogvatartottakkal kapcsolatos feladatok ellátásába a javítóintézetekhez hasonló összetételű személyi állomány kialakításával, valamint a javítóintézetekben megjelenő reintegrációs programokhoz hasonló reintegrációs tevékenység kiszélesítésével. A javítóintézetek tekintetében, különösen a szökések számának csökkentése, a személyi állomány adminisztratív terheinek csökkentése, a fiatalkorúak digitális kompetenciájának fejlesztése érdekében pedig megfontolandó lenne a bv. intézetekhez hasonló – de nem börtönkörnyezet kialakítására törekvő – biztonsági és informatikai rendszer (kamerák, SAFE rendszer, KIOSZK stb.) telepítése, valamint a bv. intézetekhez hasonló rezsimrendszer (2024. március 1. napjától kategóriarendszer) bevezetése a hangsúlyosabb differenciálás és progresszivitás érdekében.

⁶³⁵ BORY Noémi: *A fiatalkorúak szabadságelvonással járó szankciói és végrehajtásuk Spanyolországban és Magyarországon*. Doktori értekezés, Budapest 2016., 315-319.

*Hazánk javítóintézetei
(saját szerkesztés)*

Ahogy a fenti térkép is szemlélteti, hazánkban összesen öt javítóintézet látja el a fiatalok javítóintézeti nevelésének végrehajtását, amelyeknek a kihasználtsága a fentiekben hivatkozottak szerint kb. 80 %-os. Meglátásom szerint további javítóintézetek építésére lenne szükség, akár az állami és a magánszektor együttműködésén alapuló konstrukcióban. A további javítóintézetek létesítését több indokkal is alá lehet támasztani, így elsősorban a bv. intézetek túlszűfoaltságával. A túlszűfoaltság egyik nem elhanyagolható következménye, hogy a fiatalok fogvatartottak vonatkozásában kevésbé tud megvalósulni az egyéniesített reintegráció, valamint nincs elegendő kapacitás a speciális igényeik kielégítésére sem. Ruzsonyi Péter megállapításai is megerősítik ezt, akinek álláspontja szerint a bv. intézetek túlszűfoaltságának egyik következménye, hogy a személyi állomány rendkívül leterhelt fizikálisan és mentálisan is. A személyi állományt a leterheltség mellett a fluktuáció is jellemzi, ami miatt pedig folyamatosan biztosítani kell a személyi állomány új tagjainak a szakmai tapasztalatok és belső gyakorlat folyamatos átadását.⁶³⁶ A hivatkozott tényezők tehát nem teszik lehetővé a fiatalok fogvatartottak vonatkozó sajátos rendelkezések maradéktalan érvényesítését. További aggályként merülhet fel, hogy fiatalok szabadságvesztésének végrehajtása nemcsak külön fiatalok számára létrehozott bv. intézetekben lehetséges, hanem felnőttkorú fogvatartottak elhelyezését ellátó

⁶³⁶RUZSONYI Péter: *A börtön, mint veszélyforrás*. <http://pecshor.hu/periodika/XVI/ruzsonyi.pdf> (megtekintve: 2023. július 17.)

bv. intézetének elkülönített részlegén is.

A javítóintézetek létrehozása mellett szóló további indok a kapcsolattartáshoz való jog sérelmében keresendő. Például, ha egy pécsi fiatalkorú javítóintézeti nevelésének végrehajtását a Nagykanizsai Javítóintézetben jelölik ki, akkor a személyes kapcsolattartási formák, a családi konzultáció vagy a családterápiás foglalkozás igénybevétele ütközhet nehézségekbe a földrajzi távolság miatt és az abból eredő, a kapcsolattartással járó magasabb költségek miatt. Látogatásomkor az Aszódi Javítóintézetben olyan fiatalkorú is tartózkodott, akinek a nehéz anyagi körülmények között élő családja egy Miskolc melletti településen élt, ami miatt köztük a kapcsolattartási formák a személyes érintkezést nem igénylő formákra, a levelezésre, a telefonbeszélgetésre és a csomagküldésre korlátozódtak.

5.4. Az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyítóintézetre vonatkozó szabályok

5.4.1. A fogva tartás jogcíme

Azon személyek szabadságelvonása, akik valamilyen kóros elmeállapotot eredményező mentális betegségben szenvednek, különös feltételek teljesülése esetén történhet meg, amelyek nemzetközi szinten is megfogalmazásra kerültek. Az EJEB a *Winterwerp kontra Hollandia*⁶³⁷ ügy kapcsán fogalmazta meg az úgynevezett Winterwerpi kritériumokat, amelyek követelményrendszerként állítottak fel a mentális rendellenességgel rendelkező személyek szabadságelvonására vonatkozóan.

Az ügy lényege szerint a Hollandiában élő Frits Winterwerp a helyi polgármester intézkedése alapján pszichiátriára került, majd később a felesége kérelmére a bíróság a további kórházi ellátás szükségességéről döntött. Ezt követően az ügyészség és a felesége további kérelmeire a tartományi bíróság évről évre meghosszabbította a pszichiátriai kezelést. Frits Wintererp panaszt nyújtott be arra hivatkozással, hogy a különböző bíróságok nem hallgatták meg, a végzésekről nem kapott értesítést, így azokat megtámadni sem volt lehetősége. A EJEB-nek az Emberi Jogok Európai Egyezményének 5. cikke és 3. cikke sérelmét kellett megvizsgálnia.

Az EJEB három kritériumot határozott meg, ezek közül az első kritérium szerint a szabadságelvonással érintett személynek értelmi fogyatékosnak vagy elmebetegnek kell lennie ahhoz, hogy rá a speciális szabályok vonatkozzanak. A második kritérium arra

⁶³⁷ Winterwerp v. Hollandia 6301/73.

vonatkozik, hogy a szabadságelvonást előzetes orvosi vizsgálatnak kell megelőznie, amely a mentális betegség kimutatására szolgál. Végül a harmadik kritérium előírja, hogy a szabadságelvonás elrendeléséhez olyan igazolt mentális betegség szükséges, amely indokát adja az érintett személy személyi szabadságának elvonásának.⁶³⁸

Az EJEK által meghatározott Winterwerpi kritériumok tehát a hazai jogszabályok szerint alkalmazható elmeállapot megfigyelés, az előzetes kényszergyógykezelés és a kényszergyógykezelés végrehajtása során is figyelembe veendő szempontot jelentenek a nemzetközi elvárásoknak történő megfelelés érdekében.

5.4.1.1. A fiatalok előzetes kényszergyógykezelése és elmeállapotának megfigyelése

A kóros elmeállapotú elkövetőkkel szemben speciális kényszerintézkedés, az előzetes kényszergyógykezelés rendelhető el, amely a személyi szabadság elvonásával jár, és amelyre a letartóztatás szabályai vonatkoznak. A kényszerintézkedés célja, jellegénél fogva a bűnismétlés megakadályozása. Az előzetes kényszergyógykezelés a vádemelés előtt a bíróságnak a tárgyalás előkészítése során hozott határozatáig, de legfeljebb 6 hónapig tarthat, amelyet a bíróság legfeljebb hat hónappal hosszabbíthat meg.⁶³⁹ Az előzetes kényszergyógykezelés azonban csak akkor rendelhető el, ha a fiatalok terhelte szemben a kényszergyógykezelés feltételei fennállnak.⁶⁴⁰

Az előzetes kényszergyógykezelést a fiatalok elmeállapotának megfigyelése előzheti meg, amely az őrizet jogintézményének feleltethető meg. A fiatalok elmeállapotának megfigyelésére akkor kerül sor, ha a szakértői vélemény ezt szükségesnek tartja és az ügyészség indítványára a bíróság azt elrendeli 1 hónapra, amely további 1 hónappal meghosszabbítható. Végrehajtása fogva lévő fiatalok esetén az IMEI-ben, szabadlábon lévő fiatalok esetén valamelyik civil pszichiátriai fekvőbeteg intézetben történik.⁶⁴¹

⁶³⁸ PALLO József: „Büntetéstől menten...” (Gondolatok a kényszergyógykezelés néhány sarokpontjáról). In: Deák Ferenc–Pallo József (szerk.): Börtönügyi Kaleidoszkóp. Ünnepi kötet Dr. Lőrincz József 70. születésnapja tiszteletére. Büntetés-végrehajtás Tudományos tanácsa, Budapest, 2014., 107.

⁶³⁹ Be. 301. §

⁶⁴⁰ POLT Péter (főszerk.): *Kommentár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez*. [online] In: Jogtár Complex [2019.11.07.]

⁶⁴¹ Bv. Kódex 424-426.§

5.4.1.2. A fiatalkorúak kényszergyógykezelése

Ahogy arra már többször történt utalás, a fiatalkorú elkövetők büntetőjogban betöltött különleges helyzetét a rájuk vonatkozó, anyagi jogtól egészen a büntetés-végrehajtási jogig kiterjedő speciális jogszabályi rendelkezések kiválóan bizonyítják. A fiatalkorúak eme különleges helyzetét az életkoruk és az ebből eredő élethelyzetük, életkori sajátosságaik alapozzák meg, egyúttal pedig a felnőttkorú elkövetőktől különböző kezelésüket is megkívánják. A fiatalkorúakhoz hasonlóan a kóros elmeállapotú, ezáltal beszámítási képességgel nem rendelkező bűnelkövetők ugyancsak eltérő büntetőjogi megítélés alá esnek.⁶⁴² Nem túl gyakran, de mégis előfordulhat, hogy egy elkövető mindkét speciális elkövetői kör sajátosságaival rendelkezik, vagyis fiatalkorúként, beszámítási képességgel nem rendelkezőként követ el valamilyen büntetendő cselekményt. Ebben az esetben nehéz helyzetbe, kihívás elé kerül a jogalkalmazó, ugyanis egyszerre kell figyelembe vennie a fiatalkorúakra és a kóros elmeállapotúakra vonatkozó különös rendelkezéseket, valamint az egyes nemzetközi dokumentumokban előírányzott kívánalmakat.

A kényszergyógykezelés, mint szabadságelvonással járó, gyógyító jellegű és határozatlan tartamú intézkedés szabályait a Btk. 78. §-a tartalmazza, célja a gyógyítás, a szakszerű kezelés, az állapotromlás megakadályozása, valamint az egészség helyreállítása a társadalom védelme mellett.⁶⁴³ Elrendelésére akkor kerülhet sor, ha a kóros elmeállapotú elkövető személy elleni erőszakos vagy közveszélyt okozó bűncselekményt követ el, és büntethetősége esetén egyévi szabadságvesztésnél súlyosabb büntetést kellene vele szemben kiszabni, valamint tartani kell attól, hogy hasonló cselekményt fog elkövetni.⁶⁴⁴ A törvényben meghatározott feltételek mindegyikének fennállására szükség van az intézkedés alkalmazhatóságához. A kóros elmeállapot patológiásan megváltozott elmeműködést feltételez, tehát az ideiglenes tudatszűkült állapot nem alapozza meg a beszámítási képesség hiányát.⁶⁴⁵ A korábbi Btk. példálózó jelleggel felsorolta azon mentális betegségeket⁶⁴⁶, amelyek büntetőjogi szempontból kóros elmeállapotot eredményeztek, de a hatályos Btk. szakított ezzel a koncepcióval.

⁶⁴² Lásd: HAVASI Sára: *“Büntetlenül” fogva tartva. A kóros elmeállapotú fiatalkorúak büntetőjogi megítélése.* In: Miskolczi-Bodnár Péter (szerk.): *Jog és Állam* 29. szám. XVI. Jogász Doktoranduszok Országos Szakmai Találkozója. Patrocinium Kiadó Budapest, 2020., 105.

⁶⁴³ LAJTÁR István: *Gyógymód. Ügyészi vizsgálat az IMEI-ben.* *Börtönügyi Szemle* 1997/4., 71.

⁶⁴⁴ Btk. 78. §

⁶⁴⁵ HEGEDŰS István, JUHÁSZ Zsuzsanna, KARSAI Krisztina, KATONA Tibor, MEZŐLAKI Erik, SZOMORA Zsolt, TÖRŐ Sándor: *Kommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez* [online] In: *Jogtár Complex.* Budapest [2019. november 7.]

⁶⁴⁶ Elmebetegség, gyengeelméjűség, szellemi leépülés, tudatzavar vagy személyiségzavar

A kényszergyógykezelés nem volt mindig határozatlan időtartamú, ugyanis a 2009. évi LXXX. törvény alapján a kényszergyógykezelés legfeljebb a büntetési tétel felső határának megfelelő ideig, életfogytig tartó szabadságvesztéssel büntetendő cselekmény esetén maximum húsz évig tarthatott. Amennyiben a gyógykezelés a meghatározott időtartam után továbbra is szükséges volt, civil pszichiátriai intézetben lehetett folytatni a kezelést.⁶⁴⁷ A jogszabály módosítás 2010. május 1. napján lépett hatályba, de az új Btk. megszületésével az intézkedés ismét határozatlan időtartamúra változott.⁶⁴⁸

A határozott tartamú kényszergyógykezeléssel kapcsolatban több aggály is felmerülhet. Azon felemás helyzetben túlmenően, hogy 2010. május 1-jét követően egyes kényszergyógykezeltek határozatlan, míg mások határozott időtartamban töltötték a velük szemben alkalmazott gyógyító intézkedést, nem nehéz belátni, hogy a kóros elmeállapot megalapozó patológiás elmeműködési zavar kezelési időtartamának meghatározása orvos-szakmai, és nem jogi kérdés, amelyet egyénre szabottan kell megállapítani. Ebből eredően a büntetési tétel felső határának megfelelő időtartamú kényszergyógykezelés egyfajta jogi alapokon nyugvó „egységárazást” jelent, amely nem felel meg az intézkedés gyógyító jellegének és céljának, ezért a határozatlan időtartamra történő visszatérést helyes jogalkotói döntésnek tartom. Akik a határozott időtartam mellett foglalnak állást, azzal érvelhetnek, hogy határozatlan időtartam esetén a kényszergyógykezeltek akár az elkövetett bűncselekmény büntetési tételének felső határát meghaladóan is intézkedés hatálya alatt maradhatnak, amely visszásságot eredményez.

A beszámítási képesség vizsgálata és a kóros elmeállapot kérdésében történő állásfoglalás igazságügyi elmeorvos szakértő feladata, amely eljárási cselekmény foganatosítását a Be. kötelező jelleggel írja elő. A 12-14. életév közötti fiatakorúak vonatkozásában a megalapozott gyanú közlését követően haladéktalanul ki kell rendelni a szakértőt a beszámítási és a belátási képesség vizsgálata érdekében.⁶⁴⁹

A fiatakorú terhelt beszámítási és belátási képessége vizsgálatának szabályait az igazságügyi szakértői működésről szóló 31/2008. (XII. 31.) IRM rendelet 19/A. §-a tartalmazza. A rendelet szerint a vizsgálatot két igazságügyi orvos szakértő végzi, akik közül legalább az egyiknek igazságügyi elmeorvosi képesítéssel kell rendelkeznie. Ha az eredmények alapján a fiatakorú beszámítható volt a cselekmény elkövetésekor, a két

⁶⁴⁷ Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról szóló 2009. évi LXXX. törvény 25. § (3) bekezdése

⁶⁴⁸ 2012. évi C. törvény indokolása 8.3.10. pont [online] In: Jogtár Complex. Budapest [2019. november 7.]

⁶⁴⁹ Be. 686. §

szakértő folytatja a munkát és a belátási képességről is véleményt ad, amelyhez a fiatalok klinikai és mentálhigiéniai felnőtt- és gyermek szakpszichológiai vizsgálatát is elvégzik, végül egyesített szakértői véleményt készítenek.

Ha az igazságügyi elmeorvos szakértői vélemény alapján a 12-14. életév közötti fiatalok beszámítási képességgel nem rendelkezett a cselekmény elkövetésekor, akkor a belátási képesség vizsgálatára már nem kerül sor, és az elkövetővel szemben büntethetőségi akadály merül fel. Abban az esetben viszont, ha a 12-14. életév közötti fiatalok korlátozott beszámítási képességgel rendelkezett, a belátási képesség vizsgálatát is elvégzik.⁶⁵⁰

Ami a vádhatóságot illeti, ki kell emelnünk, hogy az új büntetőeljárás törvény 2018. július 1. napján történt hatályba lépését megelőzően a 12-14. életév közötti fiatalok belátási képességének megítéléséről az 5/2013. (VII.31.) LÜ h. körlevél rendelkezett. Az új eljárási kódex nyomán azonban megszületett a 11/2018. (VI.29.) LÜ utasítás, amely az említett körlevelet hatályon kívül helyezte, emellett pedig rendelkezik a fiatalok büntetőügyeivel kapcsolatos ügyészeti szakfeladatokról. Az LÜ utasítás alapján mind a beszámítási, mind pedig a belátási képesség vizsgálatához be kell szerezni a szakértői vélemény mellett, a környezettanulmányt, a fiatalok pedagógiai és iskolai jellemzését, valamint az egyes gyermekvédelmi intézkedésekre, megbetegedésekre, fizikai és pszichés állapotra vonatkozó iratokat, amelyeket majd együttesen kell értékelni.⁶⁵¹

Amennyiben a fiatalok beszámítási képességgel nem rendelkezik, de a kényszergyógykezelés feltételei fennállnak, a büntetőeljárást le kell folytatni, amelyben védő részvétele és a tárgyaláson az ügyész jelenléte kötelező.⁶⁵²

Mindazonáltal a 14. életévét be nem töltött fiatalok tekintetében ki kell hangsúlyoznunk, hogy velük szemben a Btk. rendelkezései értelmében kényszergyógykezelésnek nincs helye. A kényszergyógykezelés ugyanis akkor rendelhető el, ha a büntetendő cselekmény elkövetőjének beszámítási képessége kizárt. A fiatalok vonatkozásában azonban, ha a beszámítási képesség kizárt, akkor az egyúttal a belátási képesség hiányát is eredményezi, amely a gyermekkor, mint büntethetőséget kizáró ok kizárja a büntetőjogi felelősségre vonást.⁶⁵³

⁶⁵⁰ 11/2018. (VI.29.) LÜ utasítás 25. §

⁶⁵¹ 11/2018. (VI.29.) LÜ utasítás 25. § (1) bekezdése

⁶⁵² Be. 44. § c) pontja

⁶⁵³ HERMAN Szilárd: *Fiatalok a büntetőjog bírói gyakorlatában. A fiatalok bírósága. Belügyi Szemle 2020/10., 40-41.*

5.4.2. A fiatalkorúakra vonatkozó speciális végrehajtási szabályok

A Bv. Kódex az Alapvető rendelkezések között, a büntetés-végrehajtás célja és feladata között kimondja, hogy az egyes büntetések és intézkedések végrehajtási rendjének kialakításánál a kényszergyógykezeltek megfelelő kezelését és gondozást is biztosítani kell.⁶⁵⁴ A kényszergyógykezelés végrehajtásának részletszabályait a Bv. Kódex XXVI. fejezetének és a 13/2014. (XII. 16.) IM rendelet rendelkezései tartalmazzák.

A kényszergyógykezelés (valamint az előzetes kényszergyógykezelés és az elmeállapot megfigyelés) különös jellegét fejezi ki annak végrehajtási helye is, ugyanis a kényszergyógykezelés végrehajtására az IMEI-ben kerül sor, amely egyszerre büntetés-végrehajtási intézet és egészségügyi intézmény, a büntetés-végrehajtási szervezet egyetlen elmeorvosozati szakkórháza, ezáltal speciális profilú intézménye.⁶⁵⁵ Az intézmény jellegéhez igazodva az IMEI feladata, hogy gondoskodjon a beteg őrzéséről, a szakellátáshoz szükséges elhelyezéséről, az anyagi és egészségügyi ellátásáról, valamint jogi érdekeinek védelméről.⁶⁵⁶ A végrehajtás alanyait ápolottnak nevezzük, amely egy összefoglaló elnevezés, és alatta a betegek és a beutaltak egyaránt értendők. A beteg és beutalt fogalmát a 13/2014. (XII.16.) IM rendelet határozza meg, amelyből egyúttal az IMEI-ben történő elhelyezés jogcímeire is következtethetünk.⁶⁵⁷

A végrehajtási szabályokat áttekintve kijelenthető, hogy a fiatalkorúakra vonatkozóan speciális rendelkezést alig találunk. Az 13/2014. (XII.16.) IM rendelet a befogadás során kötelezettségként írja elő, hogy a befogadásról 3 munkanapon belül értesíteni kell a fiatalkorú lakóhelye szerinti illetékes gyámhatóságot és a törvényes

⁶⁵⁴ Bv. Kódex 1. § (2) bekezdés b) és c) pontja

⁶⁵⁵ LAJTÁR István: Gyógymód. Ügyészi vizsgálat az IMEI-ben. *Börtönügyi Szemle* 1997/4., 81.

⁶⁵⁶ LAJTÁR, SZÜCS (2017) i.m. 238-239.

⁶⁵⁷ 13/2014. (XII. 16.) IM rendelet 1. § bekezdése alapján

beteg az, akinek a bíróság

- a) a kényszergyógykezelését rendelte el,
- b) az előzetes kényszergyógykezelését rendelte el, vagy
- c) a szabadságvesztés végrehajtási helyeként az IMEI-t jelölte ki.

beutalt:

- a) az a fogva lévő terhelt, akinek a bíróság az elmeállapota megfigyelését rendelte el,
- b) az a terhelt, akinek a letartóztatását - a bíróság rendelkezése alapján - az IMEI-ben kell végrehajtani,
- c) az, akit a szabadságvesztés, az elzárás, a közérdekű munka helyébe lépő szabadságvesztés, a pénzbüntetés helyébe lépő szabadságvesztés, a letartóztatás, a rendbíróság helyébe lépő elzárás vagy a szabálysértési elzárás végrehajtása során kóros elmeállapot vagy szervi-idegrendszeri megbetegedésre utaló tünetek alapján a büntetés-végrehajtási intézet orvosa (a továbbiakban: bv. orvos) az IMEI-ben történő kivizsgálásra vagy kezelésre beutalt,
- d) az a szabadságvesztésre ítélt, akinek a kivizsgálása a gyógyító-terápiás részlegre történő elhelyezésről való döntés érdekében szükséges.

képviselőt, valamint további értesítési kötelezettséget állapít meg a rendelet azon rendelkezése is, amely az adaptációs szabadság engedélyezéséről a gyámhatóságot értesíteni rendeli. Emellett a törvényes képviselőnek állásfoglalás végett a fiatakorú jognyilatkozatát meg kell küldeni.⁶⁵⁸ Tekintettel arra, hogy a fiatakorúakra további speciális rendelkezés nincs rögzítve a Bv. Kódexben, az elkövetkezőkben a leglényegesebb végrehajtási szabályok kerülnek bemutatásra.

Az ápoltak jogaira vonatkozóan a Bv. Kódex úgy rendelkezik, hogy a szabadságvesztésre ítélt jogaira, jogi védelmére vonatkozó szabályok a kényszergyógykezeltekre is alkalmazandók, kivéve, ha azok a kényszergyógykezelés céljával ellentétesek, vagy ha a törvény eltérően rendelkezik. Mindezek alapján a kényszergyógykezelteket is terjesztés terjedelmében megilleti például az anyanyelvhasználatának joga, az emberi méltósághoz való jog, korlátozottan, módosult tartalommal érvényesül a lelkiismereti és vallási szabadsághoz való jog, valamint a végrehajtás alatt szünetel az elektronikus ügyintézéshez való jog. Természetesen a büntetés-végrehajtási jogok, úgymint a kapcsolattartási és ellátási jogok is megilletik az ápoltakat. A kényszergyógykezeltek továbbá, amennyiben a választójog gyakorlásából nincsenek kizárva a belátási képesség korlátozottsága okán, gyakorolhatják választójogukat és munkaterápiás foglalkoztatásban vehetnek részt, de munkavégzésre nem kötelezhetők.⁶⁵⁹

Az intézkedés gyógyító jellege a jogok körében is megjelenik, ugyanis a kényszergyógykezelteket bizonyos betegjogok⁶⁶⁰ is megilletnek, mint például a higiéniai feltételeknek megfelelő egészséges elhelyezéshez, az egészségügyi állapotának megfelelő élelmezéshez és egészségügyi ellátáshoz való jog, valamint térítésmentesen jogosultak gyógyszerellátásra is. Vannak azonban olyan betegjogok, amelyek korlátozottan érvényesülnek a végrehajtás alatt, így az önrendelkezéshez való jog, vagy a szabad orvosválasztáshoz való jog, de a kényszergyógykezeltek a kezelést sem utasíthatják vissza, az egészségügyi ellátás vonatkozásában csupán a kezelés módja és a beavatkozások tekintetében illeti meg őket a választás lehetősége. A gyógykezeléssel kapcsolatos jogokra az egészségügyről szóló törvény általános rendelkezéseit és a pszichiátriai betegek jogaira vonatkozó rendelkezéseit kell figyelembe venni.

⁶⁵⁸ 13/2014. (XII. 16.) IM rendelet (2) bekezdése, 7. § (1) bekezdés e) pontja, 11. § (1) bekezdése, 34. §

⁶⁵⁹ A munkaterápiás foglalkoztatás időtartama napi 6, heti 30 óra lehet, amelyért pénzbeli térítésként 6 órás foglalkoztatás esetén az alaplunkadíj 1/3 része jár. Lásd: Bv. Kódex 270. §

⁶⁶⁰ Lásd: az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény 2. címében meghatározott betegjogok és kötelezettségek

A kényszergyógykezelteket jogok mellett kötelezettségek is terhelik, amely alapján kötelesek az IMEI rendjét betartani, az IMEI-nek okozott károkért felelni, de a kötelezettségek be nem tartásáért nem fenyegethetők.⁶⁶¹

A kényszergyógykezeltek emberi méltóságával kapcsolatosan érdemes kihangsúlyoznunk, hogy nem mindig volt egyértelmű e jog tiszteletben tartása. A kánonjogi szemlélet szerint például üldözni kellett az elmebetegeket, amit azzal indokoltak, hogy az elmebetegség valamilyen elkövetett bűnnek a következményeként alakult ki. Az elmebetegeket tehát gonosz lelkek szállták meg, amiért büntetni és sanyargatni kellett őket. A felvilágosodás időszakában jött a pozitív változás, ugyanis egyre többen fogalmazták meg a szemléletváltozás szükségességét, köztük XVIII. században egy francia pszichiáter, Pinel, aki az elmebetegséget értelmi és akarati zavarként fogalmazta meg, és kimondta, hogy az elmebetegekkel emberhez méltóan kell bánni. A szemléletváltozásnak köszönhetően az elmebetegség a beszámítást kizáró okok közé került, hazánkban pedig már Werbőczy Hármaskönyve is különleges elbánásról rendelkezett, majd a Csemegi Kódex a beszámítást kizáró vagy enyhítő okok között deklarálta az elmetehetség zavartságát.⁶⁶²

A kényszergyógykezelés határozatlan időtartamára figyelemmel a Bv. Kódex garanciális szabályként teszi lehetővé az úgynevezett adaptációs szabadságot, valamint az intézkedés felülvizsgálatának lehetőségét. A kényszergyógykezelés megkezdésétől számított 6 hónap eltelte továbbá egy másik fontos lehetőséget is megnyit a kényszergyógykezeltek előtt, mégpedig az intézkedés felülvizsgálatának és megszüntetésének lehetőségét, amelyet ezt követően 6 havonta ismételnék meg egészen addig, amíg a kényszergyógykezelés feltételei fennállnak. Amennyiben a felülvizsgálat során megállapításra kerül, hogy a továbbiakban a kényszergyógykezelteknél IMEI-ben történő kényszergyógykezelésre már nincs szükség, az IMEI főigazgató főorvosa előterjesztést tesz a bíróság felé annak megszüntetése érdekében.⁶⁶³

Sem a Bv. Kódex, sem pedig a 13/2014. (XII.16.) IM rendelet nem tartalmaz kifejezett rendelkezést a mozgástérre, illetve élettérre vonatkozóan, csupán a 13/2014. (XII.16.) IM rendelet rendelkezik úgy, hogy a betegek és beutaltak elhelyezésére a fekvőbeteg-intézetekre vonatkozó szabályok irányadóak.⁶⁶⁴ A Bv. szabályzat hatálya nem terjed ki a kényszergyógykezelésre és az előzetes kényszergyógykezelésre, ezért a betegek

⁶⁶¹ LAJTÁR, SZÜCS (2017) i.m. 240-242.

⁶⁶² DOMOKOS Andrea: A bűntevő elmetehetségéről. A kóros elmeállapot megítélésének változásai az idők során. *Jogtörténeti Szemle* 2005/3., 1.

⁶⁶³ LAJTÁR, SZÜCS (2017) i.m. 242-245.

⁶⁶⁴ 13/2014. (XII.16.) IM rendelet 33. § (1) bekezdése

kórtermi elhelyezésére. Az egészségügyi szolgáltatások nyújtásához szükséges szakmai minimumfeltételekről szóló 60/2003. (X.20.) ESzCsM rendelet 12. § (3) bekezdése alapján a rendelet hatálybalépésével egyidejűleg az egészségügyi szolgáltatást nyújtó egyes intézmények szakmai minimumfeltételeiről szóló 21/1998. (VI.3.) NM rendelet hatályát veszti, azonban rendelkezéseit a rendelet hatálybalépésekor működési engedéllyel rendelkező egészségügyi szolgáltatók esetében alkalmazni kell. A rendelet hatálybalépésekor az IMEI-nek volt működési engedélye, vonatkozásában jelenleg az NM rendelet előírásait kell irányadónak tekinteni. Az NM rendelet 1/A. számú melléklete értelmében a kórházakban, szakkórházakban, szakorvosi rendelőintézetben, egyéb fekvőbeteg-ellátást nyújtó egészségügyi szolgáltatóknál és szakambulanciákon működő egyes klinikai szakmák szakmai minimumfeltételei között a kórterem tárgyi feltételeként 6 négyzetméter ágyanként, de minimum 12 négyzetméter/ kórterem került meghatározásra.

5.4.3. A törvényes bánásmód ügyészség által biztosított garanciái

Az ügyészség az IMEI-ben legalább havonta kétszer ellenőrzi a kényszergyógykezeltekkel való bánásmódot és a velük szemben alkalmazott korlátozó intézkedések és kényszerintézkedések törvényességét. Ezen felül vizsgálatai kiterjednek a befogadás és a szabadítás törvényességét, és az intézkedés végrehajtására vonatkozó egyes jogszabályi rendelkezések érvényesülését is legalább havonta egyszer ellenőrzi.⁶⁶⁵

A beteggel szemben a szabadságvesztés végrehajtása során alkalmazható kényszerítő eszközök közül csak korlátozott testi kényszer (lefogás és megfogás) alkalmazható, azon kívül az egészségügyi jogszabályokban meghatározott korlátozó intézkedéseknek lehet helye. Mindazonáltal a korlátozott testi kényszer is csak szűk körben, a Bv. Kódex által meghatározott esetekben alkalmazható. Így abban az esetben, ha az IMEI-ből vagy a felügyelet mellett az intézeten kívüli tartózkodás színhelyéről az engedély nélküli távozás megakadályozása más módon nem lehetséges. Garanciális szabály, hogy a beteggel szemben alkalmazott korlátozott testi kényszer szükségességéről a főigazgató főorvos haladéktalanul tájékoztatja a törvényességi felügyelet ellátó ügyészséget, valamint a beteg törvényes képviselőjét, a beteg kapcsolattartóként megjelölt hozzátartozóját és az IMEI betegjogi képviselőjét.⁶⁶⁶

⁶⁶⁵ 20/2014. (XII. 23.) LÜ utasítás 24-25. §

⁶⁶⁶ 13/2014. (XII. 16.) IM rendelet 29. §

Az egészségügyi jogszabályokban meghatározott korlátozó intézkedések olyan intézkedések, amelyek veszélyeztető vagy közvetlenül veszélyeztető magatartás tanúsítása esetén lehet alkalmazni többek között a pszichiátriai betegeket gondozó intézményekben. A korlátozó intézkedések négyféleképpen csoportosíthatók, megkülönböztethetünk pszichikai (pszichés megnyugtató), fizikai (testi kényszerrel, fizikai és mechanikai eszközökkel, elkülönítéssel), kémiai/biológiai (gyógyszer alkalmazása beleegyezés nélkül) vagy komplex korlátozást (mikor több típust együttesen alkalmaznak).⁶⁶⁷ Az egészségügyi jogszabályok mellett a 13/2014. (XII. 16.) IM rendelet is tartalmaz speciális rendelkezéseket azzal, hogy az egészségügyi jogszabályokat az IM rendeletben rögzített eltérésekkel kell alkalmazni. A különös rendelkezések értelmében az egészségügyi korlátozást orvos rendelheti el – ennek tényét írásban is rögzítenie kell –, ha arról sürgős szükség esetén nem orvos rendelkezett, akkor utóbb az engedélyeznie vagy megszüntetnie kell. Az IM rendelet továbbá előírja az érintett szoros felügyeletét, valamint a főigazgató főorvos véleményezési és tájékoztatási kötelezettségét, amely keretében a bv. ügyész tájékoztatása sem maradhat el.⁶⁶⁸

A 13/2014. (XII.16.) IM rendelet külön foglalkozik a beutaltakkal, akikkel szemben a Bvszt.-ben meghatározott kényszerítő eszközök alkalmazhatók.⁶⁶⁹ A Bvszt. által felsorolt kényszerítő eszközök a következők:

1. testi kényszer
2. bilincs
3. könnygáz, elektromos sokkoló eszköz, gumibot
4. traumatikus és irritáló lőszer
5. szolgálati kutya
6. lőfegyverhasználat
7. lőfegyverhasználat tömegben (csoportosulásban) lévő személlyel szemben

⁶⁶⁷ Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóság tájékoztatója a korlátozó intézkedésekről https://szgyf.gov.hu/phocadownload/eselyteremtes/Korlatozo_intezkedesek_tajekoztato0707.pdf (letöltve: 2023. december 5.)

⁶⁶⁸ 13/2014. (XII. 16.) IM rendelet 30. §

⁶⁶⁹ A Bvszt. 17. § (1) bekezdése szerint kényszerítő eszköz fogvatartottal szemben akkor alkalmazható, ha

a) a bv. szerv rendjét, biztonságát sértő vagy veszélyeztető magatartást tanúsít;

b) bármely személy életét, testi épségét, személyes szabadságát sérti, vagy veszélyezteti;

c) bűncselekmény megakadályozása érdekében szükséges.

(2) Kényszerítő eszköz alkalmazható azzal a személlyel szemben, aki

a) a bv. szerv által fogvatartott személy életét, testi épségét, személyes szabadságát vagy a fogvatartás biztonságát sérti, illetve veszélyezteti;

b) a bv. szerv területén annak rendjét, biztonságát sértő vagy veszélyeztető magatartást tanúsít;

c) a bv. szerv, illetve a személyi állomány tagja ellen támad, a személyi állomány tagját a feladatának ellátásában akadályoz, vagy intézkedésre kényszerít;

d) a bv. szerv vagyónát rongálja, és azt felhívás ellenére sem hagyja abba;

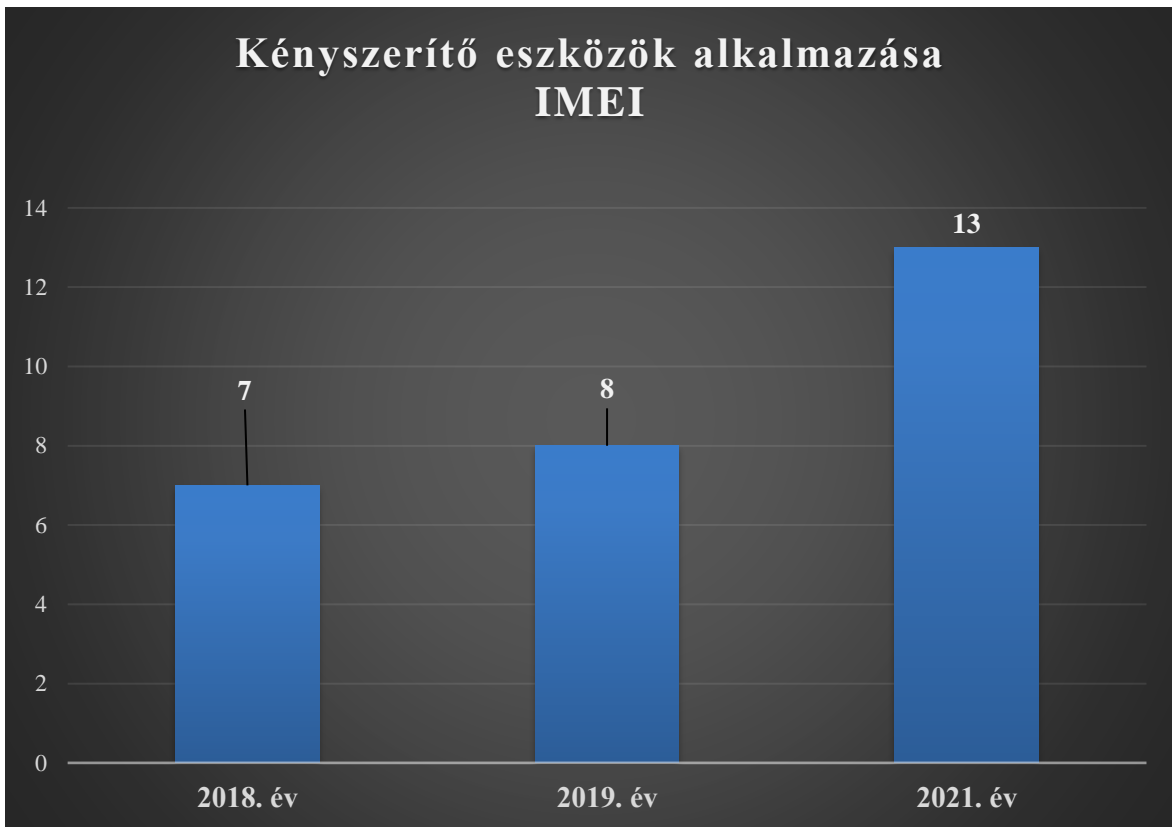
e) a 13. § (4) bekezdésében meghatározott magatartást tanúsít.

8. kötelékben való fellépés
9. tömegosztatás

A kényszerítő eszközök általános és közös szabályait is a Bvszt. tartalmazza, amelyekből visszatükröződik a szükségesség, a törvényesség és az arányosság hármaskövetelménye. Kényszerítő eszköz alkalmazásának alapvető feltétele, hogy más effektív intézkedés hiányában kerülhet rá sor és kizárólag a törvényben meghatározott eszközök vehetők igénybe, a törvényben meghatározott módon, illetve megjelölt személy által. Az arányosság követelményének való megfelelés érdekében került bele a Bvszt.-be, hogy a kényszerítő eszközök csak azok, addig és olyan mértékben alkalmazhatók, amelyek az intézkedés eredményességéhez szükségesek. A kényszerítő eszköz alkalmazásának kizáró és korlátozó okai is megjelennek a Bvszt.-ben. Így kényszerítő eszköz nem alkalmazható magatehetetlen személlyel, testi kényszer és bilincs kivételével pedig a terhes nővel és a gyermekkorú személlyel szemben. Ugyanígy a kényszerítő eszköz további igénybe vételének nincs helye, ha az ellenszegülés megtört vagy az intézkedés eredményessége enélkül is biztosítható.

A kényszerítő eszközök korlátozott alkalmazását írja elő a passzívan ellenszegülő személlyel szemben, valamint a korábban hivatkozottak szerint a kényszergyógykezelttel, az előzetes kényszergyógykezelttel és a kóros elmeállapotúvá vált fogvatartottal szemben. Garanciális szabály, hogy a kényszerítő eszköz alkalmazásának jogszerűségét a bv. szerv parancsnoka köteles megvizsgálni. Ha a kényszerítő eszköz alkalmazását jogszerűtlennek minősítette, akkor arról a törvényességi felügyeletet ellátó ügyészt 8 napon belül, ha pedig a kényszerítő eszköz használata testi sérülést vagy halált okozott, haladéktalanul értesíteni kell. További garanciális szabályként jelenik meg, hogy ha az intézkedést kényszergyógykezelttel, előzetes kényszergyógykezelttel szemben alkalmazták, a betegjogi képviselőnek, a beteg törvényes vagy meghatalmazott képviselőjének joga van az intézkedéssel kapcsolatban feljelentést, keresetet, bejelentést vagy panaszt tenni.⁶⁷⁰

⁶⁷⁰ Bvszt. 15-27. §

(saját szerkesztés)

A rendelkezésre álló adatok arra mutatnak rá, hogy az IMEI vonatkozásában 2018 és 2021 év között növekedett a kényszerítő eszközök alkalmazásának száma, amely ellentétes folyamat az összes, ügyészség által vizsgált fogva tartó szervben alkalmazott kényszerítő eszközök számával, amelyek tekintetében csökkenő tendencia indult el. Mindazonáltal az IMEI-re vonatkozó esetszámok rendkívül kis arányt képeznek az összes fogva tartó szervhez képest.⁶⁷¹ Az összes fogva tartó szerv adatait értékelve a vizsgált időszakban leggyakrabban testi kényszer, illetve bilincs alkalmazására került sor.⁶⁷²

Az ügyészség a 2020. és 2021. évek vonatkozásában az IMEI-ben elhelyezett fogvatartottakkal szemben alkalmazott kényszerítő eszközök használata törvényességének tárgyában vizsgálatot folytatott, amelynek eredménye szerint a vizsgált időszakban az IMEI-ben a kényszerítő eszközök alkalmazására jogszerűen és szakszerűen került sor a törvényi előírások megtartásával. A kényszerítő eszközök alkalmazásával kapcsolatban ügyészi

⁶⁷¹ A rendelkezésre álló adatok szerint:

2018. évben összesen 1363 esetben alkalmaztak kényszerítő eszközt, az IMEI esetszámai ennek 0,5 %-a

2019. évben összesen 1069 esetben alkalmaztak kényszerítő eszközt, az IMEI esetszámai ennek 0,75 %-a

2021. évben összesen 1132 esetben alkalmaztak kényszerítő eszközt, az IMEI esetszámai ennek 1 %-a

⁶⁷² A Legfőbb Ügyészség által rendelkezésemre bocsátott adatok alapján

intézkedésre a törvényesség biztosítása érdekében nem, kizárólag adminisztratív előírások megtartása érdekében került sor.

Az ügyészi vizsgálattal érintett éveken kívül, 2016 és 2019 év között is az volt megállapítható, hogy a kényszerítő eszközök alkalmazására jellemzően jogszerűen, az előírt eljárási rendnek megfelelően került sor, majd azok kivizsgálása is az előírások szerint történt meg. Az ügyészség a kapcsolódó iratok vizsgálata útján a parancsnoki döntések helyességét és jogszerűségét is ellenőrizte. Olyan, kétséget kizáróan bizonyítható esetet nem tártak fel, ahol a fogvatartott kényszerítő eszköz alkalmazásával összefüggésben kínzás, illetőleg bántalmazás miatt sérülést szenvedett volna.⁶⁷³

5.4.4. A CPT látogatásainak hatása a végrehajtási szabályokra

A CPT szintén külön standardokat állított fel a pszichiátriai létesítményekben elrendelt kényszergyógykezelésre vonatkozóan. A CPT álláspontja szerint ezekben a létesítményekben olyan körülmények kialakítása a cél, amelyek kedvezően hatnak a betegek kezelése és jóléte szempontjából, ez az úgynevezett pozitív terápiás környezet.⁶⁷⁴ Emellett a pozitív terápiás környezet magában foglalja az egy páciensre jutó elegendő férőhelyet, a megfelelő világítást, fűtést és szellőzést, valamint az intézmény kielégítő állagának fenntartását és a kórházi higiéniai követelmények betartását.⁶⁷⁵ A Bizottság a kiscsoportos elhelyezést tekinti kívánatosnak, amelyet a betegek pszichológiai és szociális rehabilitációja kulcselemének is tart.⁶⁷⁶

A CPT kényszergyógykezelésre vonatkoztatható standardjait a hazai szerzők és egyébként a jogszabályok is osztják. A kóros elmeállapotú elkövetőkkel szemben alkalmazható eredményes eszköz a gyógyítás lehet, így mind a jogalkotó, mind pedig a jogalkalmazók elsődleges céljának a humánus környezetben végrehajtott gyógyításnak kell lennie, nem pedig a bezárásnak.⁶⁷⁷ Egyébként a hazai büntetés-végrehajtási tárgyú jogszabályok mellett a CPT sem határoz meg a biztosítandó mozgástér, illetve élettér vonatkozásában konkrét mértéket.

A CPT legelső látogatását az IMEI-ben 2005-ben tette, amely során kifejezte fenntartásait azzal kapcsolatban, hogy az IMEI épülete a Budapesti Fegyház és Börtön

⁶⁷³ A Legfőbb Ügyészség által rendelkezésemre bocsátott adatok alapján

⁶⁷⁴ CPT/Inf(98) 12-part C.32.

⁶⁷⁵ CPT/Inf (98) 12-part C.34.

⁶⁷⁶ CPT/Inf (98) 12-part C.36.

⁶⁷⁷ DOMOKOS (2005) i.m. 5-6.

területén került elhelyezésre. A Bizottság szerint ugyanis az IMEI gyakorlatilag egy pszichiátriai beteget ellátó kórház, amelynek így pozitív terápiás környezetet kell kínálnia. E követelmény pedig jelenleg nem teljesül a büntetés-végrehajtási intézet területén. A Bizottság ezért úgy véli, hogy az IMEI új helyre költöztetése elősegítené, hogy a végrehajtás során ne a büntetés-végrehajtási jelleg, hanem az orvoslás, a gyógyító jelleg érvényesülhessen.⁶⁷⁸

Az IMEI elhelyezésével kapcsolatban alapvetően kétféle álláspont alakult ki. Az egyik álláspont a CPT aggályaival megegyező, míg a másik álláspontot képviselők a büntetés-végrehajtási intézet területén elhelyezett IMEI mellett foglalnak állást, leggyakrabban azzal érvelnek – véleményem szerint helyesen –, hogy a civil kórházakban a kóros elmeállapotú elkövetők biztonságos őrzését nem lehetne megoldani, illetőleg anyagi források híján jelenleg külön telephely létrehozására sincs alkalmas mód. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy a gyógykezelésnek ne kellene a civil pszichiátriai intézetekben alkalmazott kezelésekkel egyenértékűnek lennie. A CPT is kiemelte az ápolás-egyenértékűségének elvét, mely szerint a pszichiátriai intézetekben kényszer alapján elhelyezett beteget hasonló orvosi kezelésben és ápolásban kell részesíteni, mint az önkéntes, polgári pszichiátriai intézetben gyógyuló betegeket.⁶⁷⁹

Korábban lehetséges megoldásként merült fel az IMEI és a Tököli Központi Börtönkórház (amely 2020-ban megszűnt, jogutódja a Berettyóújfaluban található Büntetés-végrehajtás Egészségügyi Központ) összeolvasztása. Ezt az opciót költséghatékonyak vélték, továbbá lehetővé tette volna a korszerű működtetést mindkét intézmény vonatkozásában, és a Tököli Központi Börtönkórház más büntetés-végrehajtási feladatokra történő felhasználására is lehetőséget adott volna, végül azonban erre nem került sor.⁶⁸⁰ Figyelemmel arra, hogy a Tököli Központi Börtönkórház helyét átvette a Berettyóújfalui Kórház, az összevonás terve mára lekerült a napirendről.

5.4.5. Megállapítások és de lege ferenda javaslatok

A fiatalok kényszergyógykezeléséről a „*Büntetlenül*” fogva tartva kifejezés fogalmazódott meg bennem, amely egy paradoxon kifejezés. Mélyebben megvizsgálva azonban hamar rájöhettünk, hogy az ellentét csak látszólagos, és sokkal inkább egy összetett

⁶⁷⁸ CPT/Inf (2006) 20 B.7-a-130

⁶⁷⁹ VÓKÓ (2006) i.m. 327.

⁶⁸⁰ CPT/Inf (2014) 14 B.6.

és ebből eredően világos, az emberi méltóságot figyelembe vevő, illetve garanciális szabályokat egyaránt igénylő jogi helyzetről és intézményről van szó, amikor a kóros elmeállapotú fiatalok kényszergyógykezeléséről és büntetés-végrehajtási jogi helyzetükről beszélünk. A kóros elmeállapotú elkövetők – életkorukra tekintet nélkül – „büntetlenek” tekintendők, hiszen a büntetőeljárás során a bíróság a felmentésükről határoz, és a törvényben meghatározott feltételek esetén az általuk elkövetett büntetendő cselekmény miatt kényszergyógykezelésüket rendeli el, ezzel határozatlan időre szabadságukat is elvonva. Úgy gondolom, hogy ebben a különös helyzetben kiváltképp hangsúlyossá válnak a végrehajtási szabályok, nem beszélve arról, hogy mind a fiatalok, mind pedig a kényszergyógykezeltek büntetés-végrehajtási jogi szempontból speciális fogvatartotti csoportot alkotnak, amely még inkább megkívánja a következetes és humánus végrehajtási szabályok meglétét, annak ellenére, hogy nem mindennapos a kóros elmeállapotú fiatalok büntető igazságszolgáltatással történő kapcsolatba kerülése.

A végrehajtási szabályokat megvizsgálva azt tapasztalhatjuk, hogy a kóros elmeállapotú fiatalokra nem találunk érdemi speciális rendelkezéseket. Főként az elkülönítésre vonatkozóan tartanám fontosnak, hogy a Bv. Kódex 325. § (1) bekezdésében található utaló szabályon kívül konkrétan deklarációra kerüljön a kóros elmeállapotú fiatalok és felnőttok egymástól történő elkülönítésnek a kötelezettsége, amelyre már a CPT is felhívta a figyelmet.⁶⁸¹ Mindemellett indokoltnak tartanám a kedvezőbb szabályozás bevezetését a kapcsolattartásra és az adaptációs szabadságra vonatkozóan.

⁶⁸¹ Lásd: VÓKÓ (2006) i.m. 326.

VI. FEJEZET: TOVÁBBI DE LEGE FERENDA JAVASLATOK, KRITIKAI ÉSZREVÉTELEK

6.1. Az ügyészség törvényességi felügyeletével kapcsolatos javaslat

Kutatásaim során azt is vizsgáltam, hogy a technológiai forradalom és a digitalizáció korában megszületett eddigi vívmányokat hogyan lehetne hasznosítani a bv. ügyész munkája során a hatékonyság fokozása érdekében. De lege ferenda javaslatként fogalmazom meg, hogy a fogvatartottak tekintetében, a hatályos szabályozás szerint szünetelő elektronikus ügyintézéshez való jog a korlátozott, módosult tartalommal gyakorolható jogok közé kerüljön át, így lehetővé téve egy, az adatvédelmi szempontokat is figyelembe vevő elektronikus ügyintézési- és panaszkezelési rendszer kialakítását, amelynek köszönhetően az ügyészség egyszerűbben, könnyebben és hatékonyabban intézhetné a hozzá beérkező panaszokat, kérelmeket és bejelentéseket.

A törvényben megjelölt hatóságok 2018. január 1. napjától kötelesek biztosítani ügyfeleik részére az elektronikus kapcsolattartás és ügyintézés lehetőségét.⁶⁸² A jogszabály ezen rendelkezéséből tévesen azt a következtetést is levonhatnánk, hogy a fogvatartottak számára is biztosított a lehetőség, azonban a Bv. Kódex rendelkezéseit megvizsgálva hamar rájövünk, hogy korántsem ilyen egyszerű a helyzet. A Bv. Kódex ugyanis egyértelműen az elítéltek szünetelő jogai között sorolja fel az elektronikus ügyintézéshez való jogot. A Bv. Kódex rögzíti, hogy a szabadságvesztés végrehajtása alatt szünetel a fogvatartott elektronikus ügyintézéshez való joga, amelyet a 2016. évi CXXI. törvény iktatott be 2017. január 1-jei hatállyal.⁶⁸³ Mindennek oka, hogy bár az elektronikus ügyintézésről szóló törvény indokolása szerint az elektronikus ügyintézéshez való jog az ügyféli jogok anyajogának tekinthető, mégis a végrehajtás rendjének és a fogva tartás biztonságának, valamint a büntetőeljárás eredményessége érdekében korlátozható jogról van szó. A Bv. Kódexben deklarált szünetelő jogok általában nem egyeztethetőek össze az ítélet céljával, valamint azzal a sajátos élethelyzettel, ami a szabadságvesztés végrehajtásával jár.⁶⁸⁴ A T/12173. számú törvényjavaslat indokolása szintén kifejezésre juttatta, hogy a fogvatartottaknak biztonsági okok miatt nincsen joguk ahhoz, hogy ügyeiket elektronikusan

⁶⁸² HAVASI Sára: *A jövő szankciója? – Az „elektronikus” szabadságvesztés.* <https://arsboni.hu/a-jovo-szankcioja-az-elektronikus-szabadsagvesztes/> [megtekintve: 2023. július 19.]

⁶⁸³ 2013. évi CCXL. törvény 121.§ (1) bekezdés g) pontja

⁶⁸⁴ 2015. évi CCXXII. törvény 3. § (1) és (2) bekezdés

intézzék.⁶⁸⁵ Jelenleg tehát az elítéltek és az elektronikus ügyintézéshez való jog egymással ellentmondó, oximoron kapcsolatban állnak, pedig kétségtelen, hogy ezen jog valamilyen fokú biztosítása többek között megkönnyíthetné a kapcsolatfelvételt és az ügyintézés olyan, a fogvatartottak jogai érvényesítését szolgáló szervekkel is, mint az alapvető jogok biztosa vagy az ügyészség.⁶⁸⁶

A de lege ferenda javaslatom szempontjából az elektronikus ügyintézésre szükséges kitérni részletesebben, hiszen a törvény rendelkezése alapján az ügyészség is elektronikus ügyintézésre kötelezett szerv. Az E-ügyintézési törvény indokolásában olvasható, miszerint a törvény célja az elektronikus ügyintézés kiterjesztése, erre vonatkozóan pedig a jogi feltételek és technikai fejlesztések jogalapjának a megteremtése. Az állami szerveknek úgy kell rendszereiket kialakítani, hogy az úgynevezett Egységes Digitális Ügyintézési Térbe illeszkedve az ügyfél ugyanolyan elvekkel találkozzon ügyei intézése során. Minden olyan ügyben elektronikusan kell eljárni, ahol a kapcsolattartás az elektronikus ügyintézésre kötelezett szerv és az ügyfél között valósul meg. A törvény arról is rendelkezik, hogy az elektronikus ügyintézésre kötelezett szervek egymás közötti információáramlása is elektronikus módon történjék.

De lege ferenda javaslatom szerint azonban a Bv. Kódex 121.§ (1) bekezdés g) pontja alatti elektronikus ügyintézéshez való jognak át kellene kerülnie a Bv. Kódex 119. § (1) bekezdés pontjai közé, vagyis szünetelő jog helyett korlátozottan, módosult tartalommal gyakorolható jogként kerülne deklarálásra. Javaslatom alapján válna ugyanis lehetővé, hogy a fogvatartottak elektronikusan nyújthassanak be kérelmet, panaszt vagy bejelentést a bv. ügyésznek. Az így létrejövő, és az ügyészség által működtetett '*elektronikus ügyintézési- és panaszkezelési rendszer*' hozzájárulna a fogvatartotti jogérvényesítés egyszerűbb, hatékonyabb és gyorsabb gyakorlásához, az ügyészség adminisztratív terheinek csökkentéséhez. Emellett nem elhanyagolható, hogy az adminisztratív terhek csökkenése a bv. intézetek vonatkozásában is megvalósulnának, hiszen a túlszűfolttság alapvetően erre is hatással van. A túlszűfolttság a kérelmi lapok számát is növelheti, ami pedig az ügyintézési határidő meghosszabbodását is eredményezheti.

A Bv. Kódex rendelkezése szerint az elítélt és az egyéb jogcímen fogvatartott büntetés-végrehajtási ügyben vagy a fogva tartással összefüggésben kérelmet terjeszthet elő,

⁶⁸⁵ T/12173. számú törvényjavaslat 87. §-hoz fűzött indokolása

<http://www.parlament.hu/irom40/12173/12173.pdf> (letöltve: 2020. október 23.) 119.

⁶⁸⁶ HAVASI Sára: *A jövő szankciója? – Az „elektronikus” szabadságvesztés.* <https://arsboni.hu/a-jovo-szankcioja-az-elektronikus-szabadsagvesztes/> [megtekintve: 2023. július 19.]

a kérelem alapján született döntést pedig panasszal támadhatja meg, valamint a törvény szerinti egyéb jogorvoslat is megilleti, mint például felülvizsgálati kérelem. Továbbá a végrehajtással kapcsolatosan közvetlenül fordulhat a bv. ügyészhez, kérheti az ügyész általi meghallgatását, valamint úgyszintén közvetlenül fordulhat az alapvető jogok biztosához, de a törvény lehetővé teszi a nemzetközi egyezményben elismert nemzetközi jogvédő szervezetekhez való fordulást is. Egyéb jogviszonyokat érintően pedig korlátozás nélkül és általános szabályok szerint érvényesítheti jogait, fordulhat bírósághoz, állami szervekhez, tehet panaszt vagy közérdekű bejelentést.⁶⁸⁷

A legáltalánosabb jogérvényesítési eszköz a kérelem, amely bármire vonatkozhat a fogva tartással összefüggésben (így például átszállításra, félbeszakításra vagy hosszabb látogatási idő engedélyezésére). A fogvatartott úgynevezett kérelmi lapon, tehát írásban terjeszti elő a kérelmét, amit a reintegrációs tisztnek ad át, aki a nyilvántartásban történő rögzítés után a kérelmet a megfelelő szakterületnek továbbítja véleményezés céljából. Írni nem tudó fogvatartott esetén a kérelemről jegyzőkönyv készül, amennyiben külföldi fogvatartotról van szó, anyanyelvén, vagy az általa elfogadott közvetített nyelven terjesztheti elő kérelmét. A személyi állomány tagjai közül többen beszélnek idegen nyelveken, ami hozzájárul a külföldi fogvatartottakkal való kommunikációhoz. Természetesen, amennyiben szükség van rá, hivatalos tolmácsot is igénybe vesznek. Az ismertetettek alapján a fogvatartott az ügyész általi meghallgatását is kérheti, az erre irányuló kérelmet azonban nem köteles megindokolni. A kérelmet ekkor is a reintegrációs tisztnek adja át, aki ebben az esetben is rögzíti a nyilvántartásban a kérelmi lap benyújtásának tényét, és kéri azt haladéktalanul továbbítani a bv. ügyésznek a nyilvántartási osztályon keresztül. A nyilvántartási osztály kiküldi a büntetés-végrehajtási ügyésznek, vagy belső postán keresztül, vagy a bv. ügyész személyesen is átveheti az esedékes vizsgálat alkalmával.

A kérelmi lappal ellentétben a *panasz*⁶⁸⁸ előterjesztésére nincs rendszeresített nyomtatvány, azt a fogvatartott formai kötöttségek nélkül írásban vagy jegyzőkönyvbe mondva előterjesztheti a reintegrációs tisztnek bármi miatt, amit jogtalannak, aránytalannak vagy sérelmesnek tart. A büntetés-végrehajtási osztály véleményezi a panaszt, amennyiben az a szakterületét érinti, vagy a szakterületi véleményezésekről foglal állást, majd mindezt követően a panasz tárgyában a döntést a parancsnok hozza meg. Amennyiben a büntetés-

⁶⁸⁷ 2013. évi CCXL. törvény 10.§

⁶⁸⁸ 2013. évi CLXV. törvény 1.§ (2) bekezdés alapján: „A panasz olyan kérelem, amely egyéni jog- vagy érdeksérelem megszüntetésére irányul, és elintézése nem tartozik más - így különösen bírósági, közigazgatási - eljárás hatálya alá. A panasz javaslatot is tartalmazhat.”

végrehajtási osztály az előterjesztett panaszt elutasítja, úgy a fogvatartott panaszt nyújthat be az intézet parancsnokához, vagyis a végrehajtásért felelős szerv vezetőjéhez.⁶⁸⁹

A fogvatartottnak lehetősége van, hogy kérje a parancsnok általi meghallgatását. Ezt vagy írásban jelzi a reintegrációs tisztnek, vagy írásos kérelmét bedobhatja a parancsnoki ládába is. Kérelmében összefoglalhatja, hogy milyen okból kíván a parancsnok előtt megjelenni, amely alapján – egyfajta szűrőként – a reintegrációs tiszt vagy a büntetés-végrehajtási osztály vezetője meghallgatja, ugyanis gyakran előfordul, hogy a fogvatartottak olyan panaszos ügyben kérik a parancsnok általi meghallgatásukat, amely vélt sérelem alapul, így például jogszabályból fakadó kötelezettséget kifogásolnak. Ilyen esetekben a reintegrációs tiszt vagy a büntetés-végrehajtási osztály megfelelően tájékoztatja a panaszost a jogairól és kötelezettségeiről, vagy egyéb esetben – mikor a parancsnoki meghallgatása nélkül is lehetséges – megpróbálja orvosolni a helyzetet.⁶⁹⁰ Vókó György egyértelmű különbséget tesz a kérelem előterjesztése és a panasz benyújtása között, álláspontja szerint a fogvatartottaknak, mint jogalanyoknak lehetőséget kell kapniuk a kérelmek előterjesztésére és a panaszok benyújtására a büntetés-végrehajtási rendszeren kívül és belül egyaránt. A büntetés-végrehajtási szervezet feladata pedig, hogy elősegítsék a jogok tényleges gyakorlását.⁶⁹¹

A fiatalokúakkal kapcsolatban érdemes ismételtelen kiemelni, hogy e fogvatartotti csoport is önállóan tehet panaszt és nyilatkozatot, valamint kérelmét és jogorvoslati kérelmét önállóan terjesztheti elő. Mindez tehát azt jelenti, hogy nincs szükség a törvényes képviselő beleegyezésére vagy utólagos jóváhagyására.⁶⁹² Az Alkotmánybíróság határozatában kifejtette, hogy a kérelmezési és panaszjog, valamint jogorvoslati jog együttesen biztosítják, hogy a fogvatartott ne váljon kiszolgáltatottá a büntetés-végrehajtás során, és széles körben érvényesüljön a bírósági és ügyészi kontroll.⁶⁹³

⁶⁸⁹ Lásd bővebben: 2013. CCXL. törvény 20. §

⁶⁹⁰ A Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézetben végzett kutatás alapján

⁶⁹¹ VÓKÓ (2006) i.m. 109.

⁶⁹² 2013. évi CCXL. törvény 201.§

⁶⁹³ 248/B/1998. AB határozat III. 3. pont

Az előzőekben ismertetettek szerint megállapíthatjuk, hogy írásos kérelem alapján a fogvatartott alapvetően két úton kérheti az ügyész általi meghallgatását:

1. mód

2. mód

*Ügyési meghallgatás kérésének útjai
(saját szerkesztés)*

Véleményem szerint mindkét metódus esetén hosszadalmas procedúra, mire a bv. ügyész tudomására jut az adott kérelem és a benne foglaltak, amely akár azt is eredményezheti, hogy oka fogyottá válik a meghallgatás. A fogvatartott által elszenvedett jogsérelem esetén a bizonyítás alapvetően nehéz feladat, amit tovább fokozhat az időmúlás. Az első módnál pedig a bv. intézetek leterheltsége következtében előfordulhat, hogy a kérelmi lap elvész, vagy nem kerül továbbításra valamilyen adminisztrációs hiba folytán. Az alapvető jogok biztosa az egyik jelentésében ír ilyen esetről, amikor a panaszos a Pálhalmi Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben kérte az ügyész általi meghallgatását, amelyet szóban terjesztett elő és meghallgatási jegyzőkönyvben rögzítettek. A kérelmet azonban a Fogvatartotti Alapnyilvántartási rendszerben elmulasztották felvezetni, ezért a büntetés-végrehajtási ügyész értesítésére sem került sor, amellyel kapcsolatban az alapvető jogok

biztosa visszasságot állapított meg a jogállamiság elvéből fakadó jogbiztonság követelményével és a tisztességes eljáráshoz fűződő joggal összefüggésben.⁶⁹⁴

Esetenként a fogvatartottak azért nem élnek a jogérvényesítés eszközeivel, mert tartanak az esetleges – még, ha azok csak vélték is – retorzióktól. Mindezekből következően úgy vélem, hogy fennáll a veszélye, hogy nem érvényesül maradéktalanul minden esetben a korlátozásmentes panaszjog, illetve a jogérvényesítéshez való jog. Akkor azonban, ha a bv. intézetben a fogvatartottnak lehetősége nyílna a kérelmét vagy a panaszát a bv. ügyésznek *'elektronikus ügyintézési- és panaszkezelési rendszeren'* keresztül előterjeszteni, a fentebb felsorolt gátló és akadályozó tényezőket ki lehetne küszöbölni. A vélt retorzióktól való tartás oldásában a rendszer a jogérvényesítés kezdeti lépésénél, vagyis az előterjesztésnél venne részt, hiszen arra a bv. intézet közvetlen közreműködése nélkül kerülhetne sor. Természetesen, amikor a panasz vagy bejelentés alapján az ügyész vizsgálatot folytat, a bv. intézet is bekapcsolódik, így a folyamat későbbi szakaszában a panaszosban felmerülhetnek az aggályai, de úgy gondolom, hogy a retorzióktól való tartást megszüntetni csak ilyen apró lépésekben lehetne. Nem mellesleg az ügyészség tekintetében jelentősen csökkenthetőek lennének az adminisztrációs terhek és költségek is. Javaslatom szerint az elektronikus ügyintézéshez való jog a módosuló, korlátozott jogok közé kerülne, hiszen e jogot az ügyészség viszonylatában gyakorolhatná és csak meghatározott feltételek teljesülése esetén.

Az *'elektronikus ügyintézési- és panaszkezelési rendszernek'* köszönhetően a fogvatartottak és az ügyészség kapcsolattartása egyszerűbbé, gyorsabbá és hatékonyabbá válhatna, a fogvatartottak fenntartások nélkül élhetnének jogérvényesítési jogukkal, elkerülhető lenne a kérelmi lapok elkallódása, vagy késedelmes továbbítása. Emellett az elektronikus forma könnyebbé tenné az ügyészséghez érkezett panaszok, kérelmek vagy bejelentések olvashatóságát is. Nem szabad elfeledkeznünk a rendszer bővíthetőségéről sem, így a későbbiekben akár más szervekkel is elképzelhető lehetne az elektronikus kapcsolatfelvétel és ügyintézés. Álláspontom szerint ez nem jelentené az egyenlő bánásmód követelményének, vagy a jogérvényesítési jog, jogorvoslathoz való jog sérelmét, hiszen az elektronikus ügyintézés továbbra sem zárna ki, hogy a hagyományos módon, tehát írásban is előterjeszthessék a fogvatartottak a kérelmeiket vagy panaszait. E lehetőséget azért is érdemes lenne fenntartani, mivel előfordulhat a fogvatartottak körében hiányos

⁶⁹⁴ Az alapvető jogok biztosának Jelentése az AJB-431/2016. számú ügyben, 4., 6. http://www.ajbh.hu/documents/10180/2500969/Jelent%C3%A9s+egy+BV+%C3%BCgy+vizsg%C3%A1lat%C3%A1r%C3%B3+431_2016/dfbc964f-29a4-4f17-83ab-7f22892efec4?version=1.0 (letöltve: 2022. december 5.)

számítástechnikai ismeret, vagy írni-olvasni nem tudás. További kérdések is felmerülnek a javaslattal kapcsolatban, így a kapacitás, a sáv szélesség, a tárhelyek befogadóképessége. Azt gondolom, hogy a folyamatos technikai fejlődés ezekre a kérdésekre is megtalálná a válaszokat. Emellett a rendszer finanszírozása, a bv. intézeten belüli tényleges megvalósítás, az esetleges visszaélések, úgymint más adataival történő panaszbenyújtás, nem utolsósorban az adatvédelem is sarkalatos kérdéseknek minősülnek. Felvetődhet továbbá az ügyészség ügyterhének növekedése is, de úgy gondolom, hogy jelentős mértékű ügyteher növekedéssel nem kellene számolni, hiszen csak az előterjesztés módja változna meg, egészen pontosan egészülne ki. Véleményem szerint a rendszerrel kapcsolatban megfogalmazható kritikák és aggályok elháríthatók, vagy az idők folyamán elháríthatóak lesznek megfelelő jogszabályi és számítástechnikai háttérrel.

Végül érdemes utalni arra, hogy az utóbbi évek informatikai fejlesztésének köszönhetően a bv. intézetek folyosóin megjelentek a KIOSZ berendezések, amelyek olyan táblagépek, amelyek a fogvatartottak kérelmeinek és panaszainak elektronikus ügyintézését szolgálják. Ezek a KIOSZK berendezések azonban még nem biztosítanak közvetlen kapcsolatot a törvényességi felügyeletet ellátó ügyészséggel.⁶⁹⁵

6.2. A CPT tevékenységével kapcsolatos javaslatok és észrevételek

Valamennyi magyarországi látogatásról készült jelentést és az arra adott magyar válaszokat áttekintve a Bizottsággal és működésével kapcsolatban többféle megállapítás tehető. Egyes megállapításaim a CPT előnyeire mutatnak rá és hangsúlyozzák azokat, míg mások inkább kritikai hangvételűek és a Bizottság jövőjével kapcsolatosak. A Bizottsággal szemben megfogalmazott kritikus megállapításaim azonban semmiképpen sem vonják kétségbe a Bizottság előnyeit vagy létjogosultságát, csupán megfontolásra adhatnak alapot.

Hazánk együttműködését jól mutatja, hogy a tizenegy látogatás alatt tett több, mint 300 javaslatból számtalant megfogadtunk és átültettünk, azokat a jogalkalmazás vagy a jogszabályok részévé tettük. Egyes javaslatokkal azonban nem tudtunk egyetérteni, (vagy átültetésük problémás lehet) amelynek több oka is lehetett:

⁶⁹⁵ <https://bv.gov.hu/hu/intezetek/bvszervezet/hirek/3956> (megtekintve: 2023. szeptember 9.)

1. Egyes javaslatok megvalósítását a meglévő épületek műszaki adottsága vagy a költségvetési helyzet nem tette lehetővé, ezekre a magyar válaszok többször rámutattak.⁶⁹⁶
2. A Bizottság egyes ajánlásait több jelentésében is megfogalmazta, annak ellenére is, hogy korábban a magyar hatóságok az azzal kapcsolatos álláspontjukat már kifejtették. Példaként említhetjük, hogy a Bizottság a 2018-ban tett látogatásakor ismételen aggályosnak tartotta az orvosi vizsgálatok rendőri jelenlétben történő elvégzését, annak ellenére, hogy a magyar válasz korábban utalt arra, hogy a biztonsági szempontok figyelembe vétele miatt ez a gyakorlat továbbra is szükséges.
3. Az ajánlások között találunk olyanokat is, amelyek egy konkrét jogintézmény kivételére tettek javaslatot, azonban annak kiváltására alternatív megoldást nem kínáltak. Példaként említhetjük a magánelzárás eltörlésére tett javaslatot a fiatalok tekintetében. Az ilyen típusú ajánlásoknál elvárható lenne, hogy a CPT esetlegesen más meglátogatott ország jó gyakorlatát ismertesse, amely esetlegesen a kivétel nélkül jogintézményt kiválthatja. A magánelzárás eltörlése ugyanis már csak amiatt sem lett volna lehetséges, mert a büntetés-végrehajtás rendjét súlyosan megsértő elítéltekkel szemben a jogalkalmazó alternatív fenyítés hiányában eszköztelen maradt volna.
4. A CPT ajánlásaival kapcsolatban további kritikaként fogalmazható meg, hogy a CPT ajánlásait számos esetben bizonytalan, feltételes információkra alapozva tette meg. Álláspontom szerint feltételes információk alapján nem ültethető át olyan ajánlás, amely az egész büntetés-végrehajtás rendszerére kihatással lehet.⁶⁹⁷ Vókó György is utal arra, hogy egy-egy eset kiragadása, az információk ellenőrzés nélküli elfogadása nehezíthetik az objektív kép kialakítását és a Bizottság munkáját.⁶⁹⁸

⁶⁹⁶ CPT/Inf (2004) 19 A.I.

⁶⁹⁷ CPT-vel a 2003-ban tett látogatása során az egyik nyomozó azt közölte, hogy ő mindig elolvasná az előzetes fogva tartásban lévők védőikhez írt leveleit. A CPT tisztázó magyarázatot kér e kijelentés vonatkozásában. Magyarázatot adni azonban nem áll módunkban, tekintettel arra, hogy a kijelentés feltételes módon hangzott el, megszületésének körülményeiről semmilyen további információval nem rendelkezünk. A CPT maga is úgy fogalmaz, hogy ez a gyakorlat, ha valóban létezne, elfogadhatatlan lenne. CPT/Inf (2004) 19 A. V.b)

⁶⁹⁸ VÓKÓ György: Nemzeti összekötő. A foglyokkal való bánásmód nemzetközi ellenőrzésének új vonásai. *Börtönügyi Szemle* 1998/2., 106.

5. A CPT legutóbbi látogatása során több olyan ajánlást fogalmazott meg, amelyek kifejezetten törvényalkotást érintő módosítást igényeltek és erre utalást is tartalmaztak.⁶⁹⁹ Ezt azért tartom problémásnak, mert a CPT ajánlásai nem kötelező érvényűek, inkább iránymutatóként szolgálhatnak és a tagállam a saját jogrendszeréhez igazítva döntheti el az átültetés módját.
6. A CPT azonban nemcsak törvénymódosítást igénylő javaslatot tett, egyes javaslatai a jogalkalmazási gyakorlatra és a meglévő jogszabályok értelmezésére hatottak. A tájékoztatáshoz való jog hatékonyabb érvényesülése érdekében a CPT ajánlasként fogalmazta meg például, hogy intézkedjenek a Kecskeméti Büntetés-végrehajtási Intézet fiatalkorúak részlegén a fogvatartottak megfelelő tájékoztatásáról a különböző telefonálási lehetőségekkel kapcsolatban. A Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet a javaslatnak megfelelően a közösségi tér faliújságjára kihelyezte különböző telefonálási lehetőségekről szóló tájékoztatót.⁷⁰⁰
7. Bizonyos javaslatok pedig azért nem kerültek elfogadásra, mert a hatályos jogszabályokkal voltak ellentétesek.⁷⁰¹
8. A CPT egyes látogatásain tett ajánlásai között némely esetben ellentétek is előfordultak. A sokat vitatott magánelzárás tekintetében a CPT kritikus észrevételeket tett a magánzárkába helyezés maximális időtartamára vonatkozóan, mivel maximum 20 és 30 napos időtartamot tartott elfogadhatónak. A 2013-as látogatást követően a fegyház fokozatú elítéltek tekintetében a magánelzárás tartamát a javaslatnak való megfelelés céljából 25 napra csökkentettük, amelyet az új Bv. Kódex szabályozása is megtartott.
A CPT következetlenségére és saját magával történő ellentmondásra utalhat, hogy a korábban felállított standardot a 2018-as látogatására leszállította, és már a 14 napnál

⁶⁹⁹ A CPT 2018-as látogatása során ajánlasként fogalmazta meg, hogy a magyar hatóságok tegyék meg a megfelelő lépéseket törvényalkotási szinten is, hogy a fiatalkorú fogvatartottak több mint heti egy óra látogatási időre legyenek jogosultak. A büntetés-végrehajtási szervezet törvénymódosításra irányuló javaslat formájában kezdeményezte, hogy a látogatási idő minimumát emeljék fel másfél órára, azonban végül a szabályozás módosítására nem került sor. (lásd: Bv. Kódex 361. § (1) bekezdése)

⁷⁰⁰ CPT/Inf (2019) 9 80.

⁷⁰¹ Például a CPT 2003-ban tett látogatása során javasolta, hogy meleg időjárás esetén a fogdaszemélyzet kapjon utasítást arra, hogy a zárkaajtók tolóablakait (vagyis az ételbeadó nyílásokat) a jobb szellőzés érdekében mindig tartsák nyitva. Ez a kérés azonban ellenkezik a Fogdaszolgálati Szabályzat 5. pontjával, amely úgy rendelkezik, hogy az ételbeadó nyílásokat a szükséges használat idején kívül állandóan zárva kell tartani. E szabálynak biztonsági indokai vannak. CPT/Inf (2004) 19 A.III.1.e)

hosszabb magánelzárást sem tartotta elfogadhatónak. Ez alapján kifejezetten azt az ajánlást tette, hogy a törvényeket ennek megfelelően módosítsuk. A büntetés-végrehajtási szervezet válaszában utalt arra, hogy a CPT által korábban meghatározottak szerint a magánelzárás maximális tartama már lecsökkentésre került. A további csökkentéssel kapcsolatban kifejtette, hogy a fokozatosság elve miatt szükséges, hogy a fegyelmi jogkör gyakorlója és a jogerős fenyítést megállapító büntetés-végrehajtási bíró részére nagyobb döntési lehetőséget biztosítson.⁷⁰²

Ami a CPT jogalkotásra és jogalkalmazásra gyakorolt hatásait illeti, a látogatásokat, az az alapján tett ajánlásokat és a hazai együttműködési hajlandóságot megvizsgálva egyértelműen kimondható, hogy a CPT tevékenysége mind a jogalkotásra, mind pedig a jogalkalmazásra hatást gyakorol, amely a garancia- és kontrollrendszer nemzetközi ágának jelentős szereplőjévé teszi. A CPT által megfogalmazott ajánlások és elvárások egyértelműen hozzájárultak a modern és jogállami büntetés-végrehajtás érvényesüléséhez és további fejlődéséhez. Pallo József egy tanulmányában szintén hangsúlyozta, hogy a nemzeti jogalkotási tevékenységre a nemzetközi előírások jelentős hatást gyakorolnak, azoknak a vonatkozó nemzeti jogi háttérben meg kell jelenniük. Ez az új Bv. Kódex megalkotásakor is olyan tényező volt, amelyet a jogalkotónak figyelembe kellett vennie.⁷⁰³

Meglátásom szerint azonban a CPT hatása közvetlenül és közvetett módon is megnyilvánulhat. A hatása közvetlen formában a látogatások során tett javaslatai alapján mutatkozik meg, amely alapján a tagállam megteszi a szükséges intézkedéseket a standardoknak való megfelelés érdekében. A CPT azonban az EJEB ítéletein keresztül közvetve is hatást tud gyakorolni a jogalkotásra és a jogalkalmazásra, hiszen az EJEB az ügyek vizsgálata során támaszkodik a CPT által felállított minimumkövetelményekre is.

Végezetül utalnunk kell arra is, hogy a CPT jogalkalmazásban tetten érhető hatása is két módon jelenhet meg, egyrészt a nemzetközi standardokon alapuló jogszabályok végrehajtása során, másrészt a jogalkalmazó szemléletmódját is meghatározzák az egyes minimumkövetelmények és ajánlások. A Bizottság mindezekre figyelemmel nemcsak a garancia- és kontrollrendszer kapcsán jelentős, hanem egyúttal a büntetés-végrehajtási jogtudomány fejlődésében is szerepet játszik.

⁷⁰² CPT/Inf (2019) 9 115.

⁷⁰³ József, PALLO: *Plans, hopes and stresses in Hungarian prison legislation*. In: Barabás A. Tünde, Belovics Ervin: Ünnepi kötet Vókó György 70. születésnapja alkalmából. Országos Kriminológiai Intézet – PÁZMÁNY PRESS Budapest, 2016., 233.

A Bizottság látogatásainak súlypontjával kapcsolatban érdemes utalnunk arra, hogy a Bizottság valamennyi látogatása, kivéve három ad hoc típusú látogatást, a rendőrségi fogva tartásra helyezte a fő hangsúlyt, annak ellenére is, hogy hazánkban a rendőrségi fogva tartás nem tekinthető kiemelkedő problémakörnek, szemben a büntetés-végrehajtási intézeteket érintő rendszerszintű anomáliákkal. A CPT 2018-ban tett látogatásakor például az összes rendőrségi fogvatartotti létszám 18.338 fő volt 21 rendőrségi fogda és átlagosan 42,52 óra fogva tartási idő mellett.⁷⁰⁴ Az ezt megelőző két év adataihoz képest mind a fogvatartotti létszám, mind az átlagos fogva tartási időt figyelembe véve csökkenés tapasztalható.⁷⁰⁵ A fogvatartotti éves összlétszám megtéveszthető lehet, mivel a rendőrségi fogva tartás általában rövidebb időtartamú és dinamikusan változó a fogvatartotti létszámot tekintve is. Emellett a Bizottság hiányosságának tartom, hogy az elmúlt közel 30 évben egy javítóintézetet sem látogatott meg, annak ellenére sem, hogy a fiatalok fogvatartottakkal való bánásmódról külön standardokat állapított meg. A látogatás oka valószínűsíthetően azért maradt el, mert nem jutott a Bizottság tudomására olyan adat, vagy információ, ami ezt indokolta volna, azonban ez szembe megy a CPT eredeti egyik alapelvével, a prevencióval. Azzal kapcsolatban is látok némi hiányosságot, hogy a CPT a büntetés-végrehajtás teljes hazai rendszerére átfogóan látna rá, visszautalva a javítóintézetekkel kapcsolatos megállapításomra.

Ami a CPT jövőjét illeti, mindenképpen megfontolandónak tartom, hogy a Bizottság vizsgálja felül a látogatások szempontrendszerét és azt sokkal hangsúlyosabban alakítsa ki a látogatott ország büntetés-végrehajtási rendszere alapján. Hazánk tekintetében erre jó példa a rendőrségi fogva tartás, amely a látogatások kiemelt részét képezi annak ellenére is, hogy nem kiemelkedő arányban tartanak fogva személyeket rendőrségi fogvatartási helyeken. Úgy gondolom, hogy ez arra vezethető vissza, hogy a CPT látogatási rendszere túlságosan uniformizáló, és nem veszi figyelembe az adott tagállam sajátosságait. A látogatások szempontrendszerét nemcsak az államok szintjén kellene átalakítani, hanem általános jelleggel nagyobb figyelmet kellene szentelni a világban zajló változásokra. Jó példa erre aktuálisan a pandémia⁷⁰⁶, vagy a dinamikusan fejlődő technika és a digitalizáció térhódítása. A jövőben ajánlatos lenne mindkét hatást a törvényes bánásmód tekintetében is vizsgálni.

⁷⁰⁴ Statisztikai adat lekérve az ORFK-tól 2019. június 25. napján. A rendelkezésre bocsátott adatok a fogva tartás jogcíme között nem tesznek különbséget, így a teljes fogvatartotti létszám tekintetében is figyelembe veendő.

⁷⁰⁵ 2016-ban a fogvatartotti létszám 19.435 fő volt 54,02 átlagos fogva tartási idő mellett, míg 2017-ben a fogvatartotti létszám 20.359 fő volt 53,86 átlagos fogva tartási idő mellett.

⁷⁰⁶ Erre utaló törekvés, hogy 2020-ban Bulgáriában tett látogatásról készült jelentés megemlíti a pandémiával kapcsolatos és pszichiátriai létesítményekben tett intézkedéseket a CPT/Inf (2020) 39 – Part

A CPT tevékenységével kapcsolatosan, a nemzetközi ajánlásokat illetően az álláspontom az, hogy az egyes ajánlásokat és minimumkövetelményeket nem feltétlenül kell teljes egészében vagy változatlan formában átvennie a tagállamoknak. Ennek nyilvánvaló oka, hogy az egyes országok jogrendszere, gazdasági és szociális jellege, büntetőpolitikája, hagyományai vagy anyagi lehetőségei eltérnek egymástól. Vókó György ezzel kapcsolatos álláspontja szerint a jogharmonizáció nem törheti le az ország belső kívánalmait. Rámutat arra is, hogy bár lehetnek az egyes országokban azonos jelenségek, azonban az egyes országok gazdasági-társadalmi fejlettségükben különbözhetnek egymástól, és eltérőek lehetnek az európai integrációs igényeik is.⁷⁰⁷ Mindezekből az is következik, hogy nem jelenti az együttműködés hiányát, ha a tagállam nem minden javaslattal ért egyet, az együttműködés ezekben az esetekben abban nyilvánul meg, hogy a tagállamok megfontolják az ajánlás nemzeti jogrendszerbe való beilleszthetőségét.

Úgy vélem, hogy hazánk együttműködési hajlandósága is töretlen, az ajánlásokat, annak ellenére, hogy azok kötelező erővel nem bírnak, a lehetőségek szerint igyekszik figyelembe venni, átültetni, így a magyar büntetés-végrehajtási jog fejlődése összhangban történik az Európa Tanács és az ENSZ által megfogalmazott nemzetközi követelményrendszerrel.⁷⁰⁸ A Bizottsággal szemben megfogalmazott kritikák ellenére is vitathatatlan a CPT garancia- és kontrollrendszerben betöltött szerepe és jelentősége. Hazánkban ez a nemzeti és nemzetközi elemeket is magába foglaló komplex rendszer képes biztosítani, hogy az elítélt a büntetés-végrehajtás alanya, ne pedig tárgya legyen, és részére az emberséges és törvényes bánásmód mindenkor biztosított legyen.⁷⁰⁹

⁷⁰⁷ VÓKÓ György: *A magyar büntetés-végrehajtási jog*. Dialóg Campus kiadó Budapest, 2014., 77.

⁷⁰⁸ VÓKÓ György: *A büntetés-végrehajtási jog fejlődési irányai*. In: Domokos Andrea (szerk.): Magyarország új Büntetés-végrehajtási Kódexe. Konferencia Utókiadvány. Acta Caroliensia Conventorum Scientiarum Iuridico-Politicarum X. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara Budapest, 2014., 23.

⁷⁰⁹ 13/2001. (V.14.) AB határozat IV.1.

VII. FEJEZET: ÖSSZEFOGLALÁS

„Helytelen, okatlan végrehajtás mellett a legjelesebb Btk. is a legrosszabb eredményt fogja felmutatni, s a legjobb perrendtartás, a legkitűnőbb bírói kar minden igyekezete hiábavaló lesz. A büntetőjogi tudomány által a leghelyesebben megállapított büntetési célok, a legjogosultabb követelések mind papíron maradnak, ha nincs aki azokat helyesen végrehajtsa, megvalósítsa.”⁷¹⁰

Finkey Ferenc

Az értekezés elején felállított hipotéziseim közül a legtöbb egyértelműen bizonyítást nyert, a hipotézisekkel kapcsolatos megállapítások, javaslatok és kritikai észrevételek megfogalmazásra kerültek. A javaslatok és kritikai észrevételek az egyes szerkezeti egységek végén és külön fejezetekben is összefoglalásra kerültek, így ehelyütt azok megismétlését mellőzöm. A doktori értekezés egyik legfőbb megállapítása, hogy a fiatalkorú fogvatartottakkal való törvényes bánásmód követelménye hazánkban érvényesül, az ezt biztosító jogszabályi előírásokat a fogvatartó szervek is általában végrehajtják, jogalkalmazási gyakorlatuk jellemzően megfelel a nemzetközi jogi normákban és ajánlásokban megfogalmazott elvárásoknak. Az eseti jelleggel előforduló hiányosságok, hibák vagy helytelen jogalkalmazási gyakorlat kiküszöbölése érdekében a szükséges intézkedések megtételére sor kerül, amely az ügyészség törvényességi felügyeletének köszönhető a leginkább. Az ügyészségi törvényességi felügyelet tartalmát a rendszeres ellenőrzések, vizsgálatok, az azonnali intézkedési jogosultság, valamint az indítványozási jog tölti ki, amelyek az együttes léte biztosítja a törvényességet a büntetés-végrehajtásban.⁷¹¹ Az ügyészség mellett a garancia- és kontrollrendszer valamennyi szereplője figyelembe veszi a fiatalkorúak speciális kezelési igényét, különös fogvatartotti csoportba való tartozását, amely még inkább teljessé teszi az emberséges, törvényes és a gyermekjogokat is érvényre juttató büntetés-végrehajtás létezését.

Egyes hipotézisek azonban részben megdőltek azok érdemi vizsgálatát követően, így egyes fogvatartási helyek vonatkozásában az a megállapítás volt tehető, hogy a fiatalkorú

⁷¹⁰ FINKEY Ferenc: *Büntetőjogi problémák*. A M. Tud. Akadémia Jogtudományi Bizottságának kiadványsorozata 4. szám. Budapest, 1933., 9.

⁷¹¹ VÓKÓ György: *Az ügyész szerepe a büntető felelősségre vonás folyamatának teljessé tételében*. Budapest, Legfőbb Ügyészség Titkársága, 1994, 4.

fogvatartottakra vagy egyáltalán nem, vagy kevésbé releváns speciális szabályok vonatkoznak, amelyeknek a felülvizsgálata – akár a jogalkotás, akár jó gyakorlatok alkalmazásának eszközével – indokolt lehet. A kényszergyógykezelés végrehajtási szabályain kívül, valamennyi fogvatartási hely vonatkozásában megjelenik és alapvető speciális végrehajtási szabályként érvényesül a fiatalok elkülönítési kötelezettsége, amely nemcsak a felnőttoktól való elkülönítést jelenti, hanem a fiatalok szakmai szempontú további elkülönítéseként is megjelenik (például a javítóintézeteknél). A fiatalok fogvatartottakkal való törvényes bánásmód alapvető garanciája továbbá, hogy a jogalkotó a jogkorlátozással vagy további jogkorlátozással járó szabályokat garanciális rendelkezésekkel bástyázta körül. Mindazonáltal a vizsgált fogvatartási helyek közül a javítóintézetekre vonatkozó végrehajtási szabályok felelnek meg kiváltképpen a fiatalokkal szemben támasztott speciális célkitűzéseknek és feladatoknak.

Végül a fiatalokra vonatkozó büntetés-végrehajtási jogi szabályozást tekintve elmondható, hogy alapvetően enyhébb rendelkezéseket foglal magába, amely az esetlegesen feltárt hiányosságok ellenére is képes eleget tenni a nemzetközi elvárásoknak és hazánk nemzetközi kötelezettségvállalásainak.

SUMMARY

The subject of the doctoral thesis is a complex and eternally topical subject. I have been researching juvenile offenders and their detention since 2015. My research has focused on the specific rules applicable to juveniles and on the prosecution's supervision of the law in the execution of sentences. Juvenile delinquency and the specific criminal law applicable to juveniles are a constant subject of academic work both at national and international level. There are several reasons for this: juvenile delinquency is not high, but the number and quality of the crimes committed by juveniles is constantly changing. On the other hand, the role of juveniles in society is extremely important because they are the foundation and the hope of the society of the future. Juveniles are important to address not only because of their role in society but also because juvenile delinquency is the basis for adult delinquency. However, a complex approach to juvenile delinquency can be effective because of their age-specific characteristics, which mean that their biological, social, emotional and intellectual development is not complete. As a result, juveniles are still malleable and educable compared to adult offenders.

The subject of the doctoral thesis is divided into two topics: on the one hand, it deals with juvenile offenders, including the place of juveniles in the criminal justice system and the legal situation of juvenile detainees as a special group of detainees. On the other hand, it presents the conceptual elements of the legal treatment, the system of guarantees and controls in the penitentiary system, as well as the challenges facing the penitentiary system in the 21st century and their impact on juveniles. The thesis also attempts to define a possible concept of modern penitentiary. The special feature of the thesis is that it presents the specific rules of detention and international standards for juveniles, on a place-by-place basis. The thesis describes the places of detention that may occur in the course of a criminal proceeding against a juvenile, from the investigation (pre-trial detention, police detention) to the enforcement of the sentence (prison, IMEI, reformatory). There have been academic works on the implementation of certain sanctions or coercive measures and on the specific provisions applicable to juveniles, but I have not come across any comprehensive academic work on the legal treatment of juveniles from the point of view of the individual places of detention, including the system of guarantees and controls.

The main hypothesis of the doctoral thesis is that special legal provisions apply to juveniles in places of detention. Depending on the confirmation or rejection of this hypothesis, I will also make proposals for strengthening or codifying good practice at the end of each chapter and in separate chapters. Among the elements of the system of guarantees and controls, the focus is on the activities of the prosecution service and the CPT. The most effective element of national external control is the prosecution service, whose oversight of the rule of law is presented here, because the prosecution service has the primary task of ensuring the lawful treatment of prisoners. I also compare the prosecution service with other control actors.

With regard to the prosecutor service, I started from the hypothesis that the prosecutor service is the main guarantee of the lawful treatment of prisoners, which is made possible by its role in the administration of justice, its constitutional functions and the means provided by law. At the end of the thesis, I propose, in a separate chapter, the introduction of an electronic case management and complaints system to support the work of prosecutors. Among the actors of international control, I will present the activities of the CPT, whose recommendations and visits provide a basis for examining the extent to which the specific provisions applicable to juvenile detainees meet international standards. The CPT may visit all places of detention.

In this context, I have formulated two hypotheses: first, that the CPT's visits to detention facilities in Hungary have an impact on both domestic legislation and law enforcement. Secondly, I assume that this is also due to the fact that during the 11 visits of the CPT over the last 30 years, the members of the Commission have visited all places of detention and have become familiar with the domestic prison system. I also questioned the extent to which our country takes into account the CPT's non-binding recommendations and recommendations. In a separate chapter, I will set out my views on the CPT's activities and recommendations, and I will also make suggestions for its future functioning.

One of the main findings of the doctoral thesis is that the requirement of legal treatment of juvenile detainees is enforced in Hungary, and the legislation ensuring this is generally implemented by the detention authorities. The practice in the application of the law meets the requirements of international legal standards and recommendations. The necessary measures are taken to address occasional shortcomings, errors or inappropriate practices. The prosecution service of legality plays a major role in this.

However, some hypotheses have been partially disproved. For some places of detention, it was found that juvenile detainees are either not subject to specific rules at all or not relevant, which could be reviewed, either through legislation or through the application of good practices. Of the places of detention examined, the implementing rules for reformatories are the most appropriate for the specific objectives and tasks of juvenile detention.

Lastly, the juvenile justice legislation contains essentially more lenient provisions which, despite any shortcomings identified, are able to meet international standards and Hungary's international commitments.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Adolphe Quetelet: Research on the propensity for crime at different ages. S. F. Sylvester, Trans. Anderson, Cincinnati, OH, 1984.
2. Angyal Pál: A magyar büntetőjog tankönyve. Atheneum, Budapest, 1920.
3. B. Aczél Anna: Előzetes letartóztatás javítóintézeti körülmények között In: Kriminológiai Közlemények 58., 2000.
4. Belovics Ervin, Gellér Balázs, Nagy Ferenc, Tóth Mihály: Büntetőjog I. Általános rész. HVG Orac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2012.
5. Belovics Ervin: Büntetőjog I. Általános Rész. HVG Orac Lap- és Könyvkiadó kft. Budapest, 2017.
6. Belovics Ervin, Vókó György: A büntetés-végrehajtási törvény magyarázata. HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014.
7. Belovics Ervin: A büntetés-végrehajtás ügyészi törvényességi felügyeletének szerepéről. Börtönügyi Szemle 2008/1.
8. Belovics Ervin-Vókó György: Büntetés-végrehajtási jog. HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2018.
9. Bereczki Zsolt: A magyar büntetés-végrehajtás törvényességi felügyelete – szakmai munkájának elvei, gyakorlata. Börtönügyi Szemle 2006/2.
10. Bicknell, Christine; Evans, Malcolm; Morgan, Rod: Preventing torture in Europe. Council of Europe Publishing F-67075 Strasbourg Cedex, 2018.
11. Bogár Péter, Margitán Éva, Vaskuti András: Kiskorúak a büntető igazságszolgáltatásban. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2005.
12. Bory Noémi: A fiatalkorúak szabadságelvonással járó szankciói és végrehajtásuk Spanyolországban és Magyarországon. Doktori értekezés, Budapest 2016.
13. Bory Noémi: A fiatalkorúak büntetés-végrehajtásának történeti kialakulása Magyarországon a XVII. századtól napjainkig. Ügyészek Lapja 2023/3.
14. Czenczer Orsolya: Az oktatás mint reszocializációs eszköz a fiatalkorúak büntetés végrehajtási intézeteiben. Börtönügyi Szemle 2008/3.
15. Chilton Adam S – Versteeg Mila: The Failure of Constitutional Torture Prohibitions. Journal of Legal Studies. Virginia Law and Economics Research Paper 2015/1. Vol. 44.

16. Csemáné Váradi Erika, Lévy Miklós: A fiatalok büntetőjogának kodifikációs kérdéseiről – történeti és jogösszehasonlító szempontból. Büntetőjogi Kodifikáció, 2002/1.
17. Csemáné dr. Váradi Erika: A gyermek- és fiatalkori bűnözés. In: Gönczöl Katalin – Kerezsi Klára – Korinek László – Lévy Miklós: Kriminológia – szakkriminológia. Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 2013.
18. Chronowski Nóra: Szabadsághoz és a személyi biztonsághoz való jog. In: Lamm Vanda (szerk.): Emberi Jogi Enciklopédia. HVG-Orac Lap és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2018.
19. Csernyánszky Lajos–Horváth Tibor–Heylmann Katalin–Kabódi Csaba–Lőrincz József–Nagy Ferenc–Pallo József: Büntetés-végrehajtási jog. Negyedik, átdolgozott kiadás. Rejtjel Kiadó. Budapest, 2007.
20. Cservák Csaba: Az ombudsmani típusú kontroll és jogérvényesítés. In: BOROS Anita (szerk.): A közigazgatási jogvédelem és jogérvényesítés alapintézményei. Nemzeti Közszerkeleti Egyetem, Budapest, 2019.
21. Csordás Sándor – Vókó György: A fogvatartottakkal való bánásmód elvei és gyakorlata. Börtönügyi Szemle, 2004/4.
22. De Beco, Gauthier: The Optional Protocol to the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (the OPCAT) in Europe: duplication or reinforcement. Maastricht Journal of European and Comparative Law. 2011/3.
23. Domokos Andrea: Törvénszegő fiatalok. In: Örökség és büntetőjog. Emlékkönyv Békés Imre tiszteletére (szerk.) Belovics –Tamási –Varga. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának könyvei. Tanulmányok 5. sorozatszerk. Szabó I., Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest, 2011.
24. Domokos Andrea: A bűnelkövető elmetehetségéről. A kóros elmeállapot megítélésének változásai az idők során. Jogtörténeti Szemle 2005/3.
25. Domokos Andrea (szerk.): Magyarország új Büntetés-végrehajtási Kódexe. Konferencia Utókiadvány. Acta Caroliensia Conventorum Scientiarum Iuridico-Politicarum X. Patrocinium Kiadó, Budapest, 2014.
26. Domokos Andrea: Belátási képesség a magyar büntetőjogban egykor és ma. In: Barabás A. Tünde, Vókó György (szerk.): A Bonis Bona Discere. Ünnepi kötet Belovics Ervin 60. születésnapja alkalmából. OKRI – Pázmány Press. Budapest, 2017.

27. Domokos Andrea: A büntetőjogi felelősség erkölcsi vonatkozásairól. KRE-Dit 2019/1.
28. Domokos Andrea – Cservák Csaba: A büntetőjogi és politikai felelősség keveredése, avagy a büntetőjogi felelősség diszfunkcionális alkotmányjogi felülbírálata. Jogelméleti Szemle 2017/1.
29. Domokos Andrea, Lajtár István, Havasi Sára: A biztonságos fogva tartás alapelvei pandémia idején. In: Miskolczi-Bodnár Péter (szerk.): Acta Caroliensia Conventorum Scientiarum Iuridico-Politicarum XXXIV. Oktatók és hallgatók közös tanulmánykötete. Budapest, 2021.
30. Domokos Andrea-Papp Petra: Az egyes nemzetközi szervezetek reagálása a családon belüli erőszakra pandémia idején. Jogelméleti Szemle 2021/3.
31. Domokos Andrea: Egyes rövidtartamú szabadságelvonó szankciókról. In: Domokos Andrea (szerk.): Magyarország új büntetés-végrehajtási kódexe. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar. Budapest, 2014.
32. Dr. Pajcsicsné Dr. Csóré Erika (szerk.): Emberi jogok kint és bent – ombudsmani szemmel” A büntetés-végrehajtás fogvatartottjainak, a külföldiek idegenrendészeti és menedéjogi fogva tartásának alapjogi összefüggéseit, valamint az ügyvédek és a hozzájuk forduló jogait vizsgáló projekt. AJB Projektfüzetek 2013/2.
33. Estók József: A magyar börtönügy arcképcsarnoka. Kozma Sándor (1825-1897) Börtönügyi Szemle 2010/1.
34. Faix Nikoletta: A gyermeki jogok kialakulása a nemzetközi jogban és az igazságszolgáltatásra gyakorolt hatásuk. Eljárásjogi Szemle 2016/4.
35. Fehér Szilárd: Kihívások a büntetés-végrehajtásban a koronavírus-járvány alatt. Börtönügyi Szemle 2021/2.
36. Finkey Ferenc: A fiatalkorúak felügyelő hatóságának feladata és tagjainak munkaköre. Harmadik átdolgozott kiadás. Budapest 1942. (és 1927. évi kiadás)
37. Finkey Ferenc: Ügyészi függetlenség és anyagi igazság. Budapest, 1936.
38. Finkey Ferenc: Büntetéstani problémák. A M. Tud. Akadémia Jogtudományi Bizottságának kiadványsorozata 4. szám Budapest, 1933.
39. Finkey Ferenc: A börtönügy jelen állapota és reformkérdései. In: Balogh Jenő (szerk.): Jogi értekezések. Grill Károly Cs. és Kir. Udvari Könyvkereskedése. Budapest, 1904.
40. Fliegauf Gergely: A börtönlázadás – okok, befolyásoló tényezők, prevenciós stratégiák. Börtönügyi Szemle 2006/4.

41. Forgács Judit: Javítás – nevelés – reintegráció. Változó fogalmak és formálódó tartalmak a szabadságvesztés végrehajtásában. PhD értekezés. Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola. Miskolc, 2021.
42. Greer, Steven: Is the Prohibition against Torture, Cruel, Inhuman and Degrading Treatment Really ‘Absolute’ in International Human Rights Law? *Human Rights Law Review*, 2015.
43. Gyurkó Szilvia: Gyermekközpontú büntető igazságszolgáltatás Magyarországon. *Belügyi Szemle*, 2013/9.
44. Hacker Ervin: A börtönügy. Dunántúl (Wessely és Horváth) R. T. Pécs, 1918., 226-229.
45. Hatvani Erzsébet: A „LÉPÉS-VÁLTÁS” pályázati program. In: Hatvani Erzsébet, Hazai Vera, Virág Tünde: Lépés-váltás. A fiatalok bünelkövetők reintegrációs programja. TAMOP 5.6.1.A.-11/3-2011-004.2013. Nevelőotthonok Nemzetközi Szövetsége (FICE) Magyarországi Egyesülete
46. Hevényi Attila: A fiatalok bünelkövetőkkel való foglalkozás – a nemzetközi előírások tükrében. *Börtönügyi Szemle* 1990/4.
47. Hajas Barnabás – Szabó Máté: Az alapvető jogok húsz legutóbbi évéről – Magyarországon (1988-2008)
http://www.ajbh.hu/egyeb-kiadvanyok/-/document_library_display/HvUMPM7X7WS1/view/125038?_110_INSTANCE_HvUMPM7X7WS1_topLink=home&_110_INSTANCE_HvUMPM7X7WS1_delta2=20&_110_INSTANCE_HvUMPM7X7WS1_keywords=&_110_INSTANCE_HvUMPM7X7WS1_advancedSearch=false&_110_INSTANCE_HvUMPM7X7WS1_andOperator=true&p_r_p_564233524_resetCur=false&_110_INSTANCE_HvUMPM7X7WS1_cur2=1
48. Havasi Sára: A fiatalokakkal szembeni szankcióalkalmazás sajátosságai. Ábrahám Márta (szerk.): Mailáth György Tudományos Pályázat, 2015. Díjazott dolgozatok. Országos Bírósági Hivatal, 2015.
49. Havasi Sára: A fogvatartottak büntetés-végrehajtási jogi helyzete az ügyészség szemével. In: Miskolczi-Bodnár Péter (szerk.): *Jog és Állam* 24. szám. XIV. Jogász Doktoranduszok Országos Szakmai Találkozója. Patrocinium Kiadó Budapest, 2019.
50. Havasi Sára: “Büntetlenül” fogva tartva. A kóros elmeállapotú fiatalok büntetőjogi megítélése. In: Miskolczi-Bodnár Péter (szerk.): *Jog és Állam* 29. szám.

- XVI. Jogász Doktoranduszok Országos Szakmai Találkozója. Patrocinium Kiadó Budapest, 2020.
51. Havasi Sára: A rendőrségen fogvatartott fiatalokúakra vonatkozó szabályok. In: Miskolczi-Bodnár Péter (szerk.): Jog és Állam 28. szám. XV. Jogász Doktoranduszok Országos Szakmai Találkozója. Patrocinium Kiadó Budapest, 2020.
 52. Havasi Sára: A letartóztatás és a nyomozás fiatalokúakra vonatkozó sajátosságai az új Be. alapján. Ügyészségi Szemle 2020/2.
 53. Havasi Sára: Mozgástér a büntetés-végrehajtásban figyelemmel a 32/2014. (XI.3.) AB határozatban foglaltakra. KRE-DIt 2020/1.
 54. Havasi Sára: Az alapvető jogok biztosa és az ügyészség szerepe és kapcsolata a büntetés-végrehajtás garancia- és kontrollrendszerében. KRE-Dit 2020/2.
 55. Havasi Sára: Koronavírus a börtönben a nemzeti megelőző mechanizmus látogatásai alapján. In: Miskolczi-Bodnár Péter (szerk.): Jog és Állam 32. szám. XVIII. Doktoranduszok Szakmai Találkozója Budapest, 2020.
 56. Havasi Sára: Börtön a börtönben? Gondolatok a fiatalokúak magánelzárásáról. In: Miskolczi-Bodnár Péter (szerk.): XIX. Jogász Doktoranduszok Országos Konferenciája. Jog és állam 34. szám. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara, Budapest 2021.
 57. Havasi Sára: Kihívások a fiatalokúak büntetés-végrehajtásban. In: Miskolczi-Bodnár Péter (szerk.): XXIII. Jogász Doktoranduszok Országos Konferenciája. Jog és állam 42. szám. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara, Budapest 2022.
 58. Haraszi Margit Katalin: A kínzás és az embertelen vagy megalázó bánásmód és büntetések tilalma az ENSZ és az Európa Tanács legfontosabb dokumentumaiban, valamint az állampolgári jogok országgyűlési biztosának tevékenységében. ACTA HUMANA 2008/3.
 59. Hegedűs István, Juhász Zsuzsanna, Karsai Krisztina, Katona Tibor, Mezőlaki Erik, Szomora Zsolt, Törő Sándor: Kommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez [online] In: Jogtár Complex. Budapest.
 60. Herke Csongor: A letartóztatás foganatosítása az új büntetőeljárás törvény tükrében. Börtönügyi Szemle 2019/3.
 61. Herman Szilárd: Fiatalokú a büntetőjog bírói gyakorlatában. A fiatalokúak bírósága. Belügyi Szemle 2020/10.

62. Hevényi Attila: A fiatalok bűnelkövetőkkel való foglalkozás – a nemzetközi előírások tükrében. Börtönügyi Szemle 1990/4.
63. Hinkel Tamás: Az innovatív technikai megoldások hatása a fogvatartás biztonságára. Börtönügyi Szemle 2020/2.
64. Horváth Tibor: Büntetés-végrehajtási jog. Rejtjel Kiadó, Budapest. 2007.
65. Igaz Barbara, Kenese Attila: A gyermekbűnözők, avagy a büntethetőségi korhatár kérdései. Jogi Fórumon közzétett publikáció, 2014.
66. Jewkes, Yvonne – Johnston, Helen (2009): Cavemen in an Era of Speed-of-light Technology: Historical and Contemporary Perspectives on Communication within Prisons. Howard Journal of Criminal Justice, 48 (2), 2009.
67. Juhász Zsuzsanna: Börtönügy Európában. A büntetés-végrehajtás megoldásra váró kérdései. Iurisperitus Bt. Szeged, 2014.
68. Juhász Zsuzsanna: Digitális technológiák a büntetés-végrehajtásban. Börtönügyi Szemle 2016/2.
69. Kabódi Csaba: A magyar börtönrendszer a nemzetközi kontroll alatt. In: Hack Péter–Koósne Mohácsi Barbara (szerk.): Emberek őrzője. Tanulmányok Lőrincz József tiszteletére. ELTE Eötvös Kiadó. Budapest, 2014.
70. Kabódi Csaba: A büntetés-végrehajtás kontrollrendszere általában. In: Horváth Tibor (szerk.): Büntetés-végrehajtási jog. Második, átdolgozott kiadás. Rejtjel Kiadó. Budapest, 2001.
71. Kenese Attila: A 12-14 életév közötti bűnelkövetőkkel kapcsolatos új rendelkezések gyakorlati alkalmazásának kérdései – belátási képesség.
[http://www.mabie.hu/index.php/cikkek-tanulmanyok/103-dr-kenese-attila-a-12-14-eletev-kozotti-bunelkovetokkel-kapcsolatos-uj-rendelkezesek-gyakorlati-alkalmazasanak-kerdesei-a-belatasi-kepesség%20\(2017](http://www.mabie.hu/index.php/cikkek-tanulmanyok/103-dr-kenese-attila-a-12-14-eletev-kozotti-bunelkovetokkel-kapcsolatos-uj-rendelkezesek-gyakorlati-alkalmazasanak-kerdesei-a-belatasi-kepesség%20(2017)
72. Király Klára: Hírek a börtönvilágból. Börtönügyi Szemle 2011/4.
73. Király Klára: Hírek a börtönvilágból. Börtönügyi Szemle 2014/1.
74. Kisida Erzsébet: Diákok jogi kézikönyve. Országos Bűnmegelőzési Központ, Budapest, 2003.
75. Kovács Mihály: Zárt láncú csomagküldés a magyar Büntetés-végrehajtási Szervezetben. Börtönügyi Szemle 2018/4.
76. Lajtár István: Az ügyészség gyermek- és ifjúságvédelmi szakterületi munkáját érintő egyes kérdésekről. Ügyészek Lapja 2011/3.

77. Lajtár István, Szűcs András: Büntetés-végrehajtási jog. Jogi szakvizsga felkészítő kötet. Patrocinium, Budapest 2022.
78. Lajtár István, Szűcs András: Büntetés-végrehajtási jog. Jogi szakvizsga felkészítő kötet. 2. átdolgozott kiadás, Patrocinium, Budapest, 2017.
79. Lajtár István: Új Bv. Kódex és megújult ügyészi kontroll. In: Vókó György (szerk.): Tanulmányok Polt Péter 60. születésnapja tiszteletére. HVG-Orac, Budapest, 2015.
80. Lajtár István: Fogvatartotti jogok a jogállami elvek tükrében. In: Vókó György (szerk.): Tiszteletkötet Dr. Kovács Tamás 75. születésnapjára. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2015.
81. Lajtár István: A büntetés-végrehajtás feletti kontroll modelljei. Börtönügyi Szemle 2014/1.
82. Lajtár István: A büntetés-végrehajtás garancia- és kontrollrendszere Magyarországon. HVG Orac Lap- és Könyvkiadó kft. Budapest, 2010.
83. Lajtár István: Jogállami biztosítékok a hazai büntetés-végrehajtásban, a garancia- és kontrollrendszer komplexitása és fejlesztésének lehetséges irányai, Doktori értekezés, Budapest, 2008.
84. Lajtár István: Törvényességi felügyelet és jogvédelem. Börtönügyi Szemle 2001/4.
85. Lajtár István: Ügyészi kontroll és jogvédelem a büntetés-végrehajtásban. Ügyészek Lapja 2010/6.
86. Lajtár István: Bírói és ügyészi feladatok az új Büntetés-végrehajtási Kódex tükrében. In: Domokos Andrea (szerk.): Magyarország új Büntetés-végrehajtási Kódexe. Konferencia Utókiadvány. Acta Caroliensia Conventorum Scientiarum Iuridico-Politicarum X. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara Budapest, 2014.
87. Lajtár István: A bv. jogharmonizáció és a végrehajtás külső kontrollja. Ügyészek Lapja 1997/5.
88. Lajtár István: A szabadságvesztés izolációmentes végrehajtása. A feltételes szabadság és a reintegrációs őrizet. Ügyészek Lapja 2020/6.
89. Lajtár István: Gyógymód. Ügyészi vizsgálat az IMEI-ben. Börtönügyi Szemle 1997/4.
90. Lajtár István: Rend és biztonság a fogva tartás során. In: Barabás A. Tünde, Vókó György (szerk.): A bonis bona discere. Ünnepi kötet Belovics Ervin 60. születésnapja alkalmából. Országos Kriminológiai Intézet – PÁZMÁNY PRESS. Budapest 2017.

91. Lévay Miklós: A fiatalkorúak igazságszolgáltatási rendszerére vonatkozó ENSZ minimum szabályok: a „Pekingi szabályok”. Jogtudományi Közlöny 1989/12.
92. Lévay Miklós: A gyermek érdekétől a megérdemelt büntetésig: a fiatalkorúakra vonatkozó büntető igazságszolgáltatás alakulása az Amerikai Egyesült Államokban. OKRI Szemle, 2009.
93. Ligeti Katalin: A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási törvények koncepciója. Büntetőjogi Kodifikáció, 2006/2.
94. Lukács Krisztina: A szabadságvesztés végrehajtásának független ellenőrzése. Doktori Értekezés. Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Miskolc, 2020.
95. Martin Ford: Robotok kora. Fordította: Garamvölgyi Andrea. HVG Könyvek, 2017.
96. Mezey Barna: Régi idők tömlőcei. Büntetések, börtönök, bakók. Rubicon-Könyvek, 2010.
97. Mezey Barna: A fenyítőházak forradalma. A modern büntetés-végrehajtás alapvetése Európában. Gondolat Kiadó. Budapest 2012.
98. Módos Tamás: Büntetés-végrehajtási nevelés, Rejtjel Kiadó, Budapest, 1998.
99. Módos Tamás: A reszocializáció módszertana. Büntetés-végrehajtási Szakkönyvtár 2003/3.
100. Mandela, Nelson: Hosszú menet a szabadság terén. Little Brown és Co London, 1994. Idézi: Belovics Ervin: A büntetés-végrehajtás ügyészi törvényességi felügyeletének szerepéről. Börtönügyi Szemle 2008/1.
101. Megyery István (szerk.): A magyar börtönügy és az országos letartóztatási intézetek. Közzéteszi a Magyar Kir. Igazságügyminisztérium. Budapest, 1905. <http://mek.oszk.hu/11600/11614/>
102. Morgan, Rod; Evans D., Malcolm: Protecting prisoners. The Standards of the European Committee for the Prevention of Torture in Context. OXFORD University Press., OXFORD New York, 1999.
103. Nowak, Manfred – McArthur, Elizabeth: The distinction between torture and cruel, inhuman or degrading treatment. Torture Voluma 16, Number 3, 2006. 147-148.
104. Ouk Varinic: Az alkotmányjogi panaszok általános megítélése. Kre-Dit 2020/1.
105. Pacsek József: Zsúfoltság és magány. A fogvatartottak elhelyezésének időszerű kérdései. Börtönügyi Szemle 2011/4.
106. Pál László: Nevelés a büntetés-végrehajtásban, Kriminálpedagógia tanulmány, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest, 1976.

107. Pallo József–Törőcsik Balázs: A magyar büntetés-végrehajtás szabályozási környezete az európai elvárások tükrében (2. rész). *Börtönügyi Szemle* 2011/3.
108. Pallo József: Egyre jobban éget a seb...A túlzásfoltosság csökkentésének lehetséges útjai. *Börtönügyi Szemle* 2015/1.
109. Pallo József: Az európai jogi környezet. In: Schmechl János, Pallo József (szerk.): *Korszakváltás a büntetés-végrehajtásban. Útmutató a 2013. évi CCXL. (Bv.) törvény megismeréséhez. Börtönügyi Tanulmányok 2. Büntetés-végrehajtás Tudományos Tanácsa kiadványai.* Budapest, 2015.
https://www.ajk.elte.hu/file/TSZ_BEBVJ_korszakvaltas.pdf
110. Pallo József: „Büntetéstől menten...” (Gondolatok a kényszergyógykezelés néhány sarokpontjáról). In: Deák Ferenc–Pallo József (szerk.): *Börtönügyi Kaleidoszkóp. Ünnepi kötet Dr. Lőrincz József 70. születésnapja tiszteletére. Büntetés-végrehajtás Tudományos tanácsa,* Budapest, 2014.
111. Pallo József: Modernizációs csomópontok „de lege ferenda” a magyar büntetés-végrehajtási jogban. <https://docplayer.hu/1852273-Pallo-jozsef-modernizacios-csomopontok-de-lege-ferenda-a-magyar-buntetes-vegrehajtasi-jogban.html>
112. Pallo József: Az európai jogi környezet. In: Schmechl János, Pallo József (szerk.): *Korszakváltás a büntetés-végrehajtásban. Útmutató a 2013. évi CCXL. (Bv.) törvény megismeréséhez. Börtönügyi Tanulmányok 2. Büntetés-végrehajtás Tudományos Tanácsa kiadványai.* Budapest, 2015.
https://www.ajk.elte.hu/file/TSZ_BEBVJ_korszakvaltas.pdf
113. Jozsef, Pallo: Plans, hopes and stresses in Hungarian prison legislation. In: Barabás A. Tünde, Belovics Ervin: *Ünnepi kötet Vókó György 70. születésnapja alkalmából. Országos Kriminológiai Intézet – PÁZMÁNY PRESS,* Budapest, 2016.,
114. Polt Péter (főszerk.): *A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény nagykommentárja.* Opten Kft., 2016.
115. Polt Péter, Varga Zs. András (szerk.): *Az ügyészek nagy kézikönyve.* CompLex Kiadó, Budapest, 2013.
116. Polt Péter: Magyarország külkapcsolatainak hatása a büntetés-végrehajtásra. In: Vókó György (szerk.): *Kriminológiai Tanulmányok 54.* Budapest, 2017.
117. Polt Péter (főszerk.): *Kommentár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez.* [online] In: *Jogtár Complex*
118. Rosta Andrea: *A fiatalkorú bűnözés kriminológiája és szociológiája.* L’Harmattan Kiadó. Budapest, 2014.

119. Ruzsonyi Péter: A börtön, mint veszélyforrás. In: Gaál Gyula, Hautzinger Zoltán (szerk.): Modernkori veszélyek rendészeti aspektusai. Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoport, Pécs, 2015.
120. Ruzsonyi Péter: Konvenció. A kínzás ellen. Megelőzés. Bízalom. Börtönügyi Szemle 1993/4.
121. Sántha Ferenc: Kínzás és más embertelen vagy megalázó bánásmód tilalma. In: Lamm Vanda: Emberi jogi enciklopédia. HVG- ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2018.
122. Sári János: Alapjogok. Alkotmánytan II. 3. átdolgozott kiadás. Osiris Kiadó Budapest, 2005.
123. Shalev, Sharon: A sourcebook on solitary confinement. Mannheim Centre for Criminology London School of Economics and Political Science Houghton Street, London WC2A 2AE, UK10-20.
124. Sheldon Glueck – Eleanor Glueck: Later Criminal Careers. Commonwealth Fund, New York, 1937.
125. Szeibert Orsolya: Gyermeki jogok. In: Lamm Vanda (szerk.): Emberi Jogi Enciklopédia. HVG Orac Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2018.
126. Szemere Bertalan: A büntetésről, s különösbbe a halálbüntetésről. Halálbüntetést Ellenzők Ligája, 1990. Sajtó alá rendezte Sajó A.
127. Szemere Bertalan: A büntetésről s különösbbe a halálbüntetésről. Magyar Királyi Egyetem. Buda, 1841.
128. Székely István János: A fogvatartottakkal való bánásmód törvényessége. Egy ügyészi vizsgálat margójára. Börtönügyi Szemle 2011/3.
129. Szűcs András: Jogállami kritériumok a büntetés-végrehajtási bíró eljárásában, Rendészeti Szemle, 2010/1.
130. Szűcs András: Bírói jogvédelem a büntetés-végrehajtásban. Börtönügyi Szemle 2012/1.
131. Szurok Szabina: Az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti kártalanítási eljárások gyakorlata és az abban való ügyészi részvétel. Ügyészek Lapja 2021/5.
132. Tihanyi Miklós: A rendőrségi fogva tartás. Nemzeti Közszoigálati és Tankönyv Kiadó Zrt. Budapest, 2013.

133. Tóth Lőrinc: A visszaesés okairól s óvszereiről. In: Értekezések a Társadalmi Tudományok köréből. Magyar Tudományos Akadémia X. kötet 4. sz. Budapest, 1889.
134. Tóth Mihály: Az új Btk. bölcsőjénél. Magyar Jog 2013/9.
135. Turi Barnabás: A fiataikorúak bíróságának eljárása, annak sajátosságai. Büntetőjogi Szemle 2020/2.
136. Varga Zs. András: Ombudsman, ügyész, magánjogi felelősség. Alternatív közigazgatási kontroll Magyarországon. PÁZMÁNY PRESS, Budapest 2012.
137. Varga Zs. András: Hatalommegosztás, az állam- és a kormányforma. Pázmány Law Working Papers. 2013/5., 7. <https://plwp.eu/docs/wp/2013/2013-5-VZSA.pdf>
138. Vámbéry Rusztem: A fiatakorúak bírósága a háború alatt és a háború után. Jogállam Könyvtára I. kötet., Budapest, 1917.
139. Várkonyi Zsolt Kristóf-Rutkai Kata: Megszűnt a börtönök túltelítettsége, tíz büntetés-végrehajtási intézetben 2750 új férőhely került átadásra. Börtönügyi Szemle 2020/3.
140. Vókó György: Büntetés-végrehajtási jog. Dialóg Campus Kiadó, Budapest 2008.
141. Vókó György: A magyar büntetés-végrehajtási jog. Dialóg Campus Kiadó Budapest, 2014.
142. Vókó György: A büntetés-végrehajtási jog szerepe jogállamban. Börtönügyi Szemle 2014/1.
143. Vókó György: Fogvatartotti jogokról emberi jogi követelmények tükrében. In: Deák Ferenc–Pallo József (szerk.): Börtönügyi Kaleidoszkóp. Ünnepi kötet Dr. Lőrincz József 70. születésnapja tiszteletére. Büntetés-végrehajtás Tudományos tanácsa, Budapest, 2014.
144. Vókó György: Fogvatartottakkal való bánásmód Magyarországon. OKRI Szemle 1. kötet, OKRI, Budapest 2009.
http://okri.hu/images/stories/OKRISzemle2009/006_voko.pdf
145. Vókó György: A fogvatartotti jogi helyzetről az emberi jogi követelmények tükrében. In: Hack Péter–Király Eszter–Korinek László–Patyi András (szerk.): Gályapadból laboratóriumot. Tanulmányok Finszter Géza professzor tiszteletére. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2015.
146. Vókó György: Jogvédelem. A CPT jelentés és az arra adott magyar válasz. Börtönügyi Szemle 2001/2.

147. Vókó György: Büntetés-végrehajtási jog. Negyedik kiadás. Dialóg Campus Kiadó Budapest–Pécs 2008, 2010.
148. Vókó György: Garanciák. A büntetés-végrehajtást övező biztosítékok. Börtönügyi Szemle 1998/3.
149. Vókó György: A büntetés-végrehajtás törvényességi felügyeletének fontossága, módszerei és eszközei. Ügyészségi Értesítő. 1990/1.
150. Vókó György: Európai büntetés-végrehajtási jog. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs 2006.
151. Vókó György: A büntetés-végrehajtási jog szerepe jogállamban. Börtönügyi Szemle 2014/1
152. Vókó György: Nemzetközi elvárások hatása a büntetések végrehajtására – összehasonlító elemzés. Ügyészek Lapja 2020/4-5.
153. Vókó György: A büntetés-végrehajtás időszerű kérdései. Ügyészek Lapja 2001/2.
154. Vókó György: Nemzeti összekötő. A foglyokkal való bánásmód nemzetközi ellenőrzésének új vonásai. Börtönügyi Szemle 1998/2.
155. Vókó György: A Bv. ügyész múlt századi feladatairól. Válogatás korabeli írásokból. Ügyészek Lapja 1995/3.
156. Vókó György: A büntetés-végrehajtási jog fejlődési irányai. In: Domokos Andrea (szerk.): Magyarország új Büntetés-végrehajtási Kódexe. Konferencia Utókiadvány. Acta Caroliensia Conventorum Scientiarum Iuridico-Politicarum X. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara Budapest, 2014.
157. Vókó György: Az ügyész szerepe a büntető felelősségre vonás folyamatának teljessé tételében, Budapest, Legfőbb Ügyészség Titkársága, 1994.

Jogforrások

1. Magyarország Alaptörvénye
2. a Büntető Törvénykönyvről szóló T/6958. számú törvényjavaslat
3. a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény
4. a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény
5. a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény
6. 2012. évi C. törvény indokolása
7. a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. törvényerejű rendelet

8. a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény
9. a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés elleni egyezmény fakultatív jegyzőkönyvének kihirdetéséről szóló 2011. évi CXLIII. törvény
10. az Alkotmánybíróságról szóló 2011. évi CLI. törvény
11. az ügyészségről szóló 2011. évi CLXIII. törvény
12. a veszélyhelyzet megszűnésével összefüggő átmeneti szabályokról és a járványügyi készületségről szóló 2020. évi LVIII. törvény
13. a börtönzsúfoltság miatti kártalanítási eljárással összefüggő visszaélések megszüntetése érdekében szükséges egyes törvények módosításáról szóló 2020. évi CL. törvényt
14. a büntetés-végrehajtási szervezetről szóló 1995. évi CVII. törvény
15. az államháztartásról szóló 2011. évi CXCV. törvény
16. az alapvető jogok biztosáról szóló 2011. évi CXI. törvény
17. a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény
18. az elektronikus ügyintézés és a bizalmi szolgáltatások általános szabályairól szóló 2015. évi CCXXII. törvény
19. 2015. évi CCXXII. törvény indokolása
20. az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény
21. a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről szóló 1991. évi LXIV. törvény
22. az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről szóló 1976. évi 8. törvényerejű rendelet
23. a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok elleni nemzetközi egyezmény kihirdetéséről szóló 1988. évi 3. törvényerejű rendelet
24. az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről szóló 1993. évi XXXI. törvény
25. a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról szóló 2009. évi LXXX. törvény
26. a javítóintézetek rendtartásáról szóló 1/2015. (I.14.) EMMI rendelet

27. a szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbíróság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól szóló 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet
28. a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet
29. a kényszergyógykezelés és az ideiglenes kényszergyógykezelés végrehajtásáról, valamint az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézet feladatairól szóló 13/2014. (XII.16.) IM rendelet
30. a rendőrségi fogdák rendjéről szóló 56/2014. (XII. 5.) BM rendelet
31. a költségvetési szervek belső kontrollrendszeréről és belső ellenőrzéséről szóló 370/2011. (XII. 31.) Kormányrendelet
32. a rendőrség szolgálati szabályzatáról szóló 30/2011. (IX. 22.) BM rendelet
33. az embercsempészás bűncselekmény miatt elítéltek reintegrációs őrizetéről szóló 148/2023. (IV. 27.) Korm. rendelet
34. a veszélyhelyzet ideje alatt egyes büntetés-végrehajtást érintő rendelkezések eltérő alkalmazásáról szóló 3/2023. (I.12.) Kormányrendelet
35. igazságügyi szakértői működésről szóló 31/2008. (XII. 31.) IRM rendelet
36. a büntetés kiszabás során értékelhető tényezőkről szóló 56. BKv
37. a nyomozási bíró eljárásáról az előzetes letartóztatás elrendelése tárgyában született 93. BKv
38. gyermek- és fiatalkorúak által elkövetett bűncselekményekkel összefüggő ügyészi szakfeladatok ellátásáról szóló 21/2013. (X.31.) LÜ utasítás
39. a büntetés-végrehajtási törvényességi felügyeleti és jogvédelmi ügyészi tevékenységről szóló 20/2014. (XII. 23.) LÜ utasítás
40. az ügyészség szervezetéről és működéséről szóló 12/2012. (VI. 8.) LÜ utasítás
41. a fiatalkorúak büntetőügyeivel kapcsolatos ügyészségi szakfeladatok ellátásáról szóló 11/2018. (VI.29.) LÜ utasítás
42. 3/2000. (ÜK. 12.) LÜ h. körlevél
43. 2/1995. (ÜK.11.) LÜ h. körlevél
44. 5/2013. (VII.31.) LÜ h. körlevél
45. 3/2015. (XI. 30.) AJB utasítás
46. 9/1992. (I. 30.) AB határozat
47. 13/2001. (V. 14.) AB határozat
48. 32/2014. (XI. 3.) AB határozat
49. 248/B/1998. AB határozat

50. a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága Szervezeti és Működési Szabályzatáról szóló 1/2016. (IV.15.) BVOP utasítás
51. T/2627. törvényjavaslat
52. T/12173. számú törvényjavaslat
53. Hagyó kontra Magyarország 52624./10. sz. kérelem
54. Varga és mások kontra Magyarország (14097/12., 45135/12.,73712/12.,34001/13.,44055/13.,64586/13. számú kérelme)
55. Szél kontra Magyarország 30221/06. számú kérelem

Nemzetközi dokumentumok

1. Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child friendly justice.
<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168045f5a9>
2. Európa Tanács R (2003.) 20. számú ajánlása
[http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/prisons/PCCP%20documents%202013/R/ec\(2003\)20_E.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/prisons/PCCP%20documents%202013/R/ec(2003)20_E.pdf)
3. Európa Tanács az ítélethozatalt megelőző fogva tartásról szóló R (80) 11. számú ajánlása
4. 40/33-as ENSZ Közgyűlési határozat, „Pekingi Szabályok”, 1985.
<http://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/beijingrules.pdf>
5. United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty Adopted by General Assembly resolution 45/113 of 14 December 1990 (ua. 5.?)
6. ENSZ Közgyűlés 45/117. sz. határozata, Havannai Szabályok
https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/United_Nations_Rules_for_the_Protection_of_Juveniles_Deprived_of_their_Liberty.pdf

7. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának Európai Börtönszabályokról szóló R/2006/2 ajánlása
<http://www.coe.int/t/DGHL/STANDARDSETTING/PRISONS/EPR/European%20Prison%20Rules-Hungary.pdf>
8. Európai Unió Alapjogi Chartája
9. United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules)
10. Az Európai Parlament 2017. október 5-i állásfoglalása a büntetés-végrehajtási rendszerekről és a börtönkörülményekről (2015/2062(INI))
11. Európa Tanács miniszteri Bizottsága Rec (99) 22. számú Ajánlása
12. Comments of the Hungarian Government to the report of the European Committee for the prevention of torture and inhuman or degrading treatment or punishment (CPT) on its visit to Hungary From 1 to 14 November 1994
13. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának iránymutatása a gyermekbarát igazságszolgáltatásról. <https://rm.coe.int/16806a4541>
14. Preparedness, prevention and control of COVID-19 in prisons and other places of detention Interim guidance, 2020. március 15.
https://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0019/434026/Preparedness-prevention-and-control-of-COVID-19-in-prisons.pdf
15. Children and adolescents deprived of liberty in the context of the COVID-19 response in the WHO European Region
https://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0011/458228/youth-detention-COVID-19-factsheet.pdf
16. CPT/Inf (2014) 14. számú jelentés

17. CPT/Inf (2001) 16. általános jelentés
18. CPT/Inf (96) 5 [Part 1]
19. CPT/Inf (2004) 18
20. CPT/Inf (92)
21. CPT/Inf (2020)
22. CPT/Inf (98) 12-part
23. CPT/Inf (96) 5 [Part 1]
24. CPT/Inf (2019)
25. CPT/Inf (2001) 2
26. CPT/Inf (2019) 8
27. CPT/Inf (2004) 19
28. CPT/Inf (2010) 16
29. CPT/Inf (2019) 8 Executive Summary Juvenile Prisoners
30. CPT/Inf (2020) 39 – Part
31. CPT/Inf (2001) 2
32. CPT/Inf (2001) 3
33. CPT/Inf (2014) 13
34. CPT/Inf (92) 3-part1
35. CPT/Inf (96) 5 [Part 1]
36. CPT/Inf (98) 12-part
37. CPT/Inf (2020) 39 – Part
38. CPT/Inf (2004) 19
39. CPT/Inf (2007) 24
40. CPT/Inf (2007) 25
41. CPT/Inf (2006) 20
42. CPT/Inf (2006) 21
43. CPT/Inf (2010) 16
44. CPT/Inf (2010) 17
45. CPT/Inf (2014) 14
46. CPT/Inf (2004) 18
47. CPT/Inf (2004) 19
48. CPT/Inf (2019) 8
49. CPT/Inf (2019) 9
50. CPT/Inf (2020) 13.

51. CPT/Inf (2020) 21.
52. CPT/Inf (2002)15-part
53. CPT/Inf (2015)1-part rev1
54. CPT/Inf (2020)
55. CPT/Inf (2011) 28-part2

Internetes források

1. Tettek és azok következményei - "Nyitott Bíróság" program az Aszódi Javítóintézetben <http://www.jogiforum.hu/hirek/36649>
2. Polt Péter legfőbb ügyész megnyitó beszéde az Ügyészség Napja alkalmából a Legfőbb Ügyészségen rendezett ünnepségen, 2012. június 11. [ugyeszsegnapja2012_lu.pdf](http://www.ugyeszsegnapja2012.lu.pdf)
3. Polt Péter legfőbb ügyész megnyitó beszéde az Ügyészség Napja alkalmából a Legfőbb Ügyészségen rendezett ünnepségen, 2012. június 11. [ugyeszsegnapja2012_lu.pdf](http://www.ugyeszsegnapja2012.lu.pdf)
4. Havasi Sára: A jövő szankciója? – Az „elektronikus” szabadságvesztés. <https://arsboni.hu/a-jovo-szankcioja-az-elektronikus-szabadsagvesztes/>
5. Az Alapvető jogok biztosának hivatalos oldala <http://www.ajbh.hu/opcat>
6. Aszódi Javítóintézet Szervezeti és Működési Szabályzata, http://www.aszod-afi.hu/pdf/szmsz_2012.pdf
7. Infojegyzet 2020/54. https://www.parlament.hu/documents/10181/4464848/Infojegyzet_2020_54_feltetes_szabadsagra_bocsatas.pdf/6e78cfe2-a9ff-4b02-2f8a-8bbead708f8f?t=1591946952261

8. Államháztartás Belső Kontroll Standardok és Gyakorlati Útmutató
<http://allamhaztartas.kormany.hu/belso-kontroll-szakmai-anyagok>
9. B/5010. A legfőbb ügyészországgyűlési beszámolója az ügyészség 2022. évi tevékenységéről <https://www.parlament.hu/irom42/05010/05010.pdf>
10. B/145 A legfőbb ügyész országgyűlési beszámolója az ügyészség 2013.évi tevékenységéről http://ugyeszseg.hu/pdf/ogy_besz/ogy_beszamolo_2013.pdf
11. Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóság tájékoztatója a korlátozó intézkedésekről
https://szgyf.gov.hu/phocadownload/eselyteremtes/Korlatozo_intezkedesek_tajekoztato0707.pdf
12. https://e-justice.europa.eu/content_legal_professions-29-hu.do
13. https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016809ee581
14. <https://www.coe.int/en/web/cpt/turkey>
15. <https://www.coe.int/en/web/cpt/public-statements>
16. <https://www.euro.who.int/en/health-topics/health-determinants/prisons-and-health/data-and-statistics/infographic-people-in-prison-are-deprived-of-their-freedom-they-should-not-be-deprived-of-their-health>
17. <https://www.gov.uk/guidance/coronavirus-covid-19-and-prisons#prison-social-visits-in-england-and-wales>
18. <https://bv.gov.hu/hu/node/3610>
19. <https://www.ajbh.hu/opcat-informaciok>
20. <http://prisonunited.blogspot.com/2014/09/amint-arrol-korabban-mar-tobb.html>

21. <https://bv.gov.hu/hu/intezetek/bvszervezet/hirek/3956>

Statisztikai adatok

1. Jogerősen befejezett büntetőeljárások vádlottainak statisztikai adatai
<https://birosag.hu/birosagokrol/statisztikai-adatok/jogerosen-befejezett-buntetoeljarasok-vadlottainak-statisztikai-adatai/revizio-utan>
2. A javítóintézeti nevelésről. Statisztikai Tükör, Központi Statisztikai Hivatal 2014/99.
<https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/javitointezet.pdf>
3. ORFK-tól lekért rendőrségi fogva tartásra vonatkozó statisztikai adatok (2019 és 2023.)
4. Emberi Erőforrások Minisztériumától lekért statisztika adatok (2019.)
5. Országos Bírósági Hivatalról lekért adatok (2023)
<https://birosag.hu/birosagokrol/statisztikai-adatok/jogerosen-befejezett-buntetoeljarasok-vadlottainak-statisztikai-adatai/revizio-utan>
6. Az Igazságügyi Minisztériumtól lekért adatok (2017.)
7. Börtönstatisztikai Szemle 2017/1.
8. Jelentés a javítóintézetek helyzetéről 2019-2022.
<https://aszod-afi.hu/tevekenysegi-statisztikak/>

Szakmai konzultációk

1. Szarka Attila, az Aszódi Javítóintézet egykori igazgatója – 2015. szeptember 14.
2. dr. Hatvani Erzsébet, a Rákospalotai Leánynevelő Intézet igazgató-helyettese – 2016. február 23.

Egyéb források

1. Aksoy kontra Törökország 21987/93.
2. Aszódi Tükör, 2016. október
3. Lajtár István: A szabadságvesztés büntetés szankciórendszerben betöltött szerepe és annak végrehajtása. „5 éves a Büntető Törvénykönyv” című konferencia, 2017. május 22., Magyarországi Református Egyház Zsinati díszterem
4. Lajtár István „Fogvatartási körülmények a nemzetközi előírások és az ügyészi kontroll tükrében” című előadása 2017. november 16. napján „Emberközpontú tudomány. Emberi jogok érvényesülése a büntetés-végrehajtásban” című konferencián hangzott el a Magyar Tudományos Akadémián
5. BFL VII.18.a. 97–103. 1948. El. 6.C.136/1.
6. Összefoglaló jelentések a fogvatartottakkal kapcsolatos bánásmód törvényességének vizsgálatáról, Legfőbb Ügyészség, 2016-2021.
7. Összefoglaló a személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedésekkel kapcsolatos joggyakorlat vizsgálatáról. Kúria Büntető Kollégiuma Joggyakorlat-Elemző Csoport. 2016.El.II.JGY.B.2
8. B/12207. A legfőbb ügyész országgyűlési beszámolója az ügyészség 2019. évi tevékenységéről
9. Pszieszta Péntek” Fliegaufer Gergely streaming előadása – 2020. április 24.
10. Aszódi Javítóintézet Szervezeti és Működési Szabályzata
11. Az e-BO Enterprises által megküldött tájékoztató anyag
Lásd még: <https://www.ebo-enterprises.com/en/integrating/software-solutions/>

PUBLIKÁCIÓS JEGYZÉK

1. Havasi Sára: A 21. századi büntetés-végrehajtás, mint a modern és hatékony büntetés-végrehajtás. *Börtönügyi Szemle* 2023/3., 55-71. pp.
2. Havasi Sára: Az Európa Tanács Kínzás Elleni Bizottságának jelentősége a büntetés-végrehajtásban.
In: Jakab Éva - Miskolczi-Bodnár Péter (szerk.): XXIV. Jogász Doktoranduszok Országos Konferenciája. *Jog és állam* 45. szám. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara, Budapest 2023., 79-90. pp. ISSN 1787-0607
3. Havasi Sára: Új évtized, régi kihívás: egy háború lehetséges hatásai a büntetés-végrehajtásra. *Ügyészségi Szemle* 2013/1.
4. Havasi Sára: Kihívások a fiatalkorúak büntetés-végrehajtásában.
In: Miskolczi-Bodnár Péter (szerk.): XXIII. Jogász Doktoranduszok Országos Konferenciája. *Jog és állam* 42. szám. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara, Budapest 2022., 73-80. pp. ISBN 978-615-5961-86-1
5. Havasi Sára: Járványügyi szabályok a fiatalkorúak büntetés-végrehajtásában. *Ügyészségi Szemle* 2022/1.
6. Havasi Sára: Börtön a börtönben? Gondolatok a fiatalkorúak magánelzárásáról. In: Miskolczi-Bodnár Péter (szerk.): XIX. Jogász Doktoranduszok Országos Konferenciája. *Jog és állam* 34. szám. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara, Budapest 2021., 67-76. pp. ISBN 978-615-5961-65-6
7. Domokos Andrea, Havasi Sára: A digitalizáció a büntetés-végrehajtás szolgálatában
In: Miskolczi-Bodnár Péter (szerk.): *Acta Caroliensia Conventorum Scientiarum Iuridico-Politicarum* XXXIV. Oktatók és hallgatók közös tanulmánykötete. Budapest 2021., 125-150. pp. ISBN 978-615-5961-54-0

8. Havasi Sára: Koronavírus a börtönben a nemzeti megelőző mechanizmus látogatásai alapján. In: Miskolczi-Bodnár Péter (szerk.): Jog és Állam 32. szám. XVIII. Doktoranduszok Szakmai Találkozója Budapest, 2020. 81-88. pp. ISBN 978-615-5961-55-7
9. Havasi Sára: Az alapvető jogok biztosa és az ügyészség szerepe és kapcsolata a büntetés-végrehajtás garancia- és kontrollrendszerében. KRE-Dit 2020/2.
10. Domokos Andrea, Lajtár István, Havasi Sára: A biztonságos fogva tartás alapelvei pandémia idején. In: Miskolczi-Bodnár Péter (szerk.): Acta Caroliensia Conventorum Scientiarum Iuridico-Politicarum XXXIV. Oktatók és hallgatók közös tanulmánykötete. Budapest 2021., 81-102. pp. ISBN 978-615-5961-54-0
11. Havasi Sára: Mozgástér a büntetés-végrehajtásban figyelemmel a 32/2014. (XI.3.) AB határozatban foglaltakra. KRE-Dit 2020/1.
12. Havasi Sára: A letartóztatás és a nyomozás fiatalokra vonatkozó sajátosságai az új Be. alapján. Ügyészségi Szemle 2020/2.
13. Havasi Sára: "Büntetlenül" fogva tartva. A kóros elmeállapotú fiatalok büntetőjogi megítélése. In: Miskolczi-Bodnár Péter (szerk.): Jog és Állam 29. szám. XVI. Jogász Doktoranduszok Országos Szakmai Találkozója. Patrocinium Kiadó Budapest, 2020. ISSN 1787-0607 ISBN 978-615-5961-27-4, 105-117. pp.
14. Havasi Sára: A rendőrségen fogvatartott fiatalokra vonatkozó szabályok. In: Miskolczi-Bodnár Péter (szerk.): Jog és Állam 28. szám. XV. Jogász Doktoranduszok Országos Szakmai Találkozója. Patrocinium Kiadó Budapest, 2020. ISBN 978-615-5961-26-7 ISSN 1787-0607, 57-68. pp.
15. Havasi Sára: A fogvatartottak büntetés-végrehajtási jogi helyzete az ügyészség szemével. In: Miskolczi-Bodnár Péter (szerk.): Jog és Állam 24. szám. XIV. Jogász Doktoranduszok Országos Szakmai Találkozója. Patrocinium Kiadó Budapest, 2019. ISBN 978-615-5961-02-1, 157-165. pp.

16. Havasi Sára: A jövő szankciója? – Az “elektronikus” szabadságvesztés
<https://arsboni.hu/a-jovo-szankcioja-az-elektronikus-szabadsagvesztes/>

17. Havasi Sára: A fiatalok bünelkövetők eredményes nevelése érdekében - A javítóintézeti nevelés és annak végrehajtása a Bv. Kódex szabályozása alapján. In: Dobrocsi Szilvia (szerk.): Acta Iuvenum Caroliensia IX. KGRE ÁJK Budapest, 2017. ISSN 2062-9206, 9-56. pp.
<http://www.aszod-afi.hu/dolgozatok.html>

18. Havasi Sára: Önsorsrontó fiatalok. In: Acta Iuvenum Caroliensia VIII. KGRE ÁJK Budapest, 2016. ISSN 2062-9206, 86-134. pp.

19. Havasi Sára: A fiatalokkal szembeni szankcióalkalmazás sajátosságai. Ábrahám Márta (szerk.): Mailáth György Tudományos Pályázat, 2015. Díjazott dolgozatok. Országos Bírósági Hivatal, 2015., 391-430. pp. ISBN 978-615-80486-1-3

NYILATKOZAT

(bele kell fűzni a doktori értekezésbe)

Alulírott ezennel kijelentem, hogy a doktori fokozat megszerzése céljából benyújtott értekezésem kizárólag saját, önálló munkám eredménye. A benne található – másoktól származó – nyilvánosságra hozott vagy közzé nem tett gondolatok és adatok eredeti leelőhelyét a hivatkozásokban (lábjegyzetekben), az irodalomjegyzékben, illetve a felhasznált források között hiánytalanul feltüntettem.

Kijelentem továbbá, hogy a benyújtott értekezéssel azonos tartalmú értekezést más egyetemen nem nyújtottam be tudományos fokozat megszerzése céljából.

E kijelentésemet büntetőjogi felelősségem tudatában tettem.

(dátum) Budapest, 2024. 03. 14.

Dr. Kovács

aláírás

NYILATKOZAT

(Bele kell fűzni a doktori értekezésbe)

Alulírott DR. HAVASI SARA (név), neptun kód:
BQQTQV nyilatkozom, hogy Büntetés-vel szemelőtti jog (tudományágban)
nincs folyamatban fokozatszerzési eljárásom, illetve fokozatszerzési eljárásra való jelentkezésemet
két éven belül nem utasították el, továbbá két éven belül nem volt sikertelenül zárult doktori védésem.

Nyilatkozom tovább, hogy nem állok doktori fokozat visszavonására irányuló eljárás alatt, illetve öt
éven belül nem voltak vissza tőlem korábban odaítélt doktori fokozatot.

Dátum: Budapest, 2024. 03. 14.

aláírás